

బాలవ్యాకరణ
విశాసవివేచనము

అంబడిపూడి నాగభూషణం

మంగళాశాసనము

పౌరధవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనమును సమగ్రముగా నొనరించి తద్జ్ఞులమన్ననల నంది నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయము నుండి ఇటీవలనే డాక్టరేట్ “పట్టాభిషిక్తుడైన” యీచిరంజీవి అంబడి పూడి నాగభూపణుడు ప్రచురించుచున్న న్యాసగ్రంథమిది బాలవ్యాకరణసూక్తులు నర్థదీపికయు సిద్ధముగా నున్నవి.

వీనిలో నేయొక్కగ్రంథమును పరిశీలనగా జూచినను - ఈతనికి వర్ణనాత్మకాంధ్రవ్యాకరణములనుగూర్చి మాట లాడునధికారము పరిపూర్ణముగా గల డనుట స్ఫురించితీరును. సత్యమట్లుండ - కనిష్ఠపక్షము - వ్యాకరణవిషయమున “అలలు”వచ్చు ననుట కివి చాలకపోవు.

బాలవ్యాకరణమునకు వెలువడినవ్యాఖ్యలలో వికాసమిట్లవలిది. ఇందు - అప్పటప్పటికిన్ సమస్తపదమునట, గీత్యాదులన్నయుపదేశ మతీతభాషాలక్షణ (?) మనుట పూర్వోత్తరపదముల విచక్షణత లేకపోవుట మున్నగుదోషముల నేక మున్నవి. వీనిలో పెక్కులధికప్రసంగసంజాతములు. స్వతంత్రించి పలికినచో నెల్ల నివి యావద్వాక్యమున్నవి. సంప్రదాయపరిజ్ఞానమునకు దూరముగా రచింపబడినయిట్టివ్యాఖ్యలనుండి విద్యార్థులను రక్షింపక యు వచ్చిచి యూరకుండుట శక్తులకును పరిపాటి యైపోయినది. దీనికి కారణము అనేకము. నిజమునకు నాగభూపణుడు నల్లు మిన్న కుండెడివాడే. కాని పెటనల్లుండ నీనిదోషము గూడ నన్యత్ర పర్యస్తమైయున్నది. ప్రవేశకితోపాలు సీతారామాచార్యులవాంసింహావలోకినమును గూడ నొక్కపరిచూడుడు. ఈసంధుక్షణపర్వమును నేను నెఱుంగుదును. కావున నీవివేచనమును రెండితలు జాగ్రూకతతో సాక్షరమఁ జదివెతిని. లేనిదోషముల నారోపించుట గాని, గోరతలు కొండంతలు చేయుట గాని యిందు కన్పించలేదు. వికాసముపట్ల నంతటిప్రయత్నమునక్కఱలేదు. మీదమిక్కిలి గుణములను గుణములుగా ప్రశంసించుటయు జరిగినది.

మఱియు సీచిరంజీవి “ఒరు లేయవి యొకరించిన...” అను సూక్తి నెఱుగినవా డగుట వ్యక్తిధూషణకు దిగజాఱక, వాక్పారుష్య మునకు తా వీయక, కిర్తను గూఢ ప్రక్కను బెట్టి, విషయవివేచన మునకే పట్టము గట్టి, ఆయాదొనగులపట్ల నిది యచ్చుతప్ప కావచ్చు, నిది చారిత్రకదృష్టి కావచ్చు, దీనితాత్పర్య మిదియే కావచ్చు ననుచు తదిభిముగా వివహాయంపు లిద్దుకొనుచు, మిగిలినదే నిమగ్నకు స్వీక రించుచు సంయమననుతో సాగిపోయినపద్ధతి పెద్దలప్రశంసలంప డగ్గది.

దీనిలోనిలోటు/పొట్లను చెప్ప ననుచున్నాడు కావున నీసుధీ విశేషముడు, నాచూపున కింధినియొండురెండి టతో బోణీ కొట్టెదను.

1. మీఁగడలో నుత్తరభద్రమల్లగడ్డ యనుటను నిరాకరించుపట్టున (పు. 162) నేకార్థభావరూపనామర్థ్యమును సమన్వయించి యుండవలసినది.
2. “భటువు” సందర్భమున (పుట-210) శబ్దస్వరూపమును చర్చింప గుంట లోలే. “ఉంగరమువంటిది” అనునర్థమున కావ్యభాషలో తురీ యాదిగా భటువు లేనేలేదు. ఇది తృప్తియూడి. భటువు. స్త్రీసమము. పంపపువంటిది. “ఇట పుష్పకీమృగంబు అప్రవృత్తి” అని వికాస ములు పొసగదు. 3. కీర్తనలు పెడతల- ఇత్యాదుల విషయమున (పుట-299) నహోబలునిసమన్వయము నుపయోగించుకొనగుండుటయు లోలే. ఇవి పూర్వకాయనాయాహ్వానాలవలె నేకదేశసమాసములు.

ఉపయుక్తగ్రంథసూచికను సంకేతవివరణముతో చాలినంతగా నీయగుంట మఱియొక పెద్దలోటు. ఆంధ్రవ్యాకరణమున క్కీర్తి భూరిపరిశ్రమలను సంకేతాక్షరద్విప్తము వైనియాయగ్రంథములు చప్పున స్ఫురించు గాక. ఒకపైను స్ఫురించవున. కావున నట్టి దిచ్చుట యస్మదాదుల ననుగ్రహించుట. పై గాగ్రంథనామమునకు సంకేతముగా పక్షిరములను స్వీకరించుటలో నవింఘ్యమును సర్వసమ్మతియు నై ని నియమ మొక్కడు లేదు గదా!

తెలుగువ్యాకరణబాలవ్యాకరణవికాసము లందలిదోషముల నుద్ఘాటించుటతోపాటు సత్యమార్గమును సాకిరముగా నావిష్కరించు

టయు జరిగినది కావున నేవివేచన మచ్చుచువిద్యార్థులకును కొందరు పా
 థ్యాయులకును పలుకొలుగులనుపరచి చరితార్థ మగు ననాటానానందే
 హము లేదు. పూర్వకాంతరస్వ మేమో యుండునోచట “ఇది యింకిను
 పాశీలిపవలసినయంతేము” అని యుండునోచటనే కాని ప్రతిస్థాన
 నీందుట యవ్యధాకరించుటవలె నొక్కాహాసము కీతించువాల్పడలేదు.
 ఈజిజ్ఞాస నన్నానందపరచినది జేరుచున్నది. ఆలోచన లారోగ్య
 కరముగా నాగవలసినతీర నొకటియైన మాయంబతో నూచార్యకము
 నాథక మగుచున్నది.

బాలవ్యాకరణమునకు వెనుక నొక కీర్తికాలపురస్కారము
 కృషి యున్నది. ఇంతనా మాబలాడినచో కొన్నితరముల పరిశ్రమ
 యున్నది. ఆయావ్యాకరణముల చేసినవాక్యములనుపన్నునకు భాములై
 మనకు దక్కినభక్తితోనూ నముచితికీర్తి న్నామో చేచుకోలేక మాన్యులను
 సూచింప గడుండు నొక్కటోననల జల్పనృప్త భాషకు వికాసముకంటె
 వికారమునే తెచ్చిపెట్టు ననుపైన్దో పలుకులు యథార్థములు.

అది యట్లుండ - ఈవ్యాకరణకరములను తనప్రకటించిన
 ప్రకటింప నున్న యన్నిగ్రంథములందునూ నన్న వ్యాకరణగురువుగా
 మన్నించుచున్నాను. దీనికి గామంగీకృతి నివ్వట్లున ప్రకటించుచున్నాను.
 ఇది యేమి బడాయి యనవచ్చు ఛాత్రకరణములు దేకికీర్తనలు లభో
 రభో మానుటలు మన మెఱుగనివి కావు గదా! కావున సీప్రకటన.

ఈశాన్యసంపర్కము నాగురువులను లాక్షణికశిరోమణుల
 నొకపరి మనోమ రమన మూక్తిభవింపజేసికొని “వ్యామో! నన్ను
 గురుబుధావిమ క్తుని జేయుచున్న యూచిరందీపి నాశీర్వదింపుడా”యని
 ప్రార్థించుచు నానందభాష్యములతో వారిపాదముల నభిషేకితును.

వ్యాకరణమునకు జయ మగు గార !
 పైయాకరణలకు శుభ మగు గార !
 విద్యాపంశము వర్ధిల్లు గార!!

సుధీపి ధీయఁడు,
 బేతదొలు రామబ్రహ్మం

బాలవ్యాకరణ
వికాసవివేచనము

ఆంబడిపూడి నాగభూషణం

ప్రతులు - 250

డిసెంబరు - 1985

రూ.35-00లు.

ప్రకాశకురాలు

అంబడిపూడి లక్ష్మీదేవి

అంబడిపూడి నాగభూషణం

డా. కె.వి.కె.నంస్కృతకళాశాల,

కె.వి. అండ్ కో పేట,

గుంటూరు - 2.

స్వరాజ్యలక్ష్మీ ప్రింటర్స్,

లాలాపేట, గుంటూరు-3.

ప్రవేశిక

జననీజననం లాదిలక్ష్మీ ప్రసాదలకుం బాదాభిరంజనములు.

నా కతు రలిత క్షేపిత మావాక్యకరణగురువులు శ్రీ శేతావోమి రామకృష్ణం గారికి సేవా కృతజ్ఞుడను.

ముద్రాణాదివిషయముల శాస్త్రకశ్రమ తద్గం శేదోక్త వాదోడు గానున్న శ్రీ కొంఠూరు సుబ్బరామయ్య, పీఠ్యాధ్యులు చిరంజీవులు, కళ్యాపల్లి శ్రీరామమూర్తి వేదాంతం సరసింహమూర్తి చల్లారాజారాం ప్రభృతుల కృషి ముఖునరానిది.

నాశ్యమైసంతవటకు తవ్వలం లేకుండుటకై యథాశక్తి యత్నించి ముద్రించిన 'స్వరాజ్యలక్ష్మీ ప్రసన్న' వారి కళ్యాపల్లివారికి తెచ్చినది.

ఇందుఁ బరావృష్టమైన పంచయము శ్రీరాము ముద్రాణసాక్షియునై గ్రంథాలయమునఁ జూపఁబడినది.

ఇతఁ—

“వ్యాకరణం అందులోనూ తెలుగువ్యాకరణం అంశే ప్రతివాడికీ లోకు నై పోయింది. అతలు రానినాకు కూడా వ్యాకరణ మ్మాన పరిశోధనం చేస్తూ ననవాడే”

ఈయమూల్య ప్రాససత్త్వమున ననుసూర్చి కేలు. అదే —

సన్నిహితు లై దూసన్నివేశమున నన్నునురువులు శ్రీ కోనంటి నీతారానూచాన్యులవా గామూలతీరంబును పంపింపఁ గున్నను ఆలోచింపఁగాఁ

పెద్దపండితుఁ నుండి యెది దోని దెలిసికొనవలె నని

కినీసము అతి తై స నచ్చునట్లు చేసికొనవలె నని ఆశఁ బట్టఁగా

పైకితిని దనుగాధవిశ్వాసమును న్యక్తికీరించినవారి “బాలవ్యాకరణ వికాసము” చదువుట మూలము కాఁగా

‘ఇంపలిదొసఁగులను జూపి, అభివృద్ధిసూచనల నిచ్చువారు హితులు.

వారికై నిరీక్షింతును' (బా.వి. నామాట) అనువారినూట ప్రోత్సాహము కూర్చుగా

అట్టిసహృదయతయె యిట్టిహితకీధనమును సహింపగల దనుతలంపేర్పడగా

ఏదో తృప్తిపడడుట గా 'హంగుఃఖోడిడిగ్రీలే' సామర్థ్యమునకు కొలతలు గావనుపెద్దలమూటల నేకీభావము కలుగఁగా

(బాలవ్యాకరణ) వికాసముపై 'వివేచనము' వెలువడినది. అందు కొకవిధముగాఁ గృత్యతలు చెప్పక తప్పదు.

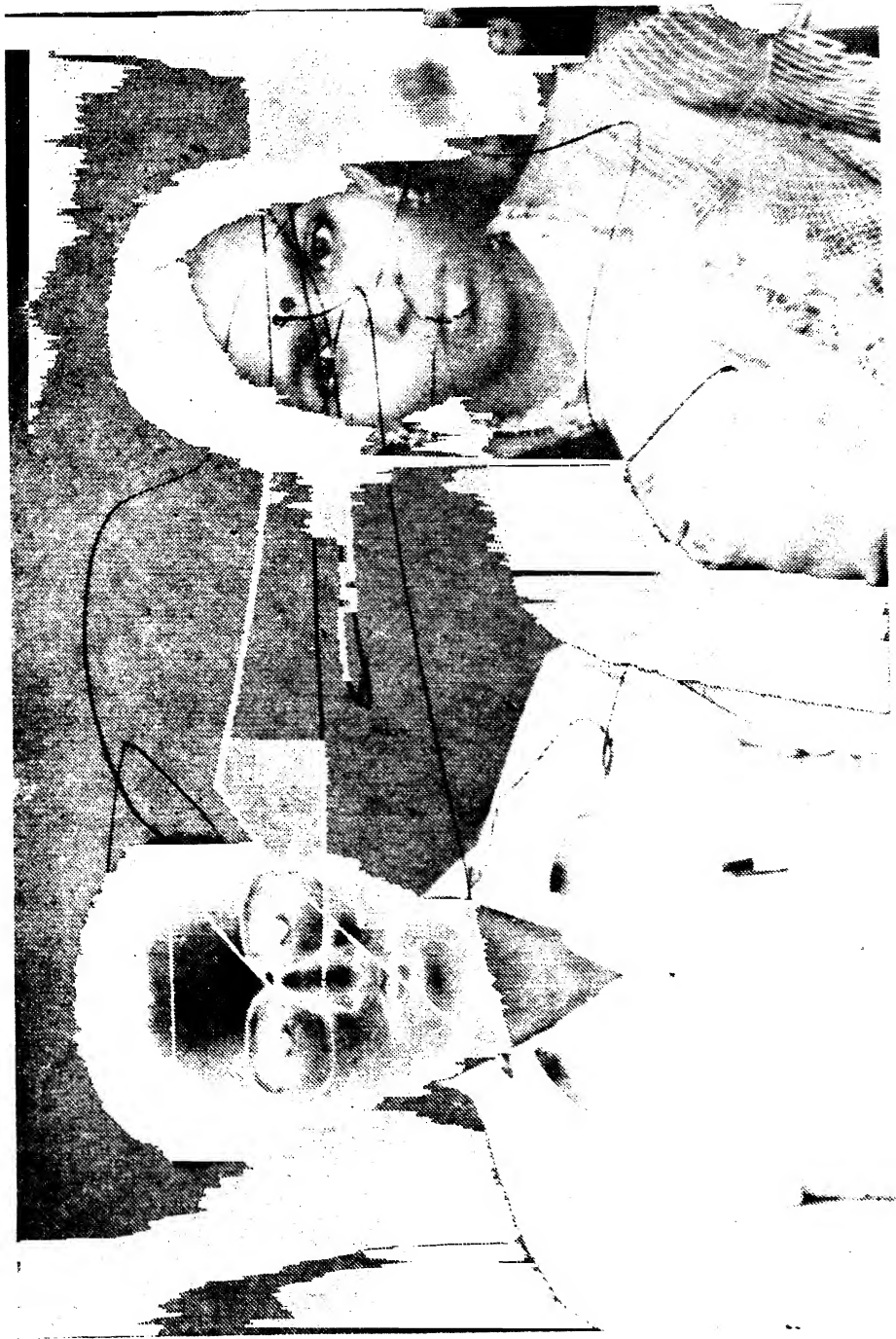
విద్యార్థులయు తీర్ణత మాత్రమే ప్రయోజనముగా నుద్దిష్ట మైన నీవ్యాఖ్యాన మాపని నెరవేర్చవచ్చును. సాంప్రదాయకవ్యాకరణము గావున నామార్గములోనె బాలవ్యాకరణమునందలియభిప్రాయములను బంతుఁ బట్టించుకొని శాశ్వతప్రయోజనము నందఁ జూచిన "లక్షణ విరోధములును నపసిద్ధాంతములును విద్యార్థుల నెమ్మనములందు నాటుకొనుట మిక్కిలిప్రమాదకరము. కాన నందలియపసిద్ధాంతములను లక్షణవిరోధములను దొలఁగించి" స్వల్పబాలవ్యాకరణోద్యోతమున బ్రహ్మశ్రీ వజ్జిల చినరీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి "వజ్జ-ప్ర" జ్ఞ-ప్రీతి గు. గుణప్రశంశ గ్రంథకారనమాత్రప్రయోజకము కాన ఇతరములఁ బరాపర్శించుట యిట్టి యని తృప్తిపడువారికి నమస్కరింపఁదగు. సూత్రార్థవివరణాదులలో బా.వి స్వీకరించినయంశములె ప్రధానముగాఁ బరిశీలింపఁబడినవి. వ్యాఖ్యానమున బొడచూపనియనేకాంశముల కీగ్రంథమున నవకాశ మియలేదు.

బా.వి.పరిధిలో నవనర మైనవేర తెలుగువ్యాకరణవికాసమునభిప్రాయములు నిందుఁ బరామృష్టములు.

అనుకొనకుండ సాహసజాత మై, ప్రమాదపతిత మై యిం దెట నేలోటుపాట్లు గోచరించిన తంతవ్యుడ నై యధార్థ మెఱుంగఁ గోరుదు.

సుధీవిధేయుఁడు

అంబడిపూడి నాగభూషణం

శా.వి : విద్యానాథ-ఘడియారం సంగమేశ్వరరావు,

జా.నం.8 : చి॥ సా॥ పోబాగ్యలక్ష్మి

శ్రీనుతభుడియారాన్వయశ్రేష్ఠుఁ డగుచుఁ
బరఁగుసంగమేశ్వరరావు బావగారి,
జెల్లి సాబాగ్యలక్ష్మిని జెందు నీయ
దతులితాత్మీయతాస్ఫూర్తి నంకితమంగ.

బాలవ్యాకరణ వికాసవివేచనము

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము

సంజ్ఞలు :

సంజ్ఞల సవ్యర్థసంజ్ఞలు, హాస్యసంజ్ఞలు గాని విభాగించుటకు ముందు బా.వి. అర్థుసంజ్ఞలు గురుసంజ్ఞలు నని రెండువిధములుగా విభజింపవలెను (1 పుట.) వన్నవి. అక్షరపరిమాణమునబట్టి విభజింపఁబూనవలసికేష మేమో యన్న పల్లంక్షగా నందు అర్థుసంజ్ఞలకు టిత్తులు కిత్తులు జిత్తు కిశి యన్నక అక్ష్యములుగాఁ జూపినది. (పుట.1) ఇందు గలి యన్న దొక్కటే సరి మైచలక్ష్యము. టిత్తు. కిత్తు జిత్తు అన్న పొక్కతీరువే. ఒక్కదానిఁగూర్చి చూతము. టిత్తు అనఁగా అకార మిత్తుగాఁ గల్గినది. ఉదాహరణమునకుఁ యదాగిమమున యకారము టిత్తు. ఈ యకారము దేని కై స సంజ్ఞ యగునా? నుగాగిమమున నువ్వము కిత్తు. అది సంజ్ఞ యవునా? దుజ్జుగా దువ్వము జిత్తు. దువ్వము దేనికి సంజ్ఞ యగును?

అనలు టిత్తు అన్నది మాత్రము సంజ్ఞ యొట్లగును. అకార మిత్తుగాఁ గల్గిన నెల్ల టిత్తులే. యెల్ల టిత్తు. కాఁగా యకార మునకు టిత్తు అనుదానితో వ్యవహారము గుమరునా? టిత్తు అనఁగా అ(ట్టు) ఇయ(ట్టు) కూడ వును గదా. ఇట్లే కిత్తు కిత్తు అన్నక కూడ సంజ్ఞలు గావేరవు. ఇత్తు అని మాత్రమే చూపఁబడును.

అక్షర (వర్ణ) సమామ్నాయము :

వర్ణ మనఁగా కేవలము స్వరము కాని వ్యంజనము గాని యగును. అక్షర మనఁగా స్వరము గాని స్వరముతోఁ గూడినవ్యంజ

నములు గాని కానచ్చును. అ.ఆ.క.కా. ఇత్యాదులు (90) అన్నది భా.వి. ఆద్యక్షరశేషంబున కనుచో 'క్రొ' మొత్తము నుంట యట్లు సమన్విత మగుచున్నది. అంతిమాక్షరంబునకు లోపం బనుచో ఇంచించు కేత్యాదిస్థలములందును నిట్లు వ్యంజన మక్షరాంగ మని నష్టల వాచును స్పష్టపఱచిరి. (వ్యా సరి.స. 33) అట్టివృష్టితోనే సూరియు వర్ణములను నిర్ణయించుసంవర్ణమున నెచ్చటను నక్షరశబ్దమును బ్రయోగించియుండలే దనవచ్చును. కాని తె.వ్యా.వి. ప్రథమప్రకరణమున అక్షర (వర్ణ) సమామ్నాయ మని యక్షరవర్ణశబ్దములను బర్ణాయముగాఁ జూచుచో భా.వి.లోఁ జేర్కొన్నపైయంశమును గూడఁ బ్రస్తావించిన భా గుండెడిది.

అచ్చు :

ఇది యొ క్లేర్పడినదో వివరించుచు 'అఇఉణ్' మొదలైన మాహేశ్వరసూత్రములను జూపించి 'ఇందు చివరిస్థములు ఇవ్వర్ణకములు (అచ్చు పొరపాటు గా కున్న 'నిష్పర్ణము' అని యుండఁ జాలు. వర్ణకము అని లేనిపోనిసందేహము గల్పింప నేర!) పీఠిలో నే దేని యొకదానితో ఇత్సంజ్ఞకము కాని మఱి యొకవర్ణకమును జేర్చి యచ్చు కించినదో అది యొకసంజ్ఞ యగును. దానికి ప్రత్యాహార మని పేరు(3) అన్నది. 'ఆదిరస్త్యేన సహేతా' యనుపాదోనీయమునభిప్రాయము వర్ణించుట యిం దుద్దిష్ట మనవచ్చును. కాని వివరణ మనమగ్రముగా నుండుట సవర్ణకముగాఁ బరిణమించినది.

ఇ త్తయినదాని నిత్తు గానిదానిలోఁ గలిపినఁ బ్రత్యాహార మగు నన్న నెట్లు? 'అఇఉణ్' అనుదానిలో ణకార మిత్తు. ఋలు ఇత్తులు గావు. కావున వీనిని గలిపి ణ్ణ-అనుసంజ్ఞ లేర్పఱుచుకొన వచ్చునా? అఇఉణ్ అనుదానిలోనే అఇఉలు ఇత్తులు గావు. 'ణ'

(ఇ శ్రీయినరాకారముతో నిత్తు కానియకారము కలిసిన పన్నుమాట)
అనుసంజ్ఞ యేర్పడునా? ఇ శ్రీయినదానితోఁ గాని దానిని - అన్న
ప్పటితృతీయావిభక్తివలన నివ్వర్ల మెప్పుడును బరముగనే యుండవలె
నని యభిప్రాయ మున్నదా? అట్ అనుకీతిగాఁ గలిపినప్పుడే య
శ్రీయినదానితో నిత్తు గానిదానిని గలిపితి మననచ్చు ననియు, ణ్య-ణ-
అనుచో నిత్తు గానిదాని ని శ్రీయినదానితోఁ గలిపితి మనుటకు వీలు
లే దని చుప్పట యుక్తిసహ మగునా? 'రెఫసంయుక్తం బగుచో
నొక్కొక్కశబ్దంబులమీఁదితెకారంబున కుత్వంబు నగు (ప్రేథ. శబ్ద. 37)
అనుచో రెఫసంయుక్త మగుతెకార మనఁగా రెఫతో సంయుక్త
మైనతెకార మనియే కదా యథము. బక్కర్లు - అనుచో రెఫమే
ముందఁబడి కాఁగా తెకారము పై నున్నది.

అన్వేషణ ఇతా సహ ఆదిః - అనుచో నివ్వర్ల మంత్య
మైయుండవలయుట స్పష్టము. అందలియంత్యశబ్ద ముపేక్షించుట
వలననే బా.వి.వివరణమున చక్కముల కవకాశము గల్గినది. ఇవ్వర్ల
మంత్య మైయుండవలయుటను జేర్కొనుచు ఆదిశబ్దముచే నొయివ్వర్ల
మునకు ముందుగ నున్నవల్లమే యివ్వర్లముతోఁ గూడలు గుర్తించఁ
దగునని. అందు బుట్టి అనుకీతివానిప్రసక్తియుఁ గల్గెను.

అకారాదు అచ్చులు కికారాదులు హల్లు లనుటలో 'సూరి
అచ్చులు హల్లులు అనుపదము లోనివాంకేశికీకీప్తతను తొలగించుట(ర)
ప్రయోజనముగాఁ జేప్పట యథార్థము 'అచ్చుల్నితాని'
నుని యొ నెంటునె నుగిరి చేసినప్రయోగము కలెననించి యుట సరికొల్ప
తమునండి చేచ్చుకొన్నవే యు స్పష్టము. ఇట్టిప్రత్యాహారముకొఱకే
సూరి అకారంబునకు ముడుపుననుము క్కను ననుచో ఇకారమునకు
జేర్చెను. ముఖ వ్రక్ష అనుకీలేగా స్వతింత్రముగాఁ బ్రత్యాహార ములను
దెలుగునఁ గల్పించుటలోఁ గీప్తత యున్నదా?

మఱు అనురీతిగా అచ్, హల్ అనురీతిగా బ్రత్యాహారము
 తెలుగున సిద్ధింపజేయుటకు వీలు లేమి నీ ట్లకారాదు అచ్చు లని,
 కకారాదులు హల్లు అని వివరించె నని బా.వి. అభిప్రాయ మైయుండ
 నచ్చును. అట్టిప్రత్యాహారములు తెలుగున సిద్ధింపజేయవలె నని
 సంస్కృతమున మాహేశ్వరసూత్రమార్గమునఁ జెలుగునఁ గల్పింప
 వలె నది యసహజమే గాక యనవసరము ననవచ్చును. అట్లు ఇ
 క్కనురీతివ్యవహారమునవసరము తెలుగున లేదు. అచ్, హల్ అను
 వాని కై న నవి యెల్ల రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పవలెనా? అట్లు
 లనుట నవి సంస్కృతమునుండియే స్వీకరింపబడుట స్పష్టము. సంస్కృత
 మున నివి సిద్ధించియో యచ్చు వి గాఢం జెలుగునఁ బ్రత్యేకముగా సిద్ధింప
 జేయవలసినయవసరము లేదు. సంస్కృతమునుండియే గ్రహింపవచ్చును.
 ప్రత్యాహారమార్గమున నేర్పడిన నాసంజ్ఞలచే నేటి బోధింపబడు
 చున్నవో యాశబ్దములచే నవి, అట్టివి బోధింపబడుటకు వీలుగా
 సూరి తెలుగున కుచిత మగుమార్గములో నిర్ణయము చేసి పైవట్లు
 వివరించుట బాగున్నది. ఇందుఁ బ్రత్యాహారమార్గమునఁ జెలుగు
 నున వీనిని సిద్ధింపజేయుట క్లిష్టత యని కాక యట్టివనతి తెలుగునఁ
 బ్రయోజనవంతము గామి ననగా సంస్కృతానుసారముగా గ్రహిం
 పగా నిటఁ జెప్పట యనవసర మగుటంబట్టి సూరి పైరీతి వివరించె
 ననవచ్చును.

వి స ర్గ ము :

ఉచ్ఛారణమునుబట్టి వర్ణములను విభజించుచో బా.వి.
 కంఠ్యములను 'అకఖగఘఙహ' అనునవి చూపినది. ఇందు విసర్గ
 మచ్చుపొరపాటునఁ బోయియుండవచ్చును. 'అకుహవిసర్జనీయూనాం
 కంఠః' అని విసర్గమును గంఠము స్థానముగాఁ బల్కబడునదే. అయిన

విసర్గము మా హేళ్యరసూత్రములందు లేవని యిట్లు దాని నుద్దేశ పూర్వకముగనే బా.వి. పరిహరించినదా? అట్లున జిహ్వమూలీయోపధాసీయముల జేర్కొన్నది. (4) ఇవి మా హేళ్యరసూత్రములందు లేవు గదా. విసర్గమును వర్ణమాలలో జూపినచో జిహ్వమూలీయోపధాసీయములను విశేషముగాఁ బ్రస్తావించలేదు. విసర్గము సంస్కృత ననుములద్వారాఁ దెలుఁగున వ్యవహరింపఁబడుటకై దుఃఖము అన్నది లక్ష్యముగాఁ జూపెను. జిహ్వమూలీయోపధాసీయములను ప్రస్తావించిన బా.వి. ఇటు గొంతివినరణము చేసిన బాగుండెడిది.

ప్రాకృతము :

ప్రస్థితి లాఁగాఁ బ్రజలనియు ప్రజలు మాలాగుభాష ప్రాకృతి మనియు మహారాష్ట్ర మొన లైనచోఁకటికే ప్రాకృతానుకేరు సూక్తి మనియు నందునాన నెల్లభాషలఁ ప్రాకృతిములే కా నెక్కిటి లేవనియు బా.వి. జేర్కొను యచితముగా నున్నది. అహోబిలుఁడు ప్రకృతి మన దేశ మనియుఁ వర్ణనము ప్రాకృతి మనియుఁ జెప్పి దేశ మున వర్గతు లగుదనాఁలే. ఆంధ్రాధా. 'అది ప్రాకృతాహ్వయము' యని తెలుఁగున బ్రాకృతిమే యన్నది. ఇతిర లాక్షణికులును గొందఱు. (బా.వి.లి)

ప్రాకృతము-తగ్గినవర్ణాలు :

సంస్కృతమున నున్న ఋఋ౞౞౞౞ 'మొద' లగువర్ణములు ప్రాకృతమున లేవు. అవి ప్రాకృతమునఁ దగ్గుటకు బా.వి. హేతువు లూహించినది. ఋఋ౞౞౞౞- అన్నవి తగ్గుటకుఁ గాతనము రుఱులులూ అనువిధముగా నుచ్చరింపఁబడుట యనియు, ఇకలకు వానికి మాఱుగా బిందువు వ్రాయుట, అవి స్వతంత్రముగా నేపథములోను లేకపోవుట యనియు శేషలకు అవి సకారముగాఁ బలుకఁబడుట

యనియుఁ జెప్పినది. ఇది చారిత్రక మైనవృత్తితో నేర్పడినయధి ప్రాయ మయియుండును.

అయి యపు యన్నఁ ప్రాకృతములోనే వజ్రో యన్న వని కొందఱు చెప్పఁగాఁ (వ్యాకరం.న.36) దెలుఁగున నవియు నివియుఁ బ్రసిద్ధము లై యున్నవి. సంస్కృతమున ముఱుఱుఱులకు రుహులు లూలకంటె నుచ్చారణమున భిన్నధ్వని యుండెడి దేమో. ప్రాకృతములోనే జఱలు స్వవర్ణసంయుక్తము లై యన్న వని చెప్పఱు జరిగినది. అసంయుక్తజఱ యని ప్రాకృతమున లేని వసంయుక్తములే. వర్ణేస్త్యః - బిన్దోర్వర్ణపదసేతీత్యైవవర్ణస్యన్ద్యోభవతి. పదోక - పంకో. అఙ్గణం - అంగణం. లఙ్కణం-అంభణం. (ప్రా.వృ. 46) అని జఱలు స్వవర్ణసంయుక్తము అయి ప్రాకృతిమున నున్నవి. స్వతంత్రముగా లేకున్నను సంయుక్తము అయియున్నవే గదా. శకారము మాగధిలో నున్నట్లు అంగ. స్పష్టము చేసెను. (కపి. 202) ప్రాకృతవర్ణవిర్ణయములో విచార మధికము. సూరియుఁ బొరవడినట్లు వజ్రలవాని కేర్పొందురు.

వక్రములు - వక్రతమములు :

లిపిలోఁ గాక యుచ్చారణములోని సంకరణమునబట్టియే యీసంజ్ఞ లేర్పఱుపబడిన వనుచు బా.వి. “సంస్కృతమాసందా అ+ఇ-ప-అగును. అ+ఉ-ఓ అగును. ఇట్లు రెండుస్వరముల నేకకారములో నుచ్చరించుటలోని భిన్నతయే వక్రత (1) (తె. వ్యా.వి. 15) అన్నది. ఏ మైనను సుచ్చారణమందలియీవక్రతను నేడు ధ్వనిపరీక్షయంత్రములమునఁ బరీక్షించి గ్రహింపఁపడియన్నది (19) అని తె. వ్యా.వి.లోఁ జేర్పొనియున్నను నిట నిట్లు సిద్ధాంతము చేయుటకు యంత్రపరీక్షలో ఇట్లు తేలిక దేమో. స్పష్టము చేయబడలేదు.

ఒకవేళ లాక్షణికు లీసంజ్ఞ సుచ్చారణలోని వక్రతనుబట్టి యేర్పాటుచేసిన దానిని నిరూపించుటకు సంస్కృతసంధి యిటు సంపర్కపడదు. అ+ఇ-ప-అయినను నాయేకారముతో నకారేకారములు గలిపి యచ్చరింపబడుచున్న వని యెట్లు? ఇటు బూర్వ పరస్వరము స్థానములో గుణవర్ణ మేకాదేశ మగుచున్నది, అట్లు వచ్చినచోట్ల రెండువర్ణములకలయిక యన్న దన నెట్లు? అది యట్లు యయిన దెలుగులో రాముడు+అతఁ డనుచోటఁ గూడఁ బూర్వ పరస్వరముల కేకాదేశముగా వచ్చినపరస్వరము వక్రము గాకుండునో యవునా? అ+ఇ-ప-అయిన సంస్కృతమున వైశ్ణవనే ఉ+అ-అ అని తెలుగున వచ్చుచున్నది గదా. అకారము సంస్కృతమునఁ గాకున్నది దెలుగున వక్రము గాలే దేమి? ఇట్లు చూడ దాదాపు స్వరము తెల్లఁ దెలుగున వక్రములే కావలసియున్నవి. అనున్వారము లొండు రెండు పిప్ప సంస్కృతముననే కృష్ణ+బుద్ధిః కృష్ణర్థిః అనుచో గుణవర్ణ మకారము వచ్చుచున్నది. అది రిపర మగుట విశేషము యయిన ఏటానలె నకారము నేకాదేశ మయినదే.

తెలుగున నేక్కడను అ+ఇ-ప-కాదు. సంస్కృతముననే యవును. అయినను సేవక్రతి నిష్ఠిదిగాఁ దెలుగువారి గుర్తించితే కాని సంస్కృతలాక్షణికులు గుర్తించినట్లు లేదు. వారు వక్రవక్రతముములను జేర్చొనుట గానరాదు. (బా.వి.రీ)

అయిన నిటు నిం కొకయనుమానము. అ+ఇ-ప-అనుచోట వక్రతి రెండుస్వరములను గలిపి యచ్చరించుటవలన నేర్పడిన దను కొందము. అటువంటిచోట్ల నున్న ఏటాన వక్రము లనవలెనా? ఏకాంత మిత్యాదిగా సంధివలన నేర్పడినది గాకయున్న ఏటాను వక్రము లనవచ్చునా? ఇక్కడ రెండుస్వరములకలయిక యన్నదా?

ఏటక, ఐడోన్, అని మాహేశ్వరసూత్రములో ఇవి పృథగ్వర్ణములుగా నిర్దేశింపబడియున్నవి. అ + ఇ - అనునవి కిలి యుటద్వారాన 'ఏ' ఏర్పడిన దానిని బ్రత్యేకముగాఁ బరిగణింపవలెనా? భాషలో నెల్లచోట్ల నున్న ఏట లిట్లు రెండుస్వరములు గలిసి యేర్పడినవా? సంయుక్తాక్షరములవిషయ మేమి?

కాగా నుచ్ఛారణలో వక్రత యున్నవనుకొన్న దానిని మార్గాంతరమున నిరూపింపవలసినదే కాని పైవిధముగాఁ గుఱరదు.

వక్రతమాలసిషయమునను నిట్లు —

వక్రవక్రతనసంజ్ఞా లాకృతినబట్టి యేర్పడిన వనుటను విమర్శించుచు తె.వా.వి. 'అకృతినబట్టి భిన్నలక్షణ సంజ్ఞ తేర్పడుట బక్కశకటరేఖమనకు దప్ప నితరత్రా కాననించదు (18) అన్నది. కాని 'అరసున్న నిండునున్న ఇత్యాదులు కొన్ని ఉచ్ఛారణమునబట్టి గాక యాకృతినబట్టియే యేర్పడినట్లు తె.వ్యా.వి. క్షలాంతరముః (81) స్పష్టము చేసినది.

ఈసంజ్ఞలను ద్వ్య.ఆ. ఉపయోగించలేదు అన్నది తె.వ్యా. వి. (18) కాని ద్వితీయాచార్యుఁడు 'వ్యావృత్తిసముదాయగ్రహణ్య వర్ణి వర్ణి ద్వితీయక' యనుకీతిగా నీరెండుసంజ్ఞలను బ్రయోగించినయి యున్నాఁడు. ఈసంజ్ఞ లనుటలోఁ బ్రాణః ప్రాణసంజ్ఞ అనునవి ననకాశ మున్న వన్న ప్రాణాత్మాశ అభివ్యవ్యా శ్చేదనము బ్రాణసంజ్ఞను, అచ్చతుష్కం భవేత్ప్రత్యగస్థితం ప్రశ్నాదినాచిత మ్మనఃచోఁ బ్రాణసంజ్ఞను (ఇట్టితరస్థలములను) ద్వ్య. ఆ. ప్రయోగించియేయున్నాఁడు.

తెనుగు-తెలుగు-ఆంధ్రము :

తెనుఁ గవగా నచ్చ తెనుఁగు సంస్కృతసమేతిరము (7) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి సంస్కృతసముమును దెనుఁ గవరా వన్నమాట.

ఋఋ-అనుతరువాతినూత్రమున 'తెలుగున వ్యవహరింపబడు' నన్నాడు. ఋణ మని ఋకారము తెలుగులో సంస్కృతసమముతోఁ గలిసి వచ్చిసది. ఋణ మన్నది తెలుఁగే కాదా? తెలుఁగే కాని తెనుగు కా దనలెనా? తెలుగు తెనుఁ గన్నవి భిన్నము లనలేము గదా. (చూ. బా. సూ.)

ఇంతకు నానూత్రమన్వర్త (36+19-55.) ఇట్లు తెలుగు బాస ర్థ వర్తములు గఃఆంధ్రభాషగా విస్తృతి కలిగి (2) వన్నది. బా.వి. అనగా 36 వర్తము కలిపిన భాషకు తెలుఁ గని పే రున్నమాట. 36 వర్తాంభాష ర్థ వర్తాంభాషగా ఆంధ్రముగా వేర్వడిన పను కలిపిన తెలుగు ఆంధ్రము అన్నవి భిన్నము లున్నవిభిన్నాచారము లున్నవన్నవి. ఇది విమోచనము గాదు. (చూ త్రి.కే)

ఆంధ్రము తెలుగు అన్నవి వర్ణాక్షరములు గా ననియు భేద మున్న ననియు విభిన్నాచారమున్నవి అనియుబుద్ధింపి. ర్థ వర్తాంభాష యాంధ్రము. వానికిఁ తెలుఁ గని పే రు. తెనుగు తెనుఁ గన్నవి వర్ణాక్షరములే కదా. అనగా ర్థ వర్తాంభాషకు తెనుఁ గననచ్చు. అనగా 36 వర్తకు వేర్వడిన 19 వర్తాంతోఁ గూడిన (ఇతరములు?) వర్ణాక్షరములు గాన తెనుఁగే యుత్పత్తి. అందు తెనుఁ గన్న సంస్కృతపేరతిని ముచ్చటించి నది చెప్పుట నగు రదు గదా.

అసలచ్చుతెనుఁ గన పేరు? అచ్చముగాఁ తెలుగు. అనగా నిం కొకిటి కలియబడి యెను. సంస్కృతసమమునకు తెనుఁ గననచ్చని హరిము లే మిన్న సే ర్థ వర్తముల భాషకుఁ దెనుఁ గన్నుల జూదా? అచ్చము తెనుఁగే యన న్నది అనగా సంస్కృతసమమునకును తెనుఁ

గులే. అచ్చతెనుఁ గనఁగా సంస్కృతసమము తెనుఁగులు గాకుండఁ గేవలము తెనుఁ గన్నమాట. అచ్చతెనుఁ గనుటలోనే సంస్కృతసమము గూడఁ దెనుఁగే యనుసర్థము తేలుచున్నది.

ఏ మైనను లాక్షణికులదృష్టిలోను ఆంధ్రము తెలుఁగు తెనుఁ గన్నవి పర్యాయశబ్దములే కాని విభిన్నార్థకములు కా నని గుర్తింపఁదగియున్నది.

అస లాంధ్ర మన్న 55 వర్ణములభాషయే యని నిర్ణయింప వచ్చునా? 'సంస్కృతపదేన పరిమిత మాంధ్రపద' మ్మనుచో ఆంధ్ర మనఁగా సంస్కృతసమేతర మనియే సందర్భమును బట్టి యర్థము చెప్పకొనవలయుట (తె.వ్యా.వి.188) గమన్హము.

తె ను ఁ గు వ ర్ణ ము లు :

తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పది. మూ అనులక్షణమునకుఁ జిం. మూలమును ద్వివిధాదిదుదేదోతో-హోవక్రతమా చాప్యనుస్వాకాచ-యని మొదలుగాఁ జూపినది బా.వి. ఇది ముద్రితచిం. గ్రంథములు కొన్నింట నీట్ల యున్నది. కాని యిప్పాతమునగణభంగ మేర్పడియున్నది. వజ్జలవారు తమవ్యాఖ్యలో 'వక్రతమావధాప్యనుస్వాకా' యను పాఠమును జూపిరి. (వ్యా.సం.స. 37) కాని 'వక్రతమావనుస్వాకా' యనుపాఠము వజ్జలవారే సంస్కరించినబా.స. (వావిళ్ల) ప్రతులందున్నది. ఇంకను సీపాఠ మప్పకవీయమునను గానవచ్చు. కావున నవి యాధారముగా వజ్జలవారిపాఠము గ్రహింపకున్నను వక్రత మావనుస్వాకా యనునప్ప. పాఠము చూపఁదగును.

దం త్య చ జ లు :

దంత్యచజలు వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడుటను విమర్శించుచు "దంత్యచజలు తాలవ్యచజలకు సవర్ణములుగా ముందు 'నిరూపితము'

వానిని బ్రత్యేకవర్ణములుగా నిటఁ జేర్కొనుట యనవసర" (7) మన్నది. ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణింప నక్కఱ లే దనుటకు సావర్ణ్య మొకకారణము కాదు. చింతామణియును 'మిథస్సవర్ణశ్శ' యని చెప్పఁబోవుచును 'కగచజయుగ' యని వర్ణవిదేశములో రెండింటిని జేర్కొనెను. సంస్కృతమునను ఋణవర్ణ యోర్మిశస్సావర్ణ్యం వాచ్య మ్మని ఋణులకు సావర్ణ్యము చెప్పఁబడినది. అయినను నేదోయొకటియొ చెప్పఁ జాలు ననునభిప్రాయ మటఁ గానరాదు. అయిన నిక్కడ సూరి తాలవ్యచజలు దంత్యచజలకు గ్రాహకము లగుట సావర్ణ్యము నకుఁ బ్రయోజనముగాఁ జెప్పెను గాబట్టి పరుషసరిశ్శ్శలలోవలెనే వర్ణరూఁలోఁ గూడఁ దాలవ్యములను మాత్రమే చేర్చినను సవి దంత్యములకు గ్రాహకము లగుటద్వారాన దంత్యములపరిగణన మనవసర మవు సని భావించియుండు.

కాని తాలవ్యచజలకు భిన్నముగా దంత్యము లైన వున్న వన్నవిషయము ముందుగాఁ జెప్పియుండువలెను గదా. పిదప సవి సవర్ణము లనుటకు. దంత్యచజలును బృథగ్వర్ణములుగాఁ బరిగణింపవలసిన యవసరమును శాస్త్రీయముగా వ్యఖిలవారు నిరూపించిరి. అయినఁ బృథగ్పరిగణన నుక్కిట లే దేమో యనుట కాధారము వేఱుగాఁ గాన్పించు. (చూ. బి.సూ.)

అస లిట్లు చెప్పటలో శా.వి. తెనుఁగునకు వర్ణములు 34 అని చెప్పినఁ జాలు సని భావించినదా? ఋణులసావర్ణ్యమును బ్రస్తా వించుచు సవి పృథగ్వర్ణములే యనునభిప్రాయమును వ్యక్తము చేసి దంత్యతాలవ్యములసావర్ణ్యము నెట్టిదే యని చూచించుచు 'ఉచ్చారణమునందు తౌల్యము లేకున్నను సవర్ణత్వము వ్యాకర్త కొన్ని ప్రయోజనములకై విధింపనగు'(10) నన్నది శా.వి. కాఁగా సీసవర్ణత

ప్రయోజనాంతరము నుద్దేశించి చెప్పబడిన దనియు వంత్యతాలవ్యములకుఁ దౌల్యము లే దనియు సముచితముగా భా.వి. నిర్ణయించినది. అనఁగాఁ దెలుఁగునకు వర్ణములు (34) అని చెప్పవలె ననునభిప్రాయము భా.వి.కి లే దనవచ్చు. ఇవి పృథగ్వర్ణములే కాని వర్ణమాలలోఁ బృథక్పఠిగణన మనవసర మనుట వర్ణమాలానిర్ణయప్రయోజనమును దీర్చు తెల్లు? కాఁగా వంత్యచజలను లాక్షణికులు వర్ణమాలలో నిర్దేశించుట యుచితమే యని దీని స్పష్టము.

సవర్ణములుగాఁ జెప్పటచే వంత్యములను బరగఁగింప నక్కర లేదా? అఇడ్ణిత్వాదిమాహేశ్వరసూత్రములలో “త్క్రివ (ఇవ్వర్ణములకంటె) వర్ణములచే నానిసవర్ణములైనదీర్ఘములు గూడ గ్రహింపబడు” నని భా.వి. పేర్కొన్నది. సవర్ణము లగుటవలన గ్రహింపబడునా? అయిన పూరి సంస్కృతప్రాకృతాంధ్రవర్ణమాలలో దీర్ఘములు చూపుట గూడ సనవసరమే యగునా? వంత్యచజలు పేర్కొను టొక్కటే యేల యనవసరము?

ఈసూత్రమునకువలె మాహేశ్వరసూత్రములకు వర్ణమాలా నిర్ణయమే ప్రయోజనము గా దనుట స్పష్టమే. భా.వి. పైవివరణము ననుసరించిన వర్ణమాలలో హ్రస్వములుమాత్రమే పేర్కొని ఊకాలోఁ జ్ఞిస్వదీర్ఘతః, అణుదిత్సవర్ణస్య చాప్రత్యయ యనులక్షణముల యభిప్రాయమును సవసర మగుమేర గ్రహించి వేరుగా సూత్రింపవలెను. వర్ణనిర్దేశ మనునదిప్రయోజనమునుబట్టియు నెల్లు చెప్పట కారవమే కాని ప్రయోజనవంతము గాదని లాక్షణికమార్గమును గుర్తింపదగు.

అ నాం ద్ర వ ర్ణ ము లు :

అచ్చాంధ్రమునందు లేనివర్ణములు సంస్కృతసమముల నుండియే కాని ప్రాకృతమునుండి తా వని ప్రాకృతసమములందు లే

వని లాక్షణికమతానుసారముగా స్పష్టము. తె.వ్యా.వి. 'కాని ఒడ్డు అట్టము అర్జుము ఉంభము నంటివి ప్రాకృతిసమమాలే. ఇట్టి అనాంధ్ర వర్ణఘటితములు చాల కొలదిగా లేకపోలే' (203) వన్నది. ఇట్లననాంధ్రవర్ణము లన నేవి? తెలుగునకు చెప్పిన తరీ వర్ణములకు భిన్నమైన వనుట స్పష్టము. అట్ట మనుచో తకారము మున్నగునవి యనాంధ్రవర్ణము లన్నమాట. అనగా నాంధ్రవర్ణము లన్న తరీ మాత్రమే. తద్భిన్న మనాంధ్ర మైనవి మేల వర్ణములభాష యాంధ్ర మనుట యెట్లు? ఆ 19 వర్ణములును నాంధ్రములు గాకున్న తరీ వర్ణములభాషగా ఆంధ్రముగా విస్తరించెనని నేమి? కాగా తరీ వర్ణములభాషయే తెలుగు, తెనుగు, ఆంధ్రము అనుమాండించె బోధింపబడును. మిగిలిన 19 వర్ణములు పేనియందు లేనిది. తరీ వర్ణములభాష కాంధ్ర మనుచ్యవహార మున్నది గదా. ఆంధ్రభాషకు వర్ణము లేరునైతే వనె ప్రాధి. అనగా వర్ణానికి తెలుగు తెనుగు అను పేరును గలదు. కాగా తరీ వర్ణములభాషకును తెలుగు, తెనుగు ఆంధ్రమునను పేర్లు గలవు. అచ్చ మైన తెనుగు (తెలుగు-ఆంధ్రము)నకు తరీ వర్ణములే యైనను సంస్కృతసమములద్వారానే జేరు 19 వర్ణములతో నున్న భాష మొత్తమునకును నీ పేర్లు గల వన్నమాట.

ఇంక ననాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతిమునుండి వచ్చు వనుట యంగీకార్యమా? ఇందు అట్టము, అర్జుము అనునవి సూ.ని. ప్రాకృతి సమములుగఁ జూపినను వ్యవహారిమునుండియే. కాని కవిప్రయోగ మొక్కటియు నీలేను. లేమి కారణ మనవచ్చు. ఒడ్డుఅనుదానికి అర్జుమలోచనల్...మీ-రొడ్డులు అనుప్రయోగమును జూపి ప్రయోగాంతరము లేవన్నది సూ.ని. అర్జుమలోచనల్ అనుచో అర్జుమలోచనల్ అనియే యుండవలె. తె.వ్యా.వి. గూడ స్థాంతరమున

‘ఇద్ధరిత్రి’ ఇత్యాదులను సమన్వయించినది. (522) అట్టియెడ ‘అర్హుష’ అని యుంటయే పొరపాటు దీనికి ఒప్పు అనుదానితో, బ్రాస మెట్లు? ఇదియు ఒప్పు అనియే యుండునా? ఇది ప్రాకృతసను మైన నచ్చ తెనుగు. కాన నత్తుతో, గూడినజకారము దంత్యము ‘ర్హు’ కారము దంత్యమా? దంత్యజకారతా వ్యర్థుకారములసంయుక్తక్షరము నెట్లుచ్చరింపవలె. ఇట్టిప్రయోగమును బ్రహ్మాణీకరించి ర్హుకారమునకు దంత్యత చెప్పికొనుటయా? అనాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతమునుండి సంగ్రహించుట కిది యెంత యుపకరించును?

దంభ మన్నది తెనుగుకవులు ప్రయోగించిరి. దంభ మని యుండఁగనియుండ దంభ మనుట తెనుగుకవులస్వాతంత్ర్య మనక తప్పదు ఈదంభము ప్రాకృతసను మనుటకుఁ బ్రాకృతముననట్టికేర్ప మున్నదా? తెనుగునందలిదంభము ప్రాకృతసను మని నూ.వి. పేర్కొనలేదు.

బా.వి. అనుబంధము వీనితోపాటు కావు రివర అనువానిని గూడఁ బ్రాకృతసనుములుగనే చూపినది (414) వర్ణలవారు వీరిం గూర్చి విఖలముగా బరామర్శించిరి. అది గ్రంథాంతరమునఁ బరా మర్శింపబడుచున్నది.

కాఁగాఁ గప్రప్రయోగముల ననుసరించి యనాంధ్రవర్ణములు ప్రాకృతమున నున్నదా నవి ప్రాకృతసనుమాలందు నిలుచుట లే దనియు నట్టివర్ణములు సంస్కృతసనుములనుండియే చేరు ననియు లాక్షణికులు పేర్కొనుట సముచితమని గుర్తింపఁదగును.

స్థిరము :

‘స్థిరము లనఁగా నూర్పు చెందనివి. ద్రుతము మీఁదిపరుష ములు సరళము లగును. ఆసరళములను బరుషములను గావించుకొని

యర్థమును గ్రహింతుము. పరుషసరళములవలె మార్పు చెందనివర్ణములు స్థిరములు' అన్నది. బా.వి. తె.వ్యా.వి. కూడ (21) నిశ్చయమైనది.

ఇందులో సరళములకు మార్పు గల దనుట కాధార మేది? పరుషాలు సరళాలు కాగా స్థిరము గ్రహించుటకొక్కటే యాసరళములను బరుషములుగా మార్పుకొనుటయే సరళాలకుఁ గల్గుమార్పునా స్థిరము పొడగట్టుచున్నది. ఇటువంటిదానిని మార్పునుట సహజము గాదు. అదే నిజమైన బరుషములు ప్రథమ మీఁద నున్న గనకదన లగును అక్కడను స్థిరము చేసికొనుపద్ధతి పైవిధముగనే యండక తప్పదు గదా. అందు సనలు మాత్రము స్థిరము లెట్లయినవి సందేహము గల్గక తప్పదు.

ఆం.వ్యా.వి. (244) ఈవిధముగనే సందేహించినది. కాని దీనినిగుఱించి యంతకు ముందే పేటికావ్యాఖ్య 'ఈపరిణామము పరుషములకువలె నార్వాత్రికము కాకపోవుటచేతనే స్థిరములను గొన్ని యెడల మార్పుకు లోనైనను నాయవి స్థిరము లనుట యుచితమే' (12) యన్నది. ఇది బాగుగనే యున్నది. రావణుడు గీవణుడు వంటి యరు దైవస్థానములలో మార్పున్నను త్రాచుర్వము సనుసరించి స్థిరముగా మార్పు లేకుండ నుండునవి స్థిరా లనుటలో దోషము లేదు. కాని పరుషాలు సరళాలుగా మారుటయే వర్ణింపబడినది. కాని సరళము లెల్లు మాటును? చదువుకొనునప్పు డాదేశసరళములను బరుషములుగా మార్పుకొనుట యన్నది సరళములమాటు పాటును నిర్ణయింపజాలదు. శబ్దములో సహజముగా నున్నసరళవర్ణాలు (పరుషాలు సరళాలైనట్లుగా) మార్పుచెందుట యన్నదాయన్నది గుర్తించి వివరింపవలె.

సరళములమార్పు నిం కొకతీరుగా సూచింపవచ్చు. గ - వ (పగలు-పవలు) డ-ణ (అడ(గు)-అణ(గు) డ - జ (జూదము-జూజము) అనురీతిగా నేకపదములో మార్పులు గనబడుచున్నవి. కాని యీ మార్పుసయితము క్వాచిత్కమే. (కొన్నిస్థలములందే యవును. అటఁ గూడ వికల్పము.) అయినను స్థిరాలు స్థిరముగా నుండు ననుటకొఱ కుఁగాఁ బరుషసరళాలలో సస్థిరత్వము నూహించుట యవసరమా యని సందేహము. పరుషసరళముల కేవిధముగాఁ బలుకుబడివిబిక్తి యము చెప్పఁబోయిరో స్థిరమునకు నట్టిపదధర్మ ననుసరింపక మార్గాంతము నవలంబించుట విశేషమే. కాని తె.వ్యా.వి. పరుషసరళసంస్థానగూడ రూఢము అనియే కేర్పొన్నది (21) 'అదేశసరళములును ముం దున్న ద్రుతమునకు' అనుసూత్రములోని యాదేశసరళశబ్దముకూడఁ బ్రత్యేక సంస్థాగనే (తె.వ్యా.వి. 490) కేర్పొన్నది. అట్లేవేదములు నిల్లు సంస్థలే యగు నేమో. పరుషసరళస్థిరాదులు సంస్థాన కిదా. అక్షణ నిర్మాణమున లాఘవమున కిం దునినాపేర్ల గ్రహించినాడు. అవి యవ్యుత్పన్నము లగుసంస్థలుగాఁ జెప్పఁబడును.

తె.వ్యా.వి. మూలమున చింతామణిసూత్రమున స్థిరా ణతరాః అని చూపుట యచ్చువారవా లనుకొందము. స్థిరా ణతరే యని యుండవలె.

దంత్యతాపిహ్నః :

దంత్యతాపిహ్నః అను 'అ' అనుగుర్తునగుర్చి ప్రస్తావించుచు 'అసలు గుర్తే యవవసరము. తాలవ్యేతిరాచ్చులకలయికి మాత్రముననే యచ్చారణమునందు చూపు తెలుగుపదములందఁ గల్లును. సంస్కృతపదములయచ్చారణార్థం గొంతతిడఁబాటు కల్గును. వ్యాకరణసంస్కార మిప్పట్ల నవసరము' (12) అన్నది. అచ్చతెలుగు

శబ్దాలలోఁ గూడ చక్కజము మొదలైనచోట్లఁ దాలవ్యేతరస్వరముతోఁ గూడినచటలు తాలవ్యములుగా నుచ్చరింపఁబడుట గలదు. సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములో సూరి 'అక్కజాదిమ' అని సూత్రించి యిందలితాలవ్యతను బేర్కొనెను. కాని యందులోఁ దాలవ్యముగాఁ జూపిన జడను బాల.లో దంత్యముగాఁ జూపెను. ఏ మైనను శిష్టోచ్ఛారణమును నిరూపించుటయే వ్యాకర్తలకర్తవ్యము. కాని దానిని నియమించుటకు వీలు లేదు. ఇది పదాదియకారామలనంటియంశముగా దని గుర్తింపఁదగును. అట్లు స్వీకరించుచో సూరి సూత్రాంధ్రమునఁ జెప్పినట్లక్కజము, జడ మొ॥వానిలోఁ దాలవ్యమే కలదనవలె.

అయినను సంస్కృతసమములవిషయమున భేదము చెప్పఁబడినది గదా. వ్యాకరణపరిజ్ఞాన మున్నచే కాని యది గుర్తింప వీలు లేదు. అట్టియు, ఉచ్ఛారణమున కనుగుణముగా దంత్యతాచిహ్నముంచుట యనసర మని నిర్ణయించుటలోఁ దప్పు లేదు. ఇది యగ్రసున్నకంటఁ దీసిపోలేదు గదా. దంత్యచట తెల్లును బృథగ్స్వర్ణములుగా సంకీర్తింపక తప్పనవును తాలవ్యచటఁతో నభిన్నముగాఁ జూపిన వానిపృథక్త్వము న్యక్తి మవునది మాత్ర మెట్లు? కాని దంత్యతాచిహ్నము నుంచకపోవుటయే ప్రసిద్ధి. . . అయినను నటదంత్యముగా నుచ్చరించుటయు నప్పట్లే. అందుకే చిహ్న ముపేక్షితమైన దేమో. కాని యంతమాత్రమున గుర్తుచరా దని చెప్పట నాహస మగు నేమో.

చింతామణిలో లిపికి సంబంధించిన కారికలు ప్రక్షిప్తా లనుకొన్నను నప్పకవికిఁ బూర్వమే యా కారికల ప్రాయఃబడియుండు ననక తప్పదు. 'దంత్యచజా గురురలౌచ బిందుయతౌ' అని యుఘురేఫకార

ములకువలె దంత్యచజలకుఁ గూడఁ (దాలవ్యచజలకుఁ) బైని బిందు పూచుట యనుభేదము చెప్పఁబడియున్నది. తాలవ్యచజలకు భిన్నముగా దంత్యతను గుర్తింపఁజేయుచిహ్న మొక్కటి యవసర మనుసభిప్రాయ మప్పకవికి ముందే గుర్తింపఁబడిన దనట స్పష్టము. కాని యది యుపేక్షింపఁబడినది. దానిని స్వీకరించినఁ బాఠకునకు సాలభ్య మధిక మనవచ్చును. లక్షణానుగుణముగ నట్లు సంత్యతాచిహ్నము నిల్పిన నాపిదపటివారికి తడఁబాలున కవకాశ ముండదు కదా.

సా వ ర్ణ్య ప్ర యో జ న ము :

దంత్యతాలవ్యచజల కున్నసంస్థితకుఁ బ్రయోజనమును ఛందోవిషయముతో ముడి నెట్టుట యుక్తము గా దని తె.వ్యా.వి. పేర్కొనుట యుక్తముగా నున్నది. కాని ఈసంజ్ఞకు వ్యాకరణ ప్రయోజనము నూహించినవాఁడు చిన్నయసూరియే యననగును. (70) అనుట సంగతముగా లేదు. కవిశిరోధూషణములో 'సూత్ర ద్వయే సవర్ణాద్వహ్యేతే దంత్యౌ చక్షౌ సా సంజ్ఞేవ తయో స్తేన నాన్య సంజ్ఞా ప్రసర్తతే'- యనుశ్లోక మున్నది. ఇది యధర్వణునిదిగా నహోబలుఁడు చెప్పలేదు. అహోబలుఁడే రచించె ననుకొన్నను బైసవర్ణతాప్రయోజనమును మొదటగాఁ గనిపెట్టినవాఁడు (వికృతి వివేకకర్త గా కున్నను) చిన్నయ కాఁబోఁడు. అయినను నహో బలుఁడు సంతకు ముందు లాక్షణికులు సదే విధముగాఁ జెప్పుటవలనఁ గావచ్చు గొండఱు తరువాతివ్యాఖ్యాతలును నిట యతిప్రాసలనే వివరించుట జరిగినది.

యతిప్రాసమైత్రీ ప్రయోజన మని బాలసరస్వత్యాదులు భ్రాంతిపడి రని రమణీయము పేర్కొన్నది (157) దీనినిబట్టి బాల సరస్వతి యట్లే భావించె ననవలసియున్నది. తె.వ్యా.వి. ఈయభి

ప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పినది (70) కాని దీనికిఁ దగినయాధారము బా.స.లోఁ గానరాదు. సాధర్మ్యమునుబట్టి యవలలకు యతిప్రాసమైత్రి నుదాహరించిన కాలి బా.స. వీనిసవర్ణతకుఁ బ్రయోజనమది యని చెప్పలేదు. 'చక్కఁదనము లోకజయవైభవమును, రాచవారు వడసి రాచరించి, చెలువ నద్రక్షన్య నేవించువారికి జాడఁ గన్గొన నసాధ్య మెద్ది? (10 పుట. ఆం.వా.ప. వావిళ్ల. 15) అని చూపిన పద్యము దంత్యములు, తంజావూరును దాలన్యము లెత్వముతోను గూడియుండు నని చెప్పటయే యద్దేశింపఁబడినట్లు పద్యమండలి 3,4 పాదాలు స్పష్టము చేయుచున్నవి. కాఁగా స్పష్టముగాఁ జెప్పక పోగా తలక క్లృత్తిములు నుండుటకు నుదాహరణముగా నిచ్చిన పద్యమునుబట్టి వానిప్రాముఖ్యమునకై యతిప్రాసస్థలములను జూపి సంతమాత్రమున బాలసరస్వతి సన్న్యతికుఁ బ్రయోజనము యతిప్రాసమైత్రియే యని భ్రమపడె ననుట సమంజసము కాదు గదా. అయిన నాతఁడు పరుచనరశసంజ్ఞాని సిద్ధించుట యనుకీర్త్యప్రయోజనమును జెప్పలేదు. ఒకతీరుగా సన్న్యతికుఁ బ్రయోజనము నిర్దేశింపలే దనుటయే నొప్పును. అక్షు 'మన్దస్త్యైస్తాన్యైశ్చర్యక్రః' అన్నదానికి మాత్రమే సంబంధించిన దైయున్నట్లు చెప్ప నొప్పును. కాని యివి పది తప్ప మిగిలినవాల్లులు స్థిరము లనటలో దంత్యచదలు స్థిరము లయ్యెడిప్రమాద మేర్పడిన దనిమాత్ర మంగీకరింపక తప్పదు.

అప్పకవిపైత మీనన్న్యతికు యతిప్రాసమైత్రియే ప్రయోజనమని స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు. ఇంక 'నీనిఁ దెలియ కున్న విశ్రమ భంగంబు దొడరి కాన్యముల దోష మొదవు (అప్ప. 2-117) ననుట లోను చలము మాని కుడువు చుట్ట కేతవ (119) యని యుదాహరించుటలోను సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనము యతిప్రాసమైత్రి యని

చెప్పినట్లు భావించుట కవకాశము చాలదు. ఇంక చైవులసాకిరిచాయ మగఁడు, చక్కెరబొమ్మకున్ మార్మలయచైవుల ననుకీర్తిదోషము గల్గు నని హెచ్చరించుటయే యవ్యాకృతముల నుద్దేశ మనఁదగు.

ఇంక నిట నప్పకవి చూపినయతిత్రాసలప్రయోగముననుబట్టి యహోబలుఁడే త్రాంతివడి యతిత్రాసమైత్రయే సవర్ణతకుఁ బ్రయోజనముగఁ జెప్పె నేమో.

తె.వ్యా.వి. బాలసరస్వతీయూష్పకపీయములతోపాటు వాసు దేవవృత్తియు ననుసరించి యహోబలుఁ డిట్లు చెప్పె నన్నది. 'దస్త్యైస్య చాద్యభాషా తాలవ్యస్య చ అన్యోస్యం యతిత్రాసయో స్సావర్ణ్యం భవతి' యను వాసుదేవవచనమునుబట్టి (70) చూచిన నహోబలు నభిప్రాయమున కిది మూలముగాఁ జెప్పవచ్చును. కాని ఆం.వ్యా.వి. గ్రంథస్థోదాహరణములనుబట్టి వాసుదేవవృత్తి కవిశిరోభూషణము నకుఁ దరువాతి దని (437) నిశ్చయించినది. దీనివలనఁ తె.వ్యా.వి. అక్కడక్కడ అహోబలపతి వాసుదేవవృత్తి ననుసరించె ననుట (7) సరి గా దనవలసియుండును.

ఏ మైనను సవర్ణతకు యతిత్రాసలమైత్రి ప్రయోజన మనుట లోనిత్రాంతికి మూల మహోబలుఁడో యితరుఁడో యగు నని గుర్తింపఁదగును. (దీనితోపాటు) 'సూత్రద్వయే' శ్లోకమును దానై రచించె నన్న నహోబలుని కీవిషయమునఁ బ్రత్యేకస్థానము తప్పదు. బాలసరస్వత్పృథక్పులుమాత్ర మట్లు స్పష్టము చేయలే దనియు నావాతలమూలమున నితరులే యట్లు భ్రమించియుండుట కవకాశము గల దనిమాత్రమే చెప్పఁదగియున్నది.

సవర్ణతవలన దంత్యచకారము పరుష మగుటయు దంత్యజకారము సరళ మగుటయు మాత్రమే ప్రయోజనముగా

భావింపరాదు. సూరివివరణమునుబట్టితాలవ్యచడల కేయకార్యములు విధింపబడినవో యవి యెల్ల దంత్యచడలకు వచ్చుట ప్రయోజనము. ఇటు విధింపబడినపరుషసరళసంజ్ఞలు దంత్యచడలకుఁ గల్గుట యన్నది యట్లైనానిలో నొకటియే. ప్రథమమీడిపరుషములకు గనడదవలు బహుళంబుగా నగు ననులక్షణముతోఁ దాలవ్యచకారమునకు విహితమగునకారము దంత్యచకారమునకు వగును. అటు + చనియె - అటు సనియె. అయ్యది యీసవర్ణతనవననే గదా సిద్ధించునది. ఇట్లు యథావకాశముగా నాయైకార్యములు తాలవ చడలకు విహితములైనవి దంత్యములకు నగుట గ్రహింపఁదగును.

అనునాసికము - బిందువు :

బా.వి. 'దస్త్య' అని మొదలుగా నిట ననునాసికమును వ్రాయుట విశేషము. 4 సూత్రముః క్ష్యస్థలమున సూరి పక్షి యని చూపుటనుగూర్చి 'పక్షి' అనుపదమును పంక్తి అనియు తెలుఁగున వ్రాయవచ్చును. జకారము తద్వర్గాక్షరములకుఁ బూర్వమందే యుండును (8) అన్నది. ఇటుఁ గకారమునకుఁ బూర్వము జకారమున్నది పక్షిలో. జకార ము దునదిటువంటిచోట్లనె. కాబట్టి సూరి యది చూపె నని వివరణాభిప్రాయము గుర్తింపవచ్చు. జుత మిత్యాదిగాఁ గోశములు స్వతంత్రముగాఁ జకార ముంటను జూపుచున్నవి కాని యట్టిది తెలుఁగునఁ గావ్యములలోఁ బ్రయుక్తములైన దేమో నెదుకవలె. ఇంతకును బైని పక్షి యనుచోటఁ బంక్తి యనియు వ్రాయవచ్చు ననుటలో పక్షి యని వర్గానునాసికముతో వ్రాయుటయు నొప్పు ననుభిప్రాయ మేర్పడినది. బహుశః అందువలననే 'దస్త్య' యని యనునాసికమును వ్రాసియుండవచ్చును. నిజమునకుఁ దెలుఁగున ననుస్వారము వ్రాయుట నియతము చేయవలసినయవసర

మున్నది. సింగంబు... మా తక్కు, రజ్జన - ద్వంష్వప్రాసము-నంజము ననువిధ మైసప్రాసలు కుదురునా? ఇక్కడ ననుస్వారమునే వ్రాయవలె. ఇక బాధ లేనిస్థలములలో ననునాసికము వ్రాసినోవలె నన్నమాట. పాక్షికముగా నైనను శ్రీమన్తుఁ డనుకీతివ్రాతపద్ధతి తెలుఁగునఁ గానరాదు. సంస్కృతభాషాప్రభావమువలన నట్లు వ్రాయుచున్న నా నది సమంజసము గా దనియుఁ దెలుఁగున నిట్టిసంధర్భముల ననుస్వారమునే వ్రాయవలయు ననియుఁ గ్రాసాదివిర్బంధస్థలముల ననుసరించి నిర్ణయింపవచ్చును. మూరి యిటుఁ బంక్తిని జూపకుండవలసినది. ఇకను సంస్కృతములో ననునాసిక ముండుపయికిఁగిరిస్థలములలో సంస్కృత సమముల ననుస్వారము యుండవలయు నని నియమించిన శాసనంజె డిది. కాఁకాన్వే డనుకీతివ్రాత శాసనాదుల్లోనే కాని కావ్యాదుల నిర్ణయింపఁదగినస్థలములఁ గానరాదు. (బా.వి. 9) అందును 'ప్రాకృత భాషలో అంతట బిందువే యుపయుక్త' (బా.వి. 8) మని నిర్ణయించుట సమంజసము గాదు. అలఙ్కారో, అభ్యంతో యనువిధముగా (మహారాష్ట్రీ) ప్రాకృతములో జ్ఞాలు స్వవర్గసంయతములైయున్న వనియు వీనిని ప్రాకృతవర్ణమాలలోఁ బరిగణింపవలసి యున్న దనియు వక్ష్యులవారు పేర్కొనిరి. (వ్యా. సం. స. 35) ఈ సంధర్భమున నహోబలుఁడు నీవిషయమును స్పష్టముచేసెను (కవిశి. 202) అసంయుక్తజ్ఞా యని సంయుక్తములు కానిజ్ఞలే లే వనియు సంయుక్తములై వున్న వనియు నప్పకవియు స్పష్టము చేసెను. (అప్ప.)

కాఁగా సంతట బిందువే యుపయోగించుట క్రమముగాఁ దెలుఁగులనే స్థిరపడినది. కవు లనునాసికము నిట వ్రాసెడివారనుట కాధారము న్యుగ్యము. కాని ప్రాకృతమున నిశ్చయముగా బిందువే యుండవలె నని గాని యన్న దని గాని చెప్పట విరుద్ధము.

అనుకరణాదిసంపదర్భముల సంస్కృతము నట్లే తెలుఁగున వ్రాయుచు డిట్లువర్తానునాసికము వ్రాయవలయును. అలజ్కార యనె మొ॥ సంస్కృతసమముగాఁ దెలుఁగైన మాత్ర మనుస్వారమే యుంచవలయును. అట్లని లక్షణము చెప్పబడలేదు. కాని చెప్పట యనవరము.

ద్రుతము - మీఁద స్వరము :

చింతామణికిని జిన్నయమతమునకును భేదమును నిరూపించుచు 'న'-ను, ని చిత్తామణినిరూపణము. ను-న్, ని చిన్నయసూనిరూపణము. కొత్తగా స్వరమును జేర్చుటకన్న ఉన్నస్వరమును లోపింపజేయుట లాభునము కావచ్చును. (15) అన్నది బి.వి. ఇట్లనుటనుబట్టి పొల్లునకారమే ద్రుత మన్నచింతామణి దానిపైని గొత్తగా స్వరమును జేర్చిన దని చెప్పినట్లయినది. కాని చింతామణిలో నెక్కడఁ గాని ద్రుతముమీఁదస్వరము చేరుటను జెప్పినజాడ గానరాదు. బి.వి. తనవివరణమున కాధారము చూపివదియుఁ గాదు.

కాని యూపైని ద్రుతప్రకృతికముల కచ్చు పరమైన ఉత్ప సంధి ప్రవర్తిల్లును. అది గౌరవ మగును (16) అన్నది కాబట్టి ద్రుతము పొల్లునకారమే యనవలయును. సిద్ధాంత మేమియో స్పష్టము గాదు. ఉత్పసహితమే యనుట యెట్లు? ఉత్పసహితము గూడ వచ్చితిని + అనెను, ఉండెడిని + అతఁడు అనుస్థలములో నిష్కణము ద్రుతము గాదా? అట్లే గ్రీయాపదంబులం దిత్తునను అనుసూత్రముచే సంధి వికల్పముగా రావలె. సంధి రానిపక్షమున యడాగమము వచ్చి వచ్చితిని యనె ననురీతిగా నపరూపములు గూడఁ గావలసినవచ్చును. ఉత్పసంధియొద్ద గౌరవము సంగీకరించినను నిత్వసంధియొద్ద నన్యము సంగీకరించుట యెట్లు? అయిన బి.వి. సంధి లేకపోవుటయే కాకుండ

యడాగమము రా నని యిక్కడనే చెప్పినది. వత్తున్ వచ్చెదన్ అనువిధముగాఁ బొల్లునకార మున్న యడాగమము రానిమాట నిజమే. కాని వచ్చితివి + అనెను అనుచో స్వరముకంటె స్వరము పర మగుట గలదు గావున సంధి లేనవిడు యడాగమము రాక తప్ప తెల్లు?

ఇంతకును నుత్వసంధి చేసిన గౌరవ మగును గాబట్టి మానవలె నని యభిప్రాయము? పొల్లుగా నుండునా? గౌరవమో లాఘవమో తరువాతినంగతి కాని యసలు సంధి వచ్చుట కవకాశ మేది? ఇకాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లేదని సంధి నిష్పేదము గాఁగా వచ్చును + అతఁ డని యున్నపు డుత్వమునకు మాత్రము సంధి చేయు తెల్లు?

ద్రుత ప్రకృతికా లు :

ద్రుతప్రకృతికా లేవో చెప్పచున్న సూరివివరణమును 7 అంశాలుగాఁ జూపినది. బా.వి. i. నామవాచకములు క్రియాలు (iiv) సర్వనామములు (vi) అవ్యయములు (vii) అనువానిలో నేవి ద్రుతప్రకృతికములో పైనిరూపణమునుబట్టి గ్రహింపవలయును. (16. బా.వి) అందులో మొదటిస్థలకు 'ప్రళమాకయిపట్టియొక్కేతరము లయినవిభక్తు' లన్నది. ఇది 'నామవాచకము'లకుఁ బరిమితము చేయుట యెట్లు? vi. నేనుతానుపదము లన్నది. నన్నున్, నాచేతిన్ నాకొటకున్ అనుమొదలగునవి మొదటియంశముచేత ద్రుతప్రకృతికములు గావా? సూరి యట్లే యుదాహరించెనే. వానిన్ మనలన్ ఇత్యాదులసంగతి యేమి? కావున నిది 'నామవాచకములకే' పరిమితము చేయరాదు. రెండునుండి మొదలవట కున్నవి క్రియ లనియు నేడవ దవ్యయములో నేవి ద్రు.ప్ర.లో చెప్పచున్న దనియుఁ

జేర్చొన్నది. విదవయంశము శతృతుమానంతర్యచేదాద్యర్థకంబు లన్నది. ఇవి యవ్యయములు గావా? సర్వనామములలో నేవి ద్రు.ప్ర.లో యాటనయంశముచే గ్రహింపవలె నట. అది నేనుతానుపదంబు లన్నది. సర్వనామములలో నవి రెండు డప్ప నింక ద్రు.ప్ర. లేవియు లేవా? సూరి చూపిననన్నన్ ఇతా.దులు సర్వనామములు గావా?

కాఁగా బా.వి. పై.రీతిగాఁ జేసినవివరణము సూరిలక్షణముల కనుగుణము గాను.

చింతామణి కళలను జేర్చొని యవి కానివి ద్రు.ప్ర. లనఁగా సూరి ద్రు.ప్ర.ను జేర్చొని యవి కానివి కళ లనుటను సమ రించుచు తెలుగువానికి ద్రు.ప్ర. లెట్టివో గ్రహించుటే యత్యవస రము. ప్రక్రియ కీపరిష్కారమే కావలయును. ద్రుతకార్యము లనేకములు గల వన్నది బా.వి. (17) ద్రుతప్రకృతికము లెట్టివో యనఁగా ద్రుతాంతములు. 'యేమర్హతానీహద్రుతా నిత్య' మ్మని ద్రు.ప్ర. లెట్టివో చింతామణియుఁ జెప్పినది. ద్రు.ప్ర. 'లేవో' చెప్పలే దని బా.వి. అభిప్రాయ మనయిగును.

ద్రుతప్రకృతికము లేవో చెప్పలకుఁ ప్రక్రియ కారణమా? అనేకము లైనద్రుతకార్యములు చింతామణియుఁ జెప్పినన్నది. అట బాధ లేదు. నిజమునకు ద్రుతప్రకృతికము లేవో తెలియవలె నన్నఁ గళ లేవో స్పష్టముగా నిర్ణయించి యే కానివి ద్రు.ప్ర. లన్నను నిబ్బంది లేదు.

అయినఁ గళలను నిరూపించుటకంటె ద్రుతప్రకృతికము లను నిరూపించుటలో సౌలభ్య మున్నమాట నిజము. అట్టినిరూపణ మున లాఘవమును దాదాపు సమగ్రతయును సూచివరణమునఁ దుంటుఁ జైన ట్లనిపింపవచ్చును.

కళ యనుసంజ్ఞ యంతస్థానము కాదు (17) అని శా.వి. పేర్కొనుటలో ద్రుతప్రకృతిక మనుసంజ్ఞ యెంతయు స్థాన మను సభిప్రాయము స్పష్టము. అది సమంజసము కాదు. (చూ.ద్రు.) మొదటనే కళ యన్నది రూఢసంజ్ఞగా శా.వి. కర్తృత్వము. (1 ఖ.ల.)

ఖం డ బిం దు వు - పూర్ణ ము :

హ్రస్వముమీడిఖండబిందువును (సంజ్ఞా. 14) అనునాత్ర వివరణములో ‘సూత్రమునందు పదాదియందలిహ్రస్వమా? అనాది యందలిహ్రస్వమా? పేర్కొనకున్నను లక్ష్యమునుబట్టి అనాది యందలిహ్రస్వముమీడిఖండబిందువే యని సమన్వయ మగును. పదాదిహ్రస్వముపై ఖండబిందు వుండ దని ముందు వివరింపబడును (సంధి. 22) అన్నది ఖా.వి. (10) ఇదే యభిప్రాయము తె.వ్యా.వి.లో ‘పదాదియందు కానిఖండబిందువు పూర్ణ బిందువు కూడ కావచ్చును. (87) అని యున్నది. ఆదిలోనా యనాదిలోనా యన్నప్రశ్న పుట్టుటయే యవసరము. అది వీరివివరణమునుబట్టియే స్పష్టము. లక్ష్యములనుబట్టియే యైన ననాదియం దని చెప్పట దేనికి? పదాదిని హ్రస్వముమీడిఖండము పూర్ణము గా దనుటకా? అట్లు చెప్పట యవసరమా? పదాదిహ్రస్వముమీడి ఖండబిందు వుండ దని తరువాత శా.వి. చెప్పినదే కద. తదనుసారముగా పదాదిహ్రస్వముపై ఖండబిందువే లేనట్టియపుడు దానికే బూర్ణము రా దని చెప్పట యసందర్భము కాదా? అనగా ననాదియందే గాక శబ్దమునందెచ్చట నున్న దైనను ఖండము పూర్ణ మవు నని చెప్పదము. ఇబ్బంది యే మున్నది? పదాదిహ్రస్వముమీడి గూడ రావలసి వచ్చు నేమో యనుట కట ఖండబిందు వున్నదా.

పైగా ననాది హ్రస్వముమీఁదనే ఖండము పూర్ణమగు నని సమన్వయించుట గూడ నసర్థకమే. పదాదిహ్రస్వముమీఁద ఖండబిందువుండ దని చెప్పచున్న సంధి 22 సూత్రము 'అటయింక చుడు శబ్దబులం దప్ప' నన్నది. అట, ఇంక(ఇగ) చుడుశబ్దాలతో బదాదిహ్రస్వముమీఁద ఖండబిందువున్నది గదా. ఈ ఖండమునకుఁ బూర్ణము రాదు. అంట ఇంక ఇత్యాదిగాఁ బ్రయోగించుట తప్పా? కాఁగాఁ బదాదిహ్రస్వముమీఁద సాధారణముగా ఖండము లేదు గాబట్టి పూర్ణము నచ్చుననకాశమే లేకపోగాఁ బదాదిహ్రస్వముమీఁద ఖండబిందువు పున్న పరిణామముగూడఁ బూర్ణమగుచునే యున్నది గదా. అనాదిహ్రస్వముమీఁదనే యగు నని వినరించుట విచిత్రము. కాఁగా హ్రస్వముమీఁద సమక్షణమునుబట్టి హ్రస్వము పదాదిదా లేక యనాదిదా యగువినక్షయే యవసరము.

[చిన్నయ సూత్రాంశములో బంతి యిత్యాదులలో గూడ బంతి అని యంచి 'పదాదేన్నత్యమ్'-(ఇకాటచుడుము) అని బంతి ఇత్యాదిరూపములు నాధించినాడు. కొంతయసర్థము గలిమి నట్టిపదటీసి బాహ్యార్థములో మానుకొనుట స... చిత్రముగా నున్నది.]

తె.వ్యా.వి. ఈసూత్రము సంస్కరించుచు ఇటు నైకల్పిక మనుట కన్న విభాష నుపయోగించినచో బాగుండెడిది. ఏలననెడి, అసంఖ్య అనుచో వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చు ననియు, సంయోగమునకుఁ బూర్వముం దున్న పూర్ణబిందువు నర్థబిందువున గావించుటగా వీలు లే (88) దనియు స్పష్టము చేసినది. ఇది యసంగత మొక తప్పదు.

ఇందు మొదటియంశము న్యవస్థ చేసికొనవలసియున్నది కావున నైకల్పిక మనుకంటె విభాష యనుట బాగుండు నన్నది.

అనగా వ్యవస్థ చేయుట విభాషాపదమునకే గాని వైకల్పికమునకుఁ గుదుర వలెనమాట వైకల్పికశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేయుట బాల.లో నిం కొకచోట నవసర మేమో పరిశీలింపవలసియున్నది. వైకల్పిక మున్నది 'విభాషా'శబ్దమునకుఁ బర్యాయమే కదా. సంస్కృతవ్యాకరణములందు నిట్టివిభాషాపర్యాయశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేయుట లేకపోలేదు.

పాణినీయమున 'శాచ్చోరవ్యతరస్యాచ్ఛ' (7-4-41) అనుచో అవ్యతరస్యా మనుపదము ప్రయుక్తము. దానివృత్తిలో శితః శాతః వ్యవస్థితవిభాషాత్వాత్ వ్రతవిషయే శ్యతేర్నిత్యమ్. సంశితం వ్రతమ్ సంశితోబ్రాహ్మణః వ్రతవిషయకయత్నవానిత్యర్థః అని చెప్పబడినది. ఇటు వికల్పార్థక మైనవ్యతరస్యా మనుదానికి వ్యవస్థ చేయబడుట స్పష్టము.

వా ల్యపి (6-4-35) అనుచాక్షోపదేశానాం ననతితనోత్యాదీనా మనునాసికలోహో వా స్వాల్ల్యపి. వ్యవస్థితవిభాషేయమ్. తేన మాన్తానిటాం వా. నాన్తానిటాం వనాదీనాం చ నిత్యమ్. ఆగత్య ఆగమ్య. ప్రణత్య ప్రణమ్య. ప్రహత్య ప్రనుత్య. ఇటు వాశబ్దమునకే వ్యవస్థ చేయబడుట స్పష్టమే కదా. వా శబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసియుట వ్యవస్థితవిభాష యని వ్యవహరింపబడుట గమనార్హము.

ఇట్లు సంస్కృతవ్యాకరణమున విభాషార్థక మగు 'వా' ఇత్యాదులకు వ్యవస్థ చేయుట యుండుట సనుసరించి యట్టిది సంస్కృతసంప్రదాయసిద్ధ మగుటచేతనే వాశబ్దమునకు సహోబలుఁడు వ్యవస్థ చేయుట గమనింపవచ్చును. వా.౨తః - అనుసూత్రవివరణమున పొన్నాకు... వంటలక్క ఇత్యాదీనాం సంధే రేవ సుందరత్వాద్వ్యవస్థితవిభాషయా సంధే ర్నిత్యత్వం జ్ఞేయ (కవిశి. 277) మ్మనెను. కాఁగా విభాషకుఁ

బర్యాయము లై వికల్పార్థకము లగుశబ్దములకుఁ బ్రవృత్తిపనృత్తులను వ్యవస్థ చేసికొనుట సంస్కృతసంప్రదానానుసారముగాఁ జెలుగు లాక్షణికులు వివరించి రని గ్రహింపవచ్చును. అనగా ప్రవృత్తి ప్రవృత్తులను నియమింపవలయుచో లక్షణమున విభాషాపదమే యుండవలె నని తలఁపరా దనియుఁ నప్పిర్యాయములకును వ్యవస్థ చేయఁదగు ననియు గుర్తింపఁదగును. తెనుఁగున వ్రాయఁబడుచో వా అస్య తరస్యా మనునవి ప్రయుక్తములు గావీలు లేమి వికల్పము ప్రయుక్తమైన దానికి వ్యవస్థ చేసికొనుట విరుద్ధము గానేరదు గదా.

కాఁగా వ్యవస్థచేయుట యననర మనవలెనే కాని యట్టి యవసర ముండుచో విభాష (అస్యతరస్యాం, వా) అనుదానికిఁ బర్యాయ మయినవైకల్పికశబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసికొనుటలో నిబ్బంది లేదు. కావున వ్యవస్థ చేయవలసియున్నది గావున విభాష యని చెప్పఁదగు నన సక్కట లేదు. వాశబ్దార్థక మగువైకల్పికశబ్దమునకే వ్యవస్థ చేసికొన్నను నది సంప్రదాయవిరుద్ధ మనుటకు వీలులేదు గాన.

అన లింతకును నియమింపనొసినయ్య మేమి? అనఁటి - అనఁట్లు అనుచో సంయోగము పూర్వమునం దున్నపూర్ణబిందువు నకు ఖండబిందువు రా దనియో? అనిలు పూర్ణమునకు ఖండ మెట్లు వచ్చును? ప్రస్తుతపాత్రముచే మారి ఖండమునకుఁ బూర్ణమును గదా పీఠించియున్నాము. అట్టియెడల 'నానెట్లు' అనుచోఁ బూర్ణమునకు ఖండము గావింపరా వనుటలో ననౌచిత్యము లిట్లు గుర్తింపవచ్చును.

1. పూర్ణమునకు ఖండము విహితము గానుండగాఁ బ్రాప్తింప కయిపోవుమండఁ బూర్ణమునకు ఖండము రాకుండఁజేయవలయు ననుట యొకటి. 2. పోనీ యెట్లో యట్లు చేయవలయు నన్న (విభాషా పదమునకు) వ్యవస్థ చేయవలె నేమి? పూర్ణమునకు ఖండము రా

దని. ఇది సూత్రోక్తియు గామి నన్యకార్య మననలె. విభాషాస్థలమున నన్యకార్యమును వ్యవస్థ చేయుట లాక్షణికసంప్రదాయముగా గానరాదు. అయినను దరుగుకార్యమును నన్యకార్యముగా జెప్ప వచ్చును గాని లేనిదాని నట్లు చెప్పవచ్చుట? 3. పోనీ యట్లే చేసి నను బ్రస్తుతసూత్రము ప్రాస్యముమీఁద ననుటచే దేండ్లు మొదలైనదీర్ఘముమీఁదస్థలములలో సంయోగపూర్వమున ఖండ ముండ వచ్చు సని చెప్పకతప్పదు. 4. పూర్ణమునకు ఖండము రా దనుటకు మొదట నటం బూర్ణము సిద్ధ మైయుండవలయును గదా. (సాధ్య ఖండమునకుఁ బూర్ణము చేయుస్థితి మిక్కిలియైనదు. ఇటు లేదు.) అనంట్లు అనుచోఁ బూర్ణము మాం దున్నదా? అయిన అసంతి అని యేకత్వమున నుండవలె. సగరి పూర్ణమునకు ఖండము విధింపక ఖండ నకుఁ బూర్ణము విధించుట పోరసా టన్నమాట. (బా వి. 18)

కాగా వ్యవస్థ చేయఁదగినయ్యమున జెప్పావి యనెనుం జనముగాఁ జేర్కొనె ననక తప్పదు. అట్లు గాక ప్రాస్యముమీఁద ఖండబిందువు సంయుక్తపరక మైనచోఁ బూర్ణబిందువు నిన్యముగా నగు సని వ్యవస్థ చేయవమా? అట్లుచే దీర్ఘముమీఁద నెట్లు? దీర్ఘముమీఁద సామాన్యస్థితిలో ఖండబిందువు పూర్ణబిందు వగుట కీసూత్రమహం దాధారమే లేదు గదా. కావున నీయ్యమును వ్యవస్థ చేయుట సర్వత్ర ప్రయోజనవంతము గా ననక తప్పదు.

అస లిట్టియర్థమును వ్యవస్థ చేయనా సినయనసర మున్నదా యన్నది ముఖ్యవిషయము.

ఖండబిందువు ప్రాస్యముపైనిమాత్రమే వికల్పముగాఁ బూర్ణ మగును. కాని సంయుక్తపరక మైనపుడు ప్రాస్వదీర్ఘములు రెండింటిపై నిత్యముగాఁ బూర్ణ మగును. అందుకే గదా. 'సమాసపదంబులందు

సంయోగంబు పరం బగునను డెల్లచో ఖండబిందునకుం బూర్ణం బగు' నని సూరి బ్రత్యేకవిధానము చేసెను. ఆవిధానము ననుసరించియే సంయుక్తపరకత్వమున ఖండబిందురూప ముండ దని స్పష్ట మవుచుండఁగా నాయర్థము సూత్రమునొద్ద నియమించుకొనవలసినయవసర మేమి? అట్లు నియమించుచో నాయర్థ మిట్టనే సిద్ధించుచుండఁగా 'సమూహపదంబులం' దనుసూత్రము వ్యర్థమే కదా. టుప్తశేషమున కయిననుగాగమద్రుతమునకు సంశ్లేషము లే దని సూరి విభాషను నియమించెను. మఱల సంశ్లేషము లే దని సూత్రించెనా? ఇట నట్లు వ్యవస్థీకరించుచో సంయోగపరకతయందలిపూర్ణవిధానముఁ బ్రత్యేకముగాఁ జేయ నేల? సంప్రదాయవిరుద్ధముగా నర్థము నియమించుకొనుటవలసి ప్రయోజనము సూక్ష్మము వేఱొకటి వ్యర్థ మగుట యన్నమాట. కాఁగా నిట్టివ్యవస్థ యస్థాన నగుటచే నది యసమంజసము.

ఇక్కడనే తె.వ్యా.పి. 'పూర్ణబిందువుపైన నె సంయోగ ముండును'(68) అని పేర్కొన్నది. పైన అనవలె నని, పైన అనుట వ్యాకరణసమ్మతియు కా దని బా.వి. (160) స్పష్టము చేసె. ఇట నచ్చుపొరపా టనుకొండము. పూర్ణబిందువుపైన సంయోగ ముండుననుట స్వరూపవర్ణనముగా స్పష్టతకుఁ జెప్పిన సుచితమే. అదియు వ్యవస్థ చేయవలసినయంతమే యనుచో సమంజసమే.

ఇట బా.పి. 'ఇది సిద్ధఖండము దీనికథారములో పూర్ణ బిందువు సాధింపఁబడినది కావున నిది సాధ్యపూర్ణము. ఇట్టిసాధ్య పూర్ణము ప్రాప్తములగుమీదనే యేర్పడును గాని దీప్తిములమీద నేర్పడదు. పైసూత్రము నిషేధమును గావించుచున్నది (18) యన్నది. ఇట్లునుటలో బ్రస్తుతసూత్రముచే సిద్ధఖండమునకే పూర్ణ బిందు వవు నని బా.వి. తెల్పెచిట్లు స్పష్ట మగుచున్నది.

తె.వ్యా.వి. 'కాని యీతఁ డొసఁగి కలక్ష్యములు (మగఁ టిమిని కొంత సందేహించినను) సిద్ధఖండములకే కాని సాధ్యము నకు లే వననగును' - (88) అన్నది ఇందు మగఁటిమి వివాదాస్పద మైనది.

ఇట వ్యా.సం.స. పేటికాభీప్రాయమును వినిర్మించుచు 'మగఁటిమి యనునది తప్పఁ దక్కిన నెల్ల సిద్ధఖండములు గలపదము లని చెప్పవలసియున్నట్లును నందలిటివర్ణము నొపవిభక్తికముగ సమర్థించుకొనలే నట్లును 14 సూత్రపుపేటికావ్యాఖ్యలో వ్రాయఁబడెను మగఁటిమిశబ్దములోనిటివర్ణము విభక్తినిమిత్తకము కాకుండుటచే నది యకాపవిభక్తిక మనుకొనుట పొరపాటు (తద్ధి. 8-సూ.) మగఁటిమిశబ్ద మొకతద్ధితాంతనినాతముగ నచింపఁబడుటండైన యది తక్కినయడఁగువ మున్నగువానితోపాటుగ సిద్ధఖండయక్తమే యుండవగు (112) నన్నది. పేటికావ్యాఖ్య 'మగఁటిమి' యనునది తప్పఁ దక్కిన నెల్లఖండములు గలపదము లని చెప్పవలసియున్నను సేవ్యాకృతపద్యతా ననుసరించి యకాపవిభక్తికటివర్ణము ద్వికతయోద్వేగనచనములందే నచ్చున పగుట చేతను టివర్ణమునకుఁ బూర్ణము గల్గినఁ బూర్ణమే కలుగఁబెరియుం డుటచేతను పద్ధిత్రైకరణమున పద్ధబిందువుతోడిటివర్ణము నొపవిభక్తి కముగ సమర్థించుకొన లేకయే యమియనుతద్ధిత్రైకత్యముతోఁ గూడిన దీనిని మగఁటిమ్యాదులు యథాప్రయోగముగ గ్రాహ్యము అని సూత్రాంతరమున సాధించుటచేతను... సాధ్య మన లేక దానిని గూడా సిద్ధఖండముగనే గ్రహించె నచనలసియున్నది... ఈసూత్రము సిద్ధఖండములనే పూర్ణములఁ జేయున దని గ్రహింపవలయును. (22, 23. బా.సా.పే.) పేటికావాక్యము లీయవి టివర్ణ మకాపవిభక్తి కము గా వనియే తెల్పుచు సిద్ధఖండమే యని స్పష్టము చేయుచున్నవి. ఇమి యనున దచ్చుపొరపా టేమో. లేక పేర్వాదులయమియో.

టిమి యని యుండఁగను నని పూర్వోత్తరభాగములవలనఁ దెలియఁ
పగియున్నది. కాఁగా వ్యా.సం.స. అభిప్రాయమే పేటిక వ్యక్తము
చేయుచుండ నది గుర్తించియును వజ్రలవారు పేటికను వినుర్పించుట
యసంగతముగా నున్న దనక తప్పదు. కాని యీరెండువ్యాఖ్యలును
మగఁటిమిలో ఖండము సిద్ధ మనుటమాత్రము సమంజసమా? మగని
యొక్కభావ మనుస్థమున మగఁటిమి యనురూపము నివృత్తిపఱచినది
గదా. ఇంకలిఖితము సిద్ధ మగు తెల్లు? టిమిప్రత్యయ మన్నను
మగఁటిమి యని గదా కావలయును. ఖండబిందువు కూడ నివృత్తిపఱ
చినదే యఁగా శాస్త్రసంవాదితమే యైనది గావున నాశ్చర్యమే
యనక తీరును గదా. సూత్రాంధ్రమున 'మగదిభ్యష్టిమిజౌనయః'
అని సూత్రించెను. ఇది తెల్లు చెప్పకున్నను ఖండబిందుపూర్వకటిమి
ప్రత్యయమును నిర్లప్తముతో నివృత్తిపఱచె ననుటకంటె టిమిప్రత్య
యము నివృత్తిపఱచిన ననుట యెప్పును. అప్పుడు ఖండమునకుఁ
బూర్ణము చేయవలసినకారణము దప్పును జీర్ణమునబట్టి ఖండపూర్ణ
మునని రెండును సిద్ధించును గదా. టిమిజును నివృత్తిచే నన్నఁ బూర్ణ
బిందువునకై మగఁటిమిని కూర్చి యిటు నుదాహరించుట యుచునని
మగును. దీనిప్రత్యేకితను భిన్నమార్గమున నై నను గుర్తించినది పేటి
కయే. కాని పేటిక 'మగ' అనుశ్చయముమీఁద 'టిమి' అనుప్రత్య
యము గల్గఁగా తత్పను 14 సూత్రముచేతనే బిందు వయిన (363)ని
పేర్కొన్నది. అట్టియొక నిట సిద్ధఖండ(37) మనుట యెంతయు సమమా
జన మనక తీరును. (గు.ప్ర.292) (సర్వ - 267) ఇతిరవ్యాఖ్యలును
టిమిప్రత్యయ మనియే పేర్కొన్నవి. కాని పూర్ణబిందువునకై సూరి
యిటు నుదాహరించుటంగూర్చి ప్రస్తావించలేదు. వజ్రలవారు మగ +
ట్ + ఇమి అని (1273 వ్యా.సం.స.) చూపిరి. మఱి ఖండబిందువు

నిట సిద్ధముగాఁ జూపిరి. అట ఖండబిందు నెట్లు చేరినదో (చేరకున్న మగట్ + ఇమి మగఁటిమి యెట్లగు) వివరింపఁజేరి.

యథాప్రయోగ బుగ గ్రహ్యాంబు అనుచో మగనియొక్క భావమునందు మగఁటిమి యనుపదమును బ్రయోగానుసారముగా నిటఁ బ్రత్యయాదు లేవో వ్యాకరణముచే నాధింప నక్కఱ లే దని సూరి తలంచెనా? అట్లగుచో నది సిద్ధ మై ప్రస్తుతమునాద్రుతమునఁ జూపుట యొప్పును. కాని యిప్పుడు మగ(ని)+టిమిక్, మగట్ ఇమి ఇత్యాదిగా నిరూపించుటకు వీలు లే దనవలయును. కాని యథాప్రయోగముగా గ్రహింపఁదగు నన్నఁ బ్రత్యయాదుఁ నిరూపణ మవసరము లే దనుట యొప్పునా? చెలికారము ఇత్యాదుల నిట సూరి చూపె. చెలికార మన్నదానిలో 'ము' ప్రథమైకవచన మనుట స్పష్టము. ఇయ్యది యింకను బరిశీలించి నిర్ణయింపఁదగినదే. ఇప్పటికి సూరి దీని నిటఁ జూప కున్న నుచిత మని తోచుచున్నది.

అయ్య వజ్జులవారును ఈ 14 సూత్రము కేవలము సిద్ధ బిందువిషయకమే యనుట (112) విచార్యము. ఇట నుదాహరించినవి సిద్ధఖండము లని చెప్పియుఁ బేటికావాక్యము లుద్ధరించుటచేఁ బేటి కాభిప్రాయమే తె.వ్యా.వి.కిని గల దని స్పష్ట మవుచున్నది. అది సరి గాదు. సూత్రమునందు ఖండబిందువున కిని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁ బడినదే కాని సిద్ధఖండమున కనలేదు. కావున సాధ్యఖండమునకు నవకాశము గల్గినఁ బూర్ణబిందువు రావచ్చును. దానికి సూత్రము విరోధింపదు. కాని సాధ్యస్థలముల ఖండపూర్ణబిందువులు రెండు నున్నపుడు రెంటిని శాస్త్రము విధించునే కాని ఖండమును జెప్పి దానికిఁ బూర్ణమును జేయుట లేదు. అది యసవసరగౌరవము గదా. రాము + డు(జ్) అనుచో జీత్వమువలన ఖండపూర్ణములు రెండు

నవును. కావున సాధ్యఖండమునకుఁ బూర్ణము నిటఁ జేయవలసిన యవసరము నాధారముగా నుండదు కాని యొక్కొక్కచో నుండ వచ్చును. మానార్థమున నెఱుఁపత్యయము విహితము. ఇట్లే ఇండి. ఇందు ఖండ మున్నది. ఇది సాధ్యఖండమే యనక తప్పదు గదా. 'మా నెండఁ, వీటిండి జుత్తెంట' అనుకీతిసూపములకయి సాధ్యఖండము నకుఁ బూర్ణము నీమాత్రముచేఁ జేయవలసియన్నది. కాఁగా నిట సిద్ధఖండమునకే పూర్ణము విధింపబడిన దని నిరాధారముగా నిర్ణయింపరాదు. యథావకాశముగా సాధ్యఖండమునకును బూర్ణబిందువు చేయవచ్చును. అది లక్షణానుగుణమే.

ఇట్లేర్పడినపూర్ణము సాధ్య మనుట సముచితమే. ఇట్టి సాధ్యపూర్ణము దీర్ఘములమీఁద నేర్పడ దని పైసూత్రము నిషేధించుచున్న సమయమునందు ప్రస్తుతమాత్రము ప్రాప్తము మీఁదిఖండబిందువునకే పూర్ణబిందువును జెప్పచున్నది. కావున దీర్ఘము మీఁద నున్న ఖండమునకుఁ బూర్ణబిందు వగుట కీమాత్రముచే మీయ లేదు. అట్లు చెప్పబడిన మొకటి వేఱ లేదు. పూర్ణబిందు విట్లు వ్రాప్తింపకదో పొవుచుండ నిషేధ మేల? పైసూత్రము నిషేధించిన (దీర్ఘముమీఁద) తావులు వేఱు.

'ఇట్టిసాధ్యపూర్ణ' మనుటలో ఖండబిందువునకుఁ జేయబడిన పూర్ణబిందు వనియే ప్రకరణానుగుణముగా భా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. సాధ్యపూర్ణ మిట్టిది నాకయిం గలదు. నాముండు, మాచెం గలువ లిత్యాదుల నున్నపూర్ణబిందువు ఖండమునకుఁ జేయబడినది కాదు. అట్టిసాధ్యపూర్ణమునే పైసూత్రము దీర్ఘముమీఁద వారించుచున్నది. దీర్ఘముపైని ఖండమునకుఁ బూర్ణప్రాప్తి లేమి నట్టిదానిని పైసూత్రము నిషేధింపదు. అట్టియవసరము లేమి.

దీర్ఘము మీ (ద :

దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లే దనుసూత్రమువర్ణమును
 వినరించుచు బా.వి. 'దీర్ఘముమీఁద నున్నసిద్ధ మగుఖండబిందువును
 సాధ్యపూర్ణము చేయరా (18) దన్నది. కల్పద్రుమవ్యాఖ్యయు నిట్లు
 భావించినట్లున్నది (38) అయిన సీమాత్రము, వ్యర్థమే. సిపేథము
 ప్రాప్తిపూర్వకము కావలెను గదా. దీర్ఘముమీ న నాతినుసీద్ధఖండము
 పూర్ణము గా దనుటకు నసలక్కడ ఖండమునకుఁ బూర్ణము ప్రాప్తించు
 చున్నదా? హ్రస్వముమీఁదనే చెప్పుచున్నది. కాబట్టి దాని ననుస
 రించి దీర్ఘముమీఁద నున్నఖండమునకుఁ బూర్ణము ప్రాప్తింపదు.
 కాబట్టి ఖండబిందు వట్ల యుండును. రానిపూర్ణమును రా దని చెప్పు
 సీమాత్రము వ్యర్థము కాదా? ఎక్కడ నేఁ ప్రయోజన మున్నదా!
 దీనివలన నిం కెక్కడ నయినను దీర్ఘముమీఁదఁ బూర్ణము ప్రాప్తించి
 నను వారించుటలో నీనిపేథము పర్యవసించుచు (అనెట్లు ఇత్యాదులే
 కాని) తేంట్లు ఇత్యాదుల నసాధువులు చేయఁగలదు. ఏఁగి యేఁగి
 యచుచోట సంధి లేనిపద్ధతి నిట స్మరింపఁదగును.

చింతామణిలిక్షణమును మూలముగా ననుస్వయించుప్రయ
 త్నమువలన నిక్కడ సీపొరపాటు గల్గియుండవచ్చు. ఇంతకు ముందు
 సూత్రమునొద్దనే బా.వి. దీర్ఘముమీఁదిఖండమునకుఁ బూర్ణము నచ్చు
 టను దరువాతిసూత్రము నిపేథించుచున్నట్లు పేర్కొన్నది.

సూత్రార్థమును జెప్పుచున్న బా.వి. వాక్యము గూడ
 సముచితముగాఁ గానరాదు. దీర్ఘముమీఁద నున్నసిద్ధఖండమును
 సాధ్యపూర్ణము చేయరా దనఁగా (దీర్ఘముమీఁద నున్నను హ్రస్వము
 మీఁద నున్నను సాధ్యఖండమునకుఁ బూర్ణము సాధింపరాదు గదా.
 బా.వి. వివరణమునుబట్టి) స్థ మేమి? సిద్ధపూర్ణము చేసికొనుట

యుండదు గదా. చేసిన దెల్ల సాధ్యమే యగును గాఁబట్టి. ఖండము నకుఁ బూర్ణము చేయుచుండ నది సాధ్యమే యగుచుండ సాధ్య పూర్ణము లే దనుట దేనికి? ఇంతకుముందు సూత్రమున సూరి ఖండ బిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు వచ్చు నన్నాడు గాని సాధ్యపూర్ణము వచ్చు నన్నాడా? బా.వి. చెప్పవలెనుకొన్నయభిప్రాయ మొక వేళ సూత్రకర్తకే యున్నదీర్ఘముమీఁదఁ బూర్ణము గాదని మాత్రమే చెప్పయుండెడివాఁ డనియు నట్లులే చెప్పవలె ననియు గ్రహింప వలెను. ఆయర్థ మనవసరము గాఁబట్టి యట్లు చెప్పవలె ననుకొనఁడు.

పూర్వసూత్రమునొద్ద నాద్యనాదికవక్ష చేసి యనాది ప్రాస్వ మని నిర్ణయము చేయుటకు లక్ష్యములు ప్రథానాధారముగా భావించిన బా.వి. ప్రస్తుతసూత్రమునొద్ద తిలయర్థమును లక్ష్యములలో సమన్వ యింపకఁబోవుట గమనింపవచ్చును. సూరి యిక్కడ దీర్ఘములమీఁదఁ జూపినఖండబిందు మొక్కటియు సిద్ధము గాదు. వాడు వీడు, రాడు లేడు, కాఁబోలు కాఁబట్టి, గోఁగులు రోఁగులు. ఇంపలిఖండము లన్నియు సాధ్యములే కదా. సిద్ధఖండమునకుఁ బూర్ణము రా దన్నపు డాసిద్ధ ఖండ మట్ల యుండుట చూపవలెఁ గాఁబట్టి చీకటి, వీపు, కూతు రనునీతిసిద్ధఖండస్థలముల నీవలె. లక్ష్యముల ననుసరించియు బా.వి. చేసినయర్థము సూత్రానుగుణము కా దని స్పష్టము.

బా.వి. ఇంతకుముందు సూత్రమునొద్ద 'దీర్ఘముపై సిద్ధఖండ బిందువు-వాడు వీడు, వీక' (20) అని చూపినది. ఇందు వీక యను చోట నున్నది సిద్ధఖండమే. అడకువలోవలె. కాని వాడు వీడు అనుచోట్ల నున్నది డజ్జు గదా. జీత్వమునకు ఫలితముగా బిందువు వ్యాకరణముచేత సిద్ధించినది. కాఁబట్టి యది సాధ్యమే కాని సిద్ధము కాదు. ఇది సిద్ధబిందు వని పొరవడుటవలననే యిట దీర్ఘముమీఁది

ఖండము పూర్ణము గా దని బా.వి. భావించియున్న దేమో. ప్రకృతి సిద్ధ మైయున్నదే సిద్ధబిందువు. ప్రత్యయాదికముచేత వ్యాకరణము నలన నది సాధ్య మగును.

ఇట్టి (సాధ్య) బిందువే సాధారణముగా దీర్ఘముమీఁద నిషేధింపబడిన దని సూత్రాభిప్రాయము ప్రసిద్ధమే. అందుకే మీఁగడ ఇత్తాదులలో ఖండముమాత్రమే యున్నది. సాధ్యపూర్ణ మని సామాన్యముగా మాత్రము చెప్పుచుండఁగా బా.వి. సిద్ధఖండమును సాధ్యపూర్ణము చేయరా దని చెప్పియు మీఁగడ ఇత్తాదులలోఁ బూర్ణబిందువు సీమాత్రముచేతనే వివరించుట జరిగినది. అక్కడ ద్రుతమునకుఁ గదా బిందువు వచ్చునది. ఇక్కడ నిషేధించినది ఖండ బిందువున కగునది. కాఁగా ద్రుతమున కగుదాని కభ్యంతర మేమి? ఖండమున కగుదానికే గాక యితరవిధమున కగుపూర్ణమునకును నిట నిషేధము వివరించిన సరిపోయెడిది. అట్లు చెప్పుకుంటునలన ఖండము నకుఁ గాక యితరమున కగుపూర్ణము దీర్ఘముపై చుండవచ్చు నని యథము వచ్చును. మీఁగడ, క్రీంగాలు ఇత్తాదులు సాధువుల కానలెను. దానిని వారింప నిం కొకవిధి లేదు గదా. ఇట్లు దీర్ఘము మీఁద సాధ్యపూర్ణ ముండున నకాశ ముండఁగా బా.వి. “దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువుమాత్రమే యుండవలె”నని (20) స్వవచోవిరుద్ధముగఁ జెప్పినదనవలె.

దీనినిబట్టి దీర్ఘాక్షరము మీఁద నుండెడిక్షరమున్న అక్షరమున్న గానే యుండును. నిండునున్న గాదు. వాఁడు పేఁడు అనురీతి తెలుఁగువ్యాకరణాదులవ్రాతలను బురస్కరించుకొని యీసూత్రము చెప్పె (౨2) నని తె.వ్యా.వి. చెప్పుట సూరిప్రణాళికకు భిన్న మైన దని గుర్తించవలెను.

దీర్ఘముమీద సాధ్యపూర్ణము లే దనుటచేత దీర్ఘముమీద సిద్ధపూర్ణ మున్న దని చెప్ప వలసియున్నది. వ్యాకరణముప్రసక్తి యున్న సాధ్యపూర్ణమును గుఱించి ప్రసంగించుటయే యవసరము. అయినప్పటికి నదే సమయములో సిద్ధబిందువు కూడ లేనిపక్షమున 'దీర్ఘముమీదఁ బూర్ణము లే'నని సాధారణ గాఁ జెప్పవచ్చును గదా. మీఁగడ ఇత్యాదులలో సాధ్యపూర్ణము వారింపఁబడుటయే కాక సిద్ధపూర్ణము గూడ దీర్ఘముమీద నుండ దనువిశేషార్థము కూడ సిద్ధించును గదా. కాఁగా సాధ్యపూర్ణము లే దనుటవలన సిద్ధపూర్ణ మయినచో దీర్ఘముమీద నుండవచ్చు నని గ్రహింపవచ్చును. కాంచు మొదలగున విట్టివి. ఎక్కడ ఖండబిందువుతో రూపాంతర ముండదో యక్కడిపూర్ణము సిద్ధ మనవచ్చును సామాన్యముగా ప్రాప్త్యముమీద నైన దీర్ఘముమీద నైనను. బంతి, కాంచు అను చోట్ల బంతి కాంచు అనురీతి నుండదు గదా. వాంచు మొ॥ చీకటి ఇత్యాదుల నరసున్న గలచోట్ల బూర్ణ బిందువుతో రూపాంతరము లేదు.

దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణ బిందువునకు బా.వి. కాంత వాంతి యన్న వుదాహరించినది. దీనియందు దీర్ఘముపై బిందు వుండుట సంస్కృతమునందలిదే. ఇంకను సంస్కృతమున కాస్తా వాన్తి యని యనునాసిక ముండఁ జెలుగున నటు ననుస్వారము ప్రాయుట సంప్రదాయము గాన బిందు నవును. దీనిని వ్యాకరణము సాధింపలేదు. అట్లయిన నది సాధ్యపూర్ణమే యగును. లక్షణగ్రంథము లిల్లు పరసవర్ణ మునకుఁ బూర్ణబిందు నగుట విధించిననే బా గుండెడిది. ఏది యే మైనను మిగిలినయన్ని బిందువులకు నాచ్చికములకుఁ జెందినవే చూపిన బా.వి. యిటు గూడ సంస్కృతీయమును గాక యాచ్చికముననే యిచ్చిన బా గుండెడిది. రాముఁడు అనుచో నది సంస్కృతీయము

మైనను బిందువు సంస్కృతమునకుఁ జెందినది కాదు గదా. దీర్ఘముపై నిర్దహర్ణమునకు నాంచు కాంచు అనుకీతిగాఁ జూపిన బా గుండెడి దని తోచుచున్నది. 'దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువే యేల యుండవలయు' (20) నిత్యాద్విప్రసంగముచే దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువు మాత్రమే యుండవలె ననునభిప్రాయము గోచరించును. ఒకవేళ నందుకే కాంత అనుకీతిసంస్కృతీయమును బా.వి. చూపిన దేమో కాని దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణ మాచ్చిక మై యుండ నగు నని పైని స్పష్టము.

ఇక్కడ తె.వ్యా.వి. 'దీర్ఘముమీఁద ఖండబిందువే యుండును' అని ప్ర.ఆ. 'ఇట్లనటచే దీర్ఘముమీఁదిది సిద్ధఖండ మని చెప్పినట్లగును' (91) అన్నది 'దీర్ఘాచ్ఛేదోఽథ ఏవ' అనువానికి దీర్ఘము మీఁద సిద్ధఖండమే యుండు నని యర్థము చేయు తెట్లు? వాడు ఏడు ఇత్యాదుఁ జుట్టుచుక్క జీత్సమునలన బిందు వై నది. (అది దీర్ఘముమీఁద నున్నది. ('దీర్ఘాచ్ఛేదోఽథ ఏవ' అన్నది దీనిని విచారించు.) ఇట్టిని వాఙ్మయ కాఁగా సిద్ధ మను తెట్లు? ఇదే పొర చాలు. బా.వి.లో నున్నది. సూరి సర్వనామములప్రక్రియ నుడదే కింపక యాయల పదముల నిర్దేశించినను వాడు అనుచో ఆప్రాత పరిక యని స్పష్టము చేసె ననగా దానిపైని యు జ్జగుట గుర్తింప వలసియున్నదే కద.

ఇక్కడనే బా.వి. గోంగూర, ఆంబోతు ఇత్యాదిగా దీర్ఘముపైఁ బూర్ణమును బ్రస్తావించినది. ఇయ్యది వ్యవహారమునందు విన్పించినను దీనికి లాక్షణికసమ్మతి లేదు. ఏని సిద్ధపూర్ణములుగా పైతము భావించుటకు వీలులేదు గాబట్టి లాక్షణికులదృష్టినిబట్టి యివి గ్రామ్యాలే యనియు, కూంతు-ఇత్యాదిగాఁ గావచిత్తముగా వినబడునట్టిలావంతికో యివియును నని గ్రహింపవలయును.

బిందు స్థితి :

సంస్కృత సమేతరశబ్దాలలో పరుషః రశములకుమాత్రమే ముందు బిందు వుండు నని సంజ్ఞా 16 సూత్రము చెప్పచున్నది. బాల వ్యాకరణములో నాసూత్ర మనేకసందర్భములలో వర్తించు ననుచు బా.వి. (నానా ఉనుదాసితో పాటు) ఏండ్లు కాండ్లు అనుచోట స్థిర పరకబిందువు లేదు గాబట్టి డాకు ఖాదేశము లే దనువిషయమును బ్రస్తావించినది. కాని యిక్కడ వైరుధ్యము గుర్తింపవలసియున్నది. నాడు + నా ఉనుచోట సంకీర్ణాక్షరము లోపించినవిధప బిందువునకు స్థిరము పర మైనది గాబట్టి బిందు వుండరాదు గాన లోపించినది. అదే విధముగా ఏండ్లు కాండ్లునుచోట్లను డాకు ఖాదేశము రావలసి నదే. వచ్చినవిధప స్థిరపరకబిందు వుండరాదు గాన లోపి పవలసి నదే. ఏండ్లు అని కారాదు గాని ఏల్లు అని యవును. అంతే గాని ఖాదేశము లే దను తెల్లు? నానా ఉనుచో సంకీర్ణాక్షరము లోపించిన బిందువు స్థిరపరక మగుచు గావున లోపము రా దంటిమా? ఇటు ఖాదేశము రా దనుటకు? అటు లోపము చేసి స్థిరపరకతచే బిందువు లోపింపజేయుంగానిటు స్థిరపరకత సంభవించు నని ఖాదేశము రా దను తెల్లు? ఇంచుక నాడు అని ప్రత్యేకిముగా నిర్దేశించుటచే లోపము చేయకతప్పదు గావున స్పష్ట చేయవలసినవిచ్చిన దనుకొను టకు వీలు లేదు. తీగ తీవ, నాడెము నాడెము అనుచో నవ్వాని నుచ్చరించి కార్యము విధింపబడలేదు గదా. ఈవైరుధ్యము నొలగ సూరియభిప్రాయ మేమో పరిశీలనార్హము.

తె.వ్యా.వి. పద్యానసానమునందును సమాసమునందును బిందువు లే దని ధూర్వహునినతిము (99) అని చెప్పి 'అపరాస్తే సమాసే చ శబ్దే నో బిన్దురిష్యతే' ... సమరవిధికిఁ గరుణానిధికిన్

(కరుణాంబుధికిన్ అని పాఠము) 'సమాసే కేందమ్మి' యనునహోబలుని పంక్తుల నుద్ధరించినది. 'నో బిద్ధరిత్యతే' యనుచోట బిందువు లే దని యర్థము చేయుట కవకాశము లేకపోలేదు. కాని యహోబలపంక్తుల నుద్ధరించునప్పు డ ట్లర్థము చేయరాదు. 'సమాసే కేందమ్మి' అను సందర్భాన సమాసములో బిందు వున్న దని యహోబలుఁడు చెప్పు చున్నాఁడు. తె.వ్యా.వి. లే దని యర్థము చేయుచుఁ బైయహో. పంక్తుల నుద్ధరించుట స్వవచనములకుఁ బ్రమాణ మగు తెట్లు? విరుద్ధము గదా. శబ్దే-నః. బిందుఃప్యతే. నః - స కారిస్య యని యర్థము చేసి బిందువు వచ్చు నని యహో. అర్థము చేసెను. అందు వలననే అపరాంతమున ననఁగాఁ బద్యసమాప్తియందుఁ గారికచే బిందువు విధింపఁబడినట్లు కాఁగా నది యొక్కడ నుండదు గాఁబట్టి 'అపరాంతః పద్యసమాప్తిః తత్ర స్థితస్య బిందుః తస్య స ప్రయోగ ప్రసిద్ధిః (కవిశి. 318) అన్నాఁడు. పద్యావసానములో బిందువు లే దన, బిందువు లేమి ప్రయోగప్రసిద్ధము గా దనుట విరుద్ధము కాదా?

పద్యావసానములో బిందువు లే దనుటక్షణమునకు లక్ష్య ముగా తె.వ్యా.వి. 'కరుణాంబుధికిన్' అని చూపినది. కాని యహో బలుఁడు 'కరుణాంబుధికిన్' అనుదీని నీకారికకు కుదాహరింపలేదు. 'పద్యభేదావసానేషు శ్లిష్టతా నస్య కథ్యతే' యనుకారిక కుదాహ రించినాఁడు.

బిందువు తద్వర్గపంచమాక్షరములకుఁ బ్రతినిధి యని అది తెలుఁగున వ్యంజనమే కాని స్వరము కా దని దీనివలన తెలియును అన్నది (21) బా.వి. పరుషసరళములకుముందే యుండు ననుటచే న ట్లుహింపఁబడుట స్పష్టము. వర్గపంచమాక్షరములకు బదులుగా వ్రాయఁబడున దగుట నీయది వ్యంజన మన్నమాట. కాని వర్గపంచ

మాక్షరములలోను ణమలు డెలుగున నున్నవి. కాని సూరి దీనిని స్వరములలోనే చేర్చెనే. చిం.కర్తప్రభృతులు నిట్లే కదా. నిజమునకు వ్యంజనముగాఁ జెప్పిన రాముఁడు ఇత్యాదుల సంధ్యాదిప్రసక్తి లేక పోవుట యనుప్రయోజనమే కల్లు నని తోచు. దీనింగూర్చి నిశితముగఁ బరీక్షించి నిర్ణయింపవలసియున్నది. అయ్యి వ్యంజనమునకుఁ బ్రతినిధిగా నిల్చుచున్నది గాన నది వ్యంజనమే యని నిర్ణయించుట మాత్రము విచార్యమే.

ప్రస్తుతలక్షణముచే స్థిరపరకబిందుస్థలమున నాశబ్దము సంస్కృతసమ మని గుర్తింపఁజగు నని బా.వి. పేర్కొను టచితముగా నున్నది. ‘పరుషసరళములకు ముందు బిందు పున్న ఆచ్ఛికమా? సంస్కృతసమమా? నిర్ణయింపఁజాలము. (21) అనుట విశేషము. స్థిరపరకబిందుస్థలమునవలెఁ బరుషసరళపరకబిందుస్థలమున నాశబ్దమును వెంటనే సంస్కృతసమమో యాచ్ఛికమో గుర్తింప నవకాశము లేదనియే యభిప్రాయము. అంతమాత్రమున నెట్లును నిర్ణయింపలేమని తలంపరాదు. అచ్చతెనుఁగునం దున్నవర్ణములు సంస్కృతసమములందును జాలవఱి వున్నవి గాదా. ఆవర్ణము అచ్చతెనుఁగుననుగల నని యవి సంస్కృతసమమో యాచ్ఛికమో నిర్ణయింపఁజాలమా? ప్రకృతినిబట్టి సంస్కృతానుగుణముగా నది సంస్కృతసమమో తగ్గిన్నమో గుర్తింపవచ్చునే.

శబ్దమునందలివర్ణములనుబట్టి గుర్తింపలే మనిమాత్రమే బా.వి. అభిప్రాయ మై యుండును. నిర్ణయింపవలసివచ్చుచో మాత్రము వర్ణస్థితినిమాత్రమే ప్రమాణముగాఁ జేసికొనరాదు గదా.

పు పూ వో వో :

అప్పకవికి లభించిన చింతామణిప్రతిలో ప్రథమాంత్యమే (య) పదాద్యం దుండ వనెను. పుపూవోవోవిషయము పేర్కొనఁబడ

లేదు....ఉ,ఉః ఒటలతో గూడిన తైన్మపదములుండ వనియు సూరి నిరూపించె(23)ననుటలో వుపాహవాలోలు లేనివిషయము సూరి విశేషముగాఁ జెప్పిన ట్లభిప్రాయ మేర్పడినది. కాని బా.వి. అటనే యంతకుముందు క్వచిదపిన స్తఉదోతౌదంతోష్మభవస్యవికృతిశబ్దాదౌ (అప్ప. ఆం.చిం. II - (13) అని యప్ప. చి .లో వుపాహవాలోలు లే వని చెప్పవలక్షణమును దాని కప్ప. వివరణము నుద్ధరించియే యున్నది. ఇటఁ గేవలము తద్విరుద్ధముగా వ్రాయట ప్రామాదికముగా గుర్తింపదగును.

ణ కారము :

“పదాదిని ణకార ముండ దని అప్పకవీయములోనిచింతామణి పేర్కొన్నది. శకారము గూడ నుండదు గదా (24) యని బా.వి. అట్లేయేవర్ణము తెట నెట నుండునో యుండవో భాషాశాస్త్రజ్ఞులు నిరూపించుచున్నారనియు నంచుచే భాషాగ్రహణము సుకర మగు ననియుఁ బేర్కొన్నది. దీని నిట్టియంశములను సూరియు నిరూపింపవలసిన దనునభిప్రాయము వ్యక్త మగుచున్నది. అప్ప. చిం.తోపాటు వి.వి. కూడ ‘వికృత్యాదౌ భవే స్సణః’ అని పేర్కొనెను. సూరియు వికృతిపదాది ణయశలు లేమి నాం.శ.శా.లోఁ బేర్కొనెను. శ. ల. సం.లో సంయుక్తాక్షరముల విశేషములను వివరించెను. కాని యట్లు చెప్పట యవసర మని గుర్తించుటచేతనే బాల.లో దాని నుపేక్షించినది యచితము. ఉచ్చారణమునం దేర్పడినదొసఁగును వారించుటకొఱకే చిం. అద్యః క్రియాసు అని సూత్రించుటయు సూరి యకారమును వుపాహవాలోలును లే వనుటయు జరిగినది. పదాదిని ణకారము శకారము మొ॥ లే వని చెప్పవలసినయవసర మేర్పడినపుడే శబ్దశాస్త్రము చెప్పవలసియున్నది. అట్టియవసరము లేదు. శబ్దమునం దేయేవర్ణము

లెట నెట నుండునో నిరూపించుట శబ్దశాస్త్రమువారు నవనరము గా
దనుట శబ్దశాస్త్రము లన్నింటినిబట్టి గుర్తింపవచ్చును. (చూ. బా.సూ.)

ల ఘు ల ఘు వు ల :

యరలవలకు లఘులఘుభేదమును దెలుగులాక్షణికులు
పేర్కొనిరి. చింతామణి వీనిని లఘువు లఘువు నని పేరుకొనుట
సమంజసము గా దనియు మూలములో లఘుప్రయత్నతర మని
యున్నది గాబట్టి యట్లే చెప్పవలె ననియు బా.వి. తెలిపినది.
అనెగాఁ జింతామణి యలఘువుగాఁ జెప్పినదానిని లఘుప్రయత్నతర
మని చెప్పవలయు ననియు బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. కాని
తె.వ్యా.వి. 29 పుటలో వివరణము గమనించిన నది యసమంజస
మని స్పష్ట మగును. ‘లఘువ కారలఘుయ కారములు శాకటాయన
మతిముసం దాదేశము లగు నని యీ(వ్యోన్తిఘుప్రయత్నతరశ్శాకటా
యనస్య) సూత్రార్థము’ (29) అనియు బిరప నధస్సూచికలో
‘అన్యనుతిముసం దీయకారవకారములు అలఘూచ్ఛారణములు’
అనియు (29) అన్నది. ‘లఘూచ్ఛారణే స్థానకరణశైలిం జాయతే’
యనుకాశికావృత్తి, మే లైనది యనుచు లఘూచ్ఛారణమునకు
వ్యతిరేకముగా గురూచ్ఛారణ మనుటకన్న అలఘూచ్ఛారణ మనుటే
స్పష్ట మనియు తె.వ్యా.వి. (29) పేర్కొన్నది.

ఈలఘులఘువులనుగూర్చి కొన్నివివాదములను బా.వి.
ప్రస్తావించినది.

ఆగమముగా వచ్చినయకారము లఘు వన్న నిమిత్తము కుక్కు
ఞ్త్యాదులును లఘువులే కావలె. అక్కడ లఘులఘుభేదము చెప్పక
పోవుటను గూర్చినసందేహ మొకటి. కాని యడాగమయకారము
లఘు వనుటలో నాగమముగా వచ్చిన దెల్ల లఘువే యని సామా

స్వముగా నిర్ణయించుట యెట్లు? ఉచ్చారణమునందు లఘుత్వమున్న నాగమమే యేల? తద్భిన్నముమాత్రము లఘు వని చెప్పవలదా?

లఘూచ్చారణ చూగమముగా వచ్చినయకారమునందుగలదు గాన నది లఘు వని నిర్ణయించెను. కాగా రుక్కు ఇత్యాదులు నాగమములు గాన లఘువు లని చెప్పవలె ననుట విచార్యము. ఇంక నందు లఘూచ్చారణము గలిమి గుర్తించి యందునలన నవి లఘువు లని చెప్పవలసియున్న దన్న నోప్పను.

‘యడాగమ మిన్నపు డాగమము లఘు వై నది కాబట్టి వకారమువిషయమున నాదేశముగా వచ్చినది లఘు వని చెప్పట యన్యాయ్య మనుటయు సమంజసముగా లేదు. వాడు, సంకాయ యనుచోట్ల నున్నవకారమునకంటె నిద్ర వోయె ననుచోట నున్నవకారము లఘూచ్చారణము గలిగియున్న దనుట విరుద్ధమా? లఘూచ్చారణము గలిగినదానిని లఘు వని చెప్పక యకారము విషయమున నాగమము లఘు వన్నాము గాబట్టి యితరవర్ణాల విషయము లోను నాగమమే లఘు వనవలె ననుట న్యాయ్యమా?

‘మాచూరు’ అనువిధముగా నాగమముగా వచ్చినవకారము లఘు వగుట న్యాయ మున్నది. బా.వి. ఇది శాబ్దికసంప్రదాయము కాదు. మాచూరనుకీర్తిరూపాలు లక్షణవిరుద్ధాలు గాబట్టి గ్రామ్యములు. మా + ఊరి అని యుండ నాగమ మవునది యకారము. ‘మాయూరు’ వకారము నాగమముగాఁ జెప్పకుండఁగనే యాగమవకారము లఘు వనునవకాశము లాక్షణికుల కేది?

లోకవ్యవహారమును మాత్రము దృష్టియం దుంచుకొని బా.వి. ఇట్లు నిర్ణయించిన దేమో అయినను ‘మాచూరు’ అనుచోట

వకార మాగమ మనుట యెట్లు? మా + ఊగు మాపూ రని యైనదా? లాక్షణికులు దెలుఁగుమాటలకు మొదట వ్రహ్మవోలు తే వన్నను పుండ, పూరు అనువిధముగా జనవ్యవహారములో వినిపించును. మాపూ రన్నదియుఁ గావ్యవ్యవహారమున లేదు గదా. అట్టియపుడు మాపూ రనుచోట మా + ఊగు అని యుండటయు నకార మగు ననియుఁ జెప్పఁజెట్లు? అనఁగాఁ బక్షాంతరమున నైనను మాపూ రనుచోట నున్నవకారము శబ్దగతమే యగును గాని యాగమము గానేరదు. ఆగమ మనవలె నన్న 'ఊగు' అని యుండవలె ముందు. వ్యవహారమునుబట్టియే నిర్ణయించిన నట్లుండునా? ఇది లాక్షణికమార్గమును గాక వ్యావహారికమును గాక పోయినది. మాపూ రనుచోటనే వకారము లఘువుగా నుచ్చరింపఁబడు ననియు పూ రనువిధముగా నున్నపు డట్లు గా దనియుఁ జెప్పట కవకాశ మున్నదా?

వకార మాగమముగా వచ్చుట సంగీకరించుట లేదు గాబట్టి యది యాదేశమునకుఁ దతలింపఁబడిన దన్నది బా.వి. (27) అనఁగా న్యాయముగా నాగమవకారమే లఘు వనవలెఁ గాని వకారాగమము సంగీకరింపలేదు గాన లఘుత్వ మన్నది యొక్కడనో యొకచోట నిరూపింపవలెను గాబట్టి పాదేశవకారము నిజమునకు లఘుచ్చారణము కలిగినది గాకున్నను (సంహితలో వచ్చినది గాన) దానిని లఘు వనిరి కాని యట్లనరా దని బా.వి. అభిప్రాయ మన్నమాట. వాడు నిద్ర వోయె ననుచోట్ల వకారములు సమాన మైనయూనికతో నుచ్చారణము గల్గియున్న వనుట యనుభవమునకు మారిముగా నున్నట్లు గుర్తింపవచ్చును.

చిగురు చివురు ఇత్యాదులలో గకారమున కైనవకారము కూడ లఘువే యని యుచ్చారణము ననుసరించి కొందఱు గుర్తించిరి.

ఉచ్ఛారము సంవలిభేదమునుబట్టి లఘులఘుత్వములు గుర్తింపనీసి యుండుట నాగమమా యాదేశమా యనునీతి వినక్షకంబుఁ బైరీతి సుచ్ఛారణస్వభావమునుబట్టి నిర్ణయించుట యుచితము.

తె. వ్యా. వి. ఇక్కడ నాదేశవకారము లఘు నన్న 'ఆన యవికము లగుగడడదలబలకు ఆదేశము లగుగడడదబలకు ఆలఘులఘు భేదమును బేర్కొనవలసియుండు' (414) నన్నది. ఇది 'యచ్చ లను చోట దంత్యత సంగీకరించిన విగతసంహోచుఁడు ఇత్యాదులలోఁ గూడ దంత్యత సంగీకరింపవలసినచ్చు' నన్న నచ్చులవారివాదము (తె. వ్యా. వి. 79) వంటిదే యనవచ్చును. యకార మాగమము లఘు ననుటచే రుగాద్యగమస్థలములును లఘువులే కావలయు నన్నట్లే వాదేశము లఘు ననఁ గాన నాదేశసరళములును లఘువులు గానలె నని భావించిన ట్లేన్న సగు.

లఘ్వై ఘయవలకు లేనిలిపిభేదము రలల కుండుట వివాదా స్పదహేతువుగా భా.వి. పేర్కొనుట యుచితమే సంత్యచఁజలకును; నలఘువు లైనరలలకు లిపిలోఁ బ్రత్యేకత యప్పకవికి ముందే ప్రస్తావించబడినది. అలఘులకారము వర్ణాంతరళకార మనుభేద మును దొలగించి యప్పకవ్యాదులవలె తఱుగు, ఊఱులు ఇత్యాదుల లోని దొకేళకార మని శకటచేఘన వర్ణాంతరముగాఁ బరిగణించిన భా గుండెడి దేమో యనిపించును.

లఘ్వై ఘభేదకల్పనము యనఁ విషయమానఁ జెప్పట యన సరమా? విచార్యము. ఒకేపదము నుచ్చరించునది దండలివర్ణముల నన్నింటి నొకేషధిలో నుచ్చరించుట వినరాదు. ఆదివర్ణములపై నుండునూనిక క్రమముగాఁ దగ్గుచుండుట యనుభవసిద్ధము, అయిన సీనిరూపణము ప్రయోజన మెంత యన్న దింకను బరీశీలించినఁ గాని స్పష్టము గాదు.

వర్ణమాలలోఁ బేర్కొనఁబడినయవలకు రలలకు సీవిషయములోఁ గొంత భేద మున్నది. వర్ణమాలలోఁ బేర్కొనఁబడినయవలు సాధారణములు గాఁగా సంశకంఠే లఘు వైసయచ్చారణము గలిగిన యడాగమయకారమును, పాదేశేనకారమును లఘువు లందుము. లఘుచ్చారణము విశేషము. అటువంటిలఘుత్వము లేనిఁ కాన నితరయవలను అలఘువు లని పేర్కొనుట పొసఁగ వలన సక్కుర లేదు. కాని రలలు వర్ణమాలలో నిర్దేశింపఁబడఁగా (నివి లఘువులు) శ - టలయలఘుచ్చారణము విశేష మగుచున్నది. యవలవిషయమున లఘుత్వము విశేషము కాఁగా రలవిషయమున వలఘుత్వము విశేషము. యవలపద్యలోనే శఙ్ఖము వర్ణమాలలో నిర్దేశించి కొన్ని యెడల లఘుచ్చారణము నని పొందు ననియు నచు డవి రలలుగా నుండు ననియుఁ జెప్పటలోఁ గ్రమంఠ కలదు. కాని సంస్కృతప్రాకృతములనుండి ప్రసన్నమైయున్న రలలను వర్ణమాలలో నిర్దేశింపకుండుటయు శఙ్ఖలఘురూపమే రల అనుటయు సంస్కృతప్రాకృతములకు భిన్నముగాఁ గన్పట్టిక మానదు. కాఁగా లఘులఘునిరూపణము యవలవిషయమున వలె రలవిషయమునఁ గుదురునది గా నని నిస్సంశయముగానే చెప్పవచ్చును. యవలకు రలలకు సేసంపర్కములో నిర్దేశమున భేదము గల్గుటకు గారణము స్పష్ట మగుట లేదు. అందువలనను వర్ణమాలలో శఙ్ఖలపరిగణనమువిషయమున లాక్షణికులలో మతిభేదము లేర్పడినవనవచ్చును.

ఈవివాదము లిట్లుండఁగా బా.వి. వివరణములో నింకఁ గొన్నివివాదములు పొడఁగట్టును.

లఘ్వలఘుయకారములను నిరూపించుచో యడాగమయకారము లఘు వనుచు బా.వి. పైరీతిని గాక పవమునం పవయవముగా నున్నయకారము అలఘువు. కాయ బోయ మాయ. (25) అన్నది. యడాగమముకంటె వే అయి శబ్దావయవము గాక యున్నయకారమే మగును? భుజియించు అనుచోటియకార మియు డాగమయకారము. ఇది శబ్దావయవము యగునా? పోయెను ఆయెను అనుచో పగలకు యకార మాదేశ మైనది. ఇది యేమి?

ఇట్లే వకారమువిషయమునను. వాదేశము లఘు వని పదగత మలఘు వని (26) చెప్పినది. చిగురు చివురు అనుచో వకారము గకారమున కాదేశ మైనది. ఇది శబ్దమున సహజముగా నున్నది కాదు గదా. వాదేశము గాదు గాన లఘువు గాదు. శబ్దావయవము గాదు గాన వలఘువు గాదు. లఘ్వలఘువులకంటె భిన్నమై యవలును వర్ణాంతరములుగా వేరుగా నున్నవా? ఇకారమువలె సూరి వీని నేల వేరుగాఁ బరిగణింపఁడు?

శబ్దమున సహజముగా లేకున్నను నిట్టివి శబ్దావయవములే యందురా? హరి యతః డనుచో నతః డన్నదే శబ్దము. పోయె ననుచో నట్లు గాక యకార మవయవమే గదా. ఇట్లే నిద్ర వోయె, పవలు. కాని యడాగమము పరస్వరమునకు విధింపఁగాఁ బరస్వరమున కవయవమే యవును గదా. అట్లు బా.వి. కూడ వివరించినది. (పుట. 223) అది పదావయవము గాకుండు తెట్లు? ఇట్లే నిద్ర వోయె నిత్యాదులందును.

ఇట్టిసందేహములకుఁ దావు లేకుండునట్లుగా సూరి చెప్పిన దాని సమ్మార్గములోనే వివరింపఁదగును.

యడాగమయకారము లఘువు కాఁగాఁ దద్భిన్న మైన యకారము శబ్దమున సహజముగా నున్నను నాగమ మైనను నాదేశ

మైనను మఱొట్టి దైనను నలఘువే. అట్లే పకారమున కాదేశమైన వకారము లఘువు కాగాఁ దద్భిన్న మైనవకారము శబ్దమున సహజముగా నున్నను బకారేతరముల కాదేశముగా వచ్చిన దైనను మఱొట్టి దైనను నలఘువే. ఇట్లు నిర్ణయించి యిందే మే సభిప్రాయ భేదము లున్న వివరింపఁదగును.

భుజియించు పోయెను చివురు అనుకీతివాని నిటఁ బ్రస్తావింపకుండుటచే నిట్టివి బా.వి. దృష్టిలో లే వని యెన్నవచ్చును. కాఁగాఁ బదానయనములు లేదా పదగతము లనుటలో శబ్దమున సహజముగా నున్నవి యనియె యెంచినట్లు గుర్తింపవలె. (బా.వి. చూపిన లక్ష్యములనుబట్టియు నట్లే.) అవియు పైని జేర్కొన్నట్లు లఘులఘువులు గాని యవలు గల వనుసచ్ఛారమున కవకాశము గల్గును.

తద్భవములందు చలఘువేదము లే దని చూచి బా.వి.లో జెప్పినను (బా.వి. 28) పదవిఘంటువున నంగీకరించే వని ఘం. నిరూపించినది.

త త్స మ త ద్భ వా లు :

శే.ర.కర్తవ్యాత్ర సనునరించి తత్సమతద్భవంబు లొక్కొక్కటి పందొమ్మిదిభేదంబులు నొప్పెను వని నారాయణగూండ్ల వ్యాకరణము సూత్రించినట్లు తె.వ్యా.వి. జేర్కొన్నది. (255) కాని 'వ్యతిరిక్తాస్సప్రదాయతో వేవ్యా' యనుసూత్రమునొద్ద మహాబలుఁడే యిట్టివివరణము చేసియున్నాఁడు. శే.ర. నానా.లకు మూల మహాబలునివ్రావ్రాతయే యగును. 'ఏవం చేయం వికృతి స్సాకల్యేన ద్వావింశతిభేదా. తథా హి ప్రాకృతభవవికృతి రష్టాదశభా. దేశ్యాదిభిః ప్రీభి రనువర్తనాత్ సంస్కృతభవా ద్వివిధా తత్సమభవభేదాత్ దేశ్యా గ్రామ్యేతి ద్వా భేదా ఇతి (కవిశి. 569) ఈమహాబలుని

ప్రవాతకు బాలసరస్వతివివరణము కొంతకారణమైయుండును. బా.స. 'పమా తయోర్వికృతి' యనుసూత్రమునివరణమున ఈలాగుననే ప్రాకృతభేదము లైనశౌరసేన్యాదిభాషలకును బ్రజ్ఞేకప్రజ్ఞేకములుగాఁ దద్భవతత్సమము లొందు.' (పుట. 7. ఆం.నా.ప.) అన్నది. దీని నింతను ప్రాకృతిమందలి తత్సమతద్భవదేశ్యభేదములనుబట్టి విస్తరించి యుక్తబలుండు వీవరించినట్లు గమనింపవచ్చును.

దేశ్యము - ప్రవాహము :

'చింతామణి ప్రవాహిని దేశ్యా' యనుబనుగూర్చి బా.వి. దీనిని చింతామణికర్త ప్రవాహముతోఁ బోల్చినాఁడు. ప్రవాహమునం దనేకభాషాప్రవాహములు జే(చే)రి దానిని మహాప్రవాహ మొనర్చి నట్లు దేశభాషయం దనేకభాషాపదములు చేరి ఆభాషను పెంపొందింపజేయునే కాని దాని నడు గంబజేయ (కిర) వన్నది.

అహో. 'నిత్యోఽనన్యాదృశోలోకః ప్రవాహః సోఽస్యాస్తీతి ప్రవాహిని దేశ్యా. లోకవ్యవహారవేద్యేతియావత్ (కవిశి.) అని 'సీద్ధిర్లోకాదృశ్యా, లోకోఽనన్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ' యనుచిం.లక్షణములను సమన్వయించుచు నర్థము చేసెను; జనులు గలది జనుల వ్యవహారము గలది జనులవ్యవహారమునండి తెలియఁదగినది దేశ్యము. ఇది లాక్షణికమార్గము.

ప్రవాహ - పుం. ప్ర + వహ + ఘృష్. ప్రవృత్తౌ జలస్రోతసి వ్యవహారే (శబ్దస్తో) అని ప్రవాహశబ్దమునకు వ్యవహారమనియు నర్థము. వ్యవహారము గలది వ్యవహారైకవేద్య మైనది దేశ్యము. తత్సమతద్భవములు సంస్కృతప్రాకృతిముల మూలముగాఁ గలిగి తెలియఁదగి యుండ నట్టియాధారము వేఱుగా లేక జనవ్యవహారమునుబట్టిమాత్రమే తెలియఁదగినది దేశ్య మనుట స్పష్టమే.

ప్రసోతన్ను అనుసర్థముతో ఈక్షణమునకు బా.వి. చమత్కారవంతముగా వ్యక్తము చేసె వచనమును. నేం దమగంటిప్రవాక్యతమునందును దేశ్యము గలదు.

దేశ్య ప్రాధాన్యము :

తత్సమతత్వవదే శ్లోకమును సక్రమములోఁ దెలుఁగులాక్షణికులు జేర్చినట్లు ప్రాకృతివ్యాకరణానుసరణమువలన జరిగిన దనియు నిజమునకు దేశ్యములనే ముందుగా జేర్చినవలె ననియు బా.వి. అభిప్రాయపడినది. ప్రాకృతిముకంటె భిన్నముగాఁ దెలుఁగులో దేశ్యములు ప్రధానము. తర్వాత వానినిర్మాణము ననుసరించి యేర్పడిన తద్భవములను, వాపైని తత్సమములను జేర్చినవలె నని బా.వి. (36) తలచినది. ఇది చారిత్రక మైనవృత్త్యముతోఁ జేసిననిర్ణయమేమో. భాషను వ్యాకరించునపు డాశ్చర్యములపుట్టుక పెరుగుదల యనువానిచరిత్రతో సంబంధ మంతగా లే దనవచ్చు. భాషను మొత్తమును దృష్టిలో నుంచుకొన్నపు డందులోఁ బ్రధానముగాఁ గన్పించుచున్నవి సంస్కృతసమములు. తెలుఁగుశబ్దజాలములో దేశ్యము లల్ప సంఖ్యలోనే యున్న వని గుర్తింపవచ్చు. అపుడు ప్రాధాన్యము ననుసరించి తత్సమములనే ముందుగాఁ జేర్చినట్లు చేయవచ్చును. అట్టి యొడల నాతత్సమములకు మూల మైనసంస్కృతప్రాకృతిములతో సంబంధము గలిగిన (వానినుండి యేర్పడిన) తద్భవములను జెప్పి పదప దేశ్యమును నిరూపించుట సక్రమమే యవును గదా.

తత్సమతద్భవదేశ్యములలో ముందుగా దేశ్యములను జెప్పటయే యుచిత మని భావించునపుడు వర్ణములనుగూర్చి తెలుపు మొదటిసూత్రములయొద్దఁ గూడ ముందుగా సంస్కృతప్రాకృతివర్ణములను నిరూపించు తెట్లు గుదిరినది? తెలుఁగునకు వర్ణములు

ముప్పదియూ అన్నసూత్రమే ముందు చెప్పవలె గదా. సంస్కృత వర్ణములను ముందుగా సూరి జేర్చొనగా నట బా.వి. 'సంస్కృత శబ్దములు తెలుగులోనికి నసంఖ్యాకముగా వచ్చిన ననియు నటువంటి శబ్దముల 'వర్ణమైత్రీ' గ్రహించుటకుఁ దద్భాషాగతవర్ణపరిశ్లాన మవ సర'నునియుఁ జేర్చొన్నది. ముం దేల చెప్పె నన్నప్రశ్న లేదు గాని యటఁ జెప్పినదాని ననుసరించి తెలుగులో నసంఖ్యాకముగాఁ జేరిన సంస్కృతసమములను (ప్రాకృతసమములతో) తత్సమములను ముందు చెప్పటలో సక్రమ మేమి యున్నది. చింతామణియను 'నాద్వాయాః పంచాశద్వర్ణాః, ప్రకృతేస్తు తే దశోనా స్పృశః, పట్టింశ చ్చత్ర' యని యీక్రమముననే చెప్పిం గనునార్హము.

దేశ్యములు ముందుగాఁ జెప్పకపోయినను వానిప్రాధాన్యమును సూరి గుర్తించె నని సూచించును బా.వి. 'అచ్చిక్షమానతద్ధిత కృనంతప్రకీర్ణాదులలో దేశ విషయములనిరూపణమున కే విశేషప్రామా ఖ్యము నొసఁగె' - (29) అన్నది. ఈపరిచ్ఛేదములయందు సంస్కృత సమములప్రసక్తి వాదాదుగ లే సువచ్చును ఉన్న గుఱలు మిక్కిలి యగును. అయ్యె నును సంస్కృతసమేతికముల కెల్ల లక్షణము సంబంధింపవలె యథార్థముగా ఇందు దేశ్యముల కను ప్రత్యేకముగా లక్షణము చేసినతావు గానరాదు. ప్రాకృతసమములయఁ దద్భవము లయ నిర్ణయ మింకను స్పష్ట మయ్యింపకుండుట యట గుర్తించు కొనఁదగినయంశము.

గ్రామ్యము :

'అనియమాద్ధాన్యుం హి' యనుచింతామణి లక్షణమునా దృష్టియం నుంచుకొని బా.వి. లోపగమాదేశవికారములు తద్భవములలో నున్నను నం దొకనియతి గోచరించు ననియు, గ్రామ్యమున కట్టివ్యవస్థ యుండ' దని వ్యాకర్తలు భావించి రనియు, నాధునికులు

భాష యెటువంటి దైవము సహజ మైనవ్యవస్థ యుండు ననియే నిరూపించి రనియుఁ జేర్కొన్నది. వస్త్రాదు, తెస్త్రాదు, వచ్చేటివాడు తెచ్చేటివాడును విధముగా నొకేరక మైనవికారము సమాసముగా నుంట నూచించుచు చెండు రేండుదాహరణములను జూపుటలో నాధునికుఁడైనసూరి కూడ గ్రామ్యభాషయును వ్యవస్థ గలిగియుండుటను నిరూపించె నని బా.వి. అభిప్రాయపడియుండవచ్చు. అది సమంజసమే. తరువాత బా.వి. 'గ్రామ్యము నియమరహిత మనుటకన్న కావ్యభాష కేర్పడచినలక్షణమునకు వ్యతిరేకముగా నున్నభాష గ్రామ్య మనుమారినిరూపణము మిన్న' (39) యనుటలో 'సనియ ముగ్ధామ్యం హి' యనుచింతామణిలక్షణము తక్కువ ధని యభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యనియమ మనఁగా బా.వి. ఊహించిన వ్యవస్థ లేకుండుట యని యర్థము చెప్పట నిరాధార మనక తీరదు. తె.వ్యా.వి. 'నియమ మనఁగా వ్యాకరణశాస్త్రనియమము. ఏత చ్చాస్త్రనియమము ప్రవర్తింపనిపక్షము పీత్రామ్యసంజ్ఞ సందు' (134) నన్నది. అనఁగా సూరి లక్షణముఁభిప్రాయమే చింతామణి చెప్పిన పన్నమాట. నియమరహిత మనుటకంటె సూరిలక్షణము మిన్నయనుట యొప్పుదు గదా.

విచ్చేని - తెచ్చేని :

మెఱుంగువాతెఱ నొక్కకుర యెంగి లమ్మిని (అహ. 3-104) మేటియై యిందుకు నాపె మెచ్చు మెచ్చేని, (27 పుట.) వొడివట్టి పెనఁగిని వూనర సంజోసాన (15 పుట.) అనుకీతిగాఁగ నాహిత్యమునఁ (తాళ్ల పాకపపసాహిత్యము. 25 సంపుటము) బ్రచురముగాఁ గానవచ్చును. మెచ్చేను చెప్పేను అనుకీతివియు నందుఁ బ్రయుక్తములె. మెచ్చేను అనునదే మెచ్చేని మెచ్చేని అనుకీతిగా వ్యవహా

రమునందు మూరియుండును. వెడలి పొయ్యేని వాకలి వేయు మనుచు (హం. 5-78) పోయెడును పోయేను పొయ్యేను పోయెడిని పోయేని పొయ్యేని అనుకీర్తిని మారె ననవచ్చును. ఇట్లాయాప్రాంతముల వచ్చేని అనుకీర్తిని వ్యవహారమున నున్న వని గుర్తింపవగును.

వచ్చు (నట్టి) వాడు - వచ్చేవాడు వచ్చేటివాడు తెచ్చు (నట్టి) వాడు తెచ్చేవాడు తెచ్చేటివాడు ఉనుచో (బా.వి. 39) వచ్చేవాడు వచ్చేటివాడు ఉనుకీర్తిని వచ్చేడువాడు తెచ్చేడువాడు ఉనుకీర్తివానివ్యావహారికసూక్రము లగు ననవగు ననిపించుచున్నది. (వ్యా.సం.స. 175.)

ప్రాణగొడ్డము :

ఈశబ్దములోనిలక్షణమైనైసిశ్యమును ప్రస్తావించుచు 'ప్రాణము + గొడ్డము - ప్రాణగొడ్డము - సమాసము' (40) అన్న బా.వి. కాని గొడ్డ మనుదానితో సమాసము చేయుటకు గొడ్డ మను పదము తెలుగున నున్నదా? అని ప్రశ్నయును కడిగి జూపి నవియుం గావు. 'ప్రాణగొడ్డము' అనుకీర్తిగా సమాసగతి మయియో కాని వ్యుత్పత్తిగా నీశబ్దము లేదు. ఇటు గాక సమాసమునందె యైనదిని కొకచోటఁ గల దేమో వెనుకవలసియున్నది. కాఁగా గొడ్డ మను శబ్ద మొకటి లేమి దానితో సమాసము చేయుట యనుప్రసక్తియే లేదు. అనఁగాఁ బ్రాణపగొడ్డ మనునది లక్షణబద్ధ మగురూప మనుటకు పైత మవకాశము లే నున్నది.

ఇది 'సామాసికతద్భవ' మనుట యుచితమే. ఇది యశోప్రీయ మనుచు బా.వి. దానికిఁ బ్రాణశబ్దమున మాల్పు రావలయు ననుట హేతువుగాఁ జెప్పినది. ఇటువంటియభిప్రాయమును ఘంటా పథవ్యాఖ్య (ప్రౌఢ.) సాధారముగా ఖండించినది. (చూ.త్రి.శే.)

క వి ల :

కపిలగడ్డము మొదలయిన స్థలములందు 'కవిల' అను (ప్రౌఢ వ్యాకర్త సృష్టించిన) పాతము సమంజస మనుచు బా.వి. అందుకు హేతువు లిట్లు పేర్కొన్నది. 1. ఇతరత్ర అట్టిప్రాస (పవప్రాస) నన్నయ కవితలో లేనికారణము చేతను, 2. కపిలశబ్దభవము కవిలశబ్దముడుటచేతను, 3. అనేకతాళపత్రప్రతులలో కవిలశబ్దమే కాన వచ్చుటచేతను. సూరి చూపిన ఈమూఁడుపదములు గ్రామ్యములుగా కనుపట్టువు. (41.)

ఈయంశము లేవియుఁ గవిలను నిర్ణయింపజాలవు. పవప్రాసము మఱి యెక్కడ నన్నయ ప్రయోగింపలేదు గాబట్టి కపిల పాత మంగీకారయోగ్యము గా వన్న నట్టికారణముచేతనే కవిల పాతము సంగీకారయోగ్యము గాదు. కవిలశబ్దము నిక్కడఁ గాక మఱి యెక్కడ నేని నన్నయ ప్రయోగించెనా? మఱి యేరు గాని ప్రయోగించిరా? కాఁగాఁ గవిల పాతాంగీకారమునకు నాధారము లేదు.

కపిలశబ్దభవముగాఁ గవిలశబ్ద మున్న పనుటయు సరి కాదు. కవిలశబ్దము వ్యస్తముగాఁ గాని సనుస్త మై కాని కవిప్రయుక్త మై యెచ్చుటను గానరాదు. కవిలశబ్ద మున్న పనుట కింక నాధార మేమి? కవిలశబ్దమును జూపుకోశములును నట నీవన్నయప్రయోగమునే చూపినవి గాని మఱి యెందు చూపలేదు. వివాదగ్రస్త మైయున్నదీని సనుసరించి నిర్ణయించుట యెట్లు గుడుచును? అనలు తెలుఁగులోఁ గవిలశబ్దము ప్రౌఢవ్యాకర్త సృష్టి యేమో యనిపించును. (చూ.త్రి.శే.)

ఇంకఁ బ్రధాన మైనది యనేకతాళపత్రప్రతులలో 'గవిల' యన్నపాతమే యున్నదన్నది. సూరి 'కపిల' పాతమును జూపుచో దాళపత్రప్రతులను బరిశీలింపఁదా. నన్నయప్రయోగమును లక్షణవిరుద్ధముగా నెన్నవలసినచోట సూరి కేవల మేదో ప్రతి నాధారము చేసికొని సాహసించె ననలేము. అవుఁ గాక. భారతసంశోధితముద్రణము 'తాళపత్రప్రతు లన్నియు, శష్టప్రతులలో కపిలగర్జము అను పాతమునే గ్రహించినవి' (245) యని పేర్కొన్నది. కాఁగా బ్రాచుర్యము ననుసరించియే సూరి 'కపిల' పాతమును స్వీకరించియుండు ననవచ్చును. గవురుగర్జము కపిలజడలును కపిలకన్నులు అన్ని నన్నయ ప్రయోగించె నేమో యని సంశోధితముద్రణ మూహించినది. (245.)

సంధిపరిచ్ఛేదము

*

సంధి :

అచ్చు, హల్లు అనునవి యొకదాని కొకటి పరముగా నుండునంహితాసంవర్ధములలో అచ్చున కచ్చు పరముగా నున్నప్పటి నన్నివేశమునకే ప్రాముఖ్య మిచ్చి (సూరి) సంధిని నిర్వచించినట్లు (42) బా.వి. అభిప్రాయపడినది.

కాని సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోట నున్న సంధివిషయమున సూరి యట్లు నిర్వచనము చేసె ననుటకు వీలు లేదు. పూర్వపరస్వరంబుల కనుగీతినంధివివరణము ఉత్తున కచ్చు పరం బగునపుడు సంధి యగు ననుసూత్రముక్రింద జేయబడినది. అనగా నిది యామొదటి సూత్రమందలిసంధిశబ్దమునర్థమే కాని సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటిసంధి శబ్దముయొక్క యర్థము గానేరదు. అచ్చి కపరిచ్ఛేదారంభములో నాచ్చి క మన నేమియో సూత్రించినట్లుగనే సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటి సంధిశబ్దమునే చెప్పవలయునన్న నీనిర్వచనమును మొదటిసూత్రము తరువాత గాకుండ మొదటిసూత్రముగనె (వివరణముగ నేని) చెప్పి యుండెడివాఁ డనువచ్చును. అనగా మొదటిసూత్రమందలిసంధిపదమునకు వివరణముగాఁ జెప్పవలయుటచేతనే యాసూత్రమునకుఁ బదవి వివరణముగాఁ జూపెను. అనగా సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటిసంధి శబ్దమునర్థమును (కారకాదులకువలె) సంస్కృతానుసారముగా గ్రహించి వలసినదే.

ఇది మొదటిసూత్రములోనిసంధిపదమునకు వివరణముగా భావింపకపోవుటచేతనే బా.వి. ఇం కొకచోట ని ట్లన్నది. 'సంధిని

నిర్వచించెను గాన ఉత్తునకు స. ధి నిత్యము, ఇత్తునకు సంధి వైకల్పిక మని పేర్కొనుటలో పొదుపు గలదు. స్పష్టతకై సూరి యిట్లు వచించి యుండును. (45) సంధిని నిర్వచించినపిదప సూత్రమునందు సంధి పదము సూత్ర మేల? ఉత్తున కగు, ఇత్తునకు బహుళము ఇత్తునకు వైకల్పిక మని చెప్పిన నికను బొదు పగును గదా. ఏ మైనను బొదుపునకై 'సంధి' పదమును దగ్గింపవలె నని బా.వి. భావించ లేదు. ఇక్కడ దగ్గించిన దేమి? అచ్చు పరం బగునపుడు, అగు అను నపి. ఇం దగు నన్నది యంతగాఁ బట్టింపఁగల నక్కట లేనిది. బా.వి. కూడ నట్లే తలచిన దనవచ్చు. సంధి నిర్వచించెను గాన నను దానికిని 'అగు' నన్నది తగ్గింపవచ్చు నన్నదానిక కారణకార్యసంబంధము లేదు గదా. ఇక్కడ దగ్గిన దే మన అచ్చు పరం బగునపు డన్నది. సూరి కూడఁ బిదప సత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననెనే కాని యత్తున కచ్చు పరం బగునపుడు సంధి బహుళముగా నగు ననలేదు. అట్లే యిత్యసంధిసూత్రములలోను నీపదములు లేవు. పొదుపుగనే సూరియుఁ జెప్పెను. కావున నత్వేత్వసంధిః క్షణములను బా.వి. ఇటఁ బ్రస్తావించుట యనవసరము.

ఇందు మొదటిసూత్రమును విడచిన నిట్టిసంధిని జెప్పుచున్న మొదటి 11 సూత్రములలో మఱల 11. సూత్రములోనే స్వరము పతముగా నుండుట ప్రస్తావింపబడినది. అంధ్వవగాగమంబులం దప్ప నపదాదిస్వరంబు పరం బగునపు డనుచోట స్వరపరకత్వము చెప్ప కుండ సంధ్వవగాగమంబులు డప్ప నపదంబు పరం బగునపు డన్నఁ జాలు ననిపించుచున్నది. ప్రయోజన మే దే నుద్దిష్ట మేమో పరిశీ లింపవలసియున్నది. యడాగమస్థలమునఁ బరస్వరంబున కనుటంగూర్చి పైని స్పష్ట మగు.

ఇక మొదటిసూత్రము 'ఉత్తునకు సంధి నిత్య' మనుట పొదు పని బి.పి. అగు నన్న నిత్యమే కాబట్టి సంధి యగు ననుచోట సంధి నిత్య మనవలె ననుటలో స్పష్టతయే కాని పొదుపో యింకొకటో ప్రయోజన మున్న వనికొన వీలు లేదు. కాబట్టి 'నిత్య' మని ననవలెనుట యనవలెను. తె.వ్యా.వి.లో చి.సూ. 'ఉత్తున కచ్చపరం బగునపుడు సంధి నిత్య'మని (379) యుపదేశించె ననుటలో సుస్థరణచిహ్నములు దున్నది సూత్రము కాక సూత్రార్థ మయి యుండు. సూరి యీసూత్రమున 'నిత్య' మనలేదు గదా. కాగా సీసూత్రములో 'అచ్చ పరం బగునపు' వనునది యనవలెను మని సారాంశ మైనది. కారణము - సంధి నిర్వచించెను గావున. నిర్వచించెను గాన ననుటకు సీసూత్రమునకు ముందే సంధి నిర్వచించుట జరిగిపోయినదా? అయినను నిర్వచింపబోవుచున్నాడు గావునఁ జెప్పవక్కట లే వనిచున్నది.

సంధిపరిచ్ఛేద మని ప్రారంభించి ఉత్తునకు సంధి నిత్య మని సూత్రించి పూర్వపరస్పరంబుల కిత్యాదిగా సంధిని వివరింపగా సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటసంధిర్బిమునకుం బరస్పరై కాదేశరూప మగునదియే యథ మగును అపుడు కుట్టునురు చిగురు టాకు ఇత్యాదుల వర్ణవికారములను సంధులుగాఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. సంధి యన నేమియో చెప్పి నగమునకుం బైగా నట్టి సంధులు గానివానినే యాపరిచ్ఛేదములో నిరూపింపగా నాపే తా ఛేదమున కెంతవఱకు సార్థిక మగును.

ఈవివరణము నట్లుంచి చూతెను. ఇక్కడఁ జెప్పిన యా గమాదేశాదులు కూడ సంధ్యధ్యాయవిహితము లయి సంధికార్య ములే యయియున్నవి. అట్టిమొదటి 11 సూత్రములలో సంధి (తుది

సూత్రము భిన్నము) యచుపదమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పనేల? ఉత్తునకు సంధి నిత్య మని కాక యుత్తునకు నిత్య మన్నమాత్రము సరిపోదా? 12 సూత్రమువగ్గఱనుండి యవసరము లేని సంధిపద మిక్కడ నేల నలసినది? ఈ 11 సూత్రములలోను సంధిపదప్రయోగ మీసంధివైలక్షణ్యమును సూచించుచున్నది. అచఁగా సూరి యిటఁ జెప్పినసంధినిర్వచనము సంధిపరిచ్ఛేదముమొత్తమునకు సంబంధించినది గాదు. సూత్రగత పైపదసంధిపదమునన్ధమే గావున వానికిఁ గ్రింద వివరించెను. అచఁగా సూరి సంధులలోఁ బరమాపమునకే ప్రాముఖ్య మిచ్చి సంధిని నిర్వచించె ననుట మొప్పును.

ఏభాషలో నున్నను సంధి నాలుగుపన్ని వేళములలో సంభవించు ననుచు బా.వి. అచ్చు + అచ్చు, అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు, హల్లు + అచ్చు అని నాటిని భావించె. ఏభాషలో నై నను సంధి యిటులే యగునేమో కాని తెలుఁగుసమాత్ర మిట్లు స్థితిగలదు మీలు లేదు. తెలుఁగులో పై వానిలో గల నటింపవర్త మొక్కటి గమనింపఁదగియున్నది. అచఁగా తెలుఁగుసంధిసంధులను పైకితిగా నాలుగు పన్నివేళముల నవ్యాయంప మీలు లేదు. ఉత్తున కచ్చు పరం బగు పు పనుకీకాఁ బరస్వరై కాదేశము పరుగుసంధిచ్ఛములలో మాత్రము నియతముగా వాహుచ్ఛముల వాయవి పరి ప్రియంప నటయుట నిరూపితము. తుదాగమార్థములు కొన్నింటి కర్మధార యంబునం దుత్తున కచ్చు పరం బగు పు పనుకీకా నట కలదు.

ఇటు గనడదవాదేశకార్యములును జెప్పబడినవి. సరళి గనడదవాదేశములలోఁ బరమాగాఁ బరమము లుండటయే ప్రధానము. కాని యది యచ్చునకుఁ బర మైనదా లేక హల్లునకుఁ బర మైనదా యనువినక్ష లేదు. పూర్వశబ్దము ద్రుతప్రకృతికమా? ప్రథ

మాంతమా యన్నది ముఖ్యము. వారు వోయిరి వా రోయిరి పూచెను గలువలు అదియును గ్లాక. మొ॥ ఇట్టిచోట్ల అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు అనునన్ని వేశములుగాఁ జెప్ప వీలు లేదు. ఇట్టివే పుం ప్వాదేశాదిస్థలములు.

ఇట్లు పరీశీలింపఁగా హల్లు + అచ్చు, హల్లు + హల్లు అను స్థలములును నట వర్ణవికారాదు లగుసంధికార్యములును దెలుఁగున లేవు ‘స్తోష్పనాష్ప’ అనుకీతిగా నున్నసంస్కృతహాస్సంధులతోఁ బోల్చి చూచినఁ దెలుఁగులో హల్లుంధు లనలు లే ననియే చెప్పవలసి యున్నది గదా. అందుకే తెలుఁగున హల్లుంధిప్రకరణ మనునది యేర్పడుట కవకాశము లేకుండఁబోయిన దని గుర్తింపవచ్చును.

ఇట్లే అచ్చు + హల్లు అను నన్ని వేశమును గానరాదు. వాఁడు గొట్టె నిత్యాదులలో అచ్చు + హల్లు అనునది యూహింప వీలు లేదని పైని స్పష్టము.

గనఁడవవాదేశాదిధానము నకు ముందు బి.వి. ఈపైని ‘వ్యంజనసంధు లారంభ మగును’ (61) అన్నది. అనఁగా గనఁడవవాదేశాదులు వ్యంజనసంధు లన్నమాట. వ్యంజనములకుఁ జొదినసంధి యనుచోఁ బూర్వపరిస్థితులు లేండును వ్యంజనములే కా నక్కట లేదా? వాఁడు + కొట్టె అనుచోటఁ బూర్వస్థిలమున వ్యంజనము లేదె. ప్రథమాంత మయినఁ జాలు. అది హలంతము కా నక్కట లేదు. వ్యంజనములకుఁ (పరుషములకుఁ) జెప్పఁబడిన దగుట దీనిని వ్యంజనసంధి యనెనా? అయిన నది యవిశేషములయత్తునకు లోపము చెప్పెను గదా. అది స్వరసంధి కాదా? అయిన దానిని దరువాత నెక్కడనో చెప్పి నేమి? 11. సూత్రవివరణములో ‘ఇంత టితో స్వరసంధులు సమాప్త (58) మని బి.వి. ఎట్లు చెప్పినది?

పై నత్వలోపము స్వరసంధి కాకున్న వ్యంజనసంధి యగునా? టుగా గమరుగాగమాదులు స్వరసంధులూ? వ్యంజనసంధులూ? స్వరసంధులయిన ముందే యేల చెప్పలేను. (వ్యంజనసంధు లారంభ మగుచున్న వన్న) గసడదవాదేశమునకుఁ దరువాత నేల చెప్పెను?

మొదటిసూత్రములు పూర్వస్వరమునకు సంధి చెప్పచున్నవి. వానిని స్వరసంధు అనెడి. ఇక్కడఁ బర మౌచవ్యంజనమునకు వికృతి చెప్పబడినది. ఇది వ్యంజనసంధి యైనది. అనఁగాఁ బూర్వమా పరమాయనువివక్ష లేకుండ సంధికార్యము స్వరమునకుఁ జెప్పిన నది స్వర సంధి యనియు వ్యంజనమునకుఁ జెప్పిన వ్యంజనసంధి యనియుఁ జెప్పవలెనా? అయిన నూరి సంధులను అచ్చుండు అనియు, హల్సంధు అనియు విడదీసి చెప్పలేదే. ఇత్సనుపరిచ్ఛేదమును అజంతప్రకరణము, హలంతప్రకరణము నని షభాగించెనే కనుక. అట్లే సంధిని వేలు చేయవచ్చు. టుగాగమాదులు (పూర్వ) స్వరమునకుఁ జెప్పబడినవి గావున స్వరసంధులలోనే చెప్పవలె. 'హ్సంధు' గ్రాంతంభించినవివవ నేల చెప్పెను?

ఇంకను దైతీని జూరంగ అచ్చు + హల్లు అనువిధముగా నాలుగుతీరు లై కనన్ని వేళము కల్పనమును తెలుగునకు కనుహజమే యనియు స్పష్ట మవుచున్నది. అచ్చునకుఁ జెప్పకార్యము స్వరసంధియు హల్లునకుఁ జెప్పవో హ్సంధియ నగుచుండ నిట నాలుగుసన్నివేశములసమన్వయ మెట్లు?

పైని జూపిననాలుగుసన్నివేశములలోను మొదటి దైన అచ్చు + అచ్చు అన్నదే తెలుగుభాషాస్వభావమున కనుకూల మైనది (42) యనుగా వి.వచనము సమంజసము. కాని నన్న నడిగె ననువిధముగా ద్రుతము మీఁదియచ్చుతోఁ గలిసిన నది సంధి యని

పించుకొన వనుచు బా.వి. 'హల్లు + అచ్చు' అనునాల్గవయంశ మిట ననువర్తింప (48) వనుటలో (వలతో?) మిగిలినమూడుసన్నివేశములు గూడఁ బ్రముఖముగాఁ గాకపోయినను దెలుఁగున సంధిసంధర్భములో నున్నట్లు బా.వి. అభిప్రాయవశమచున్నట్లు చెప్పవలసియున్నది. 'అచ్చు + హల్లు, హల్లు + హల్లు, హల్లు + అచ్చు' అనునన్నివేశములెక్కడ నున్నవో బా.వి. స్పష్టము చేయట లేదు.

తె.వ్యా.వి. "పూర్వపరస్వరములు పర కాఁగా పరస్వర మేకాదేశముగా నచ్చిన ... తొలిపగునొకడుసూత్రములందే సంధియగు నని యుద్ఘాటించుటయు కట్టకడపటిసూత్రమునందు సంధిసంస్కారపరమాయాగించి అందుల కొనకొనలక్ష్యమునందు పూర్వపరస్వరములనే చూపుటనుబట్టి సంధిసంస్కారం దా నొనగెనవిర్వచనము చి.సూ. నిర్దుష్టముగా ననుసరించె ననఁచును." (312) అన్నది. ఈమాటలనుబట్టి సూరి చేసినసంధివిర్వచనము మొదటి సూత్రమునందుఁ బ్రయోగించినసంధిశబ్దమునకు దెచ్చినదే కాని సంధిపరిచ్ఛేదమునందలి యితరస్థలములను సంగ్రహింపఁజూలునది కా నని స్పష్ట మగుచున్నది. కాఁగా నీసంధివిర్వచనము మొదటి సూత్రమునందుఁ బ్రయోగించిన సంధిశబ్దమువేరణమే కాని ఇతరములును గలమూపరిచ్ఛేదమునకుఁ బెట్టిన 'సంధిపరిచ్ఛేద' మను పేరునందలిసంధి వివరణము గా వన్నమాట. ఆసంధిశబ్దమునకు సంస్కృతమున సారముగా గ్రహింపవలసినదే యని సూరియభిప్రాయము గమనింపఁచును.

పై సాధరింపబడిన తె.వ్యా.వి.ప్రకారతి పరామర్శింపవలసినదైయున్నది. 'పూర్వపరస్వరములు పరము కాఁగా' నన నేమో? పరస్వరము పరముగా నుండుట యట్లుండఁ బూర్వస్వరమును బరముగా నుండుట యేమి? ఆరెండుస్వరములు దేనికిఁ బరముగా నుండ

వలె? పరస్వరాదేశము పూర్వపరస్వరములకు భిన్నముగా నెట్లా నికో రావలసినయవస్థ యేర్పడుచున్నది. మూరీ చెప్పినసంధిస్వరూప మిట్టిది గా దని స్పష్టము.

సంధి యనగాఁ బూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర కేకాదేశ మగుటమాత్రమే కావునఁ జివరిసూత్రమునొద్దను బూర్వపరస్వరముల స్వరమున్నయట్టిదానినే చూపె ననుటయు సమంజసము కాదు. పరిశిష్టకై కాదేశమే సంధి యయిన యడాగమము సంధి కాదు గదా. సంధి లేకపోవుట దోషము గా దనుటచేతి సంధి లేదు కట్టి యడాగమ మెందుకు చేయలేదు? ఏమన నచ్చైన వాడు బోయెను తత్సాధిష్ఠలములలో లోపసంశ్లేషలు రాకపోవుటచేత స్వత్వ మున్నదని తప్పుని సరిగాఁ జెప్పవలసినదే యగునా? సరికాదేశాదులు సంధులు గా వన నాకార్యములు రాకపోవుట వాక్యవసానములో దోషమే యవును గదా. కాఁగాఁ జివరిసూత్రముచంపలిసంధిశబ్దము మొదటి 11సూత్రము లందలిసంధిశబ్దము కా దనియు నీయది సంస్యధ్యాయమునఁ జెప్పిన యన్నికార్యములను (యథాసంభవము) బోధించున దనియు ననగా సంధిపరిచ్ఛేద మనుచోటిసంధిపద మిట బ్రయుక్త మనియు గ్రహింప వలసియున్నది.

సంధినిగూర్చి వ్రాయుచు నికను 'తెలుఁగునం దట్లు గాక పూర్వస్వరము లోపించి పరస్వరము నిల్చును' అనియు, సంస్కృతములో నిట్టిపరరూపసంధి శకంధ్యాదులకుమాత్రమే పరిమితము కాఁగా 'తెలుఁగునం దిట్టిది నియత' మనియు (44) బా.వి. పేర్కొన్నది. శకంధాది తేః అనియు, శకంధాదిగణమునకు అనియు తె.వ్యా.వి.లో నొకటిరెండుపర్యాయములు గానవచ్చుట యచ్చుపొరపా టగు నేమో.

కాని యీసంధిలక్షణమును సరిగా లేదు. పూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యని సూరి చెప్పినసంధిలక్షణము ననుసరించి చూడగా 'పూర్వస్వరము లోపించి పరస్వరము నీల్చుట' యను పద్ధతి లేదు. పరస్వరై కాదేశములోనివిశేషమును వజ్రులవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స. 206) శకంధ్వాదిషు తేః పరరూపం వాచ్య మ్మని సంస్కృతమున శకంధ్వాదులకుఁ జెప్పబడినపరరూప విధిలోఁ గూడఁ బూర్వస్వరము లోపించుట లే దని గమనింపవలసి యున్నది. సంధి యైనభలితమును నిర్మించుట గాని, లేక చారిత్రక వృత్తితోఁ గాని యిట్లు చెప్పబడిన దేమో. పూర్వస్వరలోపము చిం., పి.వి.లలోఁ గనబడినను బ్రస్తుతి యైనశాలలో లేదు గదా.

తెలుఁగులోఁ బరరూపసంధి నియతి మనుటలో నే దేని విశేషాభిప్రాయ మున్న దేమో. తెలుఁగులో సంధి యయినసంధి స్థానమున బరరూపమే నియతిముగా నున్నది. ఉత్పసంధి నిత్యము కాని యతరస్వరములకుఁ గొన్నింటికి వికల్పమో క్కంకితో యైనఁ బెక్కుస్వరముల కింకలు సంధియే లేదు. అక్షరములలో నెచ్చిన కచ్చు పర మయినను సంధి నియతిముగా నగు నని బొ.వి. చూడ నభిప్రాయపడియుండ దనవచ్చు.

అసలు సంధి యగుసంపర్కములందుఁ గూడఁ బరరూపమే నియతి మనుట సైతియు సూరి సమ్మతియు కాదు. పరస్వరై కాదేశ రూప మయినయీసంధి మొత్తము సంధికి నిర్వచన మని భావించిన కారణముగా బొ.వి. నియతి మని యుండవచ్చు. కాని యడాగమాదులును సంధికార్యములే. హరి యతఁడు నిద్ర వోయె ననుచోట్ల నున్నయకారవకారములు సంధివశమున వచ్చిన వని సూరి స్పష్టము చేసెను. యకార మగుట సంధిలో జరిగినదే. అదియు సంధియే

కావలె. సంధి లేనిచోట ననగాఁ బరస్పరై కాదేశరూప మైనసంధి లేనిచోట యడాగమరూప మైనసంధి నచ్చు నన్నమాట. ఇట్టి సాహిత్య బరరూప మగుట తెలుఁగులో నియతముగా జరుగు ననుట యచితముగా లేదు.

ఉత్ప సంధి :

ఉత్తున కచ్చు పరం బగునబ్రహ్మ సంధి యగు విని సూత్రించి యట సూరి చూపినయుదాహృతములలో బరస్పరములుగా బుబ్బూ ప్రభృతులను జూపకపోవుటను గుఱించి భా.వి. “సంద్భిష్టతిని చొలు తనే ప్రదర్శించుట యచితము కా (45) విని సూరి తెలిపినట్లుగాఁ జేర్కొన్నది. అయినఁ బ్రక్షిప్తపరిచ్ఛేదారంభములో జెప్పబయ్యెను సందిగస్థితి యన్నదా? లేదా? తొలుతనే దేని కని పిదపఁ జూపిన నచ్చోటిసందిగస్థితి యెట్టిది? ఋషిభాగ్యము పర మైన సంధి యగుట లేనే లేదు. ఆవిషయమున సందేశ మేమియు లేదు. (ఇంకను నిటఁ జెప్పకపోవుటచేతనే అతఁడు + ఉండును అతఁ డుండు ననుకీర్తిగా అతఁడు + ఋషి యనుచోఁ గూడ నతఁ డృషి యగు ననిపించు. ప్రక్షిప్తపరిచ్ఛేదారంభమునందలి గూసూత్రము తెలియునంతవఱకు నాసందేశ మట్లు యుండును. కావున నాలక్షణము సందేశమును వారించునదే కాని సందిగస్థితిని గల్పించునది కాదు.) రలతుల్యతా విధానము ద్రుతకార్యాలవిషయములలోను బ్రయోజనకరము. ఆసూత్రము నిచ్చటఁ జెప్పినను నాప్రయోజనము సిద్ధించెడిదే. రలతుల్యత సంధికార్యము గా దని యిటఁ జెప్ప నుపేక్షించెనో. లేక యింక నే దేని బ్రయోజనము నుద్దేశించె నేమో పరిశీలింపఁదగును.

పిదప - ఐదొలకు-అయి, అవు అనురూపాంతరము లున్నవి. విని నన్నింటి నిటఁ జూపుట తగ దని సూరి భావించియుండును (45)

అన్నది బా.వి. ఐబోలకు రూపాంతరము లున్నమాత్రమునఁ దదాది శబ్దములను జూపుటలోఁ దగనిది యేమియో యందులో నసామంజస్యము స్పష్టముగాఁ జెప్పియండునటనినది. వినుము+బౌర - విను మౌర యని చూపె ననుకొందము. అపుర యనురూపమును గలదు గావున నౌకారపరకతలో సంధి గల పనుటకు విను మౌర యన్నది యుదాహరణము గాకుండ బోవునా? సందేహ మున్నదా? పోనీ రూపాంతర మున్న దాని నిచ్చిన సందేహము గల్గును గానఁ దగి దని భావించునెడల పట్టిరూపాంతరము లేనిదానినే చూపనగును గదా. ఐశ్వర్యము, బౌద్ధవైల్పమువంటిసంస్కృతసమము నిచ్చినను వగెడిది కాదా?

అచ్చు లన్నింటిని జూపవలె ననుకొనుట యననరమే యను కొన్న ఐ, బౌలను జూపకపోవుటయే తగిని దగును.

లక్ష్యములనుగూర్చియే యిం కొకవివరణము. “లక్ష్యము లలో పూర్వపదము లన్నియు కళలు. ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైనచో నిత్యసంధి వికల్ప మగును. అది పైసూత్రమున నిరూపితము” (45) శబ్దశాస్త్రములోఁ బూర్వపద మనఁగా సమాసమున నాద్యవయనము. పైవివరణములోఁ బూర్వపదశబ్దము ఈయ్యములోఁ గాకుండ మొదటి పద మనునర్థమునఁ బ్రయుక్తము. రాముఁడతఁ డిత్యాదులు సమాస ములు గావు గదా.

‘ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైన’-అన్నప్పటియిది యనుదాని క్క మేమి? రాముఁడు ఇత్యాదికళలు ద్రుతప్రకృతికము లైన - అన వలె. అనఁగాఁ జాద్యర్థకనుశబ్దము చేరి ‘రాముఁడు(ను)న్’అని యన్న నాకళయే ద్రుతప్రకృతిక మయిన దన్నమాట. దీనికి సంధి వికల్ప ముగా వచ్చునా? వచ్చు నని మీఁదిసూత్రము నిరూపించునా?

రామునిన్ ఇత్యాదిగా ద్వితీయాంతాదులు ద్రుతప్రకృతికాలు. కాని పైని బ్రకరణమునుబట్టి కళలు ద్రుతప్రకృతికా లయిన ననియే చెప్పవలె గదా. రామునిన్ ఇత్యాదులు ద్రు.ప్ర. లయినను నటఁ గళలు ద్రు.ప్ర. లవుట లేదు గదా.

పై సూత్రములక్ష్యములలో 'నిష్' యనగా 'పూర్వజనము' అను దృష్టియం దుండుకొని ప్రస్తుత మైన జననచ్చు. అది పరితగా నిబ్బంది లేదు. పూర్వకబ్దము పయలక్ష్యాలలోఁ గళ యయినది కాని యొకవేళ ద్రుతప్రకృతిక మైన నిత్యసంధి మీఁదిసూత్రముచే వికల్ప సంధి యవు ననవలె. అక్కడఁ గూడ రామున్ + అధికామున్ ఇట్లు దులలో సంధి యనలు లేదు గదా.

ఈసూత్రములక్ష్యములలో నన్నియఁ గళలే చూపబడినవి. అయినఁ గళలలోనే మూలక్షణము ప్రవర్తించు నని చెప్పబడు లక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు. కాబట్టి ద్రు.ప్ర.లలోఁ గూడ (నుత్తునకు) నీసూత్రముప్రకారము సంధి వచ్చుచునేయున్నది. కావున నిత్యసంధి యున్నమాట నిజమే. కాని అట్లు ప్రాప్తించిననిత్యసంధిని పరువాతీసూత్రము వికల్పము చేసిన ననుటకు వీలు లేదు. ప్రాప్తించినసంధిని ఇంకాదులకుఁ జప్ప - ననుసూత్రము ద్రు.ప్ర.లకు సామాన్యముగా నిషేధించినది. కాబట్టి నిత్యసంధి నిషేధమునకు గుఱియైనది. అట్లు సంధి నిషేధము కాఁగాఁ బ్రథమేతరవిధక్తివిధి యింకా సూత్రమును బాధించి పికల్పసంధిని సాధించుచున్నది. అయిగా నిత్య సంధిని విధించు మొదటిసూత్రమును బాధించి సంధివికల్ప మనుట లేదనియు, నిత్యసంధిని ఇంకాదిసూత్రము బాధింపగా నాసంధినిషేధమును బాధించి ప్రథమేతరవిధక్తివిధిచే వైకల్పికసంధి యవుచున్నదనియు గుర్తించుట సక్రమ మైయున్నది.

పైగాఁ బ్రథమేతరవిభక్తిశత్రుత్వచువర్ణములస్థలముననే తరువాతీసూత్రము వైకల్పికసంధిని జెప్పుచున్నది. కాన ద్రుతప్రకృతికముల కెల్ల సామాన్యముగా వికల్పసంధి యనుట యొప్పుదు. వచ్చున్ + ఎవడు వచ్చు నెవఁ డిత్యాదులఁ జరువాతీసూత్రముచే వికల్పముగ వై నను సంధివచ్చునా?

ద్రు త పూ ర్వో క్తా ర స ం ధి :

ప్రథమేతరవిభక్తిశత్రుత్వచువర్ణంబులం దున్నయుక్తారమునకు సంధి వైకల్పికముగా నగు'నని సూరి. దీనికి చింతామణిలో 'అనాదిషు విభక్తిషూహో వా' యనుసూత్రము నొక్కదానిని మాత్రము చూపబయె కాక బా.వి. 'ప్రథమావ్యతిరిక్తమైనవిభక్తు' యందు ఉత్తునకు సంధి వికల్ప' మని ప్రథమాచార్యుఁడు జేర్చుకొని సూరి శత్రుత్వమునందు చువర్ణకమును గూడఁ జేర్చె (46) నని పేర్పరిచినది. శత్రుత్వకచువర్ణమును జేర్చుట విశేష మనియు దీనికిఁ జింతామణిలో మూలము లే దనియు బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము. కాని యది సరి గాదు. చింతామణి 'చోర్వా స్వా ద్వర్తమానవిహితస్య'యని శత్రుత్వకచువర్ణమునందును సంధిని జెప్పియున్నది. అనఁగా సీసూరిసూత్రమునకు అనాదిషు, చోర్వా-యనుసూత్రములు రెండును మూలములుగాఁ జూపఁదగినవి. చింతామణిలో రెండుమాత్రాఁలలో నున్నయంశముల నొక్కచోఁ జేర్చెనే కాని సూరి విశేషించి చెప్పినది లే దిట.

ఇచ్చోటిద్రుతాంతములను జేర్చొని 'పేరికి సంధి యెల్ల వికల్పముగా వచ్చునో నిరూపిత (46) మన్నది బా.వి. ఇవి ద్రుతప్రకృతికము లైనచో నిత్యసంధి వికల్ప మగును. అది పైసూత్రమున నిరూపితము' (45) అనుటయే యానిరూపణము గావలెను. అందలి క్రమ మెట్టిదో యంతకు ముందే స్పష్టము.

అందుతోపాటు ఇందు ఎంగు అనునవి కూడ ప్రదర్శితములు. ఈమూడును విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయములు. అందును స్వతంత్రశబ్దమును సూరి చూపలేదు. నాయందున్ అని విభక్తివిచూపె (46) నన్నది బా.వి. ఇందు ఎందు అనువానితోపాటు స్వతంత్ర మైనఅందును వేరుగాఁ జూపియున్నవే బా. గుండెడిదనిపించు. అలిగిగమనిధానసంవర్ధమున ఇంద్వాహిత కనుచుఁ బ్రత్యయమునే చూపినను అందుఅనువామాస్యవిద్యేశమునలఁ బ్రత్యయోత్తరమగునందున కాకార్యము సిద్ధించుట స్పష్టమే. కాని యిట విభక్తికారమునకుఁ జెప్పనంధి యంద్వందలందువలె నందునకు నగుట స్పష్టము చేయుచు నట్టిదాని నుదాహరించిన బా. గుండెడిదే కదా. ప్రత్యయమునకుఁ బ్రత్యయోత్తరమునకుఁగా నందునకు నెందులక్ష్యము లేదగును.

అందు ఇందు ఎందు అనునవి విభక్తిప్రతిరూపకావ్యయములన్నది బా.వి. అని లివి యన్వయములే కా నని స్పష్టమగుట స్పష్టము చేసిరి. అందుచేత ఇందుకొఱకు ఎందువలన నిర్వాహిగా నాయావిభక్త్యంతరూపములు తత్తత్తత్తములతోఁ గనబడుట ననుసరించి వీని నవ్యయములుగా ననుటయే సమంజసముగా నున్నది. విభక్తిప్రతిరూపకము లనుప్రవర్తయే లేదు. తెలుఁగునందు విభక్తిప్రతిరూపకము లనఁదగినవ్యయము లన్న వున్న వేనా పరిశీలింపవలసియుండె.

విభక్తిప్రతిరూపకము లని చెప్పబలలో 'విభక్తికి ప్రతిబింబము లగునవి కూడ లక్ష్యములందుఁ జేర్చు టుచితమే యగు' (46) నని సమన్వయించుట యద్దేశ మనవచ్చు. కాని విభక్తికి సంధి యగు ననఁగా దానితో సమానముగఁ గన్పించువానికి సంధి వచ్చు

ననుట చాత్రకముగ నెట్లని గురురువడు నేమో కాని శబ్దశాస్త్రమున నవకాశము లేదు. “రామున్” అనునది ద్వితీయాంతమే కదా. అట నేల సంధి రాలేదు. (అందు) ఇందు అన్నది విభక్తి గాకున్నను సంధి యెట్లయినది అందివ్వంద్వందులో సంధి విశేషమే. సూరి నాని నిక్కడ నుదాహరించుట యెట్లు సమన్వయించునో పరిశీలింపవలె.

శత్రుర్థకమన్వయునకు సూరి రెండుదాహృతులు చూపుటలో విశేషస్పష్టి స్పష్టము గాకున్నది. బా.వి. రెండు డెందు కని సందేహించి ‘ఒకటి సమానాచ్చు పర మగునది. రెండవది భిన్నాచ్చు పర మగునది. ఒకటి శ్రావ్యము వేటొకటి వ్యాకరణసమ్మతియు’ (43) అని సమాధానము చెప్పినది. కాని యిది యథార్థముగా గానరాదు. అచ్చు పర మగునపుడు సంధి యనగా నాపర మైనయచ్చు పూర్వాచ్చునకు సమాన మైనదే కావలె నని నియమ మేమి? సంధ్యాదిసంవర్ధము “న్నింట నిల్లు రెండు సేత్యములు చూపెనా? లేదని యితరమున కాకార్యము నర్తింపకున్నదా? సమాన స్వరమున కొకటి భిన్నస్వరమున కొకటి యని చూపవలసియనియెనరము లేదు.

వీర నొకటి శ్రావ్యము, వేటొకటి వ్యాకరణసమ్మతియు నెట. సమానాచ్చు పరముగా సంధి మైనది శ్రావ్య ముమాట. ఇది వ్యాకరణసమ్మతియు కాదా? ఇదియు వ్యాకరణసమ్మతిమే యయిన జూచుచేత నన్నదానివిషయమున నది వ్యాకరణసమ్మతిమనవలె? అట్లునటండేసి యది వ్యాకరణసమ్మతియు గాని యది కాదనియు నిది శ్రావ్యము గాని యది యశ్రావ్య మనియు నిధి ప్రాయ మేర్పడుట స్పష్టము. శ్రావ్యతాశ్రావ్యతల నట్లుంచి రెండును వ్యాకరణసమ్మతిమే యని గుర్తింపవలసియున్నది. ఈశ్రా

వ్యతాశ్రావ్యతలతో లక్షణమున కెట్టిసంబంధమును లేదు. అందు
కొఱకే సూరి రెండుదాహరణము లిచ్చియున్న నది యననసరము
నింకను నవ్యత్ర యనర్థకము నగు నని నిశ్చయింపకతప్పదు. శత్రుత్వ
చునర్థమునకు రెండులక్ష్యములు చూపబడినట్లు ప్రత్యయమును,
స్వతింత్రము నై నయందులకు రెంటికి లక్ష్యములు చూపిన బా
గుండెడి దనిపించు. చిన్నయ యింకేవయినను విశేషస్పష్టితో
నిట్లు చేసె నేమో పరిశీలింపదగును.

ఇక్కడ సంధిలోనికొన్ని విశేషములను బా.వి. పుస్తా
వించినది.

ఇట ద్విత్వయ్యక్తము లయిన ఉదంతద్వితీయావిభక్తులే
గ్రహింపవలయును. కాని లుప్తద్విత్వద్వితీయోకారమును ధైకోస
రాదు. అనగా ననున్ + అడిగె న నడిగె, గురువున్ అర్థించె గురు
వర్థించె అని రూపము లుండవు (47) న నడిగె ననుకీర్తిరూపములు
లేనిమాట వాస్తవమే. ద్వితీయాంతాలలో కొన్ని గ్రహించి కొన్ని
గ్రహింపరా దనుటకు నాధార మేమియో స్పష్టము గాదు. లుప్త
ద్విత్వద్వితీయోకారము ధైకోసరా దని సూత్రము దేదళముచే
నైనఁ జెప్ప వీ లున్నదా? లక్ష్యాలనుబట్టి మాత్రమె యట్లు నిర్ణ
యింపవలెనా? లక్షణముతో సమన్వయించుకొ న్నది బా.వి. (47)
చెప్పినది. కాని యీనిర్ణయమునకు లక్షణమున సమన్వయము గుదురు
వనుట లేదు.

అవుం గాక. ద్విత్వయ్యక్తములనే గ్రహింతము. ఋత్వి
క్కున్ + అడిగె ఋత్వి క్కడిగె, ఇంద్రజిత్తున్ + అనిపె - ఇంద్రజి
త్తునిపె ననువిధముగా సంధి చేయనగునా? అనగా ద్విత్వయ్యక్త
స్థలాలలో గూడ నన్నింట సంధి లే దని గ్రహింపవలె. లుప్త

స్థము గైకొనరాదు. ద్విత్వయుక్తము గాక, లుప్తద్విత్వమును గాక యున్న పట్టికలమును గ్రహింపవలెనా? కూడదా? గురువున్-అనునది లుప్తద్విత్వమా? ఇందు ముం దనలు ద్విత్వ మున్న గదా లోపించుటకు? పైగా నిది సంస్కృతసమము. ద్విత్వ మున్న లోపించునవకాశమును లేదు. ఇట్లే మనసున్ ఇచ్చె ము॥ లుప్త ద్విత్వద్విత్వతీయోకారము గైకొనరా దనుచు బా.వి. గురువున్ అర్థించె ననునది గూడ నిటఁ జూపుట తగదు. లోపించినద్విత్వము గలస్థల ముం దనలు ద్విత్వము లేని (తన్మూలమున ద్విత్వలోపమును లేని) కూపము లెట్లు గ్రహింపఁబడును?

కాబట్టి బా.వి. చేసినయూయర్థము లక్షణములో సమ్య యింపఁబడుట లేదు సరి గదా లక్ష్యము లనవలసినచోటఁ గూడ సమగ్రముగా సమన్వయింపఁబడుట లే దని గుర్తింపవచ్చును.

ననున్-అడిగె ననునది లుప్తద్విత్వద్విత్వతీయోకారమును గ్రహిం పరా దనుటకు లక్ష్యముగాఁ జూపుట జరిగినది. కాని యదియు విరు ధమే. ఎట్లో చూతము.

తరువాత బా.వి. 'నన్న మిమ్ము అనునానిలోను ఇంకను మఱి కొన్నింటిలోను అచ్చు పర మగుచో ద్విత్వలోపము చేయరా దనువిషయము (449 సూ.లో) పేర్కొనఁబడెను' (47) అన్నది దీనిని బట్టి యచ్చు పర మైన ద్విత్వమునకు లోపము లేనేలేదు గద. ననున్+అడిగె నని యని లెట్లుండును? అడిగె నన్నచు ఉచ్చు పర మైనది గదా కాఁగా ద్విత్వలోపము లేదు గాని బా.వి.వివరణము ననుసరించియే ననున్+అడిగె నని చూపుట విరుద్ధము. సంధి ఉచ్చు నది యచ్చురీకతలోనె. ద్విత్వమునకు లోపము రా దనునిషేధము నచ్చరీకతలోనె. అనిగా సంధి యగుసంవర్ధమునందే ద్విత్వలోప

మును లేదు. కావున సనున్ అడిగె ననుకీర్తి నుండుటకే యవకాశము లేమి నిట్టివాని నిట నైకొనవలెనా కూడదా యనుప్రశ్న పట్టునవ కాశమే లేదు. అనఁగా బా.వి. వివరణములో 'లుప్తద్విత్వద్విత్తీయో కారమును నైకొనరా' దనునంశము విరనకాశ మై న్యర్థ మగుచున్న దన్నమాట. ఈయంశములో విశేష మిదియే.

బా.వి. పొరవడినది కాని నిజమున కా.449 సూత్ర ముచ్చ పర మయిన ద్విత్వలోపము చేయరా దని చెప్పట లేదు. 'జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డకు లోపంబు లే' డనఁగా సంధివలనఁ బూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట ద్వారానఁ బరస్వరముతో జడ్డక్కరము గూడునప్పుడు (అఱ్ఱు + ఎత్తై-అఱ్ఱ్ఱ + ఎ) జడ్డకు లోపము రా దని యర్థము. వైకల్పికసంధిసంధ ర్థాలలో సంధి లేమియుఁ గలదు గదా. సంధి చేయనియట్టిసంసర్గ మున జడ్డక్కరముతోఁ బదాదిస్వరము కూడుట యనున దుండదు. కాబట్టి యక్కడ జడ్డకు లోపము వచ్చుట లక్షణానుగుణమే. అనఁగా నిక్కడ సనున్ + అడిగె నని యుండుననకాశ మున్నది. కాని యది సంధి లే నపుడే. అనఁగా సంధి లేనిపక్షమున నన్ను నడిగె నను నడిగె నని రెండురూపము లుండును. సంధి యవుపక్షమున నెన్నడేగె నని మాత్రమే యుండును.

కాఁగా నిట బా.వి. అచ్చ పర మైన ద్విత్వలోపము చేయరా దనుటచేత సనున్ + అడిగె నని యుండుటకే యవకాశము నశించినది. దీనివలన 'న నడిగె' ననుననిష్ఠరూపమే కాక నను నడిగె ననుననిష్ఠరూపము పైతము లక్షణవిరుద్ధముగాఁ బరిణమించినది.

ఇక గురువున్ + అర్థించె ననుస్థలము. ఇది 'లుప్తద్విత్వద్విత్తీయో కారము' కాకపోవుటచేత బా.వి.వివరణ మిట నిష్ప్రయో

జకమే యగుచున్నది. కాని యక్కడ సంధి వారింపబడుట సూరిమతమున నెట్లు? అనగా నింతకుముందే వ్యాఖ్యాతలు 'విభక్తిగత మైన యుకారమునకే సంధి' యని చెప్పట జరిగినది. గురువున్ + అడిగెననుచోట వుగాగముము ప్రాతిపదిక కైనది. కావున సం దుకారము ప్రత్యయసంబంధి గాదు. సూత్రము విభక్తిప్రత్యయోకారమునకే సంధిని జెప్పచున్నది గావున నక్కడ సంధి లేదు. రామున్ + అభి రామున్ అనుచోట నిట్ల కదా. ఈయంశమును గుర్తించిన బా.వి.లో నిట నాల్గవయంశము ప్రారంభింపవలసినయననరమే లే దని స్పష్టముగును. అపడు ద్విత్వయుక్తాలు గ్రహింపవలె. అద్విత్వములు గ్రహింపరా దని లక్షణమున నాధారము లేక యంగు సమన్వయింపని యర్థము నుండదు. ఋత్వి క్కడిగె నిత్యావ్యవహాపముప్రసక్తియు నుండదు. కాగా సీవివరణము ప్రయోజనవంతము కాకపోగా ననర్థకము యైనది.

అట్లు + ఎత్తై - అత్తైత్తై అనుకీర్తి నుత్పసంధిసంపర్కమున అట్లు + ఎత్తై అనుకీర్తి లు ప్తద్విత్వస్థలములను గ్రహింపవలెనా? అక్కట లేదా? అట బా.వి. ఇటవలె వివరింపలేదు. కానఁ దైకొన నగు నన్న అత్తైత్తై నని యవు. జద్దక్కరంబుతో - ననుసూరిలక్షణము సముచితముగా వన్వయించినన్ని చెచ్చట నెట్టిబాధయు నుండదు.

అనవు డాతఁడను ము న్నగుప్రయోగములు కొన్ని చూపి కథలు - గాథలు (297) ఆనంతర్యాధికున్ వర్ణకమునకును సంధి వికల్పమునటంగూర్చి బా.వి. 'కాని యట సర్వప్రతి సంధి వికల్పముగా నగునో కాదో పరిశీలింపవలయు (47) నన్నది. పెద్దలు పల్కినమాట లని కేసలము సరి గా దనుటకు మొగమోటమి యనవసరము. ఇట్టి ప్రయోగము లరు దైనవి గావున నిట్టివానింబట్టి సంధి వికల్ప మని

నిర్ణయింపరాదు. నేడ లగ్నిదీప్తులు తా ల్పొగిన మొ॥ వానివలె లక్షణముచే సిద్ధింపనిట్టిప్రయోగములను విశేషస్థలములుగా గుర్తింపఁ దగును. సంచి యగుదుగఁ గానవచ్చుటను జెప్పఁవగునే కాని యరుదైవప్రయోగములనుబట్టి భాషాసామాన్యముగా లక్షణము నిర్ణయింపరాదు.

సంధి - ద్రుత లోపము :

ఈద్రుతప్రకృతికాలకు సంధిలో ద్రుత మెట్లు లోపించును? బా.వి. 'అచాం సంధౌ ద్రుతోఽవృశ్యః స్థితోఽపి చ భవేత్సదా' యనువి.పి.లక్షణముచే రెండుచ్చులు సంధిల్లునప్పుడు వానినడుమ నున్నద్రుత మొకసారి లోపించు ననియు నొకసారి లోపింప దనియు ననఁగా వికల్పముగా లోపించు ననియుఁ జెప్పుచున్నది. (46) కానీ యీవైకల్పికలోపప్రసంగ మనంగతము. సంధి జరుగుసందర్భములో ద్రుతము నిత్యముగా లోపించును. సంధి లేకపోయిన నసలు లోపింపదు. ఎప్పుడోవా కీయంశమును స్పష్టముగా నిరూపించిరి. (వ్యా.సం. ప. 206)

సంధిల్లునప్పుడే లోపము వికల్ప మన్నచో నన్నచో + అక్షిగే ననుచోట ద్రుతము లోపించి న న్నడిగే నని యగును. ద్రుతము లోపింపనిపక్షములో సంధిల్లుట యెట్లు? ఈసందేహమును వారించుటకుఁ గావచ్చు బా.వి. ఇట్లు వివరించినది. 'ద్రుతము లోపింపకున్నచో సంధి కలిగినట్లు కాదు. ద్రుతముచే కచ్చు పర మగుచో అక్షర మేర్పడును. కాన నది సంధి యనిపించుకొనను. హల్లు + అచ్చు అనునాల్పవయంశ మిటు నను వర్తింపదు.' (46)

ద్రుతము లోపింపకపోయిన సంధి కలిగినట్లు కా దనఁగా స్థానమేమి? సంధిల్లునప్పుడు ద్రుతము వికల్పముగా లోపించు నన్నప్పుడు

లోపింపనిస్థితి సంధిస్థితిలో లేదా? సంధి కలిగిన ట్లుండట అ ట్లుండ కుండటకు శబ్దాన్తమున బ్రమాణ మెంతవఱకు? ఏ మయినను సంధి కలిగిన ట్లుండవలె నన్న ద్రుతము లోపింపవలె నన్నమాట. అసఁగా ద్రుతము లోపించిననే సంధి. సంధి జరుగునపుడు ద్రుతము లోపించి తీరవలయు. సంధిలో ద్రుతము వికల్పముగాఁ గాక నిత్యము గనే లోపించు నని స్పష్టము. మఱి వై కల్పికలోపవివరణము సమన్వయించు తెట్లు?

‘ద్రుతమున కచ్చ పర మగుచో అక్షర మేర్పడును’ అను వాక్యమునకు ద్రుతము లోపింపకుండ నిలిచియున్న నది పై నుండు నచ్చతోఁ గలియు నని యది యక్షర మగు నని యర్థము గ్రహింప వలసియున్నది. అసఁగా ద్రుతము లోపింపకున్న బూర్వపరస్వరము లకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యుండను. కాన నిది సంధి కలిగినట్లు కా వని యర్థ మేమో. ద్రుతము మీఁదియచ్చతోఁ గలిసి యట నక్షర మేర్పడు ననుట కొంతవఱకు యుక్తమే. ‘కాబట్టి సంధి కా’నను టేమి? అక్షర మేర్పడును గాన సంధి యసరాదా? సంధి యైనస్థలమున నక్షర మేర్పడదా?

కాఁగా సంధి యైనచోట (ద్రుతము లోపింప) ద్రుతపూర్వ స్వరమునకును బరస్వరమునకును బరస్వర మేకాదేశ మగుచుండ సంధి లేనిచోట ద్రుతము లోపింపక మీఁదియచ్చతోఁ గలియుచున్నది. కాబట్టి సంధి జరుగునప్పుడు ద్రుతము తప్పక లోపించు ననియు, సంధి జరుగనప్పు డసలు లోపింప వనియుఁ గారిక కర్తము స్పష్టము. అది ద్రుతమునకు లోపము వికల్పముగాఁ జెప్పన నని చెప్పరాదు. వైకల్పికలోప మన్న సంధి వచ్చినను రాకున్నను ద్రుతము వికల్పముగా లోపింపవలసియుండును. నన్నడిగె, నన్నున్ అడిగె నన్నవి

సంధి యపునప్పటిరూపములు. నన్ను (య) అడిగె, నన్ను నడిగె ననునవి సంధి రానిరూపము లనవలసియుండును.

వి.వి.లక్షణమునభిప్రాయము పై కీతి డనుట సమంజసము గా వని స్పష్టమే. దీనికి వజ్రులవారు స్పష్టము చేసినయర్థము గ్రాహ్యము. (వ్యా. సం. స. 208)

అయినఁ బ్రస్తుత మగుబాలవ్యాకరణమునందును సంధి యపునపుడు ద్రుతము లొపించుట వి.వి. ద్వారాసనే నాదీంపవలసి యున్నదా? ఇట్టిలక్షణమును సూరి చెప్పలేదు గదా. అను క్తలక్షణము లుండవచ్చు. వి.వి.ప్రకారము ద్రుతలోపము చేసి బాలవ్యాకరణసూత్రము తనుసరించి సంధి చేసికొనవలయు నని సూరి గూడ ననుకొనెనా? అది సముచితము గాఁ గనబడదు.

పూర్వపరస్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట యను సంఘిని సూరి విడిచియున్నాడు. వానికి నడును ద్రుత ముండఁగా నట్టిసంధి యెట్లు గుడురును? విభాసము వర్జ్యము గావలసినదే యగునా? అనఁగా సంధివిభాసావర్జ్యముచేతనే ద్రుత మిట లోపించు నని సూరియతమును గుర్తింపవలయు. సంధి వికల్ప మగుట చేతను సంధి లేనపుడు ద్రుతిస్థితి వివాదాన మగుటంజేసి యపుడు ద్రుతము లోపింపదు. నన్ను నడిగె.

కాబట్టి బాల.ప్రక్రియాసంపర్కమున వి.వి.కానికి ప్రస్తావన మక్కఱ లేదు. బా.వి. ఇక్కడఁ జేసిన విడివరణము కొంతవఱకు వి.వి.అభిప్రాయవర్ణనము. కాని దీనికి బాల.ప్రక్రియలో స్థానము లేదని, ఉండ రా వని గ్రహింపవలెను.

సంధిని వివరించుచు నందులో నాలుగవవిధమును 'హల్లున కచ్చు పర మగునపు' వని (12)బా.వి. చూపినది. ద్రుతము పై నుండు

నచ్చుతోఁ గలిసిన, హల్లున కచ్చు పర మగునట్లు డయిన - ఇది సంది
కాదా? 'హల్లు + అచ్చు అనునాల్గవయంశ మిట ననువర్తింపదు (46)
అన్నది బొ.వి. ఆనాల్గవయంశ మిక్కడ వర్తింపకున్నఁ దెలుగున
సంధిలో నెచ్చట వర్తించుచున్నదో వివరించిన బా గుండెడిది. ఇట
వర్తింపకుండుటను గూడ నెట్లో వివరింపవలసియున్నది. 'అక్షర
మేర్పడుటయే' యన్న ససంగత మనుట స్పష్టమే.

పర్ణము - పర్ణకము :

వర్ణ మనుదాసి కర్ణమును స్పష్టముగా నిర్ణయింపలే మనుచు
బొ.పి. వర్ణక మనుదాసి యర్థము నిట్లు చెప్పినది. 'అర్థవంత మైనవర్ణ
ము(లు)ను వర్ణక మని చింతామణి నిర్ణయించెను. ప్రత్యయ ఇహ వర్ణకః
క్రత్యయంబు వర్ణకం బని ప్రాచీనులు వ్యవహరింతురు' (46) దీనినిబట్టి
యర్థవర్ణముననుచింతామణియభిప్రాయమునే చిన్నయసూరియు
నామోదించె నని స్పష్ట మగుచున్నది. కాని చింతామణి మాత్రము
వర్ణక మనుదాసిక సర్థవంత మైనవర్ణము(లు)అని యర్థము చేసినదా?
ప్రత్యయ ఇహ వర్ణకః అనుచింతామణిః త్కణములో నెట్టియర్థ మెల్లు
లభించినది? ప్రత్యయమునకే వర్ణక మని విశేషసంజ్ఞ. వర్ణక మనఁగా
సర్థవంత మైనవర్ణ మని యర్థము చెప్పవలె ననఁగాఁ బ్రత్యయ మను
దాసికి సంస్కృతములో నాయర్థ ముండవలయును. కాని యక్కడ
సర్థవంత మైన వర్ణమే ప్రత్యయ మని నిర్ణయ మున్నట్లు కానరాదు.
శత్రుర్థములో చున్నప్పుడు, ఆనంతర్యార్థములో డువర్ణ మనువిధముగా
నాయావానిని నాయాయర్థములో విధించుటనుబట్టి యీకీటిని
వర్ణకమనర్థ మూహించుట జరిగిన దేమో.

చింతామణి 'దుతివర్ణకౌ క్రమాత్ స్తః' అని దుతివర్ణము
లను వర్ణకములుగాఁ జెప్పినది. వీని కర్థ మేమి? వీనిలో తి-వర్ణమును

సూరి గూడ వర్ణకముగానే వ్యవహరించియున్నాడు. కాని దువర్ణమును మాత్రము 'లాట్టరు' యు పరం బగునపుడు దుగాగమం బగు'నని యాగమముగాఁ జెప్పియున్నాడు. దుక్కు ధాతువున కాగమ మవుటచే దడవయన మయి తద్గుణముతో నుండు. కాన నీదువర్ణమునందు విశేషముగా వర్ణవర్ణము నూహించుట యెట్లు? వర్ణక మన్నచింతా మణి యర్థవంత మైనదిగాఁ జెప్పఁగా సూరి దాని స్థితిహితముగి విధించెనా? చింతామణియందలివిశేషము సూరిమతిమన నెట్లు సిద్ధించు నీదుక్కునకు?

చింతామణియం దైనను బ్రత్యయము వర్ణక మని చెప్పని స్థితిముననే కాక తద్గుణాంతర్విధుఁ ననుసరించియు వర్ణక మన స్థితివంత మైనవర్ణ మని నిర్ణయింప వీలు లేదు.

యడాగమం

[ప్రి. పిహెచ్.డి.కి సెమినార్ పేపరుగా నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయమునకు సమర్పింపబడి తద్జ్ఞులచే నామోదించబడి 'భారతి' పత్రికలో ముద్రణమునకుఁ దీరస్కరింపబడినవ్యాసము.]

తెలుగువ్యాకరణాల్లో బాలవ్యాకరణం ప్రసిద్ధం అనే విషయం అందరికీ స్పష్టం. సన్నయ వ్రాసివున్నాఁడనభివం కానప్పుడు, చింతామణికి ప్రాముఖ్యం కలిగిస్తే ఆధునిక మైనబాలవ్యాకరణాని కింతటిప్రసిద్ధికి కారణం తచనాప్రణాళికా, విషయగౌరవం అంటుంటారు. ఇది యథార్థం అనడంలో అభిప్రాయభేదం అక్కర్లేదు. అందుకే చింతామణికి తర్వాత బాలవ్యాకరణానికి వ్యాఖ్యలు బాగా విస్తరించాయి. ఇంకా నడుస్తున్నాయి.

వ్యాఖ్యాతలు తమతమబుద్ధివైభవాన్ని అనుసరించి, సూత్ర కర్త అభిప్రాయాన్ని బహుముఖంగా పరిశీలించి ఔచిత్యాదులను నిర్ణయిస్తుంటారు. అల్పాక్షరత్వాదిగా¹ సూత్రానికి చెప్పబడ్డ ఆయాక్షణాలు సూత్రంలో అక్షరశౌరవాన్ని తగ్గించి అర్థశౌరవాదుల్ని సేయుతాయి. అసంస్థితాదు లైన ఇతశలక్షణాలు సరిపడినచోడు అనన సరస్వతినలక్షరాధిక్యం రచనలో లోపమే అవుతుంది. దీన్నిబట్టి ఆయాసూత్రాలవ్యాఖ్యానమయంలో సూత్రంలో డళాలు వ్యర్థమని తొలగించడం గానీ లేదా సూత్రం మొత్తం ప్రత్యాఖ్యానం చేయడం గాని లేదా సూత్రం మూర్ఖు ప్రతిపాదించడంగాని కనిపిస్తుంది. ఈ పద్ధతి సంస్కృతంలో కానవస్తునే వుంది. ఇహోఽనవల్లే శాకల్యస్య ప్రాస్వశ్చ² అనేసూత్రంలో చక్షుం ప్రత్యాఖ్యాతం కాగా, న బహు వ్రీహీ³ అనేసూత్రం మొత్తం ప్రత్యాఖ్యాతం అయింది. ఉపసర్గాన నోత్పరః⁴ అనేసూత్రాన్ని ఉపసర్గాద్యహులమ్ అని నవరించడం జరిగింది. తెలుగువ్యాకరణం సమీపకాలికత్వాదిలక్షణాలవల్ల పూర్తి ప్రామాణికబుద్ధికి అవకాశం తగ్గిపోవడంవల్ల ఈసవరణమార్గాన్ని వ్యాఖ్యాతలు పెక్కు రనుసరించడం కానవస్తున్నది. సూరిసూత్రాలు

1 అల్పాక్షరమసంస్థితం సారవద్విశ్వతోముఖమ్

అస్తోభిమనవయః చ సూత్రం సూత్రవిదోవిదుః (శబ్దస్తో.)

2 6-1-27. ప్రాస్వవిధిసామర్థ్యాదేవ ప్రకృతిభావే సిద్ధే తదనుక్తిష్టాత్ప్రకారో న కర్తవ్యః ఇతి ధావ్యే స్థితమ్.

3 1-1-29. ధాష్యణిస్తు త్వకత్పిత్వకః చుకత్పిత్వకః ఇతిరూపే ఇష్టాపత్తి కృత్వా ఏతత్సూత్రం ప్రత్యాచఖ్యః.

4. 8-4-18 తవ భక్తక్త్వా ధాష్యణం ఆహ ఉపసర్గాద్యహులమ్. (వై యాకరణ సిద్ధాంతకౌముది. ఉద్బోధివృత్తి.)

పాణినీయలక్షణాలనలె మార్పుచేయడానికి సాధారణంగా అనకాశం లేదు. అటువంటివాటిలో యడాగమవిధానం గురించి పరిశీలిద్దాం.

‘సంధి లేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరం బయనస్వరంబునకు యడాగమం బగు’ అనేసూత్రంలో శాలవ్యాకరణం యడాగమాన్ని విధించింది. పూర్వపరస్వరాలకు పరస్వరం ఏకాదేశం కావడం అనే సంధి జరగనపుడు స్వరంకంటె పరంగా వున్నస్వరానికి యడాగమం వస్తుం దని ఈసూత్రం స్పష్టం చేస్తున్నది.

దీన్ని గురించి వికాసవ్యాఖ్యానం “సంధి లేనిచో యడాగమం బగు - ఈరీతి నీసూత్రమును సంక్షేపింపవలెను (48) అని సూత్రానికి సవరణం ప్రతిపాదించింది. ఈవ్యాఖ్య అభిప్రాయం ప్రకారం సూరిసూత్రంలో ‘స్వరంబుకంటెం బరం బయనస్వరంబునకు’ అనేమాటలు అనవసరం. అంటే ఆపదాలు తొలగించినప్పటికీ సూత్రం ఆలిథాన్ని ఇవ్వగల దని తాత్పర్యం.

కాని అది సంభవంగా కనబడడం లేదు.

సంధి లేనిచోట యడాగమం వస్తుం దన్నారు. ఆయడాగమం దేనికి వస్తుందో ఇందులో చెప్పబడలేదు. దీనిని గురించి ‘టకారము ఇత్సంజ్ఞ (46) అని వికాసమూ, టకారము ఇత్సంజ్ఞ అని యందురు. (74) అని సర్వ. వ్యాఖ్యా పేర్కొన్నారు. కాని టకారము ఇత్సంజ్ఞకము అని గానీ టకారము ఇత్తు అని గానీ పేర్కొనడం నముచితం. టకారమే ఇత్సంజ్ఞ కాదు. ఇత్సంజ్ఞ గలది అంటే ఇత్తు అవుతుంది. (తె.వ్యా.వి. ఇంకా విశేషంగా ‘యట్ + ఆగమము’నందు యట్ టిత్సంజ్ఞ అన్నది.)

టిత్సంపల్ల - ‘ఆద్యస్తైబకితౌ యకారము పరపదాదియం దాగమముగాఁ జేరు నన్నది వికాసం. (48) పరస్వరంబున, కనేసూరి

కూటను పరపనుగా పినరించడం సమంజసుగా లేదు. పరంగా వున్న స్వరం పదానికి సంబంధించి దే కా నక్కర్లేను. అపద మైనా సంధి లేనిపక్షంలో తదాది అస్వరానికి యడాగమం రావచ్చు. రాములయందు ఎనిమిదియవది అక్షరాలాల్లో అందు అవ అనేవి పదాలు కావు గదా. పరపదాదియం వని అర్థం చేస్తే పరంగా ఒకవేళ అపదం వుంటే యకారం ఆగను గా రా దేమో ననే అనుమానం వస్తుంది. రా దని అనర్థం ఏర్పడుతున్నదనే చెప్పవచ్చు. పరస్వరంబున కన్నసూరిమాట లలో లేనిఅనర్థం వ్యాఖ్యానంలో చోటు చేసుకున్నది. కాగా పర పదం అనడం తగ దని గుర్తించవచ్చు.

ఇ దిట్లా వుండగా వికాసం సూచించినసూత్రంలో (సంధి లేనిచో యడాగమం బహు.) ఆవ్యస్తైబక్తౌ అనేదానివల్ల ఆద్య వయంగా రావలసినయకారం దేనికి ఆద్యవయవంగా వస్తుందనేది సూత్రంలో చెప్పబడకుండా పోయింది. దేనికి చేయాలి?

దీనికి సమాధానం వెదుక్కోడానికి సంవర్భాన్ని అనుసరిద్దాం. ఈపరిచ్ఛేదంలో దీనికి ముం దున్నరెండుసూత్రాల్లోను 'ఉత్తుసకు' ఉకారంబునకు అని ఉత్వం చెప్పబడింది. దాన్ని ఇక్కడికి అనువర్తింపజేయాలి. అప్పుడు ఉత్వానికి సంధి లేనిచోట యడాగమం వస్తుంది అనే అర్థం సిద్ధిస్తుంది. 'రాముల పదం' ఉనేచోట సంధి రాకుండా వుంటానికి ఏ లేదు గాబట్టి సంధి లేనిచోటు అంటే ప్రథమేతరవిభక్తి శత్రుచువర్ణాల్లో వున్న 'ఉ' కారానికి వాక్ష్విక మైనసంధి రానిస్థలం తీసుకోవాలి. కాగా ఈఉకారానికి యడాగమం రావాలి. ఇది టిత్తు గాబట్టి ఆద్యవయవంగా వస్తుంది. అంటే పూర్వస్వర మైనఉకారానికే ఆద్యవయవంగా రాకతప్పదు గదా. రాగా నన్ + యడన్ అడిగె అని అవుతుంది. ముత్యములో తకారం లోపించినట్లే (దీనికి సూరిగారు

ప్రత్యేకంగా ఒకలక్షణం చెప్పలేదు. ఉదాహరణసామర్థ్యాన్ని ఆశ్రయించాలి. బాల.లో) ఇందులో గూడా ఒకనకారం లోపించగా నన్యనడిగె అని కావాలి. విభక్తి కాగమంగా నచ్చిననువర్ణం ద్రుతమే అవుతుంది కాబట్టి అందులో నకారానికి ద్రుతత్వం ఉంటుంది. కాబట్టి స్థిరపరకత్వంలో (యడాగమయకారమే ఇక్కడిస్థిరం) ఆద్రుతం లోపిస్తే నయు నడిగె అనేరూపం గూడా అవుతుంది. ప్రామాణిక మయిన-నన్నునడిగె అనేరూపం ఈవ్యాఖ్యానంలో ఇట్లే వికాసం పొందింది.

పూర్వస్థితా లైనరెండుసూత్రాలనుబట్టి గూడా ఇది పరస్వరానికి నచ్చేఅవకాశం లేదు. ఉత్తున కచ్చు పర, బగునపాడు అనేరీతిగా అచ్చుపరంగా వుండడమే చెప్పబడింది. కాని 'పరంగా ఉన్నఅచ్చును' అని షష్ఠ్యంతంగా కార్యం విధిపబట్లేదు. కాబట్టి ప్రత్యేకంగా చెప్పకుండా యూయడాగమం పరంగా ఉన్నస్వరానికి నస్తుం చని చెప్పడాని కవకాశం లేదు. దేనికి నస్తుందో చెప్పకపోవడం వల్ల ప్రకరణానుగుణంగా ఉత్పాదికీ మూత్రమే చేయని సినస్తున్నది. అయితే మేనయస్త. ఇత్పాది ఉకారేతుస్వరసంధ్యభాస్థ్యాలలో ఈ యడాగమసూత్రానికి ప్రసక్తే లేదు కాబట్టి మేస్వరిస్త. వంటి అపరూపాలు కాకుండా ఎండబం సంహోషించాల్సినవిషయమే కానీ మేనయస్త. అనేరీతిరూపాలు కాకుండా పోసున్నా యనేబాధ మూత్రం తప్పదు గదా.

టిత్తు లైన, బాలవ్యాకర. చెప్పిన యట్టు లట్టు ఇయట్టు అనేమూ డాగమాల్లోనూ ఈయట్టే మొట్టమొదట చెప్పాడు. దేని కనేవిషయం లేకుండా ఆగమాన్ని చెప్పడంవల్ల పైరీతిగా అనర్థం లేర్పడుతున్నా యనేది స్పష్టం.

కాబట్టి సూత్రంలో 'పరం బయినస్వరంబునకు' అనేమాట ఉండాలి. అది మేనయత్త, దానియ్యి, దీనియొప్పు ఇత్యాదిగా కవిప్రయత్న మైనవివిధస్వరాలకు ముంపటియడాగమం సాధించడం సాధన మవుతుంది.

స్వరంబుకంటె అనే పదం కూడా సూత్రంలో అనవసరమనేయి. కానవ్యాఖ్య అభిప్రాయం. సంధి అంటేనే పూర్వపరస్వరాలకు పరస్వరం ఏకాదేశం కావడం గదా. సంధి లేనిచోట అనవసరమే ఆపూర్వపరస్వరాలు అట్లాగే ఉంటాయి కాబట్టి పూర్వంలో స్వరం ఉండాలనే నిషేధం చెప్పక్కర్లే దని వికాసం అభిప్రాయపడిఉండవచ్చు. ఉండవచ్చునకోవడం దేని కంటె సూరి సూత్రాన్ని యిలా సంక్షేపించవచ్చు నన్నదే కాని అలా చేయడం నల్ల భాష మేమిటో సూరి చెప్పిందాన్ని చెప్పినట్లుగానే ఉంచితే వచ్చే నష్ట మేమిటో వికాసం ప్రకాశం చేయలేదు.

'స్వరంబుకంటె' అనేపదం ప్రయోజనవంతమే అని అంతకు ముందెప్పుడో ప్రకాశికావ్యాఖ్య స్పష్టం. చేయడం జరిగింది. ద్రుతప్రకృతికంబులు సకారాంతంబులు గావున నీవిధి యజంతంబులకు కళలకే (గు.ప్ర. 20 పట) ఇట్లాగే పెక్కు లితరవ్యాఖ్యలు (పేటిక 47 మొ॥) గూడా ఈపదంప్రయోజనం స్పష్టం చేశాయి ముందూ వెనుకూ. కాగా ద్రుతపూర్వస్వరాలకు సంధి రానిసంవర్ధంలో యడాగమం రాకుండా వుంటున్నందున 'స్వరంబుకంటె' అనవలసినవచ్చిందన్నమాట. సన్నన్ + అడిగె అనేకీర్తిస్తలాల్లో సంధి రానందున స్వరం ద్రుతానికే పర మయింది కాని స్వరంకంటె పరంగా లేదు. కాబట్టి అక్కడ యడాగమం ప్రసక్తి వారింపబడింది. ఇక్కడ సంధి విధానాన్నిబట్టి పూర్వపరస్వరాలకు మధ్యలో వున్నద్రుతం పోయి

దం సూరిఅభిప్రాయం గుర్తించవచ్చు. (గు.ప్ర. 20 మె ||) కొన్ని వ్యాఖ్యలు 'అచాం సంధౌ' అనే వికృతివివేకలక్షణప్రకారం ద్రుతం లోపిస్తుందని చెప్పడం (వికాస 46 మొ||) బాలవ్యాకరణంలో 58 గాదు.

ఇది యిట్లా వుండగా కల్పద్రుమవ్యాఖ్య "ఈయడాగమము కళలకే యని యర్థము. ద్రుతప్రకృతికిములకు సంధి లేనిచోట నుగా గను మగును. (కల్ప 91) అని కేర్పొనడం జరిగింది. ఇది తె.వ్యా.91 సూత్రాని కనుగుణంగా వుంది. తెలుగువ్యాకరణకర్త సంచి కాని పక్షి లో పూర్వశబ్దం కళ అయితే యకారం వస్తుం దనీ ద్రుతప్రకృతిక మయితే నకారం వస్తుం దనీ చెప్పాడు. కానీ కల్పద్రుమవ్యాఖ్య అంతకు ముందు "అచ్చును సంధి కలుగునపుడు నడుమ నుండునకార మొకప్పుడు లోపించుచుదియు నొకప్పుడు లోపింపనిదియు" నగును (92 పుట) అని చెప్పడం జరిగింది. లోపింపనినకారం అక్కడే ఉండుగా నుల్లే నుగాగమం ఏమిటి? కాబట్టి యిక్కడ సంధి లేనపుడు నుగాగమం వస్తుం దనడం పూర్వకం ధృవం. పైగా సంధి లేనిచోట యడాగమం విధించిల్లుగా నుగాగమాన్ని విధి చడం యాగ్రంథంలో ఎక్కడా లేదు.

సంధిలో ద్రుత ఒకప్పుడు లోపించడం ఒకప్పుడు లోపింపకపోవడమూ అంటే సంధి పోలేటప్పుడు లోపిస్తుం దనీ సంధి జరక్కపోతే ద్రుతం లోపించ దనీ అర్థం చేసుకోవాలి. లేకపోతే యింకో అసర్థం. వ్యాఖ్యానాల్లో గూడా అస్పష్టత దేనికి? (బా.వి. 46)

మొత్తమ్మీద స్వరంబుకంటె అనేదళం ద్రుతప్రకృతుల విషయంలో యడాగమాన్ని వారించడానికి అవసరం అని స్పష్టం. ద్రుతప్రకృతికాకు తెలుసు సంధి గూడా లేదు. 'నన్ను యడిగె'

నన్ను న్యడిగె నన్నును యడిగె అనేతిరూపాలు (పరస్వరంబునకు - అనేదళం అననరం అని నిర్ణయింపబడింది కాబట్టి ఆదళం ఉండి స్వరంబు కంటే అనేదళం మాత్రమే లేకున్నపక్షంలో) వారించాలంటే స్వరంబుకంటే అనేదళం ఉండాలి. కాగా సూక్ష్మాత్మాన్ని సంకుచితం చేస్తే అది లక్ష్యవిరుద్ధం అవుతున్నది కాబట్టి వికాసవ్యాఖ్య సవరిస్తూ చేసినయూప్రతిపాదన సమంజసం గా నని నిర్ణయించకతప్పదు. స్వరమునకు స్వరము పరమగుచో సంధి కలుగనియూడే యాయడాగ నువును (401) తె.వ్యా.నితో గుర్తించి కూడా ఆతరువాత ఈ గ్రంథంలో వికాసం యిట్లా నిర్ణయించడం సరిగా లేదు.

ఇంక ఆతర్వాత యదాగమం అంటే ఆగమంగా వచ్చేది యకారంపొల్లా? లేకపోతే 'ను' అనే అక్షరమా అనేఅనుమానం కూడా వ్యాఖ్యాతల్లో కన్పిస్తున్నది. పేటిక "యట్ అనుదానియం నున్న అకారము సుఖోచ్ఛారణార్థము కాగా 'య' అనుపొల్లయకారము పరాచ్ఛన కవయవ ముగా గల్లు నని ఫలితము జేలినది" (47) అని పొల్లే ఆగమంగా వస్తుందని చెప్పి కూడా ఆతర్వాత 'ఆగమ వర్ణములందలియచ్చు లుచ్ఛారణార్థములు గా వున్న' - (47) అని ప్రారంభించి 'ఆగమము తెల్ల వెల్లయెడల నిర్దిష్టము గుణచ్ఛతోడనే కల్లు ననియు అచ్చు వానిక పరి మగుననుచు అపదాదిస్వరసంధి కాని యాయాయచ్చసంధివిధుల కేని నిత్యప్రవృత్తి సంభవించు ననియు - వలంబిన నాగమము లోకచో బొల్లునాపముతోడను నొకచో నిర్దిష్టాచ్చతోడను గల్లు ననుటయు వానిం బ్రక్రియనుబట్టి యూహించు శ్రమ లేకుండును' (48) అన్నది. మొత్తమిట్లా చివరికి 'కాన నిర్దిష్టాచ్చతోనే యగు ననుమాగము నమంజస మనితోచెడి' (48) అని సిద్ధాంతీకరించింది. దీనివల్ల 'య' అనేది ఆగమంగా వస్తుంది. మా

య అమ్మ అనేచోట సంధి యెట్లా? అంటే అపదాదిస్వరసంధి చేయ నున్నది. ఇక్కడ అది కువరదు. అమ్మ అపదం కాదు గదా. ఇంక అత్యసంధిరూత్రంలో ఉన్న బహుళపదంచేత యడాగమంలో సంధి నిత్య మనాలి. ఇందులో ప్రక్రియాగౌరవం తప్ప ప్రయోజనం ఉందా? తెలుగువ్యాకరణాలపై సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణాల ప్రభావం (పుట 14,15) ఇది ప్రక్రియాగౌరవమే అని స్పష్టం చేసింది.

అయితే పేటికే టుగాగమాదిసంధర్భాలలో పొల్లులనే ఆగమంగా చేయడం గమనించవచ్చు.

కొంతవఱ కీ పేటికాప్రభావంచేతనే కావచ్చును సర్వస్వం సైతం 'య' నల్లాన్నే ఆగమంగా చేసి "యడాగమము గల్గి మీ + యెల్లు-మీయిల్లు అని యగును. ఆగమయకారంబునత్వంబునకు సంధి నిత్యము. ప్రయోగసామర్థ్యమువలన ఈనియమమును పాటింపగా పైరూపము లేర్పడును (74) అన్నది.

యట్లాలోని అకారానికి నిత్యసంధి చేయడానికి ప్రత్యేక మయిన ప్రమాణం ఏదీ లేదు గాబట్టి ప్రయోగసామర్థ్యంచేత ఈ నియమాన్ని పాటించాలన్నమాట. కానీ ప్రయోగసామర్థ్యాన్ని బట్టి యడాగమాన్నే పాటిస్తే ఈవిధానంగూడా అనవసరమే అవుతుంది గదా అనిపిస్తుంది. లేకపోతే పైరూపాలు కావు అనే మాట నిజమే. కాని రూపాన్ని లక్షణం సాధించడం ప్రారంభించినపుడు సముచితంగా సాధించాలి కాని సగం చెప్పి మిగిలినదాన్ని ప్రయోగాల్ని బట్టి గ్రహించ మంటే చెప్పిన ఈ సగంమాత్రం ప్రయోగాలను బట్టి యెందుకు గ్రహించకూడదా అనే అనుమానం రావడం కూడా సహజమే.

దీనికంటే ప్రయోగసామర్థ్యాన్ని బట్టి యిక్కడ ఆగమంగా వచ్చేదే యకార మని చెప్పకొంటే సంధిచేస్తే శ్రమయినా తప్పవుతుంది.

మాయ + అమ్మ మాయమ్మ అనేవిధంగా వీనివినికిడిలో సంధి ఐన స్ఫూర్తి కలగడం లేదు. రాముడు ఉత్తరము ఇత్యాదుల్లోవలె పూర్వ స్వరస్ఫూర్తి (కొంచెమైనా) లేదు. దీనికబట్టి ఆగమం యకారపు పొల్లే అని ఉచ్చారణ కూడా స్పష్టం చేస్తుం దనవచ్చు.

కాగా ఇక్కడ సర్వస్వం మియ + ఇల్లు మియిల్లు అనే రీతిగా సంధి చేసినదానికి చూపినప్రమాణం సరిగా లే దని చెప్పవలసి వుంది. పేటికకంటే భిన్న గా ఈసర్వస్వం టుగాగమాదుల్ని పైతం స్వరసహితంగా చూపించి ఉత్త్యసంధి చేయడం ఇంకా విశేషం. ఇట్లా అన్నిచోట్లా ఆగమాన్ని స్వరసహితంగానే చూపిస్తున్నప్పటికీ 'గుణ + ఇయ్య' ఇంచు (194) అని యియదాగమాన్నిమాత్రం స్వరవిరహితం గానే చూపించకతప్పలేదు. సూరిగారే గుణ ఇయ్య ఇంచు అనే తీరుగా ఉకారరహితంగా చూపించారు గదా మఱి. ఇక్కడ సర్వ స్వం తాను అనుసరిస్తూవచ్చినపద్ధతినిబట్టి స్వరసహితంగా చూపిస్తే సూరివాక్యాలకే విరుద్ధం అవుతుంది. అంటే ఆగమం ఎప్పుడూ స్వర సహితంగానే రానాలి. అని నియమించడానికి పేలు లేకుండా పోయింది. అదిగూడా లక్షణకర్తయే విచారించవలసినదానిబట్టి మిగిలినచోట్ల సూరి ఆగమస్వరూపాన్ని పిడిగా చూపించ లేదు. (దుగాగమాదుల్లో లక్ష్యాల్లోనే ఆగమం స్వరసహితం అని స్పష్టం అవుతుంది.) కాబట్టి ఆగమం ఎక్కడైనా స్వరసహితంగానే రానాలి అని నియమించు కొన్నా ఇక్కడ వైరుధ్యం లేదు. కాని సూరి స్పష్టంగా ప్రవర్ణించిన చోట మాత్రం ఆవియమం చెల్లలేదు.

నిజాని కిక్కడ సూరి 'ఇయ్య' అని చూపించాడు గాబట్టి సరిపోయింది కానీ లేకపోతే యివాక్యభ్య గుణ + ఇయ్య ఇంచు అనేవిధంగా ఆగమాన్ని స్వరసహితంగానే చూపించి అపదాదిస్వర

సంధి చేసి వుండేదే అని మిగిలినటుగా ద్యాగమస్థలాలు స్పష్టం చేస్తున్నాయి.

సూరి ఇయుడాగమస్థలలో ఆగమాన్ని 'ఇయ్' అని ఎలా చూపించాడో అదేపద్ధతిలో టుగాగమాదుల్లో మనం పొల్లు ఎందుకు గ్రహించకూడదు?

ఇయుడాగమాన్ని ఇయ్ అనేవిధంగా చూపజేత (తెలుగులో విశేషంగా) టిత్తు లైనఆగమా లైనా కనీసం స్వరసహితంగా వస్తాయి అని నియమించడానికి వీలు లేకుండా పోయింది.

పేటిక ఆగమవర్ణంలోనిస్వరం ఎక్కడ ఉచ్చారణకోసం ఉన్నదో ఎక్కడ కాదో నిర్ణయించడం శ్రమ కాబట్టి నిర్దిష్టస్వరసహితంగానే చేయా లన్నది. అంటే ఆగమంగా చెప్పినదాన్నో అచ్చు నియతంగా నిల్చి తీగాలి అనేనియమం లే దని స్పష్టం చేసినట్లయింది.* కాకపోతే గుర్తించడం శ్రమ కాబట్టి అనిచోట్లా నిర్దిష్టస్వరంతోనే చేయా లని సిద్ధాంతం చేయడం జరిగిం దన్నమాట.

* పాణినీయంలో దుగ్రికో చ యికి (7-4-91) అనేచోట (వరివృత్తి) రివర్ణం ఇత్వంతో అగమంగా వచ్చింది. "ఇష్టస్య యిచ్చ" (6-4-159) అనే సూత్రంభాష్యంలో "కిమయం యిశబ్దః ఆహోస్విద్యహారః. కిం చాలః యది లోప్తోఽప్యనువర్తతే తతో యిశబ్దః, అథ నివృత్తం తతో యహారః" అని వున్నది. బహోర్లోప్తో భూ చ బహోః (6-4-158) అనుపూర్వసూత్రంమించి లోపః అనేని అనువర్తిస్తే (భూ + ష్ట) యివర్ణం అగమం అవుతుం దనీ (భూ + యిష్ట) అనువర్తింపక పోతే ఇవర్ణం లోపించకుండా భూ + ఇష్ట అని వుంటే యహారంసూత్రం అగమం (భూ + య్ + ఇష్ట) అవుతుం దనీ చెప్పబడింది దీనినిబట్టికూడా అగమంలో నిర్దేశింపబడ్డస్వరం తప్పకుండా అగమం కావలసినఅవసరం లే దని స్పష్టం అవుతున్నది. యమరమనమాతాంశక్చ (7-2-72) అనేచోట అకారం ఉచ్చారణార్థమే. భువోవుగ్లుక్తతిటోః (6-4-88) అనేచోట ఉకారం ఉచ్చారణార్థం ఇట్లా ఇతరస్థలాల్లో గమనించవచ్చు.

అయితే శ్రమ అవుతుంది గదా అని అట్లా నిర్ణయించడం మానేస్తే మాయ + అమ్మ అన్నపుడు సంధి యెట్లా? కఠకుటమ్ము ఇత్యాదుల్లో మల్లీ ఉత్పసంధి. ఇట్లా ఆగమం చేసితర్వా తైనా శ్రమ తప్పడం లేదు గదా. ఆశ్రమేదో ముందే పడి నిర్ణయం చేస్తే మిగిలిపోవాల్సికి ఆమాత్రం శ్రమ కూడా ఉండదు. ఇయడాగమం పిషయంలో ఇప్పుడు మన కేముంది శ్రమ.

లక్ష్మ్యానుగుణంగానే ఆగమంలో స్వరం ఉచ్చారణార్థమో కాదో నిర్ణయించడం ఉచితం. ఈవిషయాన్ని సూరిగారిమాటల్నిబట్టి మనం గ్రహించవచ్చు. దుక్కు ఎడుక్కు ముక్కు పుక్కు - ఇత్యాద్యాగమాల్లో సూరి వండుదురు వండుడును వృక్షములు ధేనువులు ఇత్యాదిగా స్వరసహితంగానే ఆగమం చేసి చూపించాడు. అంటే అక్కడ ఆగమంలో స్వరం ఉచ్చారణార్థం చేర్చింది కా దన్నమాట. అక్కడ ఆగమాల్లో స్వరం నిల్చి ఉన్నది గదా అని అన్నిచోట్లా స్వరం నిల్వవలసిందేనా? అంటే ఇయట్లులో 'ఇయ్' అనేచూపించాడు. కాబట్టి అట్లా ఆగమంలో స్వరం నిల్పిఉండాలనేనియమం లేదని స్పష్టం. ఎందు కని? వండుదురు అన్నప్పుడు లక్ష్మ్యాల్లో 'ను' వుంది. భజియించు అన్నపుడు 'ఇయ' నిల్వలేదు. కాబట్టి 'ఇయ్' అనేదే ఆగమం. ఆదేవిధంగా మాయమ్మ ఇత్యాదీ క్షౌలనుబట్టి యడాగమంలో గూడా అకారం ఉచ్చారణార్థంకాదు అని నిర్ణయించడం ఉచితమం.

యడాగమం అత్వసహితంగానే వస్తుందని సూరి భావించి ఉన్నట్లైతే అక్కడ నంది చేస్కోడానికి తగ్గక్షణం ఏర్పాటు చేసి ఉండేవాడే అసలులో వైరుధ్యం లేదు.

అయితే ఎచగాగమం, లడాగమం, సగాగమం ఇత్యాదుల్లో అకారం ఉచ్చారణార్థం కాదనీ యడాగమంలోమాత్రమే అకారం

ఉచ్చారణార్థ మనీ యెట్లా చెప్పవచ్చును? అని అనునూనించటానికి గూడా వీలు లేదు.

దుగాగమాదుల్లో ఉకారం నిల్చిఉండగా ఇయుడాగమంలో ఉచ్చారణార్థం గాలేదా?

ఇంక చెప్పినను రాములను రామునకు ఇత్యాదిగా ఆఆగ మాల్లో అత్వం నిలిచిఉంటున్నది. కానీ యడాగమంలో ఉన్న అత్వం ఎక్కడైనా నిలిచిఉంటున్నదా? అట్టిలక్ష్యాలేవైనా ఉన్నాయా? మాయ (య?) అమ్మ అనేరూపాలు ఎక్కడ చూపించగలము. అంటే 'య' అనే అక్షరాన్ని ఆగమం చేసినా అకారం ఎక్కడా నిలవడం లేదు గాబట్టి ఏదోఒకచూర్ణంలో యడాగమాత్వానికి సంధి నిత్యం గావస్తుందీ అని చెప్పాలి.

ఇదే విధంగా టుగాగమం రుగాగమం సుగాగమం మొదలైనస్థలాల్లో గూడ ఉత్వం నీలువదు. కాబట్టి లక్ష్యానుగుణంగా వాటిల్లో ఉన్నఉకారం పైతం యడాగమంలో అకారం లాగానే ఉచ్చారణార్థం కూర్చబడింది అని గ్రహించవచ్చును.

ఇంకా మిగిలినవ్యాఖ్యాతలు పెక్కుమంది యడాగమంలో అకారం ఉచ్చారణార్థమే అని నిర్ద్యంభంగా స్పష్టం చేసిఉన్నారు కూడ. 'యట్' అనడానిలో సయకారముమీదిఅకార ముచ్చారణార్థకము (వ్యా. సం. స. 217) అని వజ్ఞులవారు స్పష్టంచేశారు. కొన్నివ్యాఖ్యానా లిట్లాగే చెప్పివుండటం గమనింపవచ్చు.

కాగా సూరి చెప్పినయూయడాగమవిధానం మిక్కిలిసమంజసంగా ఉం డని దీని నింకా అల్పాక్షరంగా చేస్తే సంధిగృతాది దోషాలేర్పడతాయనీ గుర్తించవచ్చు. యకారాన్ని ఆగమంగా విధిస్తున్న ఈసూత్రం నిర్దుష్టం. అవశ్యకగావ్యాం.

టి త్తు - కి త్తు :

ఈ యాగమమంతలివిశేషమును తె.వ్యా.వి. ఇట్లు చెప్పినది. 'ఆగమ' మెప్పుడును సంధిని వారించుటకే వచ్చును గాని చి న్నా. దీనికిఁ గలమహత్తరతారతమ్యమును జూపించుచు టిత్ కిత్సంజ్ఞల సేర్పఱచెను. అదియుఁ గాక యడాగమేతరంబులు కదాచిత్తుగా వచ్చునవి. యడాగమమును టిత్సంజ్ఞచే తక్కినయాగమములనుండి వేరుఱచుటలో సూరిపాండితి 'నాన్యతోదర్శనీయము' - అనఁగాఁ గిత్తులుగాఁ జెప్పినయాగమములు సార్వత్రికములు గా వన్నమాట. పేదరాలు గుణవంతురా లనుచో విధింపఁబడిన 'దు' కిత్తే. కాని యిది నిత్యముగానే యగుచున్నది. అస లాగమము సార్వత్రిక మగుట టిత్వమునకును, కాకుండుట కిత్వమునకును బ్రయోజనములుగాఁ జెప్పట, లేక టిత్వకిత్వములవలన నాయర్థమును సిద్ధించుట కాధారము (తెలుఁగువ్యాకరణములందును) నాద్యవ్యాకరణములందుండి చూపినఁ జక్కగా నుండెడిది.

యడాగమ మనుటవలన ఆ + యశ్వము ఇత్యాదుఁ లో త్రికముమీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము వచ్చుట ప్రయోజనముగా (టిత్వమువలనఁ బరపద్యావయవ మగును గావున) ఇచ్చటి టిత్వ ప్రయోజన విశేషమును ఘం. స్పష్టము చేసినది.

యి త్త తి - య డా గ మ ము :

తె.వ్యా.వి. ప్ర ఆ. అచ్చునకుఁ బర మైనయచ్చును యిత్త తిగాఁ జేర్కొనుటచే యడాగమప్రసక్తి లేదు. సంధి లే దని చెప్పఁచు యడాగమమును విధించుటయు నొకరీతి సంధి గావించినట్లే యగును. ఆగమమును విధించుట ప్రకృతిభావమునకు విరుద్ధము. ప్రకృతిభావము

గూడ పంచసంధులను నొకటిగానే పరిగణింపబడును గదా (398) యన్నది. ఆగమముగాఁ జెప్పిన సంధి యవు ననినఁ బ్రకృతిభావ మనవలెనా? ప్రకృతిభావమును సంధియే యైనదే. సంధి కాకుండ నలె నన్న యడాగమము చెప్పక ప్రకృతిభావ మనియు ననక యే మనవలెను? ప్రకృతిభావమును సంధి యని గుర్తించినపుడు సూరి ప్రకృతిభావ మనక యాగను మనె నని విచారించుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? అనఁబ యడాగమము సంధికార్యము గా పన నేల? హరి యతఁడు నిద్ర వోయె నిత్యాదులం దున్నయకారవకాశములు సంధివశంబున వచ్చినవి కాని పూర్వసిద్ధ బులు గా వని సూరి దీనిని సంధికార్యముగా స్పష్టము చేసియున్నాఁడు. సంధి లే దనుచు సంధి కార్యము చెప్పట దేమి? అని తె.వ్యా.వి. ఆక్షేపణ. కాని యెల్లయెడల సూరి సంధిపదమును బరస్వరాదేశరూప మైనయ్యము లోనె ప్రయోగించె నని వినరించిన తె.వ్యా.వి. (392) ఇచ్చట సంధి పదమున కాయర్థము నొకదచి నామాన్వయము కైకొనట సక్రమముగాఁ గనిపింపదు.

సంధికార్యము గావున నాగను మని చెప్పకుండ యశ్రుతి యని చెప్పినచింతామణిమతము యుక్త మనట గూడ యుక్తముగా లేదు. యశ్రుతి నెచ్చు నెవఁగా శ్రుతితోమాత్రమే యకార ముండును గాని లేఖనముం దుండ వని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము. పైఁగా 'యశ్రుతిత్వం సంహితాయా మచ్చారణసౌకర్యాన్' మ్మను యహో బలవతివచనమునకు సంహితలో అచ్చు యకారముగానే కనిపించు నని ప్ర. ఆ.ని సంప్రదాయమునే యనుసరించె (400) నని యాయభిప్రాయమే యహోబలునికిఁ గూడ నున్నట్లు చెప్పట జరిగినది. కాని యహో. లెస్స యగు రో యివి యిత్యాదిగా యకారమును జూపెనే

కాని లెస్స అగు, రో ఈవి, అనుకీతిగా నుంచి యకారము కనబడకుండ వినబడుటమాత్రమే జరుగు నని చెప్పినతావు లేదు. అయిన లఘుయకారము వినబడుటయే కాని తెలుగునఁ గనబడదన్నమాట.

తె.వ్యా.వి.ప్రకార మైనను లెస్స అగు నని యుండి యకారము వినబడనలె ను తె. అప్పు డాగమహాప మైనసంధి కూడ లేదు గాబట్టి యిది ప్రకృతిభావమే యగు నని తె.వ్యా.వి.అభిప్రాయము. మూలమునందలిభావమును పరిపోషించుచు అప్పకవి ప్రకృతిభావమని చెప్పినట్లు తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది. (399) యకారము నాగమము చేయుచునే యప్పకవి ప్రకృతిభావ మనెను భేదము గుర్తి పఁబడున దెట్లు? అసలు మూలమున దీనిని బ్రకృతిభావ మని చెప్పవలగానరాదు. పోనీ మూలాభిప్రాయము ప్రకృతిభావ మని మన మూహించుకొందము. అయిన లాభ మేమి? ప్రకృతిభావము గూడఁబంచసంధులలో నొక బహుసభిప్రాయమును తె వ్యా.వి స్పష్టము చేసినదే కద. కాబట్టి యశ్రుతి చనుటచేతి యకార యనలే వినబడునని హరి అతఁ డని యుండునే కాని యకారము కనబడ దనియు హరి అతఁ డని యుండ దనియుఁ జెప్పటనలసఁ బ్రయోజన మేమియు లేదన్నమాట. కాఁగా సంధి లేనియిచ్చలుఁ బ్రకృతిభావ మున్న దన్నన సది యొకరకము సంధి మయి సంధి లేనివోలఁ బ్రకృతిభావ మను సంధి యుండుట తప్పట లేదు. కాబట్టి ప్ర.ఆ. చూపినదానిని తగు వాటివ్యాకర్త లంగీకరింపక మార్గాంతర (398) మవంబించుటవలన నష్ట మేమియు లేదు. అసలు యకారము నాగమముగాఁ జెప్పట మార్గాంతర మగునా? చింతామణిమ్మామే యని గుర్తింపవచ్చును.

యశ్రుతి వచ్చు ననగా యకార మాగమముగాఁ జేర దని చెప్పట కుదురునా? 'ప్రాణాత్పాణో లఘు ర్య సస్యై త్స హల్వాచ్చ భవేత్ క్వచి' త్తనువి.వి.వచనములో యశ్రుతి కాక యకారమే చెప్పబడినది.

బ హు శ ము :

ప్రవృత్తి, అప్రవృత్తి విభాష, అన్యకార్యము అనునాల్గింటిలో ఏమూఁడింటి నైన నిరూపింపఁగల్గినపుడే దీని నుపయోగించుటచిత (50) మన్నది బా.వి. కాని యే వైన రెండింటి నుద్దేశించి యైనను బహుళశబ్దము నుపయోగించుటలో ససౌచిత్యము లే దన వచ్చు. సూరి చరిత్రాదులమువర్ణకమునకు లోపమును బహుళముగా విధించియున్నాఁడు. అచట సన్యకార్యము గానరాదు. విభాషను, బ్రవృత్తిని సూరి ప్రవర్ణించియున్నాఁడు. ఆకార్యమును చరిత్రాదులు అని కొన్ని శబ్దముల కుపదేశించుటచేత నక్కడ సప్రవృత్తి యుం డను. వనము ఇత్యాదులలో ములోపము లేదు. కాని యట్టివానిని చరిత్రాదులలోఁ జేర్చరాదు గదా. ఇంక సప్రవృత్తి యెక్కడ? ప్రవృత్తి విభాష యన్నవి రెండే యక్కడ బహుళశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనము లవుచున్నవి. అట బహుళశబ్దము నుపయోగించు టుచి తము కా దనక తప్పదా?

అ త్య స ం ధి - అ ప్ర వృ త్తి :

స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతములకు సంధి లే దని సూరి చెప్పటనుగురించి బా.వి. ఇట్లు వివరించినది. 'అ మ్మిచ్చెను అని సంధి గావించినచో అమ్ము + ఇచ్చెను, అమ్మి + ఇచ్చెను, అమ్ము + ఇచ్చెను - వైవిధ్యమున కవకాశ మిచ్చును గాన నిట్టిసంధి నిషేధింపఁ బడినది (సం.) కాని యిది యథార్థముగాఁ గానరాదు. సందేహము

గలుగునట్లున్న సంధి మానుట యన్నది శాస్త్రానుగుణము గాదు. పచ్చాకు అనుచోట పచ్చి + ఆకు, పచ్చ + ఆకు అని విభాగింప వీలున్నది. కాబట్టి సంధి చేయుట తప్పనగలమా? వెల + ఆలు వెలాలు అని సంధి చేసిన నట వైవిధ్యమున కవకాశము గలుగుననియే సంధి వారింపబడినదా? ఇట్లే దూ తితడు. మొ॥ న చ్చిచ్చె ననుకీతినంధి యేల నిషేధింపబడినది? కావన వైరుధ్యమున కవకాశము గలదు అనుకారణముతో సంధి నిషిద్ధమైన దనుట కుదురదు. ఇంకఁ గవిప్రయోగములలో సంధి లేదు గావున లక్ష్యానుగుణముగా సంధి నిషేధింపబడిన దనుటయే సమంజసము. కవు లట్లు ప్రయోగించుట కెది కారణమో శబ్దశాస్త్ర మూహింపఁ బని లేదు. అతివ్యాప్త్యవ్యాప్తిదోషరహితముగా నిల్లు నిర్ణయించుట కవకాశమును లే దనవచ్చు.

ఆతరువాత నధర్వణుడు కుత్రచి త్తని సంస్కృతసమాచ్ఛనకు (అకారమునకును) సంధిని జెప్పవలయు నైనను దానికిఁ బూర్వకావ్యాలలోఁ బ్రయోగము లే దనుటను (తె వ్యా.వి. 429) బరిశీలించిన - కవిప్రయోగాలలో సంధి లేకపోవుటయే యీసంధి నిషేధమునకు మూల మని గుర్తింపవచ్చును. కవు లేల సంధి చేయలేదన్నది చారిత్రకాంశ మైనఁ గానచ్చును దానితో నీనిషేధమునకు సంబంధము లేదు.

బా.వి. 'సంస్కృతసమశబ్దములస్వరూపమును యథాతథముగ పోషించుటకును నీసంధి నిషేధింపబడెను' (5) అనుటయు నట్లయినంగలెము. ఇట సముచ్చయార్థకము పూర్వోక్త మగువైవిధ్యమును సంగ్రహించును. కాని దూ తితఁ దనుచో వైవిధ్య మెట్టిదో నిరూపింపబడలేదు. అది యిట్లుండఁగా సంస్కృతసమశబ్దము యథా

తథముగ నుంచుటకు సంధి నిషేధించె ననుట యెట్లు? వ్యాకర్త చేయవలసినపనియూ యిది? ఆశబ్దములరూపు నిలుపుటకై కవులు సంధి చేయకయే ప్రయోగించిరి (కాన సంధి నిషిద్ధమాయె) అనుట యే నుచితము గాని యందులకై వ్యాకర్త శాసనము చేసె ననుట యొప్పుదు. లాక్షణికుఁడు శబ్దస్వరూప మెట్లున్నదో చెప్పను గాని యెట్లుండవలెనో నియమించునా? అట్లు నియమించినట్లు కన్పట్టిన సంతకుముం దట్లుండుటయే కారణము గదా. సంస్కృతసమముల స్వరూపమె యథాతథముగ నేల పోషింపవలయును? ఆచ్ఛిక్తశబ్ద స్వరూపము వికృత మైనను నేల యిబ్బంది యుండ దిత్యాదిసందేహములకు సమాధాన మేమి?

పిదప 'సంబోధనాంతములకుమాత్రము ఈసంధికి ప్రయోగములు కానరావు. సంబోధనస్వరూపమె యపుడు తారుమారగును' (51) అన్నది బా.వి. కాని యిట్టిసంధిని వజ్రలవారు చూపిరి. (తె.వ్యా.వి. 427)

ఇట్టివే పౌల యలుక, నీవే యీపని, నీవ యీపని ఇత్యాదులు అప్రవృత్తికి నిదర్శనములు (51) అన్నది బా.వి. ఇందు నీవే యీపని యనుచో సత్వసంధి కప్రవృత్తి యనరాదు. అట సత్వమే లేదు గదా. అద్భిన్నాచ్ఛుప్రసక్తి యట నేల? నీవ యీపని యనుదానియర్థముగా నీవే యీపని యన్నది చూపవచ్చును. బా.వి. చూపినక్రమమునుబట్టి యట్టియద్దేశము బా.వి.కు లేదని గుర్తింపవచ్చు. కాఁగా నిట సప్రవృత్తిసందర్భమున, నీవే యీపని యన్నది చూపుట సంగతము గా దని స్పష్టము.

'సంస్కృతీయాకారసంధికి స.సా.సం. తామరసనేత్ర లిండ్ల' ననుదాని నిచ్చుటను బేర్కొన్న తె.వ్యా.వి. అటువంటివే గు.ప్ర.

నేర్కొన్న దనుచు రాజులొద్ద మొ॥, భారతప్రయోగములు గూడఁ జూపినది. అనఁగా నీయవి సంస్కృతీయారకారసంఘ లనియే తె.వ్యా.వి. కూడ నభిప్రాయపడిన దని స్పష్ట మగుచున్నది. నన్నయదేవేంద్రునిచేసియున్నచో సంస్కృతీయారకారసంధి ప్రాచీనకృతులందు మృగ్య మనియు, నాధునికకృతులందును నొకానొకచో గలబడుచున్న వనియు సూరి చెప్పట లక్ష్యవిరుద్ధ మని నిర్ణయింపవలసినదే యగును.

కాని యచ్చటియకారము సంస్కృతీయ మన పేలు లేదు. సంస్కృతీయ మనఁగా సంస్కృతసమములకుఁ జెందిన దని యభిప్రాయ మేమో. రాముఁడు ఇత్యాదుల నుత్పత్తి సంస్కృతీయము యగునా? రాజుల, తామరసనేత్రల అనురీతిస్థలములలోనియత్తు లడాగమమునకుఁ జెందినది. లడాగమము సంస్కృతియు కాదు గదా. అనఁగా సంస్కృతీయ మనుచో సంస్కృతసమములకు సంబంధించిన దని కాక సంస్కృతమునకు సంబంధించిన దనియే గ్రహింపవలె. అప్పుడే సంస్కృతీయారకారమునకు సంధినిషేధమును బిడపఁ జెప్పినసూరివివరణమును సరిపడును. అహోబలుఁ డిట స్థానికదానినప్రసంగము చేయుట గమనార్హ మైయున్నది. రాముఁ డనురీతిస్థలముల నుత్పత్తి సంస్కృతీయ మైన “కుత్రచి త్సంస్కృతీయోఽపి ప్రాణోఽప్యత్ర చ్యుతో భవే” త్తని దానికిని సంధి యరు దని చెప్పవలసినయవసరము తప్పదు.

వాఁతః. మొదలైనచిం., వి.వి.లప్రవృత్తిలో తె.వ్యా.వి. “వావికల్పవిభాష లే కాక సంస్కృతమున నీయర్థమునందు అచ్యుతరస్యం ఉభయథా, ఏకేషాం” అనియు వాడుదురు. తెనుఁగున నీవాడుక కనిపింప” (42వ) వన్నది. తెనుఁగున ననుటలోఁ జిం., వి.వి.లనుగూడఁ దె వ్యా.వి.ఉద్దేశించిన దేమో (వాశబ్ద మైనను సంస్కృతమందున్ననే ప్రయుక్త మగును గదా.) అట్టియద్దేశ మున్న నది సరి కాదు. ఏ

దంతతా చ నామ్నా మస్యతరస్యా మియాంతానామ్, చరితాదికశబ్దా
నాం చూపం తూభయథా భవే త్తని చిం., వి వి.లు ప్రయోగించుట
కలదు. టాడివిధిక్తౌ నిర్ణత్యేకే యనుచో 'ఏకే' యని గలదు. తెలుఁగున
వ్రాయఁబడినవ్యాకరణములందు లే దన్న నట్టిశబ్దములవాడుక తెలుఁ
గులోఁ గుదురునది కా దనుట విస్పష్టము.

ఏ మ్యా దు య :

ఇక్కడయణాదేశమునుగుఱించి బా.వి. 'తెలుఁగుపదమున
కల్లు సంస్కృతసంధులు కావించుటలో శ్రావ్యత్వమే కాక పాదుప.
అచ్చులు లోపింపక నిల్చియుండుట మొదలగుగుణములు గలవు'(52)
అన్నది. ఏమి+ఆది అనుచోటఁ దెలుఁగుసంధి చేసిన నేమాదు లని
పూర్వపరస్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశము గానచ్చును. తెలుఁగు
సంధిలోఁ గూడ నిక్కడ నచ్చు లోపించుట యన్నది శాస్త్రము
ప్రకారము లేదు. సంస్కృతసంధిలో నికారమునకు యకార మగుట
ద్వారాన నిత్తు గనఁబడుట లేదు గదా. నిజమునకు నచ్చు నిలిచి
యుండుట యనుగుణము సాధింపవలె నన్న సంధి చేయక యడాగమ
ముతోఁ దెలుఁగుసంధికార్యముతోనే 'ఏమియూదు' అనుట యొప్పును.
అయినను శ్రావ్యత్వముకొఱచో, యచ్చు నిలిపి యుంచవలె ననియో
తెలుఁగున సంస్కృతసంధికార్యములు చేసెద మన్న నది సమంజస
మగునా?

ఏమి యనుతెలుఁగుశబ్దమును సంస్కృతములోని కనుక
రించుటచేత నది సంస్కృతమే యయినది గావున (ఆదిశబ్దముతో
సమాసము సంస్కృతముననే చేయఁగా) నట సంస్కృతసంధియే
చేయవలె. 'ఏమ్యాది' యన్న సిద్ధసమాసమే తెలుఁగునఁ బ్రాతిపదిక
ముగా నీల్చును. శ్రావ్యత్వము మిన్నగునవి యక్కఱ లే దనుకొన్నను

నిట సంస్కృతసంధి చేయకతప్పదు. సంస్కృత మగుట సంస్కృత సంధి యైన దనుట సమంజసము. ఇది యాకృతిగణం బిత్యాదుల పొదుపు మొ॥ కావలె నన్నను సంస్కృతసంధి చేయవచ్చునా?

ఆకృతిగణమునకు నియతగణము వ్యతిరేక మనుబా.వి.అభి ప్రాయము (52) విశేషము.

ఏమ్యాదులకు సొది వికల్ప మనుటను తె.వ్యా.వి. సమ్మతింపలేకపోయినది. “ఈసంధిసందర్భమున చి.సూ. విశాలమార్గము ననుసరింపకపోవుట కొంత యనియే యనిపించును. వైకల్పిక మనక వ్యవస్థితవిభాషగా వచించిన కొంతమేలుగా నుండెడిది” (414) వ్యవస్థిత విభాషగాఁ జెప్పవలె ననుట యుచితము గాదు. విభాషగాఁ జెప్పిన నావిభాషకే యాయాయర్థములను వ్యవస్థ చేసికొనుట సంప్రదాయము కదా. కాబట్టి విభాషగాఁ జెప్పఁదగు నన్నఁ జాలును. విభాష, వికల్పము పర్యాయములే. కావున నవసర మైనయర్థము వికల్పమునకే నియమించుకోవచ్చును గదా. అప్పుడు విభాషాపదము నాధిపత్యమున ప్రయోజనము వైకల్పికశబ్దము కూడ సాధింపఁగలదు. కాబట్టి యర్థ విశేషముకొంతైన విభాష యని చెప్పనక్కఱ లేదు. (చూ. హ్వస్వము మీఁది ఖండము.)

ఇంక నసలు సూరిలక్షణములోఁ గొంత యేమి? చింతా మణి తదాదులకు వైకల్పికసంధిని, గిమాదులకుఁ బ్రాయశఃసంధిని జెప్పఁగా సూరి యారెంటిని గలిపి వైకల్పిక మనుటయా? కాని తదాదులకుఁ గిమాదులకు సంధిలోని వైభేదము నన్నయభారతములో (కూడ నిశ్చయించుటకు వీలు లేదని గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును) మాత్రమే యనియుఁ దరుచు తికవిప్రయోగములలో నన్నింట వికల్ప మనియు వస్తులవారు చెప్పటను తె.వ్యా.వి. (418) గుర్తించియే

యున్నది. కాబట్టి సూరి యాభేదమును జూప నక్కఱ లేదు. (కాన నది కొంత యనలేదు.)

కొందఱు కీమాదులకు సంధి బహుళ మని చెప్పి ప్రవృత్త్యాదులను జూపిరి. బహుళ మనక పోవుటవలన సూరిలక్షణము సంకుచిత మైన దని తె.వ్యా.వి.అభిప్రాయము గావచ్చును. కాని యదియు యుక్తము గాదు.

ఇత్తునకు సంధి నిత్యముగా వచ్చుస్థలము లున్నవా? మగ నాలు (తె.వ్యా.వి. 411) అనుస్థలములో మగనిమాం ద్రునురీతి రూపము లున్నవి కదా. (412) అందుకే సు వ్యా. (పాట 50) మగ నా లనుచోట సంధి వికల్ప మన్నది. “కంచంత” అనుచోట నిత్యమా. (కంచాయంత యన్నది దృష్టమా? అంతశబ్దపరకత్వమున సంధి యిటఁ గూడ నిత్యము గామి స్పష్టము.) ఆర్యాద్యర్థకపరకస్థలములలోనసంధి విశేషారంభము కలది. కావున నిట ‘నిత్యప్రవృత్తి’జూప నవకాశము లేదు. ఆం. కా. (77 అంశము) (కొన్ని వ్యాకృతులు) ‘కిమాదే ర్బహుళ’మృని సూత్రించి తింటి నన్నము, కంటి నచ్యుతు ఇత్యాదిస్థలేషు బహుళగ్రహణసానుర్థ్యాన్నసంధి’ యని వివరించుట గాన వచ్చు. తె.వ్యా.వి దీని సంగీకరించుచు ‘ప్రవృత్తిపట్లకన్న అప్రవృత్తిపట్ల సేవిషయము బలీయము గాన బహుళగ్రహణ ముచితమే యగు (414) నన్నది. దీనినిబట్టి యప్రవృత్తికొఱకే ‘వృన్ధితివిభాష’ యవసర మని భావించినట్లు స్పష్ట మవుచున్నది. బలీయాసమే యన్నను ప్రవృత్తిస్థలా లొకటియో రెండో చూపవలసివది. ఏ మైనఁ గొంత యప్రవృత్తిని సాధింపలేకపోవుటయే యన్నమాట. కాని యప్రవృత్తి నిక్కడ సాధింపవలసియవసరమే లేదు. ఏమ్యాది యాకృతిగణము. అనఁగా సంధి గన్పించునట్టియికానిస్థలములను బ్రయోగానుగుణముగా

నేమ్యాదులలో జేర్చుకొనవలెను. అంతే కాని 'ఆకారమునుబట్టి' (బా.వి. 52) ఇదంతయు లై నశబ్దము లెల్ల నేమ్యాదులలో జేరు ననరాదు. సంధి లేనిస్థలముల నేమ్యాదులలో జేర్చుకొను టెట్లు కుదురును. ఏమ్యాదులలో లేనిశబ్దమునందలియిత్తులకు సంధి ప్రాప్తి చుటయే యుండదు. కాగా నేమ్యాదిగణితము గాకపోవుటవలన నీలక్షణస్థలమున నప్రవృత్తి చెప్పవలసినయనసర మేది? పైగా నప్రవృత్తికిగా వా.వృ. చూపిన (తె వ్యా వి కూడ నుగీకరించిన దేమో) అనుగుదెంచి యతఁ డనుచోటిసంస్కృతభాషమును బా. వ్యాకరణము 'క్యాకంబై నయిత్తునకు సంధి లే' డనుసూత్రముతో బ్రత్యేకముగా నిషేధించియే యున్నది. 'క్యాకేతో న భవే త్సదా' యనువంటిలక్షణము లేకున్న వ్యాకృతిలో నలువంటిసమన్వయ మనసరము గానచ్చు నేమో కాని సూరివ్యాకరణమునఁ గాదు. కంటి సంబుజాక్షు, తింటి నన్న మచుతిస్థలములలో కంటిన్, తింటిన్, అనునవి ద్రుతప్రకృతి కాలు కాబట్టి (క్రియాపదంబులం దిత్తున కని ప్రాప్త మైనసంధి) 'యికాదులకు డప్ప ద్రుతప్రకృతికములకు సంధి లే' డనులక్షణముచే సంధినిషేధము నందుచున్నది.

మొత్తముమీఁద 'అప్రవృత్తి' యను దానియనసర మీట లేమి దానికయి వ్యవస్థ (అంగుళియ విభాషయు) అననసరము

బహుళమందలివిభాషాస్థలములు 'వైకల్పిక'తో సాధింపఁబడియున్నవి. ఇటు నన్యకార్యము నెవ్వరును బ్రస్తావింపలేదు.

కాబట్టి యేమ్యాదిసంధిని సూరి బహుళ మని గాని 'వ్యవస్థితి' విభాషగాఁ గాని చెప్పనక్కఱి లేదు. సూరి వైకల్పిక మనుట సముచితమే. అం దెట్టికొఱతయు లే దని గ్రహింపఁదగును. బా.వి.లో నిట్టిప్రస్తావనము లేకుంట యుచితముగా నున్నది.

క్రియాపదేశకారసంధి :

క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి చెప్పినసూరి యక్కడ నన్నియుఁ గళలే చూపెను. దానిఁగూర్చి బా.వి. 'క్రియాపదములం దని సామాన్యముగాఁ జేర్కొన్నను లక్ష్యములనుబట్టి ప్రథమపురుష భూత్థాకబహువచనక్రియలు ఉత్తమపురుషభూత్థాకబహువచనక్రియ లే గ్రహింపవలసియున్న దనుచు (52) ద్వుతప్రకృతికాలను 9 సూత్రముక్రిందనే పరిగణింపవలె నన్నది. మధ్యమపురుషక్రియల నేల గ్రహింపలేదు? వీనిని 7 సూత్రముక్రిందనే పరిగణింపవలయు నన్నమాట.

ఈయభిప్రాయము సరి కాదు. క్రియాపదంబులం దని సామాన్యముగాఁ జెప్పటచేతఁ బ్రథమమధ్యమోత్తమపురుషక్రియా పదము లన్నియు గ్రహింపఁబడవలసినదే. అప్పుడు మధ్యమపురుష క్రియేకారమునకుఁ గూడఁ బ్రస్తుతసూత్రముచే సంధి వికల్పముగా రావలసియే యున్నది. కాని యీ (వికల్ప) విధిని బాధించి తరువాతి సూత్రము నిత్యసంధిని సాధించుచున్నది. కాన సూరి యిటు మధ్యమ క్రియలను జూపలేదు.

అట్లే కళలనే గ్రహింపవలె ననుటయు నొప్పుదు. ద్రుత ప్రకృతికాలై నను సరే యీసూత్రముప్రకారము సంధి రావలసినదే. వచ్చితిన్ + అని మొదలగుచోట్ల సీసూత్రము ననుసరించి సంధి రావలసియే యున్నది. కాని యిఁకాదులకుఁ దప్ప ననుసూత్రముచే సంధి నిషిద్ధమై నది గావున సంధి రా దంటియ. నిషేధము ప్రాప్తి పూర్వకమే కావలయును గదా. ద్రుతప్రకృతికాలకు సంధి నిషేధించుటవలన నుత్వాదులసంధులు ద్రుతప్రకృతికములకు నవుట స్పష్టమే యవుచున్నది.

కాబట్టి మధ్యనుబడుషక్రియలయెడ, ద్రుతప్రకృతికాలయెడ నీసూత్రము ప్రవర్తించుటలో శాధగలదు. కావున వాని నిక్కడఁ జూపకండ నాయున్ముఖములఁ జూపెను సూరి. కాని యంత మాత్రముచేత వాని నిటఁ బరిగణింపరా దనుట సరి కాదు. ఈసూత్రముప్రకారము వైకల్పికసంధి వానికిఁ బ్రాప్తించుచునే యున్నది.

భూతార్థకక్రియ అని శా.వి. స్పష్టతకొఱకై చెప్పిన దేమో కాని యట్లు నిశ్చయించుటయఁ గుమరదు. క్రియాపదంబులం దని సామాన్యముగాఁ జెప్పదు. ఇట్లు భూతార్థకములందే యని నియమించుటెట్లు? క్రియాపదములం దింపంతము లైనవి యేయర్థమునం దున్నప్పటికి నిట సంగ్రహింపఁబడక తప్పదు. వర్తమానార్థకముల నద్రుతములు లేమి నని యిటఁ జేరకున్న నంతియ. 'ఉండెడిన్' అనునది (తద్రాష్టర్థక) లాడంతక్రియాపదము. ఇట్లే మున్నది. కాన నీసూత్రముచే నిత్తునకు సంధి రావలసినదే వికల్పముగా. అయినను నిది ద్రుతప్రకృతిక మగుటచేత నిటఁ బ్రాప్త మైనసంధి నికాదినూత్రము నిషేధించినది. కాని సంధి రాలేదు. నిజమునకుఁ గ్రియాపదముల నిత్తునకు సంధి జరిగియున్నతావులు భూతార్థకములందే గానఁబడవచ్చు. కాని యంతమాత్రమునఁ బ్రాప్తియే భూతార్థకములందుమాత్రమే యసరాదు. అందులకే సూరి యికాదినూత్రమునొద్ద యథాక్రమాముగా నుత్పమున కత్వమునకుఁ పిదప నిత్వసంధ్యభానమునకు ఉండెడిన్ + అతఁడు ఉండెడి నతఁ డని చూపెను. (వయ్యులు ద్రుతప్రకృతికాలకుఁ జెప్పవు. సంధి గలస్థలా లే యేమ్యములలోఁ జేర్పవలె. అట్లు కిషష్ఠిని బరింప దానికి సంధి తప్పదు వికల్పముగా.) క్రియాపదంబులు దనులక్షణముచేఁ బ్రాప్త మైనసంధి యట నిషిద్ధ మైయు తాత్పర్యము స్పష్టము. కావునఁ దద్రాష్టర్థకక్రియాపదములొను నీసూత్రము చే సంధిప్రాప్తిని గుర్తింపక తప్పదు.

[ప్రథమపురుషభూతార్థకబహువచనక్రియ లిత్యాదిస్థలముల (బా.వి. 52,53) భూతార్థకప్రథమపురుషబహువచనక్రియ లిత్యాదిగాఁ జెప్పఁ టుచిత మని లోఁచు.]

క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి బహుళ మన్నచో ప్రథమోత్తమపురుషులయందు వికల్పముగను మధ్యమపురుషులందు నిత్యముగను సంధి యవుట గ్రహింపవచ్చును. స్పష్టార్థము వింగడించినట్లు బా.వి. పేర్కొన్నది. (53) స్పష్టార్థ మనుట యనవసర మనుటకుఁ బర్యాయము గాకున్న నది యుచితమే. క్రియాపదములలో నెచ్చట సంధి వికల్పమో యెచ్చట నిత్యమో స్పష్టముగా నిర్ణయించి చెప్పట కవకాశ ముండఁగా బహుళ మని యస్పష్టముగాఁ జెప్పఁ లేదు? అట్లే లక్షణము చేయుచో వ్యాకరణప్రయోజనమే భగ్నము కాఁగలదు. ప్రథమమీఁదిపరుషములకు గనడదవలు బహుళంబుగా నగు ననుచో బహుళపదమును బ్రయోగించియుఁ దెనుఁగులమీఁదిసాంస్కృతికపరుషములకు గనడదవలు రా వని సూరి ప్రత్యేకముగా లక్షణము చేయుటను గమనింపఁదగియున్నది. భాషకు లక్షణము చేయుచున్నచుడు సాధ్యమైనంతవఱకు దానిని సమగ్రముగను స్పష్టముగను నిరూపింపఁదగునే కాని లాఘవమున కాసపడి లక్షణప్రయోజనమును భగ్నము చేయరాదు గదా.

క్వార్థము :

క్వార్థమునం దగు 'ఇ'ప్రత్యయ మంతమం దున్న వానింగూర్చి బా.వి. 'ఏనిని భూతార్థకాసమాపకక్రియలందు (53,144) రన్నది. ఇట్లే 'కజ్యంతము వ్యతిరేకభూతార్థకాసమాపకక్రియ' (44) 'ఇప్రత్యయాంతా వ్యయంబునకు సంధియుఁ జూపఁబ్బెడి' సనుసూత్రవివరణములోఁ బ్రౌఢ వ్యాకర్త కూడ 'భూతకాలికాసమాపకక్రియయొక్క' మొదలుగాఁ

జెప్పెను. ప్రౌ. వ్యా. సంధి. 2 సూ. 'భూతకాలికాసమాపకక్రియ
యసరాదు. దానిని బోధించునది భూతార్థక మనవలయు' (536) నన్నది
తె.వ్యా.వి. సిద్ధమునకు క్వార్టము భూతార్థకమే యనుట కవకాశము
చాలదు. వాడు వచ్చి వెళ్ళగలడు, నిన్ను గొట్టి చు పగల
డిత్యాదులలో వచ్చుట, గొట్టుట యనువ్యాపారములు భూతకాలిక
ములు గావు గదా. అనేకవ్యాపారములలో భూతకాలిక మైనదాని
కీప్రత్యయ మగు. కాని యాపూర్వకాలికవ్యాపారము భూతమే యై
యుండఁ బని లేదు. 'క్వా' యనునది భూతార్థమునందే యుండు నను
టకు సంస్కృతమునను నాధారము లేదు.

సా వ కా శ ని ర వ కా శ య :

నిరవకాశ మైనప్రథమేతరవిభక్తిని సావకాశ మైనయికాది
విధిని బోధించు నని సూరి పేర్కొనెను. ఇకాదివిధి సావకాశ మె
ట్లయ్యెనో వివరించుచు బా.వి. 'ఈసూత్ర మెన్నియపవాదముల
కైన సవకాశ మిచ్చును. అందుకే ఇది సావకాశసూత్రము (55)
అన్నది. అపవాదముల కవకాశ మీయగల్గుటచే సావకాశత్వ మని
యభిప్రాయము. దాని విధానము వర్తించుట కవకాశము గల్గియుండుట
(యసఁగా లక్ష్యము లుండుట) సావకాశత్వ మనియు నట్టియవ
కాశము లేకపోవుట నిరవకాశత యనియుఁ జెప్పఁదగును. దాని నిల
నిట్లు గమనింపవచ్చును.

ద్రుతప్రకృతికముల కికాదీసూత్రము సంధిని నిషేధించు
చున్నది. ప్రథమేతరవిభక్తిసూత్రము కొన్నింటికే సంధిని జెప్పుచున్నది.
దేని ననుసరింపవలె? ఉదాహరణమునకు నన్నున్ + అహిగె అని
యన్నది. నన్నున్ అన్నది (ఇకాదిభిన్న) ద్రుతప్రకృతికము. కాబట్టి
యికాదిసూత్రముచేతి సంధి వచ్చుటకు వీలు లేదు. ఐనను ప్రథమే

తరవిభక్తిసూత్రముచేత సంధి రావలసియున్నది. సంధి చేయవలెనా? ఇకాదిలక్షణమునకుఁ బ్రాధాన్య మిచ్చిన సంధి రాదు. కాని యప్పుడు ప్రథమేతరవిభక్తివిధి ప్రవర్తించుట కవకాశము లేకుండఁ బోవును. దాని లక్ష్యస్థానము లన్నియు నికాదిభిన్నద్రుతప్రకృతికములే కదా. ఇట్లు ప్రవర్తించఁదగినచోటే యుండఁగఁ బ్రథమేతరవిభక్తివిధి నిరవకాశ మగుచున్నది.

ప్రథమేతరవిభక్తివిధికిఁ బ్రాధాన్య మిచ్చిన నిట సంధి వచ్చును. మఱి ఇకాదిలక్షణము సంగతి. అనఁగా వచ్చున్ + ఇహ డను రీతిస్థలముల నది ప్రవర్తించుట కవకాశము గలదు. అనఁగా నది సావకాశ మైనది. వజ్రలవారు దీనిసావకాశత్వము నిట్ల నిరూపించిరి. (వ్యా.సం.స. 248)

అపవాదముల కవకాశము కలిమి లేమి యనువివరణము సారాంశముగా గుర్తించనగు నేమో కాని సావకాశనిరవకాశములను వజ్రలవారు నిరూపించినతీరుచితము నున్నది.

‘ఇకాదులు, ప్రథమేతరవిభక్తులు శత్రుర్థచువర్ణము ఆసంతర్యాధికము కిషష్ఠి ఇవి నిరవకాశములు’ అని బా.వి. (55) జేర్చొన్నది. ‘ప్రథమేతరవిభక్తి’ విధి నిరవకాశము. ఏమ్యాదులలోఁ గిషష్ఠి పఠసము నిరవకాశ మనునీతిగాఁ జెప్పట సమంజసము.

ఇందులో నికాదులను జేర్చొనుట సంగతియు గాదు. ద్రుతప్రకృతిక లకు సంధి లే దనునీవిధానమే ‘ఇకాదులు తప్ప’ ననుచుండఁగా ఇకాదులను వేరు చేసి చూచుట యసవసరము. ద్రుతప్రకృతికాదులలో వేసికీ సంధి వచ్చునో చెప్పట యభిప్రాయమైన నట్లు చెప్పవచ్చు. కాని ఇవి నిరవకాశము లనుచు నికాదులను బ్రస్తావించు తెట్లు? ఇకాధివిధి సావకాశ మని సూరిగారే చెప్పు

చున్నారు గదా. లక్షణమునను గాక లక్ష్యమునను దృష్టియందుంచుకొని నిరవకాశము లని బా.వి. పేర్కొన్నది అది వద్దతి గాదు.

ఆనంతర్యార్థకము ప్రసక్తి యనవసరము. ప్రథమేతరవిభక్తి విజిల్ సూరి యానంతర్యార్థకమును బ్రస్తావింపనేలేదు. కాబట్టి దానికి నికాదినూత్రముచేత సంక్షిప్తేధమే వర్తించును. దీనిసంధిని బా.వి. విశేషముగా నితరగ్రంథములనుండి ప్రస్తావించినది. అది సూరి సమ్మతము గాదు.

ఆప్రమేడితము :

‘ఆదర్శార్థమునందో త్వరితార్థమునందో అత్యంతార్థమునందో పదము లాప్రమేడింపబడును’ (51) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి ఆదరము త్వరితము అత్యంతము ననుమూఁ డర్థములందుమాత్రమే శబ్దములకు ద్వైరుక్తి గల్గు నని యర్థ మగుచున్నది. కాని దీని నెట్లు నియమించుట కవకాశము లేదు. కొన్నిద్వైరుక్తిస్థలములను బ్రతిపాదించినప్రౌఢ. ‘త్వరితానాదర్శార్థంబులు రెంటు నగు’ నని పోపా మ్మనియుఁ జూపెను. అనాదర్శార్థమందలిద్వైరుక్తి కిటు నవకాశ మేది? ప్రౌఢ.లోనే ద్వైరుక్తి స్థలములు సమగ్రముగ నిరూపింపబడి లే దని తెలియవచ్చును. (చూ.త్రి.శే.)

ఆప్రమేడితస్వరపరకసంధి :

అచ్చున కాప్రమేడితంబు పరం బగునపుడు సంధి తఱుచుగ నగు ననుబాల.సూత్రమునకు వి.వి.లో మూలముగా ‘అచోఽచి కుత్ర చిల్లోపో బహుళం న్యాత్ప్రయోగతే’ యనుదానిని జూపినది బా.వి. (51) కాని పయి.సూత్రమునకు మూలముగా ‘అనుతానా మజాదీనాం ద్వైరుక్తౌ వస్త్యలోపితౌ’ యనుదానిం జూపవలయును. (తె.వ్యా.వి. 415) అచోఽచి యనుదానిలో నాప్రమేడితప్రస్తావనమే లేదు. (బా.వి.

56) అందుతానా మృనుచోట 'ద్విరుక్తౌ' యని స్వప్తముగా జెప్పఁ బడియున్నది. బహుళవచనమును లేదు. (సూరిచెప్పినది విశేష మగు నప్పుడు) అచోఁచి యనుదాని కీయగము నెవ్వరును జెప్పలేదు. (గ్రంథాంతరమున దానియర్థము పరిశీలింపబడును.)

ఈసంధిని సూరి 'తఱుచుగా' వచ్చు ననుటలో విశేషమును శా.వి. ఇట్లు విచరించినది. 'ఇది నిత్యముగా జరుగవలసినసంధి (తెలుఁగులో ననుస్వారము వ్రాయుటయే యిట్టియెడల శాస్త్రానుగుణ మగు పద్ధతి. శాస్త్ర మిట్లు నియమింపకున్నను. కాని శా.వి. అనేకస్థలములలో వర్గానునాసీకమును నిలిపినది.) యే యైనను ఏమ్యాదులలోని వికల్పరూపములగుటకు క్షార్థకేకారసంధిని నిషేధించుటకు సూరి 'తఱుచుగా' నని పేర్కొనెను (56) ఏమ్యాదులలో సంధి వికల్ప మనుచునే వైకల్పికసంధి యున్నదనుచునే యిది నిత్యముగా జరుగ వలసినసంధి యనుట దేమి? చాలచోట్ల నిత్యముగా వచ్చుచున్నను గొన్నిచోట్ల వికల్పముగామాత్రమే కనబడుచుండుటను నాధించుటకుఁ దఱుచు అన్నట్లు సూరియే స్వప్తము చేసెను. కాని నిత్యముగా జరుగ వలసిన దనుట నిరాధారము.

క్షార్థకేకారసంధిని నిషేధించుటకుఁ గల 'తఱుచు' అనె ననుట యసంగతము సూరియే ఏగియేగి యనుచో క్షార్థం బగుట సంధి లే దని సంధి లేవోవుటకుఁ గారణము క్షార్థ మగుట యని స్వప్తము చేసినాడు. 'క్షార్థం బగుట' యను హేతునిర్దేశమువలన 'క్షార్థం బగుటయిత్తుచు సంధి లే'ననుమాత్రముక్షార్థము సంధి లే దని గదా యర్థము సిద్ధించినది. అది స్మరణము 'తఱుచు'వలన రా దనుపొరపాటు సూరి గూడఁ బడియున్న ఏగియేగి యనుచోటఁ గూడఁ దఱు చనుటవలననే సంధి లే దని చెప్పవచ్చు గాని 'క్షార్థం బగుట' అను హేతువును జూపెడివాఁడు గాదు.

అహోబలుఁడు ఆడినూడి ఇత్యాదిగా నామ్రేడితపరకత్వమున సంధ్యభావమును దోష మనుటనుగూర్చి క.మం.కర్త 'ఆద్యస్యామ్రేడితే-స్వ లోపశ్చ' యనుదానిచకారముచే క్వాక్వకస ధివిరహితరూపములు సాధువు లని తోచుచున్న దని సముచితముగా నస్వయించె' (417) నన్నది తె.వ్యా.వి. క.మం. అభిప్రాయము సముచితమనుట సరి కాదు. దీనివలన నేమియేమి యనుచోనలె నక్కడ సంధివిరహితరూపము లున్న గాని తఱుమా క్వాక్వకేకారమునకు నామ్రేడితపరకతలో సంధి రావలసిందే యని యభిప్రాయము కలుగును. 'వికల్ప మన్నను' అది లక్ష్యవిరుద్ధ మనుట నిస్పష్టమే. క్వాక్వతో నభవేత్సదా' యని వి.వి. 'సదా' యనియు నన్నదే. అయిన జితామణి క్వాక్వకేకారమునకు సంధినిషేధము ప్రత్యేకముగాఁ జేయలేదు గాబట్టి ప్రాప్తించుచుండ (కిమాదులలోఁ గాని, తదాదులలోఁ గాని క్వాక్వకేకారమును బరిగణింపకున్న దానికి 'సంధిర్న' యని నిషేధము వర్తించు గాన వచ్చుచ్చే నని కాదు. కాని అమ్రేడితపరకత్వము, సంధివిరహేషారంభముచే (ఎట్టెట్టా యనుచోవలె) క్వాక్వకేకారమునకు సంధి ప్రాప్తించు ననవలయు (గావున) చశబ్దముచేతి సంధి రాదని చెప్పకొనుట యుచితము యగు. ఇది చిం. పక్షముననే కాని యట్టిసంధిని ప్రత్యేకముగా నిషేధించినవి.వి లోఁ గాని బాలలోఁ గాని కుదురదు.

క.మం. 'అచోఽచి కుత్రచిల్లోప' యనుకారికను గూడ నామ్రేడితస్థలములందె యన్వయించి బహుళ మనుటచే నేఁగి యేఁగి ఇత్యాదుల లేదు. ఏమి యేమి ఇత్యాదుల వికల్ప మనెను. చి.సూ. ఇప్పట్ల క.మం.నే యనుసరించినాఁ డేమో (416) యన్నది. తె.వ్యా.వి. బహుళః ఈఅభిప్రాయముతోనే బా.వి. పై వివరణము చేసియుండ.

వచ్చును. అచోఽచి యనుదానిని మూలముగాఁ జూపుటకు నదియే కారణము కావచ్చును. 'క్వార్థేతో న భవే త్సదా' యని యున్నప్పటికిని గ.మం. పై కీతిగా ననున్వయించుట పొరపాటే. అందుకే సూరి యేమి యేమి యనుకీతివానికయి తఱుచు శబ్దమును మాత్రమే ప్రయోగించుటయు ఏగి యేగి యనుచో సంధ్యభావమునకుఁ గారణ మది క్వార్థక మగుట యని వేఱువిధముగా నిరూపించుటయు జరిగిన దనవచ్చు. క.మం.లోని పొరపాటును సూరి యామోదించకుంట నముచితముగా నున్నది.

అయినను తె.వ్యా.వి. కూడ నిక్కడ విధిసూత్రముకన్న నిషేధసూత్రము బలీయ మైన (418) దని యచోఽచి యనుదానికంటె క్వార్థేతో న భవే త్తనునదే బలీయ మనుచుఁ గూడ బా.వి.లో తఱుచు శబ్దముచే నేగియేగి - నాధిచు తెల్లు కుదురుచున్నదో? క్వార్థం బైనయిత్తునకు సంధి లే దను నిషేధశాస్త్ర మిక్కడ నున్నదే కదా. అస లానిషేధప్రచారంభమే దీనికొరకు. వచ్చి యిచ్చెను అనుచోటఁ బర్జన్యవల్లక్షణప్రవృత్తి యనునాద్యము సహసించి ప్రివర్తించినది.

ఇక్కడ మూలగ్రంథమున బా.వి. 'ఏగి యేగి' యనుచో 'క్వార్థం బగుట' యనియే చూపినది. కాని యంతకుముందు పుట 5వ లో 'అనుచోఁ క్వార్థం బగుట' యని ద్రుతకార్యాలతోఁ జూపినది. అది యట్లుండరా దని వజ్రులవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా. సం.స. 252) చిన్నయ బాల.లోఁ జెప్పలేదు గాని సూత్రాంధ్రములో 'న పరుషాణాం ఖరి' యని ఖర్పరకపరుషములకు సరళము లే దని చెప్పియున్నాఁడు. ఆ దేశసరళము లేమి ద్రుతమునకు ఖండబిందువు రాగు. కాని యిట ద్రుతము లోపించుట విశేషము.

అ ప దా ది స్వ ర స ం ధి ? :

అంద్వవగాగనుంబులం నప్ప నచసూత్రముచే విధింపబడిన సంధినిగూర్చి బా.వి. “ఇది యపదాదిస్వరసంధిగాఁ బ్రసిద్ధ మైనది. ఏ లన ఇందు పూర్వమండలివి పదములు పరమ దున్నవి యపదములు (57) అన్నది. ఏ లన ననుప్రారంభముతో నది యపదాదిస్వర సంధిగాఁ బ్రసిద్ధ మగుట సహేతుక మనియు నాహేతు విది యనియుఁ జెప్పఁదలంచుట స్పష్టము. కాని యది యచిత్రమ గా లేదు. పరమం దున్నవి యపదాలే. కాని పూర్వమం దున్నవి పదములే యయి యుండవలయు ననునియమము లేదు. ఏలనీ యిట్లు జూపినలక్ష్యాలలో అర్థ + ఇంచు, నిర్జి + ఇంచు అను లక్షణములలోను బూర్వశబ్దము లైనయర్థ, ఇంచు అనునవి ఛాతువులుమాత్రమే. అనగా నవి పద ములు గావు.

ఇంచునుగూర్చి నివరించుచు ‘తత్సమక్రియ’లను సాధించు నపుడు ఛాతువులకుఁ జేరుకగమము. (క్రియ రుః) అన్నది బా.వి.(60) ఈనిర్ణయము స్థూలముగాఁ జేయఁబడిన దేమో. క్రియా. రుః సూత్ర ముచే నించుగాగమ మంగలాద్యాచ్చి క్షి ఛాతువులకును వచ్చును. ప్రేరణార్థమునందు నన్నింటి కగును. అంగల + ఇంచు. అంగలించు, నండు + ఇంచు వండించు అనునవి కూడ దీనికి లక్ష్యములే యగు గదా. మూర + ఎడు, పేసె + ఎడు అనుచోఁ గర్కతన్మత్త్యో విభక్తి లోపము కల్గింది. ఇవి పదము లగుటకు నవకారము గలిమిఁ బడను అన్నను అర్థ నిర్జి పదములు కావు గదా.

పర మైన పదము లగుటతో పాలు పూర్వశబ్దము పదము నైననుజే దీని కీపేరు నముచిత మని బా.వి. భావించియున్నయెడల (అర్థించు మున్నగువానినిబట్టి.) దీనికి సపదాదిస్వరసంధి యనుపేరు తగదని చెప్పక తప్పదు.

కాక పరమం దున్నవి యపదము లైన జాలు (గాని పూర్వశబ్ద మొకవేళఁ బదము గా కున్నను) ననియు దీనికి నపదాది స్వరసంధి యనుప్రసిద్ధి యందువలననే సముచిత మనియుఁ జెప్పఁదలఁచిన నదియు గ్రాహ్య మనలేము. (అట్టియొడలఁ బూర్వశబ్దము పద మగుటంగూర్చి ప్రస్తావించుటయే యనవసరము.)

అట్టియొడల నపదాదిస్వరసంధి యనుటకంటె ‘నపదాదిస్వర పరకసంధి’ యను టుచిత మని చెప్పవచ్చును. సంధి పూర్వస్వరము నకుఁ గదా విధించుట జరుగుచున్నది. ఇక్కడను నంతే. పూర్వపర స్వరాలకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగుట సంధి యని నిరూపించు నప్పుడు పరస్వరానకు సంధి వచ్చు నన్నను భేదము లేకపోవచ్చు. కాని పూర్వస్వరమునకు సంధి చెప్పుట జరుగుచున్నది గాఁబట్టి తడను గుణముగా ‘నపదాదిస్వరపరికసంధి’ యనఁదగు, ఉత్పిసంధి, ఇత్వసంధి యనుచోఁ బూర్వస్వరమునుబట్టి పేరు పెట్టుకొనుటలో సౌలభ్య ముండఁగా నిటఁ బరస్థలమునుబట్టి చెప్పుటలో నుద్దిష్టార్థము స్పష్ట మగుట కవకాశము కలిపి నపదాదిస్వరపరకసంధి యనుట యొప్పు వచ్చును. అయినను నీసంధి కొక పేరు పెట్టుకొని పిల్చుకొన నెంచుట స్పష్టతకుఁ గావచ్చును.

అం ద్వ వ గా గ మ ము లు :

దీనిని విభాగించుచు బా.వి. ‘అందు + అవక్ అంద్వవ (క్) యనాదేశసంధి. అవక్ + ఆగమములు అవగాగమములు (57) అని చూపుట స్పష్టతకొఱకే యనఁదగు. అయిన నట్లు చూపుటలోఁ గ్రమము గానరాదు. అందు అనునది సప్తమీప్రత్యయమే కాని యాగమము కాదు. అవ యొక్కటే యాగమము. తె.వ్యా.వి.లో అందు, అవ అనుఆగమములకు (408) అని యందును గూడ నాగ

మముగాఁ జెప్పట గమనింపవచ్చును. కాని యిది పొరపాటనుట స్పష్టము. కావున అవక్ + ఆగమ అవగాగమ, అందు అవగాగమ అంధ్యవగాగమ (అంధ్యవగాగమా) (అన్నదీ తెలుఁగునఁ బ్రాతి పదికముగా నిల్వ) ప్రథమాబహువచనముతో అంధ్యవగాగమము అని మైన దని నిరూపించుట సక్రమముగా నుండును. అవక్ + ఆగమము అనుచో రెండవశబ్దమును దత్తముగాఁ జూచుట స్పష్టతకొఱకే కావచ్చును. కాని యది శాస్త్రానుగుణము గాదు. కొండఱుభ్రాంతి తో తల్లి + తండ్రులు అని విభజింతురు అది మహాప్రమాదము (66) అన్న బా.వి. వచనము లిచ్చట సమన్వయించు ననవచ్చు.

అవలనుపూరణార్థకప్రత్యయము (51) అనుటలో బా.వి. పొరపడియుండును. అంధ్యవగాగమము అని సూత్రము చెప్పించుడఁగా అవ ప్రత్యయ మెట్లయినది? 'సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమం బు' నని సూరి దీని నాగమముగానే విధించియున్నాఁడు. 'సహానేఽవస్తు సర్వదా' యనుటలో వి.వి.లో అనను ప్రత్యయముగాఁ జెప్పినఁ జెప్పవచ్చు. కాని యిక్కడ వి.వి. అభిప్రాయమును వినిపించుట లేదు గదా బా.వి.

ఇవి పరముగా నున్నపుడు సంధి యెట్లు? అందు పరముగా నున్న నత్తునకు వికల్ప మిత్తునకు లేదు. అవ పర మైన నిత్తునకు వికల్పము. అంధ్యవలు పర మగుచో నుత్తునకు నిత్యము. ఇతరాచ్చుల కసలు లేదు. బా.వి. ఈయంశమును స్పష్టము చేసియున్నది. వీని సంధినిగూర్చి వివరించుచు సూరి 'యథాసంభవముగా గ్రహించునది' యన్నాఁడు. దీనినిబట్టి యంతకుముందు చెప్పిన లక్షణములనుబట్టి యత్యేత్యాదులకు సంధ్యనపరకతలో సంధి యగు నని గ్రహింపవలెను. (పదపరకతయందువలె)

నందు + ఎను అనుచో నుత్తున కచ్చు పర మైనది గాన ఉత్తున కచ్చు పరం బగునబడు సంధి యగు నని సంధి యేల రాదు? ప్రాప్తించుచునే యున్నది. అయ్య నపదాదిస్వరపరకతలో సంధిని జెప్పవిశేషశాస్త్ర) మిట బ్రవర్తించును. అట్లే నాలుగు + అవ అనుచో 'ఉత్తున' కని సంధి ప్రాప్తించుచున్నది. అపదాదిస్వరపరకతలో సంధిని జెప్పనావిశేషశాస్త్ర)మున 'సంధ్యవగాగమంబులం దప్ప' ననుటచే నాశాస్త్ర)మున కిటు నవకాశము లేదు. కావున 'నుత్తున' కను సూత్రముచేతనే సంధి వచ్చును. యథాసంధివముగా ననుటలో సంధ్యాదుల నిట్లు గుర్తింపనలసియున్నది.

ఉత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననుసూత్రముచే నందు పరకతలో ఉత్తునకు సంధి పిక్కము రాములందు, రాములయందు. (సంఖ్యావాచకము లివంటియును లేమి ననపరకత్వ నిత్తునకు సంధి విందులు లేదు గాన సట్టి సంధిప్రసక్తి లేకున్నది.) అందుపరకతలో నిత్తునకు సంధి గానగామి సట్టి వేమ్యాదులలో గలుప నవకాశము లేదు. కాగా సంధి లేమి రామునియందు, హరియం దనుకీతి యడా గమ మగును. (రామునం దనునది నుగాగమముచేత గదా యవును.) సంఖ్యావాచకము లివంతయు లేమ్యాదులలో జేర్పబడును. అటు సంధి పిక్కము. ఎనిమిదవ - ఎనిమిదియవ - అంశ్యవలపరకతలో నుత్తున కచ్చు పరం బగునబడు దని నిత్యసంధి యవును. నననందు, రెండవవాడు మొ॥ ఉదాహరించుచున్నది సంధి చెప్పబడియుండు లేదు. గాన నటు సంధి యందుపరకతలోను లేదు. నదినెయందు రోయందు క్లాయందు మొ॥ అట్టిసంఖ్యావాచకములు లేమి ననపరకతలముల నిట్టిస్థితి లేదు. (వే+అందు - వేయందు)

ఇంచుక్పరకసంధినిగూర్చి తె.వ్యా.వి. ఇట్లు చెప్పినది. 'ల.వ్యా.కర్తవలె చి.సూ. ఇంచుగాగమసంధికి కొన్ని యపవాదములను

జెప్పకొననవసరము లేదు. గురుః పాతములు యకారాంతములు కానివకద్విస్వరములయించుగ్వక్రముల కీయడాగమమును విభాషగాఁ జేర్చుటచే నిచ్చట నించుతో సంధి నిత్యముగా వచ్చును. భుజ్ + ఇయ్ + ఇంచు (క్), భుజియించు, గుణి - ఇయ్ - ఇంచు (క్) గుణి యించు అనునీతి నీతఁ డభేద్యము సార్వత్రికము సగుప్రక్రియ నెర్పఱచెను (408) ఇయ్ డాగమమును ఇయ్ అనియత్విసహితముగాఁ జూపుచు నిక్కడ నియట్లులోనియకారమునకు సంధి నిత్యముగనే వచ్చునని తె.వ్యా.పి. అభిప్రాయపడిన దన్నమాట. కాని ఇయట్లు లోనియకార ముచ్చారణార్థమే యని సూరియభిప్రాయము. భుజ్ + ఇయ్ + ఇంచు అనువిధముగా సూరియే యాగమమును ఇయ్ అని యకారప్రబోల్లుతోఁ జూపుచుండగా తె.వ్యా.పి. ఇయ్ అని చూపుట సూరియతనిరుద్ధము గదా.

నిక్కడనే యం కొకతోడమును తె.వ్యా.పి. ప్రస్తావించినది. 'ఇంచు(క్)'లోని బిందుపూర్వకచకారమునకు ద్విత్వలకారము నాడే కిందను ఇట్లు (రి జట్లు నిట్లు మొ॥) అనుఅపవమును సాపించెను. ఇట్టి వానిని సంధిపరిచ్ఛేదమున నీయపదాదిసంధిసూత్రముక్రింద నీయలేదు. (409) రంజ్ + ఇట్లు రంజట్లు అనువిధముగ సగుచుండ నిట్టివాని నిలుఁ జూపుటయే పొరపాటు. కాని యపదాదిస్వరపరికితలో సంధి చెప్పుచుంట నెల్లయపవముల నిక్కడఁ జూపవలయునా? చూప కున్న నెల సంధి రా వనవచ్చునా? అట్లని పేలు లేనప్పు డుదాహరింపలే దను విచారమే యక్కడ లేదు గదా. గుణ+ఇయించు అనుచో నియ డాగమపరికితలోను సంధిగఁదు. ఎండు+ఎను ఎండు+ఎడు, మున్నగున నెన్నియుఁ గలవు. కాబట్టి యుదాహరించుచో నెల్లవియుఁ జూపలే దని గాని యిట్లును జూపలే దని కాని విచారి మనవసరము.

ద్విరుక్తటకారము :

అడలకు ద్విరుక్తటకార మగు ననగా హల్మాత్రములకే చేసి కుట్ట + ఉ + ఉ యును అని చూపినది బా.వి. (59) అనగా ద్విరుక్తటకారము చేసినయనంతర ముత్వసంధి చేయవలయు నన్నమాట. కాని యిది ప్రయోజనము లేనిప్రక్రియాగౌరవము కాబట్టి అడల కనగా అడలకు సస్వరములకు (ఋషులకు) జేయు టాప్సను (కృ.2) (చూ.త్ర.శే.)

“ఇది స్వరమునకు స్వరము పర మగుసంధిగా కన్పించినను పరస్వర మేకాదేశము కాక అడలకు ద్విరుక్తటకార మాదేశ మగుటయు ఆతరు నాతస్వరసంధి ప్రవర్తిల్లుటనుబట్టి యిది అటు వ్యంజన సంధులకును ఇటు స్వంజనంధులకు మధ్య నొప్పొచ్చును” వన్నది బా.వి. (60) దీనినిబట్టి కొన్ని యంశములు గుర్తింపవలెను. స్వరము నకు స్వరము పరమైనమాత్రమున స్వరసంధి కాదు. పరస్వర మేకాదేశ మయినవాడే స్వరసంధి యనవలె. ‘ఆతరువాత స్వరసంధి ప్రవర్తిల్లుటనుబట్టి’ యనుటలో గూడ నీయంశమే స్పష్టము. అయిన వ్యంజనసంధి యన నేమి? ద్విరుక్తటకారము వ్యంజన మాదేశ మగుటయు స్వరసంధియు రెండను గలవు గావున నిది మొదటి 11 సూత్రములస్వరసంధులకును దరువాతిగసడదవాదేశాదివ్యంజనసంధులకు నడుమ నొప్పొచ్చు వన్నమాట. అనగా (వ్యంజనములకు) వ్యంజన మాదేశ మైన నది వ్యంజనసంధియా? స్వరములకు (పర) స్వర మాదేశ మైన స్వరసంధియు వ్యంజనములకు (వదైన) వ్యంజన మాదేశ మైన వ్యంజనసంధియు ననఁదగునా? అట్లయిన మున్దాకము నకు బుంపులు చెప్పినచోట స్వరవ్యంజనములకు స్వరవ్యంజనము లాదేశము లైనవి గదా. అదియు నిట్లమధ్యలో జెప్పక వ్యంజన

సంధులలో నేల చెప్పె? వ్యంజన సూగమ మైనను వ్యంజనసంధి యగునా? పూర్వపరస్వరంబుల కన్నట్లుగా (స్వరసంధిని) సూరి వ్యంజనసంధిని నిర్వచింపలేదు. వ్యంజనసంధులనుగూడ నిరూపించు చున్న బా.వి. అది యేమో స్పష్టము చేయవలసియున్నది. సూరి లక్షణము ననుసరించిస్వరసంధిని గ్రహింపగా నట్లు నిరూపింపకుంటును బట్టి సూరిమతమునఁ దెలుగున వ్యంజనసంధి యన్నది గుమరకుండగా దానిని దెచ్చి వినరించుటతో సంతయు వివాదాస్పద మగుచున్నది. బా.వి.లో వ్యంజనసంధి యెట్లున్నదో పైని జూడఁగలము.

ఈసూత్రరచనలోఁ గొన్నిలోపములు గల వని బా.వి. వాని నిట్లు ప్రస్తావించినది.

కుఱు చిఱు ఇత్యాదులు స్వతంత్ర మైవశబ్దాలు కావు కాబట్టి కుఱుచ ఇత్యాదిగా నిర్దేశించి సంతిమాక్షరలోపము చెప్ప వలసియున్న దన్నది మొనటిది. (60) తె.వ్యా.వి. (477)లోఁ గూడ నీయభిప్రాయ మగపడును.

కుఱుచ, చిఱుత ఇత్యాదిగా నున్నశబ్దాలకు సమాసమున సంతిమాక్షరలోపము గలుగుచున్నది. కాని యది యచ్చరకతిలో మాత్రమే యవునది గాను. కుఱుచూచు, చిఱుచూప మొ॥, కాబట్టి పీనిలో సంతిమాక్షరలోపమును సమాసమున సామాన్యముగా విధింప వలెను. ద్విరుక్తకారమువలె సంతిమాక్షరలోపమును సచ్చరకతి యందుమాత్రమే యగునెడల సూరి యిట్లనే చెప్పియుండెడివాఁడని వచ్చును. కాఁగా నీయంతిమాక్షరలోపమును నిటఁ జెప్పరాదు. సమాసపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పవచ్చును. కొన్నివ్యాఖ్యానములు నిక్కలాదిసూత్రము నాశ్రయించినవి. ఆచ్ఛికసమాసములం దఱుచుగవర్ణ లోపాదివికారము లనుచుఁ బ్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పినలక్షణము నిక్క.

లాదిసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానప్రాయముగా వజ్రులవారు మొ॥ గుర్తిం
చియున్నారు. కాన నట్లు చేయుట యొప్పు.

కుఱుచ ఇత్యాదిగా నిర్దేశింపఁబడఁ గుఱుఇత్యాదిగాఁ జూపుట
చేతనఁతిమాక్షరలోపము వచ్చినవే గ్రహింపవలయు నిట. అట్టి
లోపము సమాసమున జరుగునది గాఁబట్టి యీదివిరుక్తకార
కార్యము సమాసములలో వర్తించు నని సూచించినట్లే యైనది. 'దీని
ననుసరించి యీయాదేశము వృత్తియందు జరుగు నని స్పష్టముట
యచిత'(475) మని తె.వ్యా.వి. విశేషముగాఁ జెప్పినది. అది కుత్వాది
నిర్దేశముచేతనే సిద్ధింపఁగాఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పట యనవసర
మనియుఁ జెప్పి సద్ధారానువాదమే యగు ననియు గ్రహింపఁదగును.
ఇంక సమాసాలలో కుఱు ఇత్యాదిరూపములతో నీశబ్దములుండును
గావునను నట్టిరూపమున నున్నవానినే యిట గ్రహింపవలసియన్నది
గావునను వాని నట్లు నిర్దేశించుట లోపము గా దనియు నెవర
మనియు గుర్తింపవలెను.

ఇంక రెండవలోపము కడుశబ్దము ద్రుతాంతము గావున
'కడున్' అని చూపవలసియుండఁగా 'కడు' అనియే చూపుట (60)
యన్నది బా.వి. ద్రుతాంతమునే నిర్దేశించిన నెట్లుండవలెను? కుఱు
చిఱుకడున్నిడుశబ్దము అనియో? ఇది సమాస మగుట స్పష్టమే. ఇట్టి
చోట్ల ద్రుతప్రకృతికము లయ్యును ద్రుతవిరహితములుగాఁ జూపఁ
బడుట యితరస్థలములందును గమనింపవచ్చును. ఎల్లశబ్దబుద్రుతాంతం
బయినయవ్యయం బనుచో ఎల్లశబ్ద మనఁగా ఎల్లన్ అనుశబ్దమే కదా.
అట్లుపోలెబలెవలెశబ్దంబు లివార్థకంబులు, పోలెబలెలవరంబు లగుచో
(ప్రౌఢ. సమా. 38) ము న్నగుస్థలములు స్మరింపఁదగును. పోలెబలె
వలెలు ద్రు.ప్ర.లే కదా. అట్లే యిట సమాసమధ్యమున కడు అని

చూపినంతమాత్రమున నయ్యది ద్రు.ప్ర.కా దని భావింప నక్కఱ లేదు గదా.

ఇంకను కుఱు ఇత్యాదినిర్దేశము ననుసరించి యీకార్యము సమాసాలలో జరుగున దని స్పష్టము గదా. 'కడున్' అనునది ద్రుతాంతమై యైనను సమాసము చేయుటలో 'సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు' సనుకూతముచే నట ద్రుతము లోపించును. అనఁగా సమాసములో సంతిమూక్షరము లోపించినకుఱు ఇత్యాదులను జేర్కొన్నట్లే యిక్కడ సమాసమందు ద్రుతము లోపింపఁగా నున్న 'కడు' అనుదానిని సూరి పేర్కొనె నన్నమాట. ఇందులో దోష మేమియు లేదు. ఇంకను నిక్కార్యము సమాస మయిననే యగును గాని సమాసము గాకున్నఁ గా దనువిషయము విశేషముగాఁ జెప్పినట్లు గుచున్నది.

ఇది సమాసములలో నగునదిగా నిట గుర్తింపకపోవుటచేతఁ గాఁబోలును బా.వి. ఇం కొకలోపమును బ్రస్తావించినది. "నన్నయ కడునలుక యిత్యాదిగాఁ బ్రయోగి చియున్నాఁడు గావున నీద్విరుక్త టకారము కడుశబ్దమునకు నిత్యము గాదు. ఈయనిత్యతే గూడ స్పష్టమగుటకొఱకై సూత్రమునఁ దఱచుగా నగు నని పేర్కొని 'సవరింపవలె' నని (60) మూడవలోపమును జెప్పినది. వచ్చలవారు కూడ మొదట నిట్లే పొరవడినను బిదప సవరించుకొని (బా సూ.) కడునలుక ఇత్యాదులలో ద్రుతము గనబడుచున్న దనఁగా నది లోపింపలేదు. సమాస మైన లోపింపకతప్పదు గాన నది సమాసము గాదు. ద్విరుక్త టకార మగునది సమాసమునందే యని స్పష్టము గదా. అనఁగా నిట సమాసము గాకపోవుటచేత, కడు అనునాకారముతో నుండక 'కడున్' అని యుండుటచే, ద్విరుక్త టకారముప్రాప్తియే లేదు. కడు

నలుక అనునది వ్యస్తరూప మిటు నిట్లే యుండు, కట్టలుక యన్నది సమాస మట నట్లే యుండును. సమాస మై ద్రుతము లోపి చి కడు + అలుక యని యండ నిట ద్విరుక్తటకార మనిత్య మన్న క డలుక యనియే కావలె. కాఁగా గడుశబ్దముమున నీద్విరుక్తటకారము నిత్యము గా దని నిరూపింపవలె నన్న గ డలుక యనుప్రయోగమును జూపవలెను గాని కడు నలుక యన్నది కాదు. కాఁగా నిటను ద్విరుక్తటకారము నిత్యమే. కుత్వాదుల కనిత్య మని బా.వి. కూడఁ జెప్పలేదు. కాఁగా నీవాని కన్నింటికి నిత్యమే కావున 'దఱుచుగా' నని చెప్ప నక్కఱ లేదు. చెప్పిన నది ప్రయోజనవంతము గాక పోఁగా సస్థక మగు నని గుర్తింపవలయును. కావున సూరి యిాయా దేశమును నిత్యముగాఁ జెప్పుటలో బొరపా టున్న దని తె.వ్యా.పి. (478) భావించుట పొరపా టని స్పష్ట మగుచున్నది.

సూత్రము లోపరహితమే. కాని ఉడల కనక అుడుల కన్న సింకను స్పష్టముగా నుండెడి దనిపించు. విశేషవృష్టి యే మేని గల దేమో పరిశీలింపవలెను లేనిలోపములను జూపి ఇట్టిలోపము లున్నను ఈసూత్రవిషయము నన్నయాధర్వణములందు స్పష్టముగా నిరూపితము గానిది. చిన్నయయపజ్జతకు చిన్నినిదరశ్శ (61) మనల చావఁగొట్టి చెవులు మూయుటవలె గొంతనయముగా నున్నది.

అ దే శ ము :

‘ప్ర.ఆ. ఈసంస్థ నేలకో యుపయోగింపలేదు. తత్ స్థాన మునందు స్వాత్ స్వః భవేత్ మున్నగుసాధారణపదములనే వాడె’ (430) నన్నది తె.వ్యా.వి. అట్టియవసరము గల్గకపోవుటయే దానికిఁ గారణము. ‘పరుషాణాం గసడదావాః స్వః’ ఇత్యాదిగాఁ జెప్పనప్పుడు పశ్యంతనిర్దేశమువలన విధింపబడినగసడదవ లాపరుష

మలయొక్క స్థానమున వచ్చును. కావున మఱి నాదేశశబ్దము ప్రయోగింప నేల? అటఁ బ్రయోగించినను నది వ్యర్థమే యగును. అట్టిసందర్భాఁలలో సూరి కూడఁ 'బహుషములకు' గనడదల లగు నిత్యాదిగనే గదా చెప్పియున్నాఁడు. ఇట్లు స్థానినిదేశము స్పష్టము చేయ వీలు లేనిస్థలములయందే యాదేశశబ్దప్రయోగ మవసర మగును. 'ఆదేశాః కేవలా శ్చైషాం భావోఽభావః ప్రయోగతః' మొద లగుచోట్ల వి.వి. ప్రభృతులప్రయోగ ముట్టిద.

గ న డ ద వా దేశ ము :

'దీనికి గడనదవాదేశసంధి యని ప్రసిద్ధి. వీనినిసరళము (గడదలు) లని వ్యవహరింపరాదు. వీనియచ్చారణమునందుఁ గించి దానునాసిక్య ముండును (61) అన్నది బా.వి. ప్రసిద్ధివిషయము వేఱు. సూత్రిప్రభృతు లట్లు వ్యవహరింపలేదు. 'వాఁడు గొట్టె' ననుచో గాదేశ మయ్యె ననుట యుచితము కాని గనడదవాదేశము వచ్చె నని గాని గనడదవాదేశసంధి వచ్చె నని కాని యనుట సనుంజనము గా వనక తప్పదు. లాక్షణికవ్యవహార మట్లు లేదు.

గనడదవలను సరళము లనరా దని బా.వి. నిశ్చయించినది. గడదలులు సరికా లని బా.వి. ఇక్కడనే చూపినది. గనడదవలలో సవలు సిరాలే కాని సరళము లెట్లును గావు గాఁబట్టి వానిని సరళము లనము. సరళము లై సవర్ణము లిందు గడదలు మూఁడు. వీనిని గూడ సరళము లనరా దన్నమాట. బా.వి. సరళము లై సగడదలకు నీయాదేశము లై సగడదలకు నేదో భేదము చూపినది. కాని యది యత్ర తేలికగా స్పష్ట మవునది గాదు. కాని సూరిమాత్ర మీగడదలను సరళము లనుటను విరోధింపలేదు. క్రియా 115 సూత్రమునొద్ద లెస్సగు లెస్సగాను ఇత్యోదిగాఁ జూపించుచు 'ఇట సరళంబు నిత్యం'

బన్నాడు. అక్కడ ప్రథమమిండికకారమే గకార మైనది. ప్రథమ మిండి కటతల కై నగడవలనే సూరి సరళ మనె నన్నమాటయే. సూరి సరళ మనుట సమర్థనీయము కా దని (పరి7, రి2) బా.వి. అక్కడఁ జెప్పచున్నది. ఇది నిరాధారము. ఈగడవలు వర్ణమాలలో నిర్దేశించి నవే కాని వేఱు గాదు. వానికి సరళము అనుసంజ్ఞను సూరి నిర్దేశించిన కదా. తద్భిన్నముగా నానునాసిక్య మంతయో యింతయో యుండి యున్న వీనిని బ్రత్యేకవర్ణములుగాఁ జెప్పవలసియుండును. యరలవలను లఘులఘువులుగాఁ జెప్పవలసినట్లే గనడవలను (కించిత్) అను నాసికము లనియు సవనునాసికము లనియు విభాగింపవలదా? శాబ్దికు లెవ్వరుఁ జెప్పనియ్యాయంశ మిందలివిశేషము.

తె.వ్యా.వి పరుషముల కాదేశముగా వచ్చినసరళములను బరిణతసరళము అనవచ్చు ననుచు వీనికి సహజసరళములకు సుచ్ఛారణ మునం దీప ద్భేద ముండిన నుండవచ్చును. కాని తెలుఁగువ్యాకర్తలు లఘులఘుభేదములను గుర్తించియు నిట్టివాని కీరీతిభేదమును జేర్కొన రైరి. (430) యన్నది. తె వ్యా.వి. కూడా భేద ముండిన నుండవచ్చు ననుకొన్నది. కాని యాభేద మేమియో యటఁ జెప్పలేదు సరి గదా భేదము గల దని యేని నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేదు. తెలుఁగువ్యాకర్త లాభేదమును నిరూపింపలే ననిమాత్రము నిశ్చయించినది. అసలు లఘులఘుభేదనిరూపణమే శబ్దశాస్త్రమున సననకమా యనుట విచార్యము.

పూచెఁ గలున అనుచో ద్రుతము పైని గకార మాదేశ మైనది. వాడు గొట్టె ననుచోఁ బ్రథమమిండి ననఁగాఁ గళ పైని గకారము గకార మైనది. ఇవి రెండును సమానములే యగునా? కించిదానునాసిక్య మీరెంటు సమానమా? లేక యిటును భేదము

గలదా? భేద మున్న దేమో యుచ్చారణమున స్పష్టము గాదు. జూపము - జూజము, ఇత్యాదులందును బరిణామము గలదు. పాణిత సరళము లనుకల్పనమువలనఁ బ్రయోజనమును స్పష్టము చేయ ను సినది.

గనడదవాదేశస్థలములనుగూర్చి పేర్కొనుచు శా.వి. ప్రథమావిధక్తియందున్న పదములమీఁదను దానితో త్యుము లగు నీత్యైకవచనాంతము లైనయవ్యయములమీఁదను కళ లగుక్రియాపద ములమీఁదను సున్నకచటతపలు బహుళముగా గనడదవ లగు' (62) నన్నది. ఇందులో 1, 2, 3. విషయాలు సూరిరూత్రవివరణము స్పష్టము చేయుచున్నది. నడుమఁ బ్రథమాంతతుల్యము లైననీత్యైకవచనాంతము లైనయవ్యయము లేవి? అప్పుడు ఇత్యాదులు అని శా.వి. అభిప్రాయము గుర్తింప వచ్చును. కాని సూరి వీనిని బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించలేదు. ప్రథమమీఁద నని సూత్రించివాఁడు వాఁడు గొట్టె నిత్యాదులతోనే యపుడు సనియే నన్నది చూపినాఁడు. అది ప్రథమాంతమే కదా. ప్రథమాంతమే యని సూరి వివరణములో స్పష్టము చేసినాఁడు. అది ప్రథమాంతమే యైయుండఁగాఁ బ్రథమాంతతుల్య మనుట యెట్లు? అన్న అమ్మ ఇత్యాదులవలె నది స్త్రీసమము. ఇది ప్రథమాంతమే. ప్రథమాంతతుల్యము లనుచో నీయవి ప్రథమాంతములు గా వనవలసియుండును. కాబట్టి ప్రథమాంతాలను, గళ లైనక్రియాపదములను, రెంటిని బేర్కొన్నజూలును నడుమఁ జెప్పిన యంశ మనవసరము.

నీత్యైకవచనాంతా లైనయవ్యయా లన్నది తె.వ్యా.వి. సూరి నీత్యైకవచనాంతా లనినాఁడు. అవ్యయా లనుట విశేషము. 'యదా తదా అనునవ్యయములు ప్రథమాంతములు' (62) అనుటలో

బా.వి. తెలుగులో అపు డిత్యాదులు అవ్యయా లనుకొన్న దేమో. సంస్కృతములో యదా, తదా, ఇవానీ, అనుచవి యవ్యయములే. కాని తదర్థకము లైనవిలుడు మె॥ తెలుగుశబ్దాలు అవ్యయాలు కావు. ఇవి యశాపవిధ క్తిశబ్దములు. ఇప్పటినుండి, అప్పటికొఱకు, ఎప్పటికి అప్పటన్-ఇత్యాదిగా నాయయ్యర్థములం దత్తద్విధ క్త్యంత రూపము లున్నవీని నవ్యయము లనుట యసమంజసము కదా. నిత్యైకవచనాంతం లనుటలోనె యివి యవ్యయములు గా నను విషయము తెలియచున్నది. అవ్యయము లయిన నేవిధ క్తివచనము లును గనిపింపవు గదా. అవ్యయము లన్నపుడు నిత్యైకవచనాంతము లను తెల్లు? అందుచు బహువచనము గూడ నుండునవ్యయము లుండునా? నిత్యైకవచనాంతము లనుటచేత వీనికి నేవిధ క్తిలో నై నను నేకవచనాంతరూప ముండును గాని బహువచనాంతత లే దని యర్థము. అనఁగా నితరవిధ క్తులును యథాసంభవముగాఁ జేరు ననియు నై న నేకవచనాలే చేరు ననియు నిత్యైకవచనాంతము లనుపదము తెలుపుచుండుటతో నివి యవ్యయములు గా ననువిషయము స్పష్టము. కాబట్టి యపు డిత్యాదుల నవ్యయము లనుట పొరపాటు. అవి గాక యితరములనుగూఁచించి యిటు బ్రస్తావనయే లేదు. నిత్యైకవచనాంత ములప్రసక్తి యపు డిత్యాదులవిషయములోనే గదా యిక్కడ జరిగినది. ఏ మైన నవ్యయము లనుపప్పుడు నిత్యైకవచనాంతము లనుప్రసక్తి యనవసరము.

తె వ్యా.వి. 'నిత్యైకవచనాంతంబు లనఁగా ప్రథమాభిధ క్తి నిత్యైకవచనాంతంబు లనియే తాత్పర్య' (449) మని వివరించినది. అదియు సరి గాదు. 'అప్పటికిన్' అని సూరియే స్థలాంతరమునఁ జూపియున్నాడు గదా. ఏవిధ క్తిలో నై నను నేకవచనమే యపు నని

గ్రహింపఁడు. ప్రథమ యయిననే పై పరుషములు గనడదవ లగును గావున నిచ్చటఁ బ్రథమైకవచనాంతమును సూరి చూపెను. నిత్యైక వచనాంతతానిరూపణము సంధర్భానుసారముగా వచ్చినప్రత్యేక మయినయంశము. యదా తదా అనువివరణములోని ప్రథమాసంధర్భ మునకు దీనితో ముడి నెట్టరాదు.

ఈయాదేశము బహుళ మన్నాఁడు సూరి. న్యాయ్యముగను ఇత్యాదులే కాకుండ తెల్లవాఱు ఇత్యాదులును బ్రవృత్తికి లక్ష్యము లన్నారు వజ్రలవాఱు.

అప్రవృత్తికి 14 సూత్రోదాహరణములు (62) అని గ్రహింపవలె నని భావించినది బా.వి. ఇది సరి కాదు. వాఁడు కంసారి ఇత్యాదుల గనడదవాదేశాభావమును 14 సూత్రము ప్రత్యేకముగా సాధించుచుండఁగా నీసూత్రములోనిబహుళశబ్దముచేత సంగ్రహించుట యసంగతము. అచఁగా వాఁడు కంసారి యని యుండఁగా ప్రథమమీఁది - అనుసూత్రముచేత రావలసినగాదేశము ఈసూత్రములోనిబహుళశబ్దముచేత రా దని చెప్పిన నీయుదాహరణము లన్నియు నీసూత్రమునొద్దనే సిద్ధించుచున్నవి. ఇంక 14 సూత్రము దేనికి ? వ్యర్థ మన్నమాట. స్త్రీవాచకతెన్ననుసంబోధనాంతములకు సంధి లే దనుసంశయమును ప్రత్యేకముగా సూత్రించినాఁడా ? 14 సూత్రమునకు లక్ష్యములు గానివానినే యిక్కడ సప్రవృత్తికి లక్ష్యములుగా స్వీకరించుట నమంజనము. అయిన 14 సూత్రలక్ష్యములును నిక్కడనే గ్రహించిన నాసూత్రము చెప్పకుండనే సరిపోయెడిది గదా యనవచ్చు. ఆలక్షణము నియతముగాఁ గనఁబడుచుండుటను బురస్కరించుకొని స్పష్టముగా సూరి ప్రత్యేకించి చెప్పియుండవచ్చును. త్వార్థకేకారసంధివలె నిదియు ననుచుగాఁ గనఁబడెను నాదేశము లేకపోవుటలోనిప్రాచుర్యము ననుసరించి యాలక్షణమును స్పష్టము

చేసె నన్నమాట. అంతియ కాని యాదేశము చేసిన శబ్దములో భ్రాంతియో మఱి యేదియో కలుగు నని నిశేధించె ననుట (బా.వి. 64) శాస్త్రీయము గాదు.

ని త్య త :

“ఈసంధి (గనడదవాదేశము) నన్నయభాషలో అనేక సందర్భములలో నిత్యముగనే జరిగెను. అందుకే వికృతివివేకమునందు పరుషా వా స్వరూపేణ... కలదు. ప్రథమా అనగా విభక్తి, కాక్స్వర్థకము, సంబోధనార్థకము అవ్యయము కర్మధారయనమా సార్థము అచేతనార్థము మున్నగువానికి పరమందలిపరుషములు గనడదవ లగు నని శృంగారభూషణుఁడు చెప్పినట్లు కలదు. ఇట్లు నిత్యముగాఁ గల్గునీయాదేశమును క్రమముగా బహుళముగా నిర్దేశించుటకు కారణము ప్రయోగములందలివైవిధ్యమే.” (రీతి) అన్నది బా.వి. దీనినిబట్టి పరుషా వా స్వరూపేణ భవన్తి ప్రథమాన్తోపరిస్థితా యన్నది గనడదవాదేశమును జెప్పచున్న దని బా.వి. తలచినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. పరుషాః స్వరూపేణ వా భవన్తి యని యీకారిక పరుషములు వికల్పముగా స్వస్వరూపముతో నుండు నని చెప్పచున్నది. గనడదవా సుస్యః అనుచింతామణిలక్షణ మీయాదేశమును నిత్యముగాఁ జెప్పచుండఁగా నీకారిక పరుషము లట్లే యుండుట యనగా గనడదవలు కాకుండుటను వికల్పముగాఁ జెప్పచున్నది. అట్టియెడల బా.వి. ఈకారిక గనడదవలను జెప్పచున్నట్లు పేర్కొనుట యసంగతము. ఇంకను బా.వి. నన్నయ యనేకసందర్భములలో నిత్యముగాఁ బ్రయోగించె ననియు నందుకే వికృతివివేక మిట్లు పేర్కొన్నదనియు మొదలుగాఁ జెప్పటనుబట్టి యీకారిక గనడదవాదేశము విధించునదనిమాత్రమే కాక నిత్యముగా నైతము చెప్పచున్న దనియుఁ దల

చుట గమనింపవచ్చును. కారికయందలి 'వా' శబ్దమును బా.వి. పట్టించుకొనలే దన్నమాట. నన్నయ నిత్యముగా నాదేశమును బ్రయోగించినసందర్భము లివి యని బా.వి. చెప్పుచున్నది. ఈ కారికచేత సిక్కడనే యాదేశము వికల్పముగా నహోబలుడు వ్యాఖ్యానించి యున్నాడు. (కవిశి. 305) అది యట్లుండ నిందుఁ జేర్కొనబడని సందర్భములలో నన్నయ యాదేశము సనిత్యముగాఁ బ్రయోగించెనని యర్థ మగుచున్నది. వాడు గొట్టె నిత్యానుల నన్నయయు వికల్పముగనే చేసెనా? ఇది కవిశి. ప్రభృతివ్యాఖ్యలకుఁ గేవలము విరుద్ధార్థ మనుట స్పష్టమే. (వ్యా.సం.స. 261)

కారికార్థవివరణమున నింకను బా.వి.లో ననౌచిత్యములు గుర్తింపవలసియున్నవి.

'ప్రథమా అనగా విభక్తి' యనుటలో విభక్తి యనఁగాఁ 'బ్రథమావిభక్తి' యని గ్రహింతము. ప్రథమా-విభక్తి కాక్వర్థము మున్నగువానికి పరమంవలి-అనుటనబట్టి ప్రథమాన్తోపరిస్థితాః అన్నది కూడ కాకొ ఇత్యానులవలె బ్రత్యేకముగా వ్యాఖ్యానించినట్లు తెలియవలెను. అక్కడఁ దప్ప 'బ్రథమా' యన్నదళ మిం దింకొకచో లేదు గదా. (క.మం.32) కాకుస్వరముమీఁదను... ఉన్నటు పంటిపడుషములు ప్రథమావిభక్తిమీఁద నిల్చిన వైనను వికల్పముగా స్వరూపముతో నిల్చిన నగుచున్న నని (వ్యా.సం.స.261) వచ్చువారు నిరూపించినతీరు సముచిత మైయున్నది. 'కర్మధారయసమాసార్థము-మున్నగువానికి పరమంవలి' - అన్న బా.వి లో కర్మధారయ సమాసార్థమునకుఁ బరముగా నుండుట యన్న దెట్లొ స్పష్ట మగుట లేదు. 'కర్మధారయమందు' (వ్యా.సం.స. 261) అనియె చెప్పవలెను. 'కాక్వర్థము సంబోధనార్థకము' అన్నట్లుగాఁ గాక బా.వి. అచేత నార్థ మనియెఁ జేర్కొన్నను (63) తదర్థక మగుశబ్దమునె గ్రహింపవలయును. మూలమున అచేతనార్థకే యని యంటయు స్పష్టమే.

గ స డ ద వా దేశ భా వ ము :

తె.వ్యా.వి. సన్నయకుఁ బూర్వమందలి ప్రాచీన శాసనములను బరికించిన ఆచ్చికములమీఁదిసాంస్కృతికములకు సాంస్కృతికముల మీఁదిసాంస్కృతికములకు నిట్టియాదేశ మున్నసాక్ష్యములు లభించును. ఇట్లు ప్రాచీనకాలముననే యీయాదేశము సాంస్కృతికముల మీఁదిసాంస్కృతికములకుఁ గూడ నట నటఁ బొడఁగట్టుచుండుటను బట్టి పైచింతామణికారికలోనివికృతిశబ్దము ఆంధ్రభాషావరముగా నుపయుక్త మని అందులో సాంస్కృతికములకు మాత్ర మిట్టినిషేధముద్దేశింపబడియుండె నని యూహింపఁదగును. (463, 464) అన్నది. ఇందులోఁ గార్యకారణభావము గుదురక వైరుధ్య మేర్పడుచున్నది. సాంస్కృతికపరుషాలకు గసడదవాదేశము సన్నయకుఁ బూర్వమున్నపుడు దాని సంగీకరింపవలెఁ గాని నిషేధించుట దేనికి? నిషేధించుటకు నాదేశ ముండుట కారణ మెట్లగును? సాంస్కృతికపరుషాలు గసడదవ లగుట యచ్చతెనుఁగులపైని సంస్కృతసమములపైని రెండింట జరుగుచున్నది. వికృతికి నాంధ్ర మనునర్థము (సంస్కృతసమ సమేతరభాష మొత్త మన్నమాట) చేసిన నెట్లు? రెండింటిపైని నిషేధము చెప్పటకా? వికృతిశబ్దమున కచ్చతెనుఁ గనియే బా.వి. అర్థము చేసినది. (63) ఇంకను బ్రయోగము లున్నపు డపార్థము కలుగు నేమో యని (యాదేశముచేసిన) లే దని నివారించుట యక్రమమే యవును.

ఇట వి.వి. వచనములయొడను బా.వి. వివాదములకు నెలవైనది. ‘కేచిదాద్యస్య వో స స్యా న్న చ ప్రాసే యతౌ తు వా’ యని చూపి “కొండలు సంస్కృతసంబంధ మైనపకారమునకు వకారము కాదు. ప్రాసమందును కాదు. యతియం దుండుపకారమునకు వికల్పముగా వకారము వచ్చు ననిరి” (65) యన్నది. ఇది క.మం.

ననుసరించినపాఠమును వివరణము నైయున్నది. (క.మం.313) కాని కవిశి. నుండి 'కేచిదాద్యస్య పో వ స్యా'త్తని కారికాపాఠము. అహో. 'ఆద్యస్యః సంస్కృతసంబంధినః పకారస్యేత్యర్థః' (కశివి. 316) అని యీదశమున కర్థము చేసెను. బా.వి.లో గూడ 'పో న స్యా'త్తన్నదే యద్విత్తపాఠ మేమో. 'హో' యన్న దచ్చపౌరపాటు గావలె. కాని యందు ఆద్యస్య షః న స్యాత్ అని పకారమునకు పకారము గా దని ముందే చెప్పబడగా ప్రాసే చ న యని ప్రాసయందును లే దని విశేషించి చెప్ప నేల? లే దని మొదలే చెప్పి గాన నెట నే నున్నహో విశేషారంభ మొప్పును. అనగా కేచిదాద్యస్య పో న స్యాత్ యతౌ తు వా యన్నదే చాలు. న చ ప్రాసే యనుట పునరుక్తియే. క.మం. ననుసరించి హో న స్యా త్తని ముద్రితపాఠమే బా.వి. ఉద్దేశించిన వనవలె. అట్టియపుడును బైయనౌచిత్వ మట్లుండును. పైగా షః అనుదానింబట్టి పకారస్య యన్న దూహ్య మనవలె. షః పకారస్య యనుదానికంటె నిది కొంతయస్పష్టము. కవిశి. ననుసరించి పో వ స్యా త్తని విభావముగా గ్రహించిన న చ ప్రాసే యనునది సార్థక మగును. అస్పష్టతయు నుండదు. "సంస్కృతీయ మైవపకారమునకు పకార మగును. ప్రాసయందు గాదు. యతియందు వికల్ప" మని కారికార్థ ముచితముగాఁ జెప్పవగును.

"కేచి ద్వయో ధ్వీకల్పత్వం యతౌ సర్వత్ర కేచన — కొంపలు సంస్కృతాంధ్రములయం దుండుపకారపకారములకు యతి యందును ప్రాసయందును వైకల్పికత్వమును బేర్కొనిరి." (65) అని బా.వి. కారికలో 'యతే' అన్నది యచ్చపౌరపాటు. 'యతౌ' యసి యుండవలె. సర్వత్ర అనుదానికి సంస్కృతాంధ్రము అనియు ధ్వయోః అనగా యతిప్రాసలు రెంటు ననియు బా.వి. వివరణము. (క.మం.313) అట్టియెడల యతౌ యనుదశమున కన్వయ మెట్లు?

ఇట క.మం. 'కొండలు యతిప్రాసములయం దుండుపకారమునకు పకారము వికల్పముగా వచ్చు ననిరి. కొండలు యతియందు సంస్కృతాంధ్రశబ్దములయం దుండుపకారమునకు పకారము వికల్పముగా వచ్చు ననిరి. (33) యని పేర్కొన్నది. యతిప్రాసములందు వికల్ప మని సంస్కృతాంధ్రవివక్ష లేక సామాన్యముగాఁ జెప్పిన పూర్వార్థముచేతనే యతియందు సంస్కృతాంధ్రముల పకారమునకు వికల్పముగనే పకారము సిద్ధించుచుండ యతౌ సర్వత్ర కేచన యను తరువాతిభాగము కేవలము వ్యర్థమే కదా. అది తెలిసియె బా.వి. క.మం. చెప్పినయర్థమును సూర్చిన దని తలచినప్పటికిఁ బై ని బేర్కొన్నట్లు యతౌ యనుశబ్ద మం దన్వయింపనేరదు. కాఁగా క.మం. చెప్పినయర్థము గాని ఎట్లేని బా.వి. చెప్పినయర్థము గాని సమంజసములు గా వనకతప్పగు. బా.వి. వివరణ ముచితము కాదు. పై ని గొండలు ప్రాసలో లే దని యతియందు వికల్ప మని చెప్పఁగా నిట నింకఁ గొండలు "యతిప్రాసలు రెంటు వికల్ప మనగా (కేచిద్వయోర్వికల్పత్వమ్) మఱి కొండలు యతియందుమాత్రము సార్వత్రిక మని (యతౌ సర్వత్ర కేచన) చెప్పి" రని (వ్యా.సం.స.261) గ్రహించుట సక్రమ మైయున్నది.

“వికృతాః పరుషా శ్చ స్పృష్టస్య ఆద్యపదాదిగాః స వో గసడడా స్సేఽపి పరుషాః ప్రథమాహితాత్ - తెలుఁగుపదాది కచలుతపలు వికల్పముగా గసడదవ లగును. రామఁడు పలికెను పలికెను.” (క.మం 34, బా.వి 65) ఈకారికపూర్వార్థమును వజ్రలవారు వికృతా త్పరుషాశ్చ స్పృష్టస్య ఆద్యపదాదిగాః అనిచూపి తెలుఁగులపైని సాంస్కృతికపరుషములకు గసడదవ లగు ననిరి. (వ్యా.సం.స 261) కాని వి.వి.గ్రంథమునకు మూల మైనకవిశిలోఁ గారిక వజ్రలవారు పేర్కొన్నట్లు గానరాదు. ఇంకను సహజ. “వికృతాః—ఇత్యర్థవిశేష

భావేఽపి హరికవిమత ముద్దీపితమ్” (306) అనెను. అంతకుముందు ‘పరుషా వా స్వరూపేణ—ఇతి సంస్కృతాసంస్కృతసాధారణ్యేన అర్థ విశేషే. వికల్ప ఉక్తః (305) అనుట ననుసరించి యిట నారీతియర్థవిశేషములు లేకున్నను సాంస్కృతికపరుషములును సాంధ్రపరుషములు నట్లే యుండుట యనగా గనడదవాదేశము లేకుంట చెప్పబడినట్లునునది. బా.వి. (క.మం.) రాముడు వలికె పలికె నని యుదాహరించుటోష్ఠ. అట్లే రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగ, పాలింపఁగ, వీరల్ గోపించిన కోపించిన, వాడు వలికె పలికె, నని యుంటయు నిది సాధించుచున్న దని గుర్తింపవలె. కాఁగా క.మం. దాని ననుసరించి బా.వి. తెలుఁగుకచటతపలు వికల్పముగా గనడదవ లగు నని వివరించుట సరి కా దని స్పష్ట మగుచున్నది. దీనివలననే “ఇట్లు నిషేధము లున్నను రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగవంటిప్రయోగములు లేకపోలేదని రాజ్యశ్రీ వాలింపఁగ ననుకీర్తిచి యీలక్షణములకు విరుద్ధ మన్నట్లుగా బా.వి.నేర్పొనుటయు ససంగత మని విర్ణయింపవలసియున్నది. అహో.మతిము నష్టలవారివివరణములఁగూర్చి గ్రంథాంతరమునఁ జర్చింపబడును. కాని బా.వి. కాశ్వర్థకాదులతోపాటు ప్రథమా విభక్తిమీఁద వికల్పతను బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొన్నది గదా (63) మఱల నిటఁ దెలుఁగుపదాదికచటతపలకే వికల్పతనే విధించుట పునరుక్తి కాదా? ఈకారికపూర్వార్థము బా.వి.వివరణమునుబట్టి పునరుక్తి యై వ్యర్థ మగుచున్నది. అహో. చెప్పినయర్థమున గుణమున్నదో లేదో లేకువాతినంగతి కాని కారికకు బా.వి. (క.మం) చెప్పినయర్థముమాత్రము సరిపడ దని యిప్పటికి గుర్తింపవలె.

మృస్త ఆవ్యపదాదిగాః మొదలగుకారికాభాగమునకు (ఈయన్వయము క.మం. ననుసరించినదే) “ప్రథమమీఁదివి సమాస

మందు నున్నవియు నగుసంస్కృతశబ్దాదికచటతపలు గనడవలలు గావు. రామనామము పాపహరము. అతడు కంజవళాక్షుడు మొ॥ (రీ) అన్నది బా.వి. (ఈయ్యమునూత్రము క.మం.కంటెభిన్నము.) ప్రథమమీది వని కారిక వేట చెప్పుట స్పష్టతకే యననలె. ప్రథమే తరాంతముపైఁ దెలుగుపదాదిపరుషముల కేని గనడవలలు రావు గదా. ప్రథమమీద నున్నసంస్కృతేకపరుషములు సమాసముండ యుండవలెనా? అందుకే పాపహర మనుసమాస ముదాహరింపబడిన దన్నమాట. అట్లు గాక అది + తథ్య మని యున్న వసుకొండము. ప్రథమమీద నున్నను సంస్కృతశబ్దాదినే యున్నను సీపరుషములు సమాసమునం దున్నవి కావు. కావున గనడవలలు రావచ్చు నన్న మాట. ఇది పథ్య మన్నప్పు దొప్పినయూదేశము వాడు కంసారి యనుచోఁ ద ప్పగుట వింతయే యనక తప్పదు. ఇదే యర్థము కారికాకర్త యదేశించిన నది యనంగత మనక తప్పదు (క.మం. కూడ దీనియర్థవివరణము నఁ బ్రమాదపడినది. ఆశ్చర్యము గ్రంథాంతరమునఁ జర్చింపబడు.)

వి.వి.లక్షణమునకు నాధార మైనకవిశి. ననుసరించి 'వికృతాః పరుషా శ్చ స్యుః స్యుః స్త ఆవృషదాదిగాః అన్న చొకయంశము కాఁగా న వో గనడదా స్పేషి పరుషాః ప్రథమాహితాత్ స్యుః శ్చిన్నాదేవ తస్మా త్తే వినా ద్వంద్వం మతే హరేః (హరే ర్మతే' యని క.మం.పాఠము.) యన్న దిం కొకయంశము. కాఁగా దీనికి వజ్జులవారు పేర్కొన్నయర్థమునను గలతడఁబాలు గ్రంథాంతరమునఁ జూడఁదగు. "సమాసమునం దైనఁ బ్రథమయనుటకుఁ దగినశబ్దము కంటెఁ బర మైనప్పటికిని బై పరుషములు గనడవలలు కావు. అందు వలన ద్వంద్వమునఁ దప్ప నితరస్థలముల వ్యస్తతలోనే గనడవ

లగును' అని దీపిచ్యుక్తమును గుర్తింపఁదగు నని యిప్పటికి నిర్ణయించుటాస్పష్టము.

క.నుం. ననుసరించియుఁ గొంత విలక్షణముగను వి.వి.లక్షణములకు బా.వి. చేసినయర్థము నముచితముగాఁ గానరా దనక తప్పదు.

ద్వంద్వము :

ద్వంద్వంబునం బడంబుపయి పరుషములకు గనఁదగవ లగు ననుటంగూర్చి బా.వి. “ఇది నిత్య మగుఁడేశమే యైనను కొన్ని లక్ష్యములు శ్రుతిహితములు కావు. అట్టిచోట్లను ప్రాసములలోను ఈయాదేశము చేయక మానియంజవచ్చును” (రిరి) అన్నది. ఈ చెప్పినతీరునబట్టి పై కారణములచేతఁ గవులు మాని రని కవిప్రయోగములను వర్ణించుట గాక పై కారణములచేత నిత్య మైనను సీయాదేశమును మానుకొనవచ్చునని శాస్త్రమున ననుజ్ఞ యిచ్చుట తోచుచున్నది. అది యట్లే యైన నమండనము కాదు. శ్రుతిహితము కాదని శాస్త్రము చెప్పినదానిని జేయ మాను తెట్లు? అట్టిది చారిత్రక వ్యాకరణముల నొప్పు నేమో కాని యిటు గుచురదు. శ్రుతిహితమయ్యును గవిప్రయక్తము కానిదానిని, వ్యాకరణ మనుసరింపనిదాని నామోదించు తెట్లు? ఇట్లే ప్రాసలందు మానవచ్చు ననుటయు.

స్వస్వతఃకొఱకుఁ గావచ్చును, గాని యిటు బా.వి. ‘పూర్వోత్తరపదము లేకవచనములం దుండవలెను. సమాసము బహువచనాంతము గావలయును.’ (రిరి) అన్నది. తల్లిదండ్రు లనుచోట నింతియ. కాని టక్కుడెక్కు లిత్యాదిస్థలములలో టక్కులు + టెక్కులు అని చూపిన నిబ్బంది లేదు. ఆలును బిడ్డలును ఇత్యాదు లిట్లు. కాలునేయి ఇత్యాదు లరుదు.

ప రు షా ల కు స ర ణా లు :

‘ద్రుతప్రకృతికముమిడిపరుషములకు సరళము లగు’ నను సూత్రమునకు మూలమును జూపుచో శా.వి.లో ‘పరుషాద్ధృతప్రకృతికా త్సరళా స్యుః (66) అని యుండుటలోని పొరపాట చూచునకు సంబంధించినదా? పరుషా ద్రుతప్రకృతికా త్సరళాస్యుః అని యుండవలె.

మికన్ జ్ఞేమమె ఇత్యాదులందు సరళాదేశము లే దనియు నీవిషయనిరూణములోఁ బ్రాచీనవ్యాకర్తలు శ్రద్ధ వహింపలే దనియుఁ గొన్నిసంయుక్తాక్షరము లాదియందుఁ గలపదములలో శ్రావ్యత ననుసరించున దనునారాయణీయమువినరణమును తె.వ్యా.వి. (439) ఆమోదించినది. సూరి బాలవ్యాకరణములోఁ జెప్పలేదు గాని సూత్రాంధ్రములో ‘న పరుషాణాం ఖరి వికారః’ అనియు, నెటువంటి సంయుక్తములోని పరుషములకు సరళములు గావో స్పష్టమగు స్థానములను చూచినాడు.

కం దో యి :

దీనినిగూర్చి వివాదములు చాల నున్నవి. శా.వి. చాల ములువుగాఁ దేల్చినది. ‘(కన్) ఇందలినకారము ద్రుతము కాదు... బిందువు నిరూపింపఁదగియుండుటనుబట్టి ద్రుతమునంటి దనఁదగు (70) నన్నది. ఆపిదప నీం కొకచోటఁ గూడ ‘కన్ + దోయి, సమాసము. సకారము ద్రుతతుల్యము’ (74) అన్నది. ద్రుతతుల్యము లనువాని ప్రసక్తి సూరి గాని యితరులు గాని చెప్పినట్లు గానరాదు. ద్రుతము నకు బిందువు గానంబడియెడి నని చెప్పి కన్ + దోయి, కందోయి యనియు ‘ద్రుతమునకు లోపము లే’ దని కన్గోయి యనియు సూరి చూపు చుండఁగా నది ద్రుతమే యనుట యచితము గాని నిరధార మైనతుల్యతాకల్పనము సమంజసమా?

శా.వి. ఇదేవిధ మయిననుమస్వయము స్థలాంతరమునఁ గూడఁ జేసినది. ‘కొన్నియెడల ద్రుతంబుమీఁద నకారంబు గానం బడియెడి’ ననుచోట నకార మనుటలోఁ బ్రయోజనమును వివరించుచు “దీనిని ద్రుత మన్నచో దీనికి స్వత్వ ముండునా యుండదా? అను చురచు. అందుచే దీనిని నకార మనిమాత్రమే సూరి కేర్పొనెను. అది ద్రుతమే యనక నకార మనుటచే ద్రుతలక్షణము కొంత కలది యగు” (77) నన్నది. ద్రుతంబుమీఁదిద్రుతమునకు స్వత్వంబు లే దని సూరి ఆం.శ.శా.లోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కాని బాల.లోఁ బ్రస్తావింప లేదు దాని నక్కడనుండి గ్రహింపవలెనా? ‘చకారంబు’ను జెప్పెను గాన దానిస్వత్వమును అదియునున్ గాక యని పొల్లనకారముతోనె యుండుటవలన స్వత్వనిషేధ మననంము లే దని బాల.లో స్వత్వ నిషేధము చేయ మానియుండును

అది యట్లుండ ద్రుత మనక నకార మనుటచేత ద్రుత లక్షణము కొంత కలది యవు ననుట గుచుదునది గాదు. ద్రుత మనఁ గూడ దనుచుద్దేశముతోనే నకార మని యన్నపక్షమున నందు! ద్రుత లక్షణ మెంతమాత్రము నుండుటకు వీలు లేదు. (పూర్వపదాంత్య డకారంబు చకారం బగు నన్నప్రౌఢ లక్షణమున నకారమున నందు ద్రుతలక్షణమెంతేనిచున్నదా?.)

ద్రుతలక్షణము గొంత యుండు నన నెంత? బింద్వాది ద్రుతకార్యము లవును గదా. కొంతే ద్రుతలక్షణ మున్న దని ద్రుత కార్యములు కొంతవఱకె వచ్చి మఱి కొంత యాగిపోవుట లేదే. బిందుసంశ్లేష లవును గాని స్వత్వము గా దని, ద్రుతకార్యములు కొన్ని వచ్చిన నొకటి వచ్చుట లేదు గాన ద్రుతలక్షణము సమగ్రముగా లే దనవలయునా? స్వత్వ మొక్కటి లేనప్పుడు ఆం.శ.శా.లోవలె దాని

నిక్కడ నిషేధించుకొనుట యుక్తము గాని యింతద్రుతలక్షణ మనుపద్యతి యుక్తము గాదు. బింద్వాదులలోనే యేదో యొకటి స్థలాంతరములలో రా దని చెప్పిన నది లక్ష్యవిరుద్ధ మగుఁ గాని లక్షణ విరుద్ధము గాదు. కొంతలక్షణముచే స్వత్వమే రా దనునియమ మే మున్నది? కాబట్టి రానిది స్వత్వ ముక్కటే యయి యది యానకారమునకు నియత మయినపుడు దానిని స్వప్తముగాఁ జెప్పటయే (విధించుటయే) యుచితము.

అస లిక్కడ స్వత్వముమాత్రము రాదని చెప్పవలెనా? ద్రుత మన్న స్వత్వ మగు నేమో యని సకార మని చెప్పెనా? ఈసకారము పూర్తిగా ద్రుతమే యనుకొందము. అప్పుడు స్వత్వ మయిన నిబ్బంది యేమి? విధింపబడినదే సకారము కాబట్టి స్వత్వ స్థితి పొల్లసకారముతో నుండుటయే యవును. అదియనున్ గాక యన్నది స్వత్వ మన్నమాట. అదియను న్గాక యనుసంక్షేప మంగీ కరింపబడఁగా అదియన్ గాక యనుస్వత్వ మంగీకరించుటలో భేద మేమి? అనఁగా స్వత్వము నపు నన్న నిబ్బంది లేదు. బిందుసంక్షేప స్వత్వము లనుద్రుతకార్యము లన్నియు నచ్చునపుడు సకారమున ద్రుతలక్షణము సమగ్రముగనే కల దని బా.వి. పద్యతిలో నైనఁ జెప్పవచ్చును.

ఎప్పు డీసకారమున కొకటి యొక ద్రుతకార్య మగపడు చున్నదో యపుడు దీనిని ద్రుత మనక తప్పదు. (ద్రుతము గాకయుఁ దత్కార్యము సిద్ధించుటకు లక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు గదా.) ద్రుతకార్యాలలో నే దైన నచ్చుట యిష్టము లేకున్న దానిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకొనవలసినదే. తానునేనుద్రుతమునకు సంక్షేపము లే దనలేదా? అట మాత్రము ద్రుతలక్షణము కొంత

మాత్రమే యున్న దన్న జాలదా? సూరి తాను నేనులు ద్రుతప్రకృతిక తుల్యము అని చెప్పియు బాల.లో నవి ద్రుతప్రకృతిములే యని చెప్పబ గమనార్హము. కాగా ద్రుతతుల్యము అనియు, ద్రుతలక్షణము కొం తియే యున్న సకారా అనియు రకరకాలకల్పనలు శాస్త్రసమ్మత ములు గామి సంగీకారయోగ్యములు గా వని చెప్పకతప్పదు.

కాగా 'కన్'లో సకారము ద్రుతతుల్య మనుట యొప్పుదు. కందోయి యనురూపముఁగూర్చి గ్రంథాంతరమునఁ బరామర్శింపఁ బడియె. (చూ.ద్రు.) ఇక్కడ ద్రుతమునకు సమాసములో రావలసిన లోపము నటయిఁకఁచుచునూత్రము వారించిన దని బా.వి. (74) స్పష్టము చేసివది. తదనంతరము సరళపరకత్వముచేతఁ గూడ ద్రుతి లోపము ప్రాప్తించును. దానిని గూడ నటయిఁక — సూత్రమే వారించును.

అదియనునాక :

“అదియను + కాక - ద్రుతముపై పరుషము సరళము కాగా అదియను గాక - ద్రుతముపై సకారము (72) అనుకీర్తిగా బా.వి. వీనిప్రక్రియ నడిపినది. ఇట్లే దివంబును + బోలె సరళాదేశము దివంబునుబోలె దివంబునుంబోలె. (73) ఇది సరి కాదు. ద్రుతముపై సకారము గానవచ్చుకథలమునఁ బై నున్న సరళాదేశమునకు నిమిత్తము ద్రుతముపై నై సనకారముగనె చెప్పవలెను గాని యంతకుముందఁజే ద్రుతము కాగు. దివంబునుంబోలె ననుచో ద్రుతముపై నై సనకార మునకు బిందు వయినదే కదా. ద్రుతమునకుఁ జెప్పినబిందు వీనకార మున కయినపు డిది ద్రుతమే యనవలసియుండఁగా నీద్రుతము పై పరుషమును సరళము చేయఁజాలదా? కానంబడియెడి ననుట నను సరించి యట్టిది కనబడినపుడే యట్టిచోటనే యివిధి వర్తించుచున్నది.

కాన నట ద్రుతముపై సకారమును జేసినవివచన దానికి బైరున్నపరుషములకు సరళములు చేయుట సక్రమము.

నా లు గే న్నా డి కు ట్టు య :

తాను నేనులలో ద్రుతమునకు సంశ్లేషము నిషేధించుటను సమర్థించుచు బా.వి. 'దీర్ఘముమీఁద ద్రుతము లోపించుటయే మిథ్యము. సంశ్లేషము పూర్ణబిందువు తుల్యములు. దీర్ఘమున కిఁకను దైర్ఘ్యము గల్గించును (75) అన్నది. పే.వ్యా., గుప్తులు ఈయభిప్రాయమునే వ్యక్తీకరింపఁగా దీనిని గా వనుటకు నాక్ష్యము చాల దనుచు తె.వ్యా.వి. కూడ 'ఇంతకంటె సంశ్లేషనిషేధమునకు నిమిత్తము కానరాదు' (462) అన్నది. తాను నేనులపై సంశ్లేషనిషేధము నకు నిమిత్తము పైని బేర్కొన్నదే యయిన దీర్ఘముమీఁద ద్రుతమునకు సంశ్లేషము లేదని చెప్పవలసియుండఁగా మఱి తాను నేనులకు రెంటికే యందుకుఁ జెప్పె ననుదానికి సమాధానము చెప్పవలసి యున్నది. దీర్ఘముమీఁద (సాధ్య) పూర్ణమును వారించినట్లుగా దీర్ఘముమీఁద ద్రుతమునకు సంశ్లేషమును వారించుట జరుగలేదు. పైఁగాఁ దాను నేనులవిషయములో నీసంశ్లేషనిషేధము ప్రస్తావించుటనుబట్టి యితరసందర్భములలో దీర్ఘముమీఁద సంశ్లేష ముండవచ్చునని యర్థము స్పష్ట మగుచున్నది.

వజ్జలవారు దీర్ఘముమీఁద సంశ్లేష ముండవచ్చు ననుచు 'నాలుగేన్పాడి' యని చూపఁగా తె.వ్యా.వి. 'నాలుగేన్ పాడి అని కొన్నిప్రతులలో గలదు. ఏన్ (అయిదు) పాదాంతమున నుండుటచే నిట సంహితారహితముగ భావించి సరళాదేశము చేయకయే చూపబడె' (462) నన్నది. నాలుగేన్పాడి యనియే ముద్రితప్రశులందుఁ గానవచ్చుచున్నది. నాలుగే న్పాడి యనునది పాఠాంతముగ

పై నం జూపబడ లేదు భారతసంశోధితముద్రణమునను. వజ్రులవారి వారము గ్రాహ్యము గా నని నిర్ణయింపవచ్చును.

నాలుగేన్ వాడి అనుదానిని తె.వ్యా.వి. సమన్వయించిన తీరును సరిగా లేదు. నాలుగేను అనుచోట ఏనుశ్చయము (అయిదు) అని గుర్తించినది “బాదాంతమున నుండుటచే సంహితావిరహితముగ భావించి సరళాదేశము చేయలే”దనుట యనవసరము. పైని సరళాదేశము రావలయు సన్న ముండటి యేను ద్రుతప్రకృతికము గావలయును. తాను నేనులకు భిన్న మైనయూయేను (ప్రథమాంత మగుట చేత) గళయే యవును గాని ద్రుతప్రకృతిక మెట్లయినది? ఇది ద్రుతప్రకృతికమే కాదు గాబట్టి పైని సరళాదేశము ప్రసక్తి లేదు. వాదావినానములో గాదు, వాదమధ్యమునందే యైనను నాలుగే న్వాడి యనియో, నాలుగేన్ వాడి యనియో సరళాదేశము లేకుండ వలసివచ్చె.

వాదాంతములో ఏను-ఏన్- అగుట యరు దైవప్రయోగమే యనవలెను. ఇక్కడియేనులోనియత్వమునకు ‘పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయినచులునుయత్వంబునకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ ననునాశ్రయముప్రకారము లోపము రావలె. కాని యిక్కడ సూరి ఇందు నుదుల కుత్సేలోపంబు ప్రాయశంబుగా హల్పరకంబులకు జూపబట్టెడి నన్నాడు. ప్రాయశ మన్నది డిక్కడ నరు దై యననానపరకతలో లోపించిన వందుమా? హల్పరకతలో లోపించిన వనగా లోపము వచ్చుటలోనిహల్పరకత ద్రుతకార్యసంధర్భములో నే మగును? హల్పరకత యున్నది. సంహిత లే దనవలెనా? కాగా హల్పరకతలో నుత్పేలోపము రాగా ద్రుతప్రకృతికము కాక పోవుటచేత సరళాదేశము లే వని గుర్తించుట సమంజసము. అననాన

నరకతలో నుత్పలలోపము చెప్పినప్రౌఢవ్యాకర్త లురువన్లకములకే చెప్పెను. అవసానమున ద్రుతము కాని నునర్జమునం దుల్లోప మింకెచ్చట నే నున్న దేమో వెదుకవలె.

అయిన నష్టలవారిమతమున నిం కొకభాధ యున్నది. ఏను శబ్ద మిది ప్రథమాంతము, కళ, భారతములో గనడనవాదేశము నిత్య మని వారు భావించుటచేత ఏ న్వాఁడి యని కావలసియున్నది. కళలలోఁ గూడ స్వరలోపానంతరము సకారము ద్రుతమే యవుననునభిప్రాయము గలిగినవారు గావుటచేత ఏను-కళ, ఏన్ ద్రుద్రు. కాబట్టి సరళాదేశము రాక తప్పదు. ఇటు స్వత్విము లేమి సరళాదేశము రా దనునష్టలవారిసమన్వయము సరి గాదు. (చూ.ద్రు.కా.) కాఁగా వారిమతములో నేని నయినను, నేను అయినను నొకటే యైనది. కాని యేమే గర్భ మిత్యాదుల ననుసరించి ఏని ద్రు.ద్రు. అనుకొన్న ఏన్ వాఁడి కుదరదు. ఏను అనియే గ్రహింపవలయును.

సా మా సి క ద్రు త లో ప ము :

‘సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు’-ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. ‘పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మై ఉత్తరపదములతో సమసించునప్పుడు పూర్వపదాంతద్రుతము లోపించు (75) నన్నది.

ఉత్తరపదముతో, సమసించునపు డనుట సరి కాదు. ఉత్తరపద మనఁగా సమాసచరమావయవ మని శాబ్దికులనిర్ణయము. అనఁగా సమాస మయినపిదపఁ నందలిచివరిపదమున కుత్తరపద మనువ్యవహారము సముచిత మగును. సమసింపకముందు దాని నుత్తరపద మనుటకు వీలు లేదు గాబట్టి ‘యుత్తరపదముతో సమసించుట’ యన్నది విరుద్ధము.

ఇట్లే 'పూర్వపదము' ననుసించునపు డనుట. పూర్వపద మనునది సమాసములోఁ బూర్వానయనము నాద్యనయనమును డెలుపునది. శాబ్దికసంప్రదాయము ననుసరించిన సమాసము గాక ముందు పూర్వ పద మనుటకు ఏలు లేదు. కాబట్టి పూర్వపద ముత్తరపదముతో నను సించునప్పు డనుసర్మాణము సంప్రదాయానుగుణము కాదు. తె.వ్యా. వి.లో 'అద్యంతస్థయో లైక్యం' - అను వి.వి నచనమును వివరిం చుచో 'బూర్వపదాంతము, ఉత్తరపదాద్యము నగునర్థము లని' (379, 380,) అర్థము చేయుట యిట్లునంటదే.

సమాసములోఁ బూర్వపదాంత్యస్రూతము లోపించు నని యర్థము చేసికొనవలెను.

పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మై యుత్తరపదముతో నను సించునపు డనుటచే ననుసించుటకుఁ బూర్వమే 'పూర్వపదము' స్రూత ప్రకృతికము కావలయు నని యర్థ ముఁగచున్నది. అనగా నొకపదము ననుసించినతరువాత పూర్వపదము ద్రుతప్రకృతిక మయిన నాపూర్వ పదాంత్యస్రూతమున కీమాత్రముప్రకారము లోపము ప్రాప్తింప నున్నమాట. ఈవిశేషాభిప్రాయము సూత్రముద్వారానఁ దెలియదు. చిగురు + కయిదు వని యున్న సమాస మేర్పడినతరువాతనే సమా సంబంధ - అనుమాత్రముప్రకారము నుగాగనులు నచ్చును పూర్వ పదము ద్రుతప్రకృతిక మగును. ఈస్రూతమునకుఁ బ్రస్తుతసూత్రము ప్రకారము లోపము ప్రాప్తింపదు గదా శా.వి.వివరణమునుబట్టి. అట్టియప్పుడు విధానసామ్యముచేత స్రూతలోపము లే దని సూరి యెందు కన్నట్లు? శా.వి. కూడ స్మరూతమునకు లోపము ప్రాప్తించు చున్నట్లక్కడ వివరించియున్నది. (78) కాబట్టి ద్రుతప్రకృతిక మై యుత్తరపదముతో ననుసించునపు డనుట సముచితము కా దని,

సూత్రాభిప్రాయమును గా దని స్పష్టము. స్థలాంతరములోను నిట్టి పొరపాటు గలదు. తె.వ్యా.వి. 463, 464. మొ॥

ఎల్లన్ శిష్యులన్ :

ఎల్లన్ అనుదానికి నసమాసములో విశేష్యమునకు మాండు ప్రయోగము లే నన్నాడు సూరి. శ్రీనాథుడు ఎల్లన్ శిష్యులన్ అని ప్రయోగించెను. ఇక్కడ నసమాసములో విశేష్యమునకు ముందు ప్రయోగ మున్నది. కాబట్టి 'విశేష్యమునకు ముందు సామాన్యముగా ప్రయోగ ముండ రా దని నవరించుకొనవగును' (76) అని బా.వి. సవరణము ప్రతిపాదించినది. ఇటువంటియొకటి యీ ప్రయోగములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చిన సామాన్యముగా ననుదళము దాదాపుగా నన్నివిధానములలోను నవసర మేమో యని పించును. అయిన నిక్కడ ఎల్లన్ అన్నది విశేష్యము, శిష్యులన్ అన్నది విశేషణము నని చెప్పవగు. (చూ.త్రి.శే.)

నుగాగమము :

సంధి 25 సూత్రముప్రకారము వచ్చిన నుగాగమమును గూర్చి వివరించుచు బా.వి. 'ను'లోని 'ఉ' కూడ ఉచ్చారణసౌకర్యమునకే కావున 'ఉన్' లోపింపగా పొల్లునకారమే పూర్వపదాంతమునందుఁ జేరు' (76) నన్నది. నుగాగమములో నకారపుబొల్లే మిగులున దనుట సమంజసము గాదు. పొల్లే యాగమముగా వచ్చిన దానిస్వత్వస్థితి గూడఁ బొల్లుగనే యుండును గదా. చిగురు నైదు వనునది సంశ్లేష మయినఁ జిగురున్ గైదు వనునది స్వత్వ మనవలసి యున్నది. ఈరెంటికి వ్రాతలో నేకొంచెమో తప్పు భేదము లేదన్నది స్పష్టము. కాని సూరి సమాసములో స్వత్వమును బ్రత్యేక

ముగా నిషేధించి దానిచేతనే యిటు గూడ స్వత్వము లే దన్నాడు. చిగురు న్గయిదువు నాధించి చిగురున్ గయిదు వసాధు వనుటలో నొదిత్య మేమి?

కాని బా.వి. ఆపివప 'సమాసంబులందు' - అనుసూత్రము ప్రకారము (అక్కడ ను అనునదే చూపినది. 79) స్వత్వము నిషేధింపబడినది కాబట్టి చిగురును గయిదు వనురూప ముండ దన్నది. (78) ఆగమముగా వచ్చునది పొల్లునకారము కాఁగా దానిస్వత్వస్థితి నువ్వముగా నుండుట యెట్లో యర్థము గాదు.

ల.వ్యా. 'ద్రుతంబునకు బిందుస్వత్వప్రకృతిభావంబు లగు' నని స్వత్వ మనగా ఉకారేకారములతోఁ గూడియుండుట యని పేర్కొన్నది. ఇది విశేషమే. ఇక్కడ తె.వ్యా.వి. ల.వ్యా.లో సంశ్లేషము పేర్కొనబడలే దన్నది. సంశ్లేషము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడ లేదు. కాని చెప్ప నవసరములు లేదు. ప్రకృతిభావ మనగా ద్రుతరూపము(న్) అని ల.వ్యా. అభిప్రాయమును గుర్తింపగా (తె. వ్యా.వి. 433) అదే వ్యాకర్తలు చెప్పినసంశ్లేష మగును గదా. సంశ్లేష మనగాఁ బైహల్లుతోఁ గలిసికొనుట యని చెప్పవలసిన (435, 436) దనుట చూడగా ల.వ్యా.లోఁ బ్రకృతిభావముగా జెప్పినదే తె.వ్యా.లో పైహల్లుతోఁ జేర్చి ప్రాయశఃపోయినను సంశ్లేష మను భావముగా (సంశ్లేష మగుట) స్పష్టమే. కాని స్వత్వ మనగా నుకారే ములతోఁ గూడుట యచట సమాచితముగా లేదు. తె.వ్యా.వి. దీని నామోదించుట విచార్యము. (437)

ద్రుతము సకారపఁబొల్లు గాఁగా నద్దానిస్వత్వము 'ను' అగుట తె.వ్యా. ననుసరించిన దై యుండవచ్చు. బహుశః ద్రాక్షణియ మింద సకారంబు గానంబడియెడి సనునింతకుముందున్న ములో సకా

రపుబొల్లే వచ్చినను స్వత్వము సుహాపముతో నుండు నని యట్టి స్వత్వము లేదు గాన నందు ద్రుతలక్షణము కొంతయే యని భా.వి. తలచి యుండవచ్చు. (అట్లయినను స్వత్వమును నిషేధించుకొని నిబసించే కాని ద్రుతలక్షణము కొంత యనుపద్యతి సరి గాదు.) పొల్లునకారము స్వత్వస్థితి 'ను' అగుట యెట్లొ వివరించిన భాగుండెడిది. పైగా భా.వి. ఇంతకు ముందు ద్రుతకార్యములను గుఱించి వివరించుచు స్వత్వమునుగూర్చి యిట్లన్నది. 'ప్రకృతికభానము అనగా సహకార స్థితి. ఎట్టిమార్పును జెందకుండుట గూడ నొకమార్పు. దీనినే స్వత్వమందురు. అనగా గ్రుతముయొక్క సహజస్థితి.' (రిరి) ఈవివరణమును బరిస్పరవిరుద్ధముగా నున్నది. మార్పు లేకపోవుట సహజస్థితి స్వత్వ మయిన నది గూడ నొకమార్పు యను టెట్లు? అయినను స్వత్వము నిట నువర్ణముగా జూపుట సరి కాదు. పూచెను గలువ లన్నపుడు గ్రుతము సుస్వహాపముతో నున్నది కాబట్టి స్వత్వము 'ను' కావచ్చు. రావణుని + చుపెను అనుచోట రావణుని దంపె నని 'ని' గదా స్వత్వము. ఇక వికారము లేకుండ సహజస్థితితో నుండుట స్వత్వ మనుకవరణము సమసరింపగా నిక్కడ నుగాగమముచే వచ్చినది సకారపుబొల్లు. అయిన దానిసహజస్థితి పొల్లుగా నుండుటయే కదా. 'ను' ఎట్లగు? సకారము నువర్ణముగా మాత్రిన దనగా నది గ్రుతము వికృత మగుటయే యగును గాని సహజస్థితి యనుట యెట్లు? పొల్లునకారము నువర్ణముగా మాఱుట స్వత్వ మన్న నవికారస్థితి మున్నగా భా.వి. ఇంతకుముందు చేసిన వివరణము విరుద్ధమే.

మార్పు లేకుంట గూడ నొక మార్పు యన్నను న్-అనునది కొంతమాటి 'ను' అయిన దంపము. అయిన నాయొకమార్పు ఉత్పే ముతో గూడుట యనునిశ్చయ మెట్లు? 'ని'గా మాత్రిన నదియు నొక

మాశ్చే. అ క్లేల మాఅదు? కాఁగాఁ బొల్లు నాగమముగాఁ జేయు నపుడు స్వత్వము నువన్యముగా సిద్ధింపవలయు నన్న స్వత్వమున నీటఁ బొల్లుపై నుత్వము చేరుటను సూత్రించి యావివప స్వత్వము లే దని అక్షరాము నన్వయింపవలె.

ఇంతకంటెను నుగాగమములో నుత్వ ముచ్చారణార్థము చేర్పబడినది గా వనియు నువన్యమే యాగమముగా వచ్చు ననియుఁ జెప్పబడు యుక్తము గదా. ఇతరస్థలముల నట నట నీట్లు గ్రహింపవలె.

నుమోతః అని చింతానుణి నుమాగమమును జెప్పినది. వి.వి. ఇంతే. దీనినిగూర్చి బా.వి. 'మూలములందలిమకారము మిత్స్సంజ్ఞ. వ్రాతీకదికలకు 'న' చేరును. మిత్స్సంజ్ఞను సూరి స్వీకరింపలేదు. కిత్స్సంజ్ఞలే తెలుగువ్యాకరణమునకు సరిపోవు నని... (78) అన్నది. చింతానుణిలో నుమ్ములో నుకార ముచ్చారణార్థ మని గ్రహించి పొల్లనకారమునే యాగమము చేయుట నముచితిమే. చిన్నయనలఁ జింతానుణి నమూనములందు స్వత్వమును నిషేధింపలేదు గదా. తిలకబా లనుకీతినమానములనుగూర్చి చిం. ప్రస్తావించిన లేదు.

బా.వి. నుమ్లోనిమకారము మిత్స్సంజ్ఞ యనుట విచార్యము. మకార మిత్తు. మిత్తు అనఁగా మకార మిత్తుగాఁ గలిగిన 'ను' అనునాగమ మవును. మిత్తయినయిది సంజ్ఞ యవునా? తరువాతిమిత్స్సంజ్ఞ కిత్స్సంజ్ఞ యనునది యిట్టివృత్తితోఁ బ్రయోగింపఁ బడినవి వివక్షితార్థము నిచ్చునవిగా లే వని స్పష్టము.

ఇం కొకవిశేషమును బా.వి. ఇట్లు చెప్పుచున్నది. 'మూలములందు అందు, పట్టి, గుఱించి, తనము వంటిఅపనములు పర మగు నపుడు నుమ్ను ... ఇది సమాసవిషయము నాని నిందుఁ జేర్చుట తగ వని సూరి భావించియుండును' (79) మూలములలో వి.వి.

‘అందు పట్టి కూర్చి విభక్తిషు తనే చ’ అని స్పష్టముగా జెప్పినది. నుష్పాత యనుచిం. లక్షణములో సీయభిప్రాయ ముండి యుండవచ్చును. సూరి యిక్కడఁ జెప్పకుంటకు సమాసము గాకపోవుట యొక్కటియే కారణ మనరాదు. బా.వి. స్థలాంతరములోను ‘అందు పరకము పర మగునపుడే కాక పట్టివిభక్తులు పర మగునపుడు కూడ నుగాగమము మూలమందు (మూల నుండనట సమాసమ మనఁదగు) విధింపఁబడినను సూరి వానిని శేర్మొనకునికి కారణము తెలియ’ (123) వన్నది.

ఉదంతస్త్రీసమములకుఁ బుంపులకు మాత్రమే యీమాత్రము నుక్కును జెప్పచున్నది. అందుపరకత్వములో నుగాగమము వచ్చునది (పుంపుల క్ ట్లుంచువము. సమాసము గాకున్నఁ బుంపులును రావు గదా.) యుదంతముల కన్నింటికిని. స్త్రీసమములకామాత్రమే కాదు గదా. రామునందు, వధువునందు, వనమునందు - ఇత్యాదీగా - కాన సందుపరకనుగాగమమును వేఱుగాఁ జెప్పటకు సమాసము గామి యొక్కటే కారణము కాదు.

పట్టిపరకనుగాగమమును సూరి బాలవ్యాకరణమునం దిక్కడనే కా దెక్కడను జెప్పలేదు. సూరి యితరవ్యాకరణముల నున్నది. పట్టిపరకనుగాగమస్థలము లందుపరకములకంటె సధికములు. పట్టిపరమైస్రపాతిపదిక మెట్టి దైనను నుగాగమము వచ్చును. జ్ఞానమును బట్టి వచ్చుటనుబట్టి రామినిబట్టి మొ॥.

గుఱించిపరకతలో మూలాలలో నుమ్ము చెప్పఁబడిన దని బా.వి. అన్నది. కాని చెప్పినవి.వి. ‘అందు పట్టి కూర్చి విభక్తిషు’ అని కూర్చిపరకతలో నె చెప్పినది. కూర్చి గుఱించి కుపలక్షణ మనుకొన్న నుచ్చరించిన కూర్చిని శేర్మొనుట బాగు. (కు)గుఱించిని (కూర్చి)

సూరి శాల.లో చెప్పలేదు. శల సం.లో ద్వితీయ కనుప్రయుక్త మనెను. అట్లే ప్రౌఢవ్యాకర్త ద్వితీయ కనుప్రయుక్తము చేసెను. (మా త్రి.శే.)

తనము విషయము. తద్ధితవృత్తిలోను సమాసాలలోఁ జెప్పినస్వత్పరమేళము వర్తింపకతప్పదు. అదంతగుణవాచకములకు విశేషముగా (25) సూ.స్థలమునకంటె) నుగాగను మవుచున్న దన్న యుద్దేశముతో దీనిని వేరుగాఁ జెప్పె ననవచ్చును.

సు క్కు - బి ల దు వు :

బా.వి. అట నటఁ జూర్రిత్రకదృష్టితో వినఁచుటనలన నటఁ గొన్నింట శబ్దశాస్త్రమున సందేహముల కనకాశము గల్గినది. “ఈ నకారముమీఁద నున్న పరుషములను సరళములుగా మార్చఁగా, ఆసరళము తనకు ముందున్ననకారమును తనవర్గపంచమాక్షరముగా మార్చును. ఆపంచమాక్షరముస్థానమున బిందువు వ్రాతలో నేర్పడి నది. ఆపంచమాక్షరమును దేల్చి పలుకఁగా దానికిఁ బ్రతినిధిగా ఖండబిందు వుంచ నగును” (78) ఈవిషయము సూత్రవివరణములోఁ గలియుటతో శబ్దసంలయభిప్రాయము సింతే యగు నేమో యని పించునవకాశ మున్నది. బిందు వె క్లేర్పడిన దనుదానితో నైయా కరణులకు సంబంధము లేదు. కాబట్టి వారు సరాసరిగా ద్రుతమునకు బిందువు విధించిరి. వ్యాకరణములపద్ధతి నింతకు ముందు బా.వి. ప్రస్తావించినది కూడ. (68) కాని యిక్కడ సూత్రాభిప్రాయము తోనె కలియుటవలనఁ గొంతయిబ్బంది. చరిత్రను వేరు చేసి చెప్ప కొనుట సందేహస్పదము గాకుండును. చినురుజ్జెను విత్యోదిన జూపుట లాక్షణికసంప్రదాయము కాదు గదా.

ఇటనే 'సరళమునకుఁ బూర్వ మాన్నద్రుతము లోపించును. లేదా వర్గపంచమాక్షర మై బిందు వగును' (75) అన్నది బా.వి. కాని యింతకు ముందు 'ఇట' (సరళస్థిరపరకతలో) ద్రుతము వర్గ పంచమాక్షరముగా మాటదు. మారినప్పుడే లేఖనమునం దది బిందు వగును - వచ్చెన్తోవులు -' (69) అనియుఁ దరువాత 'తొలిరెండు లక్ష్యములు (వచ్చెం ధాత్రీపతి, పాడెం గంభర్వండు - అని పూర్ణాను స్వారము వచ్చుట యన్నమాట.) ఛందోనియమసిర్బంధమునకు సంబంధించినవి' (70) యనియుఁ జెప్పటలో సరళస్థిరపరకతలో ద్రుతము వర్గపంచమముగా మాట ననియు ఛందోనిర్బంధమువలన బిందువు వ్రాయుట జరిగిన దనియు (అందుకే?) అది యగుదుగా నుండు ననియు బా.వి. అభిప్రాయ మునున్నది. మఱి యిక్కడ లోపించు ననియు లోపింప గున్న వర్గపంచమాక్షర మై బిందు వవు నని సామాన్యముగాఁ జేర్కొన్నది. (సరళాలవిషయమున నై నను) వైరుధ్యము పరిహరింపఁబడలేదు. కాని సరళస్థిర (వర్గయక్) పరకతలో ఖండబిందు వుండదు గదా. బిందువు తేలిపోయిన ఖండము వ్రాయవలయును. అందు కని 'ఈవర్గపంచమాక్షరమును దేల్చిపలుకుట జరుగదు. కావున ఖండబిందువు రాదు' (78) అని బా.వి. స్పష్టము చేసినది.

న ల గ డ ల :

బాల.ప్రథమముద్రణమునను నలుంగడాదుల సీయాగమంబు లే దం ద్రుతి ఖండబిందు వున్నది గాన ఇచట నుక్కు సూరిసమ్మత మని బా.వి. (70) చెప్పవచ్చును. కాని యది ముద్రణప్రమాదమే యని వజ్ఞులవారు వివరించిరి. (వ్యా.సం.స. 346) నలుంగ జేత్యాదులు లేవు కాబట్టి యట్టివానిని సూరి నాధించుచున్నాఁ డనుట సమంజసము గా దేమో. పైఁగా బా.వి. చేర్కొన్నట్లు నలువది, అఱువది,

ఇరునది యిత్యాదులలో నుగాగనుము లేదు గదా. ఇక్కడ బా.వి. 'ఇట్టివలుగడాదులు కొన్నిసంఖ్యావాచకము' (78) అనువాక్యము వివరణాపేక్ష కలిగియున్నది. నలుగడ యనునది నలువది మొదలగు సంఖ్యావాచకములవంటిదే యని నుగాగనుము లేదనియుఁ జెప్పబయభిప్రాయ మేమో. 'నలుగడ' అనుసమానము మొత్తము సంఖ్యావాచకము కాదు గదా. అచ్చుపొరచా లే మైన నున్న దేమో. ఇట్లే తరువాతఁ గూడ 'గరునపుంము' నని బిందువు వుండునా? వర్ణయుక్తరళములుపరము లగునపుడే బిందువు (19 చూ.) సరళస్థిరములు పర నుగునపుడు లోపసంశ్లేషము లే. (79) యనుటలోఁ గూడ నచ్చుపొరచా లేమో. వర్ణయుక్తరళపరికరలో బిందువు (పూర్ణము) అంగీకృతము కాబట్టి చివరివాక్యానంభములో సరళస్థిరము అనుచోట బా.వి. (సరళ) వర్ణయుగ్మిన్నిస్థిరాఁ అని చెప్పిన బాగుండెడిది.

తలఁపబాలు :

దీనిని బా.వి. తాన్ + ప్రాలు అని విడదీసినది. (0) కాని తలను + ప్రా అని విడదీయు లాచిత మనెపించు. 'సమాసంబులందు' అనుసూత్రముచేత నిక్కనను స్వత్వము నిషేధ మవుచున్నది. నప్తమర్థమున ద్వితీయలో నువర్ణము గదా వచ్చినది. దానికి స్వరలోపము చేసి చూపవలసియనవలయు గాని యువ కాశము గాని యిక్కడ లేవు. నకారపూర్వమున దానిస్వత్వము 'ను'వర్ణముతో నుండు నవ కాశము లేదని గమనించుతిమి. అటు డిక్కడ స్వత్వనిషేధము ప్రసక్తి లేదనవలసివచ్చును. బా.వి. ఇటు స్వత్వనిషేధముచుగూర్చి ప్రస్తావింపనే లేదు. పైగా 'సమాసంబులందు ప్రతుంబునకు స్వత్వము లేదనుసూత్రమునొద్ద 'విధానసామర్థ్యముచేత లోపింప కుండుట.

మీదిసూత్రములలో నుగాగమము విధింపబడును. ద్రుతము లోపి పనిచో దానిస్వత్వరూపమును గూడఁ జూపవలయు' (79) ననుటను బట్టి చూచిన నుగాగమవిధానస్థలము లోనే సమాసాలలో స్వత్వము పైసూత్రముప్రకారము నిషిద్ధ మవు నని బావి. తలచిన దేమో యనిపించును. కాని విధానసామర్థ్యముచేత లోపింపనిద్రుతమునకే కాకుండ తలను + ప్రా లనురీతినమాసములలోనిసహజద్రుతమునకుఁ గూడ సంధి దీగి సూత్రము స్వత్వమును వారించునదిగ నె గుర్తింపవలె.

నిజమునకు విధానసామర్థ్యముచే లోపింపనిద్రుతముల నె యుద్దేశించియున్నయెడల సీసూత్రమే యనవసర మనవచ్చు. విధాన స్థలములందు నుక్కే విధింపబడినది. అట నుక్కులో నుకార ముచ్చారణార్థ మనుకొన్నఁ బొల్లే యుగము మగును. ఆగమము పొల్లయిన 'ను' స్వత్వనిషేధమే యనవసరము. తలను + ప్రా లనురీతి స్థలములం దన్న నువర్ణ ముండక తప్పదు. అట స్వరలోపమున కవ కాశ మెట్లును లేదు. కావున నట స్వత్వస్థితి ను,ని అనురీతి నుండ వలసినయవసర మున్నది. (తలనుప్రబాలు ఒడినిప్రబాలు.) కావున నట్టి సహజద్రుతస్థలములయెడ నె స్వత్వనిషేధ మత్యవసరము. తదను గుణముగా (చిగురున్ గైదు వనురీతిని సీషేధింపబడినట్లు గాక) చిగురు నుగైదు వనురీతిని నిషిద్ధ మగును. కాన నుగాగమము నుత్వవిశిష్ట ముగనె యట్టియెడలఁ జేయవలెను. వక్ష్యమాణవిధిచే స్వత్వము లేదని సంధి 25 సూత్రము కడ సూరి వివరించుట విస్పష్టమే కద.

క ర్మ ధా ర య ము - టు క్కు :

కర్మధారయ మన నేమో వివరించుచు బా.వి. 'సమాన మైనవిభక్తి గలసమాసములు కర్మధారయములు' (80) అన్నది. దీని యభిప్రాయ మేమి? రెండుసమాసములు సమాసముగా నొకేవిభక్తి

యంతయును గలిగి యున్న, నారెండుసమాసములను, గలిపి కర్మధారయ మనవలయునా? లేక యొక్కొక్కదానిని కర్మధారయ మనవలయునా? 'విశేషణంబునకు విశేష్యంబుతోడ సమాసంబు కర్మధారయం' బనుసూరివివరణమును జెప్పిన సరిపోయెడిది. కర్మధారయమును వివరించుచున్నది. గావున సమానాధికరణ మనుదానిని వివరింపఁబఁచినను సమానవిధక్తి గలసమాసము కర్మధారయ మనునది యస్పష్టముగానే యుండును. సమానపరిచ్ఛేదముతో 'తుల్య మగు విధక్తి సమానాధికరణము. పూర్వోత్తరపదములు ప్రథమావిధక్తులందుండును. తెల్లగుఱ్ఱము (255) (తె.వ్యా.వి.580) అని చెప్పినది. తల్లియును, తండ్రీయును, అన్నపుడది సమాన మైనవిధక్తి (ప్రథమ) కలిగి యున్నది. దీనిని సమానాధికరణ మనవచ్చునా? తెల్లగుఱ్ఱ మనుచోట తెల్లనని మనుపూర్వపదార్థమును గుఱ్ఱ తం మనునర్థరహితము నన్నవి రెండును నొకేగుఱ్ఱము నాశ్రయించియున్నవి. సమాన మైనయధికరణ మగుటచేత నది సమానాధికరణ మైనది. తల్లివండ్లు లనునప్పు డధికరణము మాటుచున్నది గదా. సమానాధికరణ మనుదానిని బా.వి. ఇంకిను స్పష్టముగాఁ జెప్పఁ బూనిన నన్నము తగ్గెడి దేమో.

ఆధారోఽధికరణ మని వాణినీయము. చిగురు లా కన్నచో ఆకుపదమునకు చిగురిపదమునకుఁ గూడ నాశ్రయము ఆకే కావున చిగురు ఆకు అనుపదములు ననుసించి సమానాధికరణము లగు చున్న (494) వనుతె.వ్యా.వి.వివరణము సమంజసముగా నున్నది. సమానాధికరణమును వివరింపవలసినచోట బా.వి.లోఁ గూడ నిట్లు చెప్పఁబడు. కాకున్న సతె.వ్యా.వి.వివరణము సూచింపవలసివది.

కర్మధారయంబులం దుత్తునకు (సంధి 28) అనుసూత్రముత్తునకే టుగాగమము చెప్పచున్నది. అయినను బా.వి. ఉత్తునకే కాక తదితరాచ్చులు కొన్నింటి కచ్చు పర మగునపుడును (ఇది స్పష్టతకే, యత్తున కై న నచ్చుపర మగునపడే కదా టుగాగమ మగు నది.) టుగాగమ మగు (81) నన్నది. దుక్కి టెద్దు తే నెటీగ యిత్యాదులలో నుచ్ఛిన్నాచ్చునకు నీటుగాగమము కన్పించు చున్నమాట నిజమే. కాని యది సూత్రముప్రకారము సాధ్యము గాదు. కర్మధారయంబులం దన్నప్పటిబహువచనము గూడ నీయర్థమును సాధింపలేదు. అటువంటప్పుడు 'టుగాగమ మగు' నని సూత్రముప్రకారము ప్రాప్తించుచున్నట్లుగా బా.వి. చెప్పట విశేషము. టుగాగమము గల దనియో కనిపించుచున్న దనియో చెప్పిన సరి పోయెడిది.

పేర్వాదులు :

పేర్వాదులకు టుగాగమము విభాషగా సంధి 29. సూత్రము చెప్పచున్నది. పేర్వాదులనుగూర్చి బా.వి. ఇది యాకృతిగుణము. ఇవి రేఫాంతములు. పేర్వాదులు రేఫాంతములు. (81) అని పేర్కొన్నది. అనగా రేఫాంతములకు (పేర్వాదులకు) మాత్రమే టుక్కు విభాష. కాన రేఫాంతము గాకున్న టుక్కు విభాషగా వచ్చునని కాశము లే దని సిద్ధాంతము. (రేఫాంతతను బురస్కరించుకొని చారిత్రక మైనసమన్వయము గూడఁ జేసినది. బా.వి.) కాని పూవమ్ము (హరి 7-56) పూవడివిప్రజోదు (నీలా 1-108) తప్పడుగుల (హరి. పూ. 5-193, 198.) అనుకీతిగా నితరములపైఁ గూడఁ గలదు. సూరి ఘంఘులపై టుక్కు నిత్య మని భావించె ననవచ్చు. కాని ఘంఘులపై టుగభావము గనబడుచునే యున్నది. ఇల్లటపల్లుడు (రామా. 3-44) కప్రపసంటులచెంతన్ (య. 4-26) పట్టపేనుగు (కళా. 8-37.)

పే దా దు ల :

వీనిని సూర్పి బా.వి. 'గొడ్డుశబ్దము వక్క ఈ గణము లోని శబ్దములు చాలవఱకు అజంతములే. వియ్యము + ఆలు వియ్యపురాలు కూడ ఉపంతము (రి2) గొడ్డు అజంతము గాకపోదు. గొడ్డురాలు అయిన తెరువాలి నుత్పలోపములో గొడ్డాలు అగును. కాని యిది సహజముగా హంతము గాదు గదా. గొడ్డు అని నిర్దేశించినది బా.వి. గూడ. కాని యజంతము అనునది యచ్చుత ప్తేమో. గొడ్డు తప్ప పేదాదులు చాలవఱకు అజంతములు అని బా.వి. అభిప్రాయము గావచ్చును.

జ ప రా ల :

ఇందులోఁ బూర్వశబ్దము జవ్వని అనియు నీసంధర్భములో దానికి జవ యాదేశముగా వచ్చిన దనియు మారి చెప్పియున్నాఁడు. దీనిని సూర్పి బా.వి. 'కాని జవశబ్దమును విశేషముగా గ్రహించుచో జవ యైసత్త్రి జవరా లనఁదగు (రి2) న్నది బా.వి. కాని జవ యైనయూ అని విభాగించుటకు జవ యువశబ్ద మునలు తెలుఁగులో నున్నదా?

పట్టాభిరామపండితీయము య నశబ్దభవముగా జవన జూపుట సరి గా వని తిప్పన మైన జవ కావలె ననుచు 'యోన - జోవ్వ - జోవ జవ - అయిన దని తలంపవచ్చు' నని తె.వ్యా.వి. (101) తిప్పన మగువిధ మూహించినది. కాని తిప్పనములు వ్యవహారస్థ మయిన శబ్దములనుండి యేర్పడుట సహజము. వ్యవహారములోఁ బదములుండును గాని పదైకదేశముండవు గదా. యోన యని వ్యవహారమున్న నదియే క్రమముగా జవగా మారిన దనుకొనవచ్చు. కాని యాశబ్ద

మెక్కిడిది ! యువ జూవ జవ యని యైన దన్నఁ గొం తేని నమ్ముట కవకాశ మున్న దేమో కాని తె.వ్యా.వి.చూపినమార్గము సరిగా లేదు. యువశబ్దభవము జవ (రి2) అని బా.వి.లోఁ జెప్పట గను నిఁజనచ్చు. యశావని (యవ్వని) జవ్వని యని యైన తీరు గను నార్హము. ఏ దెట్లున్నను 'జవ' యని వ్యస్తముగా నెంతమాత్రమును డెలుఁగున లేదు గావున నది తద్భవముగా నెట్లేర్పడిన దను విచార మనవసరము శబ్దశాస్త్రమున.

అసలు జవయనుశబ్ద మున్నఁ గదా దాని కాలులోనో నుత్తి దేనితోనో సమానము చేయుటకు? 'బోడి' యనుశబ్దము లే దనియే కదా సూరి దానిని మేనున కాదేశము చేసెను. కావున 'జవ' నాదేశించుట యిటు సమంజసమే యవుచున్నది. అహోబలుఁడు జవ్వన + ఆలు అని విభాగించినాఁడు. అది సమంజసము గా జని జవ్వని యనునదే (ధృమ్మ యైన) విశేషణ మనియుఁ జెప్పట సమంజస మనుసూరినవరణము యుక్తము.

వి ధ వ రా ణ :

ధీరాదులకువలె 'బకవిధవశబ్దమునకుమాత్రము అత్వమున కుత్వము గలుగ దన్నది (రి3) బా.వి. అనఁగా విధవరా లనియే యుండు సన్నమాట. అసలు దీని కాలుశబ్దమ శో సమాన మైన సూపమాలు కవిప్రయుక్తము లయియున్న వేమో వెదుకవలయును. విధవరా లనివ్యవహారములో నున్నది.

ధీరత్వము గలస్త్రీ ధీరురాలు (రి3) ధీరాత్వము గలస్త్రీ ధీరురాలు. ధీరయైనయాలు ధీరురాలు.

ఉ ద ం త ధ్ధ ర్మ ర్థ క వి శే ష ణ ము :

అనగా “ధాతువులు గాని, ఎడుగాగమముతోఁ గూడిన ధాతువులు గాని” (84) అని బా.వి. వివరించింది. సూరి చూపిన చేయు + (అతఁడు) అనునది ధాతు వనియు, చేసెడు (అతఁడు) అన్నది యెడుగాగమఘటిత మనియు నభిప్రాయ మున్నమాట. ఇది యసంగతము. ఇవి ధాతుజవిశేషణములు గదా. ‘తృవర్ణకార్థంబునం దెడియెడువన్నియ లగు’ నని యిట ‘ఎడు’ ప్రత్యయ మైనది. ఇది యాగమము కాదు. బా.వి. (315) ఈవిషయము స్పష్టము చేసినది. ‘వానికి లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ వనుదానిచే నెడియెడు ప్రత్యయములు లోపింపఁగా నున్నరూపము చేయు - అన్నది. ఇది ధాతువు గాదు. బా.వి. ఆతరువాతఁ గూడ ‘ఎడిఎడునర్ణకములకు లోపము కల్గినను కేవలధాతువే విశేషణముగా వ్యవహృతము’ (316) అన్నది. ఎడియెడులకు లోప మైన నది కేవలధాతు వనుట యసంగ తము సుప్రత్యయము చేసి లోపింపఁజేసినను ప్రస్తావనమాదులు ప్రాతి పదికలే యగునా? అయిన నక్కడ సులోప మేల? ఇక్కడ నెడి యెడు లోప మేల? వికల్పముగా విధించిన జాలదా? (ధాతు త్వము పోయి) ప్రాతిపదికత్వము కలుగుట యనుప్రయోజనము శబ్దశాస్త్రానుగుణముగ సిద్ధించుటకయియే యెడియెడులు చేసి లోపింపఁ జేయుట జరుగుచున్న వని గ్రహింపవలయును.

ష ష్ఠీ స మా స ము - ను క్తు :

షష్ఠీసమాసమునందు కారముల కచ్చు పర మగు న్నడు సూరి నుగాగమము చెప్పియున్నాఁడు. షష్ఠ్యా ఉతోఽచి నుమ్నే యనుసూత్రము సనుసరించి బా.వి. ‘మూఁమందు ఋకా రాంతశబ్దములు చేర్చబడలేదు. సూరి వీసని కూడ చేర్చినాఁ (85)

న్నది. పయ సూత్రములో చింతామణి యత్తునకే సుమాగమము చెప్పినది. కాని తరువాత 'తావుభౌ రమేశసమా' యను సూత్రముతో దాని రాక ఋకారాంతము లై నిల్చినశబ్దముల కీశశబ్దముతో సమాసమైనకార్యము లగు నన్నది. ఈశశబ్దమునకు ద్వితీయాదివిభక్తులలో నిన్దము, పష్టిపరికతలో నవర్ణమువలె పష్టిసమాసములం దిట్లగు సుమాగమమును ఋదంతములకు వచ్చును. సవితృన ట్లనురీతి రూపములు చింతామణినాధ్యములే. సూరప్రణాళిక భిన్నము, గాన నుకారముతోపాటు ఋకారమును గూడఁ జేర్చి స్వప్తము చేసినాడు.

మాత్మనాశ్చ, పితృనానతివంటిరూపములు దోషములు (85) అని శా.వి. స్వప్తము చేయుట యుచితముగా నున్నది. అట్టి రూపములు దుష్టము అని కాని, యితికొరకముగాఁ గాని దోషగ్రస్తతెను (ధర్మిగా) బేర్కొనవలసినది.

రాజ + అజ్ఞ - రాజాజ్ఞ ఇదిసిద్ధసమాసరూపము. తెలుఁగు వ్యాకరణమునం దిట్టివి నిరూపితములు కావు (85) అన్నది. శా.వి. స్వప్తత కై నఁ బైనట్లు విభాగించి చూపవచ్చును. ఇట్టివానిని దెలుఁగు వ్యాకరణము నిరూపింపలే దనియు నిరూపింపవలె ననియు సభిప్రాయ పడిన నది యసంగత మగును. ఇందు రాజాజ్ఞ యన్నది ప్రాతిపదికగాఁ దెలుఁగునఁ జేరును. అది సంస్కృతమున నె క్లేర్పడినదో వినరించుట తెలుఁగువ్యాకరణమున ననవసర మగు తెల్లు? రాని అన్నది ప్రాతిపదిక మనుచో నీప్రాతిపదిక మె క్లేర్పడినదో తెలుఁగు వ్యాకరణము నిరూపింపలే వని విచారించుమా? భార్యన ఇత్యాదు లిట్లే కదా. రాజాజ్ఞ యనురీతివానిని నిరూపింపబూనిన సంస్కృత మందలి సమాసవిషయములును కృత్తద్ధితవిషయములు గూడ సంధులతోఁ జెప్పవలసియందును. అది యట్లుండఁగా సంస్కృతమునుండి

తెలుగులోనికిఁ బ్రాంతపదికను గ్రహించుచును దాప్రాంతపదిక మే త్లేర్పడినదో నిరూపించుట తెలుగువ్యాకరణమున కవసరము గా దని గుర్తింపవలెను. ఆధునికు లెవ రే నట్లు నిరూపించిన నయ్యది స్పష్టతకై చేయవలెదే కాని శబ్దశాస్త్రమున నదియు అవసరమే యని తలంపరాదు.

ప్రాంతాదులు :

ఇక్కడ బా.వి. ప్రాంతాదులు అకృతీగణము. క్రొత్తశబ్దము గూడ ప్రాంతాదులలోనిదే. ౭9 సూత్రములోని పదములు గూడ సీగణములోనివే' (87) యన్నది. అనగా 'సవ్యంబులకు సహిత' మనుచోటఁ జూపబడిన పది, తొమ్మిది, ఇత్యాదు లన్నియఁ గ్రాంతాదులలోని వన్నమాట 'అన్యంబు' అనమాట కర్థ వేమిటి? అక్కడ బా.వి. ప్రాంతాదులకే కాక యితరము లగుకొన్నిపదము లకును -' (91) అని వివరించినది. అనగా నాసూత్రముక్రిందఁ జూపినవి (అటున టియితకొన్ని) ప్రాంతాదులలోనివి కా దని స్పష్టమే కదా. మఱి అక్కడ ౭9 సూత్రములోనిపదములు గూడ సింధులోనివె యనుటలో సర్థ మేమి? ఇది చారిత్రక మైననమస్వయంచూర్ణ మేమో యనుకొనునవికాశమును లేదు.

మీ గడ :

దీనిని సూరి మీఁదఁ గడ యని విభాగించుట సరి గా దనుచు బా.వి. 'కడ అనగా తెచ్చి అనుసర్థము గానరాదు ఇది మీఁద గట్టినగడ్డ యని లోచును. మీఁగడ్డ అని ద్విత్యలోపమును (ప్రకీర్ణ ౪) విభాషగా గావించెనగును' (వ్యవస్థితము) అన్నది. అనగా మీఁగడ్డ యనుచోట ద్విత్యమునకు లోపము నిర్వహణ గా వచ్చు నని

నియమించుకొనలే నన్నమాట. మీగడ్డ యని యుండదు గదా యీ యుక్తిమున. గడ్డ యనుదానికి గడ్డ యనుకూపాంతరమును లేకు గావున సీసమాసముననే జడ్డలోపము సత్యమనవలె. (మీగడ్డ ఉన్నది) దానికంటె జడ్డలోపము సవ్యకార్యముగా నిచ్చుటనే (ప్రాతాదికూత్రిసంధర్భముననే) సమన్వయించుకొనుటలో లాఘవమున్న దనిపించును.

గడ్డశబ్దముతోఁ గూర్చిన మీగడ్డలో నరసున్న కవకాశముండదు. తొలియచ్చమీఁది దగుట నతిసున్నమును లోపించును గదా. అది యంచుకొనవలె నన్న నిక్కలాదులలోనిది గాన సీ యూచ్చకసమాసమున వడ్డలోప మైనట్లు చెప్పకొనుట యననరము.

అసలు గడ్డతో మాత్ర) మరము సరిగా సమన్వయించునా? మీఁద నుండుతెట్టను 'గడ్డ'గా జెప్పబు కూడఁ గేవల ముచితమన వీలు లేదు. అట్ల యున్న మీఁదు + కడ్డ - యనుపక్షమున 'కడ్డ' యనుదానికి హద్దు అనుసర్థములో పాలకు మీఁద నుండుహద్దు అను సర్థముతో నరము గుదురు పడునవకాశము లేకపోలేదు. అర్థ భేదోఽపి చ క్వచి త్తనువి.వి.లక్షణమున కిది లక్ష్యముగాఁ జెప్పదురు.

మీఁదు ప్రభృతులు :

చెన్ను (చెందొవ, చెంగలువ, చెంగావి యత్యాదులు) కెంపు (కెందామర) మున్నగునవి కొన్నిసమాసములలోమీఁదప్రభృతులలోని వగు నేమో పరిశీలించి గ్రహింపవలసియున్నది. (బా.వి.రి.9) చెలువంపుమేనును జెన్ను మొగంబు నై (భార.ద్రో. 2-388) కెంజడ కెంపుఁదమ్మిలో (పాం. 2-29) అనునీతిప్రయోగము లరుదుగఁ గాన వచ్చును. మీఁదు ప్రభృతు లన నిట సూత్రోదాహృతులలో మీఁదుశబ్దము మొదలుగాఁ జూపఁబడిన వని యర్థము చేయరా దన వచ్చును. పైఁగా నిత్యలోప మీఁమూటనే యనరాదు గదా.

క్రొత్త ముద్ర :

క్రొత్త శబ్దము ప్రాంతాదులలోనిది. క్రొత్త కుమాత్ర మాన్య క్షర శేషమునకుఁ బైని గొన్ని యెడల నుగాగముమును గొన్ని యెడల మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వమును సూరి చెప్పియున్నాఁడు. క్రొత్త శబ్ద మొక్కదానికే యట్లు చెప్పట బాగుగ లే దనుచు తె.వ్యా.వి. 'క్రొత్తాదు లనునొకగణము నేర్పఱచినచోఁ బరుషేతరములు పర మైన మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము గావించుకొనుట సుకర మయ్యెడిది. నెత్తఱి నెన్నడుము నమ్మిని నెవ్వడిత్యాదులలోనినెఱును నివ్వె తాదులలోనినిండుశబ్దమును సీగణములోఁ జేర్చిన సమచితముగా నుండెడిది. (492, 495) యన్నది. ఇది సనుంజనమా? సూరి తలఁ చిప్రప్రాంతాదులలోఁ గ్రొత్త శబ్దమునకుఁ దప్ప నితరముల కీకార్యము లేదు పుప్పొడి యనుచోట ద్విత్వము కనిపించు చున్నను దానిని బహుళపదముతో నాధించుకొనవలసినదే కాని క్రొత్తాదులలోఁ జేర్చుటకు లేదు. ఎర్రెమ్మ ఇత్యాదులప్రసక్తి తప్పదు గదా. ఇంక నన్యములలోనుండి తేవలె. అందుకె తె.వ్యా.వి. కూడ నిండు, నెఱ, యనువాని నిచ్చినది. నన్న డాదులనుబట్టి నెఱి కూడఁ జేర్చవలెనా? అయినఁ గ్రొత్త శబ్దమునకు లుప్త శేషమునకు నేయేమాన్యున నచ్చు చున్నచో యవి యన్నియు నిండు, నెఱలకు నచ్చునా? క్రొత్తాదులలోఁ జేర్చినఁ బరుషేతరపరకర్తృములలో ద్విత్వము సుకర మయ్యెడి దనుచు తె.వ్యా.వి. నెత్తఱి చూపినది. ఇక్కడఁ బర మైనది పరుషమే. అయినఁ గ్రొత్త శబ్దవిధానములోఁ బర మైనపరుషేతరములకు ద్విత్వము మాత్రమే కాదు గదా చెప్పినది. కొన్ని యెడల నుగాగముమును గొన్ని యెడల మీఁది హల్లునకు ద్విత్వమును జెప్పుచున్నది. నిండు,

నెఱి, అనువానికిఁ బరుషపరకత్వములోఁ గొన్ని యెడల నుగాగమమును గొన్ని యెడల మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వమును నున్నవా? అనఁగా ననలు లోపము వచ్చినఁ గదా యనవచ్చు. అందుకే సూరి యస్యములకు - లోపముగాగమంబులును లోపద్విత్వములును - అని లోపమును గూడఁ బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావింపవలసినచ్చినది. మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వముకొఱకు వీనిని గలిపి క్రొత్తాదు అన్న నిపి యన్నియఁ బ్రాతాదులలో జేరియుండవలసినచ్చును. అప్పుడు లుప్త శేషమునకుఁ బరుషేతరములు పరముగా నున్న ద్విత్వము నిత్యముగా వచ్చునా? పరుషాలు పరముగా నున్న నుగాగమమును వచ్చుచున్నదా? అనలు ప్రాతాదులకువలె దొలియచ్చుమీఁదివర్ణములకు లోపము నాధారణముగాఁ గనఁబడుచున్నదా? ఆయాశబ్దములకు నాయాశబ్దములు పరముగా నున్నవే లోపము గూడ. అనఁగా నితరములు పరముగా నున్న లోపమును లేదు. ప్రాతాదుల కీనియను మున్నదా? లేనప్పుడు క్రొత్తాదు అనుపేరితో వీనిని ప్రాతాదులలో జేర్చుట కుదురునా?

అయినఁ బ్రాతాదిపూత్రములో బహుశేషద మున్నది గదా. దానిచేత లోపమును వారించుకొనవచ్చు ననవచ్చు. అనఁగా నెక్కడ వారింపవలె. అన్యంబుల కనుసూత్రముప్రకార మాయా శబ్దాల కేయేకార్యాలు చెప్పినాఁడో (దానికిఁగూడ) వానికంటె నితర మైనయేశబ్దము పరముగా నున్న లోపము తా దని చెప్పవలె. (క్రొత్తాదు అని యొకగణము చేసిన మఱియొక గ్రొత్తశబ్దమున కొక్క దాని కీనియనుము లే దన్నమాట. క్రొత్తశబ్దముయొక్క యీప్రత్యేకత స్పష్టముగా నుండఁగా నన్యములలోఁ గ్రొత్తాదులు కల్పింపవలె ననుట కుదురును?) దీనికంటె నెక్క డెక్కడ లోపాదులు గనఁబడు

చున్నవో యక్కడక్కడ మాత్రమే వానిని గుర్తించుచు నన్యంబులుగాఁ జెప్పబడే సమాచితము కాదా? కాబట్టి నిండు నెఱి యనువానితోఁ గ్రోత్తాదులకల్పనము సరి కాదు. నెఱి నిండు అనువానికి లుప్తశేషములకుఁ బరుషపరకత్వములో నెక్కడ నైన నుగాగమము కనబడిన నొకడు పీనిని గ్రోత్తాదులుగాఁ జెప్పవచ్చు ననునభిప్రాయము పరిశీలనార్హ ముచున్నది. ఏల యన నచ్చరకతలోఁ గ్రోత్తేశబ్దము నకుఁ గూడ నీలోపము కనబడుట లేదు మఱి. నిండు, నెఱి, నెఱి, అనునవి కేవి మైనను జేర్చి గ్రోత్తాదులను నొకగణ మేర్పాటు చేసి యున్న సూరీ యనుసరించినప్రణాళిక భగ్న మయ్యెడి దనుట స్పష్టము.

కెంపు + మోవి కెమ్మోవి వంటివి బా.వ్యా. ననుసరించి నాధించుటలో సౌకర్యము కానరా (492) దన్నది. తె.వ్యా.వి. అనగాఁ గెంపును గూడఁ గూడఁ గ్రోత్తతోఁ గూర్పవలెనా? అయిన క్రో(త్త)శబ్దమునకుఁ బరుషపరకత్వములో నుగాగమమును బెహ్యులకు ద్విత్వమును తెంపుకార్యము లాయాచోట్ల వచ్చును. కెంపును గలిపిన దీనికి బర మైనపదమున కెక్కడ నయినను ద్విత్వమున్నదా?

తె.వ్యా.వి. ఇక్కడనే యిం కొకలోపమును బ్రస్తావించినది. “తత్సనుపదములు పర మగునపుడు సకృత్తుగాఁ గాన నగునుగాగమప్రాప్తిని చి.సూ. పేర్కొనలేదు.” ఆకొఱత దీర్చి ప్రౌ వ్యా. నుగాగమమును జెప్పినది. “ప్రౌఢవ్యాకర్త బాల.లో కొఱత దీర్చుటకుఁ బూనుకొన్నాఁడో లేక చిం.వి.వి లలక్షణములో కొఱత తీర్చుద మనుకొన్నాఁడో యది వేఱుసంగతి. తత్సనుపరకతలో నుగాగమము చెప్పవలసియండఁగా సూరీ చెప్పలే దనుట కుదరదు.

సూరి 'లుప్తశేషంబులకుఁ బరుషంబులు పరంబు లగుననుడు నుగా గమం బగు నన్నాడు గాని తత్సమేతరపరుషంబుల కనలేదే. నాంస్కృతికపరుషాలు పర మైన నుక్కు వచ్చుట కిబ్బంది లేమి? నుక్కుకొటియా? కొన్నాదాచములు, నెమ్మన మిత్వానూ లో ద్విత్విము విషయ మేమి? అది చెప్పకపోయిన నిబ్బంది లేనన్న నుక్కున కొక్కదాసకె యియిబ్బంది యెట్లు వచ్చినది?

సాంస్కృతికపరుషపరీచ్ఛేదములో నుక్కు సకృతుగాఁ గనఁ బడు ననఁగాఁ దెలుచుగా నుక్కు లే దన్నమాట. అనఁగా లుప్త శేషమునకుఁ బైస సాంస్కృతికపరుష మున్న నుక్కురునుగా వచ్చు నన్నఁ దెలుచుగా నాసాంస్కృతికపరుష మట్లే యుండు ననవలె. అట్టిప్రయోగము లున్నవా? సకృ త్తయిననుగాగమము గాదు. తొలి యచ్చమిఁదివర్ణములు లోపించుటయే యగు నని చెప్పవలె. అట్లే మిఁదిహల్లునకు ద్విత్వస్థలమునను. మిశ్రసమాహారలో దొలియచ్చ మిఁదివర్ణములకు లోప మగుట సకృ త్తయనన్య మిఁదాత్రమునం దలిబహుళిశబ్దముచేత సాధ్యమే. ఏల యచ నాకార్యము నాచ్చిక సమాసములయందుమాత్రమే వచ్చు ననలేదు గదా సూరి. మిశ్రాలలో బ్రాప్తిపక తప్పదు. అయిన నటు నరుకుగా మాత్రమే కవి ప్రయోగములం గాన నవుట నాయ్యమను బహుళిశబ్దముచే సాధింపఁ దగును.

బా.వి. నెమ్మది అనఁగా మెల్లిగా నని యర్థము. ఇంద్రుని విపరీణామ (92) మహాటలో నెమ్మది యనుదాహరణ 'మెల్లిగా'నన్నది మాత్రమే యర్థ మనుసభిప్రాయము గలుగుచున్నది. కాని సిండు హృదయ మిత్వాదిగా సర్థము లున్నవి అర్థవివరణానుసారము సైతము గల దని సముచ్చయార్థకమును జేర్చి యుండిన బా.గుండెడిది. సిండు హృదయ మనుచొప్పున సర్థవిపరీణామము లేదు గదా.

అప్పటిప్పటికిన్ - సమాసమా ? :

అప్పటికిన్ + అప్పటికిన్ అనుకీర్తితముల నాప్రేడితపర కల్పమున విభక్తిలోపము చెప్పబడినది. ఇక్కడ బా.వి. 'విభక్తి లోప మగుటచే పదములు సమస్తము లగుచున్న' (93) వన్నది. సమాస మైన దన్నమాట. ఇది యెటువంటిసమాసము? సమాసమే యయిన విభక్తిలోపము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? సమాసములో విభక్తిలోపము సాధారణముగనే చెప్పబడినది గదా. లోపము బహుళ మగుటకొరకై చెప్పినదమా? విభక్తిలోపము లేని 'అప్పటి కప్పటికిన్' అనురూపము గూడ సమాసమేయవునా? విభక్తిలోప మగుటచే గదా సమాసము అన్నది. సమాసము గా దన్న సమాస మైనప్పుడు విభక్తిలోప మెట్లును వచ్చును గదా. అనగా అప్ప టప్పటికిన్ అనునది సమాసము గానూ, అప్పటి కప్పటికిన్ అన్నది వ్యస్తరూపముగాను (వ్యస్తతలో విభక్తిలోప ముండదు గదా) సమన్వయించుకొన్న మఱి యీవిధానము దేనికి? ఇంచించుకేత్యాదు లనే ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవచ్చు, లేదా నిక్కలాదు లుండనే యున్నవి.

అస అప్పటప్పటికిన్ అనునది గూడ సమాస మనవచ్చునా? అప్పటికిన్ అనుదానికి మీఁదిపదముతో సమాస మెట్లు? దీనిని విధించుకొన్న) మిట గానరాదు. అప్పటికప్పుడు అన్నది సమాస మై ప్రాతీపదిక మై విభక్తుల నందునా? లేక అప్ప టప్పటికిన్ అన్నది (సమాసమై) ప్రాతీపదిక మగునా? సమాసముయొక్క లక్షణము విభక్తిలోప మగుటమాత్రమే యను తెల్లు?

సమాస మైన విభక్తి లోపింపవచ్చును గాని (నీయందలి కరుణ) విభక్తిలోపించిన నది సమాసమే యగుట విధితయే మఱి.

ఆప్రమేడితపరకతలో సంధి, యెట్లలో ఆప్రమేడితపరకతలో ద్విరుక్తటకారాదు లెట్లలో యాప్రమేడితపరకతలో విభక్తిలోపము నట్లు. ఇవి సమాసము లనుటకు శాస్త్రమున నాధారము లేదు.

విభక్తిలోపము బహుళ మనుటచులన “రాముఁడు + నాయుఁడు అనుచో అప్రవృత్తి. ఏ లేటర్ అనుచో ప్రవృత్తి. హరి + హరి హరీహరి, నిండని సొండని నిండీనిండని వంటి వన్యకార్యములకు లక్ష్యములుగా నూహింపవచ్చు” (419) నన్నది తె.వ్యా.వి. నారాయణీ యాంధ్రవ్యాకరణము యగయుగము ఇత్యాదిగాఁ జూపుటను’ (421) బట్టి యీవిభక్తిలోపము తత్సమములోఁ గూడ వచ్చు నని యభిప్రాయము వ్యక్త మవుచున్నది. ఆచ్ఛికములోనే యనునియమము సూత్రములో లేదు గాబట్టి ప్రాప్తించునకాశ మున్నది. కాని యది సంస్కృతసమములోఁ గానరాదు. (కోటాసగోటు లన్నది యిక్కడనే సాధింపవలె నన్నది యెట్లు అన్యకార్యముచేత సిద్ధ మనక తప్పదు) యగయుగము దినదిన మనునవి సిద్ధసమాసములు, సంస్కృతముననే ‘దినదిన’ అనురీతిగా నేర్పడును గదా. రాముఁడురాముఁ డిత్యాదుల లే వన్నది స్పష్టమే. కాఁగా బహుళగ్రహణముచేత సంస్కృతసమములలో సీవిభక్తిలోపము లే దని నియమించుకొనుట యచిత మని తోచుచున్నది.

అన్యకార్యమునకు తె.వ్యా.వి. నిండీని డని యని చూపుచు దానిని నిండని + నిండని యని విడచిపెట్టెడిది. కాని నిండీనిండని - అను దానికి నిండియును నిండనిది యచురీతిగా నర్థము స్పష్టము విసేవిసని భంగి, యిత్యాదులలో పిని, వినని-అని అహో.విభాగము. ఇటు నట్లు గా దని - నిండని + నిండని అని విడచిపెట్టిన అసలు నిండని - అని యర్థ మగును. కాని యద్విష్ట మైన నిండియు నిండని దనునర్థము సిద్ధింపవలె

సన్న నిండని + నిండని అని విభాగించుట యొప్పుదు. అసలునిండని దనునర్థమున నింకీ నిండని - అనురూపము లే దనుట గమనార్హము. కాబట్టి యిక్కడ నామ్రమేళితిపరకితయే లేదు. ఇట్టివానిని సాధించుటకు మార్గాంతరము వెదురుకొనినవలసివచ్చె. అన్నాదమ్మలు తిల్లిపండ్లు అనుకీతివానితో పనిపనిధింగి (నింకీనిండని) అనుకీతివానికే గొ తనాద్యము గలిపి దోచును, హాకిహరితా స్పృహకేషము.

సీచేతిప్రోవు :

చేతిలోడచుచులకు సమాసమున నిత్యము చెప్పివలసి సీచేతిన్ప్రోవు ఇత్యదిగాఁ బొల్లునకారముచే చూపిగాడు. ఇక్కడ ప్రత్యేకముగా పేరు మి తని నష్టలవా రనుటకు సమాధానముగా తెల్పబడినది. సమాసమునందు ప్రతుమునకు స్వత్వంబు లేదు. అందు చేత సీచేతిన్ప్రోవు సీచేతిన్ప్రోవు సీచేతిన్ప్రోవు సీచేతిన్ప్రోవు అని యుపాహించుట మిథ్యము కదా (400) యన్నది. ఇందులో సౌలభ్యముకంటె సవరింపఁబడి యెక్కువగా నున్నది. సీచేతిను + ప్రోవు పన్నులుడు సుచర్లము ప్రతమ కదా. సమాస మునకుచేతి దానికి లోపము వచ్చును. ప్రతుము లోపింపవలసియుండగా సమాసము గావున స్వత్వము లేదు కాబట్టి సీచేతిన్ప్రోవు యు పుటె ననుట యేమి? ప్రక్రియాంభములోన 'స్వత్వంబు లే' దనుచిషేష మెట్లు? స్వత్వము నిషేధి కాబడుమున్న దని ప్రత్యేకమున దీని ప్రాప్తినివలె. ప్రతుమునకు లోపానికార్యములు నానివశమునఁ గదా స్వత్వమును నది సీచేతిను + ప్రోవుని యుండ ప్రతుము లోపింపక తప్పదు. సమాసమున ఒకవేళి లోపము కలిగి మిని సూత్రంపరచినవచ్చి యట్లు సూత్రించినను బత్కాంతరమున సీచేతిను + ప్రోవు యుపాహించు

సరిశాదేశాదికార్యములు నేసి, ద్రుతమునకు బిందుసంశ్లేషములు రానబడే స్వత్వము వ్రాపించుటయు నిట 'స్వత్వంబు లే' డని వాఱించుటయు గుర్తించవలెను.

బహుళశః ఈయద్వైకమునోకే బా.వి. సమాసములో నుగాగమమును బొల్లుగాఁ జూపియుండవచ్చును. చిగురు + కయిదు వని యుండఁగా నుగాగమము నచ్చు ననియు నువర్ణమే యుగాగమ మవు నన్న (చిగురును + కయిదువు) నది ద్రుతస్వత్వ మగును గావు నను, సమాసములో ద్రుతము స్వత్వ ముండ దన్నార గాఁబట్టి పొల్లు నకారమే వచ్చు నని బా.వి. అభిప్రాయపడిన దేమో యు పైపేవ రణమునుబట్టి యనుమానింపవచ్చు. కాని యటువంటిసంశర్భాలో ద్రుతమునకు స్వత్వమును నిషేధించుట వ్యర్థ మని యింతకుముందు గుర్తించితిమి. అనఁగా నిక్కడ నాగమము నువర్ణమే. చిగురును + కయిదు వని ను అనునాగమము చేసినాఁ డనఁగా నీచేతనుప్రో పని నువర్ణము నేల యుంచఁగూడదు ?

పోనీ తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నట్లు ముందుగనే స్వత్వ ముండరా దనుకొందము. నీచేతన్ ప్రో పని యెట్లయినది? స్వరలోప మగుటకు నాధార మేమి? అవసానమున ద్రుతస్వరమునకు లోపము చెప్పినలక్షణముసందలిబహుళపదముచేతి నిట స్వరలోప మగు నని చెప్పదము. దానివలనఁ బ్రయోజన మేమి? నీచేతను ప్రో పని నువర్ణ మున్నను నీచేతన్ ప్రో పని పొల్లునకారమే యున్నను నది లోపించునదే కదా. లోపించునపుడు నువర్ణ ముంచ నేమి? నకారము చేయ నేమి? కాఁగా లోపముమూలమున ద్రుత మసలు నిలునక పోవు చుండఁగా స్వత్వము లే డనియు (బింద్వాదు లున్నవా?) సందులకై ముందు స్వరలోపము చేయవలె ననియు సమన్వయించుట వ్యర్థమే కదా.

మొత్తము మీఁద తె.వ్యా.వి. చెప్పిన సమాధానము ననుం జనియి గా నని స్పష్టము. సమంజస మైన సమాధాన పేడియో లభ్య మగుట లేదు. లే కున్న నిట బొల్లనెకాకమున జూరట ప్రయోజన రహిత మనియో చెప్పవలసియగును.

పేను 4 అ-పేను 3 కు సంబంధించిన అంశము. ఇట్టి సమాన విభజనమును 4 నూ.నందు పేర్కొనుట తగునా (93) యని యను మానించినది బా.వి. గుర్తింపలే దేమో కాని యట బివరణ జూరని పూర్వని ల్లననది పైతము సమానమే. అయిన సమాసస్థముల ను నేల చూపరాదో యర్థము గాదు రాముఁ డితఁ డీత్యాదిగా నంతయు మా దు వ్యసర్థలమాలే చూపెను నాప్రక నిట గూడ నట్టివే చూపనయ్యె నని యభిప్రాయమా? అటు నను సమస్తమును జూరట తగని నగునా? అయ్యని సమస్తస్థములందు వర్తింప నన్న వ్యసర్థలములకు వేరుగను సమస్తస్థములకు వేరుగను సూత్రింపవలె. అయ్యన ప్రయోజనరహిత మైన గౌరవమే. చిగురా కనుచో టుగ భావమునం నయినసంధి ఉత్తైన కచ్చుపరం బగునని దనాదానిచేతనే గదా చూసెడి. టుగాగమమునయిత మత్విసంధిని వాధించి వర్తించున దనటయు స్పష్టమే.

సమాస భావయందు ద్రుతింబునకు తోకం బగు నను సూత్రమనొద్ద బా.వి. 'సమాససంధులు ప్రారంభ' (75) మని పేర్కొన్నది. అటనుండి చెప్పబడినది టు లాయన సమాసస్థలములందు వర్తించున నని మాత్రమే యభిప్రాయ మైన నిబ్బంది లేదు. కాని యంతకు ముందఱివిధులు సమస్తస్థములందుమాత్రమే వర్తిల్లు నని భావించు నెడల నయ్యన యని గతి నే. చిగురా కిత్యాదులలో సత్వి సంధి స్పష్టము చేయటనబట్టి బా.వి. కట్టియభిప్రాయము లేదు.

వచ్చుఁ గాని యిటు మేనల్లుఁ డనునమాస్థలము నుదాహరించుట తగునా యనుటలో నావిధము వ్యస్తస్థలమాత్రనిషయకములే యని భావించె నేమో యనిపించునకాశ మన్నది గదా. ఏ మైనను నటు వ్యస్తసమస్థితములు రెండును లక్ష్యస్థానములే యని గుర్తించు తొప్పను.

లక్షణసంప్రదాయము ననుసరించి లాక్షణికులు అ-ఇ-ఎను జారిత్రకవ్యాకర్తలమార్గమున నిరూపింపరు. (బా.వి. 96)

అ ది - అ వి - అ ల్లో ప ము :

అదియవిశ్లేషముఁ యత్తునను వ్యస్తీని లోపము బహుళముగాఁ జెప్పబడినది. బహుళ మనుటఁ బ్రవృత్త్యైకవ్యత్తులన సూరి ననుసరించి నిరూపించినవివర బా.వి. 'దీర్ఘాచ్చులమీఁద విభాష నాది, నాయది' (97) యన్నది. సూరి యట నాది నాయది యని యుదాహరించినమాత్రమున నైకీల్పికిలోపము దీర్ఘమమీఁద ననుట యోగ్య నది కాదు. బా.వి. సమా. 8 సూత్రమునొద్ద 'ఇంటియొక్క + అది ఇంటిది. ఇంటియది యని కాదు. రామునియొక్క + అది రామునిది అనియే యగు (260) నన్నది. అనగా ఇంటియది రామునియది యనుట తప్పన్నమాట. దీని కాధార మేమి? సూరి యట సదంతము లగుతద్రాత్మకవిశేషణము మీఁద నల్లోపము నిత్య మున్నాఁడు గాని యెల్లెడల నిత్తుపై లోపము నిత్య ములేదే. అతిసవాతీసూత్రము నొద్దనే సూరి 'తానియది' యనియు నుదాహరించెను. ఇక్కడ నల్లోపము రాలేదు. రానిది యనుమాపము దృష్టము గాదు గదా. దీర్ఘాచ్చులపై విభాష నన్న ప్రాస్వాచ్చులపైఁ గా దనునభిప్రాయ మేర్పడుట సహజము. అట్టియనుమానమును గల్గకుంటకై స్పష్టముగా వచ్చినయది రానియది యనురీతివానింగూడఁ జూపుట యొప్పును.

ఇట్లే యింటియది రామునియది యనుకీర్తి వసాధువు అనుటకును పీలు లేదు.

ఇటునే యంతకు ముందు బా.వి. మూలమునం దీలోపము నిశ్చయముగాఁ జేర్చొక్కనఁబడినది. కోమటిది కోమటియది యని (97) చూపినది. ప్రాస్వాచ్చు పై నె లోపము విభాష నై నది. 'కోమటి యని' నుప్తమా? మూలలక్షణమును దుప్తమే యన్నమాట.

ధి యి పి యి మొ॥ :

ఆం.శ.త. భయపడు అనునంటిపడ్వాదికననోములను శబ్ద పల్లవములుగాఁ జేర్చొక్కనఁగా తె.వ్యా.వి. చి.నా. మొనఁగినశబ్ద పల్లవములలో నంతోపపడు భయపడు అనుకీర్తిని పదములు గాన రావు. ఇందు విలక్షణార్థాభిధాయకత్వము లే (15) వన్నది. కాని పీనిని శబ్దపల్లవమునిగా గుర్తించుటయే యుక్తియు. విలక్షణార్థమును నిరూపించున ఏతెంచు ఇత్యాదులను గూడ సూరీ శబ్దపల్లవములలోఁ జూప లేదు. అటఁ జూపినవిమాత్రమే శబ్దపల్లవము అనరాదు గదా. ఇంక పీనియందు విలక్షణార్థాభిధాయకత్వము లేవనఁబయు నొప్పునది గాదు. 'పడు' ఇటఁ బ్రాప్త్యర్థక మగుచున్నది. భయమును పడు, భయము పడు, భయపడు = భయమును బొందు అనుకీర్తియర్థము విలక్షణము. అగుదెంచు ఇత్యాదులు విలక్షణార్థాభిధాయకత్వము లేకయో శబ్దపల్లవము అగుట గల దేమో యనిపించుచున్నది

ఇవి (పడ్వాదులు) పర మగునచుడు మునిస్థిమునకు లోపము కాని పూర్ణబిందువు కాని విభాషగా నగున' (98) అను బా.వి. వచనములకు లోపమును పూర్ణబిందువును విభాషగా నగు నని యర్థము గ్రహింపవలెను.

బాల.సంధి. 46 సూత్రమునకుమూలమును బా.వి.ప్రథమా నై భక్తిక మోహించుశ్చనుహన్ పతిక్రియాశ్చ తి అని చూపినది. పతి క్రియాశ్చేషు అని యుండవలె.

వినుమనియె :

చూడు, విను, ఇత్యాదిగా న్యనహారమాన సాన్నిధ్యమున నవి యల్పాచ్ఛము లగుటచే సంధి చేయ నచ్చు లోపించు యర్థ స్ఫూర్తి తగ్గును గాన సంధి చేయకుండుటే హిత వనియు (99) వ్యతిరేకార్థక అల్పాచ్ఛము కాదు గాన నటు నుండవచ్చు ననియు (100) బా.వి. పేర్కొన్నది. ఇట్టిచారిత్రక మైనసమన్వయము గాక్షణికు లనుసరింపదు. అల్పాచ్ఛ మగుటచే సంధి హితము కా నని లక్షణము చెప్పదు. కివి యట్లు ప్రయోగించుటకు న్యనహారమున నట్లుండవలయు గారణ మిది కాఁగా భాషయం దున్న సూత్రసంధ్యభావస్థితిని లక్షణము నర్థించును. ఇంతకు నిలు నున్నది ... వర్ణకలోపాభావము కాని సంధ్యభావము కాదు. విను అనుచో సంధిలే దన విను అనే సమీపితు నుండవలె. మున్ముఖలోపము లేమి నది సెల్వీయిండు వం దుత్తముకు సంధి యవుచున్నది. కను వినుమై. బాల.సంధిసంప్రదాయము సనాని గింని యిట సంధిలో అచ్చు లోపించుప్రసక్తియు లేదు.

వ్యతిరేక మధ్య ము లోపము :

అనుప్రయుక్తము లైనయదాదులు పర మైన ములోపము రా దని వ్యా.సం.స. చెప్పవల సనుసరించి తె.వ్యా.వి. 'వ్యతిరేకార్థక మువర్ణక మెల్లయెడల విభాషను లోపించు (ఇట మధ్యము వర్ణ మని గ్రహింపవలయును. ఘటింపము అనురీతియై స్త్రీనుబహువచనము నకు లోపప్రసక్తి లేదు గదా.) నను బా.వ్యానియమమునందు ములోపమును న్యసస్థితియు గాఢించుకొని యట్టిసంధర్భములందు లోపింప దనవచ్చు (913) నన్నది. కాని యిది యనవసర మనిపించుచున్నది. అదాదులు ముజ్జన కనుప్రయుక్తములుగాఁ జెప్పబడవలచే ముజ్జనకుఁ జేసిన ననుబంధాట్టి ములోపము లే నని గ్రహింపఁదగి యున్నది.

లేలేమ్మ - ఇమ్మిమ్మ :

‘లేమ్మ + లేమ్మ లేలేమ్మ అనునాపమును బా. వ్యా. అనునాము సాధించుట కష్టము. కాని దుస్సాధము కాదు. ఇంక • మనలే అంతిమాక్షరలోపమును బహుళగ్రహణముచేతనే కృతహ్రస్వమునకు దీర్ఘమును సాధింపవచ్చును.’ (తె వ్యా వి.420, ఆం.భా.చ. 302) ఈప్రక్రియ సరి గాదు. లేమ్మ + లేమ్మ అనుచో ‘ఆమ్రేడితింబు పరం బగునపుడు మధ్యమముడుజ్జులగు లోపంబు విభాష నగు’ ననుదానిచే మధ్యమమునర్థమునకు లోపము వచ్చుచునే యున్నది అట్టియొక సించించుకనలే సంతిమాక్షరము లోపించు ననుట యెట్లు? దానితో దీనికి బోలిక లేదు. ఇందుకలో ఆమ్రేడితింబు పరం బగునపుడు విభక్తిలోపం బనునాత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే సంతిమాక్షరము లోపించినది. ఇట్లు గూడ నట్లే చేయవలయు. నన్న నానూత్రమునె ప్రవర్తింపజేయవలయును. ముడు జ్జులును గ్రియావిధక్తు లగుటచే నానూత్రమునందలివిభక్తిశబ్దముచే సంగ్రహింపబడియాలక్షణము ప్రివర్తించుననకాశ మున్నమాట వాస్తవమే. అయ్యి ముడుజ్జులలోపవిధానారంభమునందలివిశేష ప్రయోజనమును బా.వి. సముచితముగాఁ జేర్కొనియున్నది. (101) కాగా ముడుజ్జోపమును బ్రత్యేకిముగాఁ జెప్పచున్న యీనూత్రముం డెగా విభక్తిలోపవిధానము నాశ్రయించుటొప్పుదు.

ముడుజ్జోపమును విభాషగాఁ జెప్పచున్న యీనూత్రమున బహుళపదము లేదు. బహుళముచే దీర్ఘము చేయుటెట్లు? కావున ములోపము బాల.చే సాధ్యమే కాని కృతహ్రస్వమునకు దీర్ఘ మసాధ్య మని గ్రహింపఁదగును. సూరి యితరవ్యాకరణములలో సాధించె గాని బాల.లోఁ జెప్పలేదు. కాని రమణీయవ్యాఖ్య విభాషకు వ్యవస్థ చేయుటద్వారానఁ గృతహ్రస్వమునకు దీర్ఘ మిటఁ జేయ

యత్నించినది. (63,68) ముదాజ్ఞోప మిట విహితము. కాఁగా దీక్ష మన్యకార్యము. విభాషాపదమున కన్యకార్యమున నయమించుకొను ననికాశ మావ్యవ్యాకరణానుసారము మృగ్యము.

పివప తె.వ్యా.వి. ఇమ్ము+ఇమ్ము. ఇ మ్మిమ్మగునే కాని యి యిమ్ము కాదు. తెమ్ము తెమ్ము పొమ్ము పొమ్ము అనియు నుండవచ్చును. కావున (ఆ.మేడితంబు పరం బగునపుడు కృతప్రాసంబునకు దీర్ఘం బగు ననుప్రేథ. సూ.తిరు.లో) దీర్ఘంబు విభాష నగు నని సూ.త్రిం చుట తెన్న (40) యన్నది తె.వ్యా.వి. ప్రాథవ్యాకర్త. విభాష యని చెప్పిన (లేలేమ్ము, తెమ్ము తెమ్మునచో విభాష గదా) ఇమ్ము మ్మనుచో నప్రసృత్తి యుపన్యసేసికొనవచ్చు నని తె.వ్యా.వి. అభి ప్రాయము గానమ్మును. కాని మాపని బాలవ్యాకరణముదే చేయు వలయును. ఉండము+ఉండము ఉండండు మని మొదలు ఇమ్ము+ ఇమ్ము అనుచో గూడ మాలోపము రావలె. పివపం ప్రాథ. నను రించి యియి న్మని కానబడెదే. ఇట్లే అనుము+అనుము అనుము అనుడు-అనుడు అనుడు నుటిరూపములు గూడఁ గావరావు. (ఇట్టిరూపముల విషయమున ప్రాథవ్యాకరణప్రసక్తి యసలే లేదు.) కావున నిట్టియపరూపమును వారించుటకు ముదాజ్ఞులకు లోపంబు విభాష నగు ననుచోటివిభాషాశబ్దమునకు న్మిన్మ చేసికొనకలెప్పుడు. ఆ.మేడితాద్యచ్చరకత్పమున ముదాజ్ఞోపము కొన్నియొడల లే నని నియమింపవలె. ఇమ్ముమ్ము మొదలగున నట్టివి. కాఁగా దీక్షయి ప్రాథవ్యాకర్తృత్వమున విభాషాపదముననసము లేదు. విభాష చేర్చి యిట నప్రసృత్తి యుపన్యసేసికొని 'ఇయిమ్ము' అను రీతిగా నపరూపమే ప్రాథ. ప్రకార మేర్పడును. దీక్షము రాకున్న ప్రాస్య మట్లే యుండవలెను గదా.

దీర్ఘం బగు ననుటచే లేలేమ్మనియే యగును గాన లేమ్మ లేమ్మనురూపమునకే దీర్ఘము విభాష యనవలెనా? (లేమ్మ లేమ్మనుదానికై) తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నట్లు దీర్ఘము విభాష యైన దీర్ఘము రాకున్న లేమ్మలేమ్మని కాగా దీర్ఘము నచ్చిన లేమ్మ లేమ్మని కానరాదా? దీర్ఘభావము ముడుజ్జోవాభావస్థితిలో నైచవుడు విభాషగాఁ జెప్పినదీర్ఘమును లోవాభావస్థితియందే కదా రావలసినది.

అనలు ప్రౌఢ. తనము ఆస్రమేడితిము పర మగుననుడు కృతిప్రాప్త్యమునకు దీర్ఘము చెల్లదున్నది. అనగా నాస్రమేడితిము కృతిప్రాప్త్యమునకు బలముగా నుండవలె. లేమ్మ+లేమ్మ అనిచో నాస్రమేడితిము కృతిప్రాప్త్యమునకు బలముగా లేదు. మున్నగుముచో న్యనధానముననుకూలము దీర్ఘము నచ్చుప్రసక్తియే లేదు. కాన లేమ్మ లేమ్మని కాకరదు.

కృతిప్రాప్త్యమున కాస్రమేడితిము పర మగుట ముడుజ్జోప మైనవివక్షనే సంభవించును. లే + లేమ్మ. ఇట దీర్ఘము నిత్య మున్నది ప్రౌఢ. లేలేమ్మ అని యపు ఇక్కడ దీర్ఘము విభాష యైన నాస్రమేడితిపరికృతిప్రాప్త్యమునకు దీర్ఘము రాకపోగా లేలేమ్మని యగును గాని లేమ్మలేమ్మని యగు తెట్లు? ఇట్లే ఇయిమ్మని యగు గాని ఇమ్మిమ్మ గాదు. లేలేమ్మ రరమ్మ వంటిరూపాలు లేవు గదా. దీర్ఘము విభాష యన్నపుడు దీర్ఘ మగుననుడు లేని ముడుజ్జులు దీర్ఘము లేనపుడు నచ్చు తెట్లు? కాగా నిట దీర్ఘంబు విభాష యన్న సాధింపబడునవి యపరూపములే. దీర్ఘం బగు నని ప్రౌఢ. నిత్యముగాఁ జెల్పి తెలియు ననుచితము.

ముడుజ్జులకు సూరిగే లోపము విభాషగాఁ జెప్పెను. లోపము లేనపుడు లేమ్మ + లేమ్మ అనిగో యు డును. ఇక్కడ

నామ్రేడితము కృతహ్రస్వమునకుఁ బరముగా లేదు గానఁ బ్రౌఢ. యక్షిణము ప్రవర్తింపదు. కాని హ్రస్వమునకు దీర్ఘము లేదు. కాఁగా లెమ్ములె న్మనురీతిరూపములకై ప్రౌఢము దీర్ఘము విభాష నగు నని నెవరిఁ బఁబూనట యన్యథాము.

పిదపఁ గ్రిందివివరణముఁను తె.వ్యా.వి. 'పదదుఁడు పదదుఁడు పదపదదుఁడు పాపదుఁడు అగుట లేదు. (420) అన్నది పాపదుఁడు గుట లే దనుట కసలట్లయ్యెడునవకాశ మేది? పదదుఁడు + పదదుఁడు యుండ డుజ్జోపమై పదపదదుఁడుని యగు. ఇట్ల బాపదుఁడుని కావలె నన్న దీర్ఘము రావలె. (పదస్థము లోపింపవలె) ఇది ప్రౌఢ లక్షణము చెలిచే యవు నని తె.వ్యా.వి. తిలచియుండవలె. (లేనిచో నిట దీనిప్రసక్తి యననసరము.) ప్రౌఢ. యక్షిణ ముమ్రేడితము పర మైన పుడు కృతహ్రస్వమునకుఁ గదా దీర్ఘము చెప్పినది. పద + పదదుఁడు అనుచోఁ గృత హ్రస్వ మేది? పద అనుచో హ్రస్వ ము (లు) న్నను నది కృతహ్రస్వము గాదు. (దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మైనఁ బాపదుఁడునియగు నదియఁ గలదు. కాని యది యట్టిది గాదు.) పోవునకే పాదపద యనునవి యాదేశింపఁ బడినవి. కావున నిట దీర్ఘము రా నవకాశము లేదు.

అసలు దీర్ఘము వచ్చు నన్నను తె.వ్యా.వి. చూపినట్లు పాపదుఁడు డని యగుట యెట్లు? పదదుఁడు పదదుఁడు యుండ డుజ్జోపముచే పద + పదదుఁడు డని యగును. పదలో పవర్ణమందలియకారము కృతహ్రస్వమే యనుకొన్నను దానికి దీర్ఘ మెట్లు? ఆమ్రేడితము దీనికిఁ బర మైనదా? నడుమ పవర్ణ మున్నదే. పదా పదదుఁడుని కావలె. లేదా పవర్ణమునందలియత్తునకే దీర్ఘ మైనఁ బాదపదదుఁడుని కావలె డుజ్జోప మగు నన్న పదదుఁడులోని 'పదదు' మొత్త మెట్లు లోపించును?

ఇక్కడ తెవ్యా వి. పదం ఉనుకీం జూపుట యొప్పుదు..
 పోవుధాతువునకు మజ్జర మైనది కావున బాద లేదా పప అనియో
 యాదేశము. పదం ఉని యస్మధ్యముగానే చూపవలయును. పాదమం
 ఉనుకీప్రయోగ మున్న నయ్యది బాలప్రభ. అచే సాధ్యము గా
 వనియే చెప్పవలె.

ఓత్పము :

నయశ్చైతరస్థములందు నత్వమోత్వ మగుటకు సూరి
 గతానుగతికో లోకో యటంచున్ అని యుదాహరించుటనుగూర్చి
 శా.వి ఇట్లున్నది. సంస్కృతవ్యాకరణమందే అత్వ మోత్వ మగు
 నియమము కలదు సూరి చూపినసంస్కృతోక్తిపూర్తిపాఠము....
 గతానుగతికో లోకో న లోకః పారిమార్థికః - ఇట్లు సంస్కృతముగా
 మార్పు ఎక్కడ వచ్చెనో చెప్పరాదోట్ల కాక న లోకః పార
 మార్థికో యనియే సంకీర్ణదాహరణము లున్నచో చూపు టచితము
 (101) ఇట్లునటంబట్టి సూరి చూపినయుదాహరణ మనచితి నను
 నభిప్రాయ మేర్పడుచున్నది. సూరి చూపినసంస్కృతోక్తిపూర్తి
 పాఠములో లోకో యనుచో గూడ సంస్కృతముననే యోత్వము న్నది
 కావున నిది సందిగ్ధ మని యభిప్రాయ మైన నది యొప్పును. సూరి
 యం దుండియే యుదాహరించెనని నెట్లు? కళాపూర్ణోదయప్ర మ గ
 మును శా.వి. కూడ నుద్ధరించినది గదా. (102) అట్లు గాని యా
 సంస్కృతోక్తినిండియే గ్రహించినను సంకలియేక దేశమను స్వీక
 రించుచో జివరిసంధివివాదమును గూడ గ్రహించె నని యెట్లు
 కొనగలరు? అట్లు గాక గతానుగతికో లోకో యటంచున్ అ చో
 మార్పు ఎక్కడ వచ్చెనో చెప్పరాదా? అనగా గతానుగతికో యనుచ నా
 లేక లోకో యనుచోనా? అని సందేహమా? అని కృతించి అచ + ఉ

ణము స్పష్టము చేయుచుండగా ననుకరణ మెద్దానికీ బరమగ నున్నదో దానికీ గదా యోత్వము. అనుకరించువాక్య మేదీయో గుర్తింపగల్గినదని 'గతానుగతికో లోకః' అన్నది మొత్తము సంస్కృతవాక్య మని తెలియదా? నమో నమో యనుచు ననుచో నెట్లు గ్రహింతురు? సూరి యదాహరింపలేదు గాన సందేహ ముండదా?

సంస్కృతవ్యాకరణముందే అత్వ మోత్వ మగు ననుట స్పష్టత కేమో కాని యథార్థము గాదు. ఎ క్లేవి సంస్కృతమాశంకు నై నయోత్వము తెలుగున నై న దేమో యని సందేహింతు రని యాయదాహరణము పరిహరించు గాక. న లోకః వారమూర్తికో యనియో వంటి వ్రదాహరింపవలె నన్న నట్టి వ్రండవలయును గదా. అట్లందుటనుబట్టి యిద్దాని నుదాహరించుట యెంతయు నొప్పునే కదా. సూరి దీని నుదాహరించుటలో నొకత్వము లే దనుభావ మసంగతము.

త త్త ని యై :

అనుకరణంబునం దుదాహరణము ద్విర్వచనం బగు నను సూత్రముచేత ద్విత్వము విహితము. ఇక్కడ భా.వి. 'వీసితుడహల్లు ద్విత్వ మగును. అల్లు కానిచో తత్ + అనియె, త దనియె త్వమ్ + అనియె, త్వ మనియె అసి యగును. (102) అన్నది. అల్లు కానిచో త దనియె ననుచో ద్విత్వాభావముతో రూప ముండు ననుకొనరాదు. ఇంక సూరి ద్విత్వమును విధించెను గాని విధింప కున్నచోఁ ద దనియె ననుకీర్తి యపరూపము లేర్పడు నని భా.వి. అభిప్రాయము గ్రహింప వలయును. సూరి యిట ద్విత్వమును నిత్యముగనే విధించెను గదా. (భా.వి.103) ఇట ద్విత్వము రాకున్నచోట (తత్ + అనియె) త

దనియో నని బా.వి లో నుంట యచ్చపొరపా తేమో. తత్ + అనియో
‘తి తనియో’ నని యగుఁ గాని త దనియో నని యగు తుల్లు? ద్విత్వము
నచ్చినపుడు త ద్వియో నని యపు చున్నదా? ఇటు సంస్కృతమే
యైన దెలుగున దెలుగుసంధికార్యమే చేయవలయును గాని సం
స్కృతసంధికార్యములక్షన క్తి యెట్లు?

దా సో ౭. హ మ నె :

అహమాదులకు ద్విరుక్తి విభాష యనుటకు మూలమును
బా.వి. అహమాదీకాం ద్విత్వ మ్మని చిం. నుండియు మక్ష్మ తత్త్వచి
దిష్యతే యని వి.వి. నుండియుఁ జూపినది. (103) క.మం. ‘తత్తోతో
పు ర్భవే న్నిత్య మత్ర తత్ క్వచి దిష్యతే’ యని చూపినపాఠము
నిరాధార మనియు తత్రాద్యుక్తో భవే న్నిత్య మత్ర తత్ క్వచి
దిష్యతే యన్నదే సరి యైనపాఠ మనియు నష్టలవాని పేర్కొనిరి.
(వ్యా.సం.స. 432) వి.వి. గ్రంథమున కాధార మైనకవిశి.లో ఒదే
తు తవ్యదాస్యస్తే నా ద్విత్వమ్ హరిసమ్మతేః అనునది మకారమునకు
ద్విత్వవికల్పతనె చెప్పుచున్నది. అట్టియెడల నిట మఱల మస్య తత్
క్వచి త్తనుట సరి కాదు. క.మం. ననుసరించి సూరిసూత్రమునకు
వి.వి.లో మూలముగా నీది గానైనను నది యథార్థము గా ఏని
యితరసంవర్ధములనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును.

పు గా గ మ ము :

పైసట్లే బా.వి. అనుకరణమున పుగాగమము సంవర్ధమున
తత్తోతో పు ర్భవే న్నిత్య మన్నది చూపినది. నష్టలవా శికారిక
నిరాధార మందురు. సూరి చెప్పటకు క.మం లో నీవిషయ మాధార
మగు నేమో యది సూరికి ముందు రచింపఁబడిన దైన. అట్లయ్యును
మూలముగా వి.వి. కాక క.మం.గాఁ జెప్పటొప్పును. ఇది వి.వి.లో
నున్న దనుట వివాదాస్పద మైనది గదా.

వాక్యవిరామసంధ్యభావము :

వాక్యవసానంబున సంధి లేమి దోషంబు గా దని యాద్యులంఁద్రు అని లక్షణము. ఇట తె.వ్యా.వి. ఇట్టినియమము ననుసరించి వాక్యవిరామము లేకుండ సంధి గావించినను గావింపవచ్చు నని, అది దోషము గా నని (384) యనుట యచ్చుపొరపా లేమో. 'వాక్యవిరామము లేకుండ' ననగా వాక్యమధ్య మగును. అక్కడ సంధి గావించినను గావింపవచ్చు ననగా సంధి గావింపకపోను నచ్చు నని యపార్థము సిద్ధించును. కాని వాక్యమధ్యమందు మాత్రము విసంధి తెనుఁగువ్యాకర్త లంగీకరింపవలె; తిలంపక తప్ప (384) దనుటచేఁ బె వాక్యమున వాక్యవిరామము లేకుండ ననుచో వాక్యవిరామమున దనియే యభిప్రాయ మేమో. విరామము లేకుండు ననగా విశ్రాంతి లేకుండ నెంటునే తరువాతివాక్యము మొదటివర్ణముతో సంధిలోఁ గలిపి ప్రయోగించుట యని యభిప్రాయము గానచ్చును. కాని యొక వేళ వాక్యాంతమున సంధి గావించినను ఇట 'వాక్యవిరామము' లేకుండఁ బోవుట కుదురదు. 'విరామోఽనసానమ్' నిర్ణానానుభావః అవసాన సంజ్ఞం స్యా త్తనుదాని ననుసరించి తరువాతి వర్ణములు లేకుంట యవసానము. వాక్యాంతమున సంధి యై తరువాతివాక్యము మొదటివర్ణముతో సంహిత నందని సంపదవచ్చును. కాని యటఁ బూర్వవాక్యాంతవర్ణ మనుటచే నావాక్యమునకుఁ జెందినవర్ణమొ లేవియు న్నాపైని లే వనుట స్పష్టమే కిది. అది విరామమే. సంధి చేసిన మాత్రమున నది విరామము గాకుండఁబోదు. విరామ మనుశబ్దము శాస్త్రసంప్రదాయసిద్ధ మైనయర్థమునఁ గాక యితరాఢ్యమునఁ బ్రయోగించిన నిట వైరుధ్య మేర్పడును. వాక్యవసానమున (వాక్యవిరామమున) సంధి లేమి దోషంబు గా దనఁగా సంధి చేయవలె నని

యథా మగునే కథ. సంధి చేసిన వాక్యవిరామము లేకుండుట యన్న (సంధి చేయకున్న వాక్యవిరామ మగునా?) వాక్యవసానమున ననుక్షణమున కనకాశ మేది? కావున నీవాక్యమున 'విరామము లేకుండ' ననుట పొసగునదిగాఁ గానరాదు.

పలుకగా 'సంధి గావించినను గావింపవచ్చు నని అది దోషము గా వని' (384) యనుట నిచార్యము. సంధి లేమి దోషంబు గా వని లక్షణము చెప్పచుండగా సంధి యవుట దోషము గా వనుటేమి? అది యట్లే యైన సీత్యము లేకున్న సంధి యవుట దుష్టమే యనలయును. దాని కాధారము లేదు. వాక్యవసానమున సంధి యవుటయే దోష మైన సంధి లేమి యచిత మన్నమాట. అపు డవసర మైనయంశము సంధి యవుట దోషంబు గా వన్నది. లక్షణము నట్ల చేయవలయు. గాని సిద్ధించున్నదియు నుచిత మైనదియు నైన సంధిలేమినే దోషము గా వని చెప్ప నేల?

'1-11 సూత్రములం దున్న సంధిపదము తిరిగి 9వ సూత్ర మందు నాక్షాత్కరించినది. అందుచేతనే లక్ష్యములుగాఁ జేర్కొన్న వాక్యములు ఉపంతములు. 2-3-4 వాక్యములు స్వరాదులు.' (105) అన్నది బా.వి. ఈ ప్రసంగమునబట్టి 'పూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వరం బేకాదేశం బగుట' యనుసంధియే యిటు బ్రస్తుత మైనది బా.వి. అభిప్రాయ మని తేలుచున్నది. అనగా నిట్టిపరస్వరకైకాదేశసంధి మాత్రమే వాక్యవసానమున లేకుంట దోషము గాదు. ఇతరసంధి కార్యములు వాక్యంత న లేకున్న నది దోషమే యగు నన్నమాట

దూర్ణకమునకు ముందు సున్న వచ్చున బిమ్మట శకారిము లోపించును. అనుచో వాక్యంత మైనను ద్రుతముపైపరుషము సర శము గావింపబడె (104) నని బా.వి. పేర్కొన్నది. ఇటు - వచ్చును

పిమ్మట ననుకీర్తిగా సరళాదేశము చేయవచ్చునని బా.వి.వివరణము ప్రకారము దుష్టమే యసవలసియుండునది. ఇది య్యోచనగుణ నగు నిర్ణయ మని యెట్లును జెప్పజాలము. ఇం తేల? యడాగమమును సంధికార్యముగనే సూరి స్పష్టము చేసెను. ప్రస్తుతము ప్రతిపదసంధి పదముచే పరిస్పరై కాదేశకార్యమునే సూరియు సుద్దేశించియున్న యెడల ఇట్టి సంధి లేనచును సంధి లేనిచోట ననుసూత్రముచే యడాగమము రావలసియున్నదే. ఇది నెక్కడను సూరి యడాగమము చూపలేదు.

• య్యుష్థలములో 2,3,4 వాక్యాలు స్వరాదు లన్నది. బా.వి. అట వివరణమునకు దున్నవి మూడవవాక్యములే. 1. సత్యము సర్వశ్రేయము 2. అది లేనిచో సర్వవికృతములు చెడును. 3. ఇట్లు సంధిపరిహంబు... ఇది సంధి పరిచ్ఛేదమున్నది న్యాసనగా లెక్కించిన దేమో బా.వి. చూపటైదు + ఇది యనిచో పరిస్పరై కాదేశమున కనకాశమే లేదు. సంధి నిమిత్తము ప్రతిపదకృతీకనములలో విది యొకటి. కాఁగా సంధి లేని దోషము గా పనులక్షణమునకు సంధి నిమిత్త మైసంధిము లక్ష్యస్థాన మందు టెట్లు? అనగా సూత్రమునందలి సంధిపదము పరిస్పరై కాదేశమునే యుద్దేశించిన దన్న బా.వి. ననుసరించి ఇది సంధిపరిచ్ఛేద మనుదానిని న్యాసనవాక్యముగా గుర్తింప వీలు లేదు. సంధిపరిచ్ఛేదోక్తము లైనకార్యమును సామాన్యముగా గ్రహించినప్పు డిది న్యాసనవాక్యముగా గుర్తింపవచ్చును. చూపటై డును ఇది అనుచో చూపటైదు విది యని చేయక యనసానద్రుతి లోపమును జేసెను గదా.

మిగిలినమూడంటి 'ఇట్లు' అనుననుకరణము మూడవ వాక్యము లక్ష్యభాగములోనిది కా దని స్పష్టము చేయవచ్చును.

1,2 వాక్యములు సమాత్రలక్ష్యములుగాఁ బ్రధానముగాఁ జూపబడినట్లు కాఁగా 2,3 వాక్యములనడుమ సంధ్యభావము సూరించుచులోనిసూత్ర లక్ష్యముగా స్వీకరింప దోషము గాదు.

చెడును ఇట్లనుచోఁ జెడు నిట్లనుకొనిగాఁ జూపలేదు గదా. అవసానమున ద్రుతి మిట తోసిపెడినది.

కాఁగా సూరి లక్ష్యముగాఁ జూపిన - అది లేనిచో అనుచోట యడాగమ మేల రాలేదు? నీది సన్నిహితిబట్టి యీ సమాత్రము లోనిసంధిశబ్దము వరస్వరై కాదేకమునే యుద్దేశించి ప్రయోగింపఁ బడిన 1-11 సమాత్రములందలి సంధిశబ్దమువంటిది గా దని గుర్తింపఁ నచ్చు. 'సంధి'పరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పబడినసంధికార్యము లన్నింటి నుద్దేశించినట్టి దని గ్రహింపఁవచ్చును. కావుననే సంధి రాకున్న సట్లే యందును గాని సంధికార్యమే యగుట యడాగమము పైతము రానేరదు. సమాసమునందుఁ జెప్పబడినకార్యములు మున్నగు కొన్నింటికి వాక్యాంతమునఁ బ్రవృత్తికే యనకాశ ముండదు గాబట్టి తదితరసంధికార్యము లెల్లను బ్రస్తుతముగాత్రీసంధర్శమున లక్ష్యము లగును. అయ్యచి వాక్యాంతమున లే కున్నను దోషము గా దని యభిప్రాయము.

—*—

తత్త్వమపరిచ్ఛేదము

నా మ సార్థ క్య ము :

బా.వి. 'ఇ ను కొన్ని పక్షములు ప్రాకృతసమరూపసాధన మునకు సరిపడుచున్నను అట్టియుదాహరణములను గూడ ప్రసంగించిన 'తత్త్వము' పదప్రయోగము సార్థక మయ్యెడిది' (106) యన్నది. దీనింబట్టి తత్త్వమపరిచ్ఛేద మనుచో దత్త్వమశ్బద్ధప్రయోగము సార్థకము కా దని (నిరర్థకము) బా.వి. అభిప్రాయ మగుచున్నది. 'సిరి' అను దానిని సూరి యీపరిచ్ఛేదమునకు జూపటము వృద్ధులవారు ప్రస్తావించిరి. దానిని గుర్తించుచునే తె.వ్యా.వి. అయినను 'చి.సూ. సంస్కృతసమరూపములతోవాటు ప్రాకృతసమరూపములను గూడ కొన్నింటి నుద్ఘాటించి తాను తత్త్వమమునకుఁ గావించిన నిర్వచనమును సార్థకము చేసియుండవలసిన (254) దన్నది. ఇత్తునకు బహువచనంబు పరం బగునపు డనుసాత్రమునొద్ద తపరకరణమునకుఁ బ్రయోజనమును దెల్పుచో సూరి 'లకోరీ' అని చూపెను. స్థలాంతరముల మగనిని, కలుకులు, కొడుక ఇత్యాదులు చూపెను. ఇయ్యవి దేశ్యములు. సిరు లనుదానికే బ్రాధాన్య మిచ్చి ప్రాకృతసమముల నిటఁ బ్రేర్చిన నన్నవృద్ధులవారిమతము ననుసరించిన సంతకంతు నెక్కువగనే ప్రస్తుతము లైనదేశ్యములవిషయ మే మగును? కాన 'సిరి' కంతటి ప్రాముఖ్య మీవిషయమున నీయ సక్కట లే దనుట యుచితమే.

అయిన సూరి యిటు బ్రాకృతసమముల నేల యదాహరింపలే దన్నది విచారింపవలసియున్నది. 'సంస్కృతసమేతిరం బయిన యీభాష యచ్చ యనంబడు' ననుట ననుసరించి ప్రాకృతసమ

యాచ్ఛికము నవుచున్నది. కాఁగాఁ బ్రాకృతసమములప్రసక్తి యాచ్ఛిక పరిచ్ఛేదమునందుఁ గల్గుచున్నది. అయినను దత్తనుపరిచ్ఛేదములో సంస్కృతసమములను నాచ్ఛికపరిచ్ఛేదములో దేశ్యములకుఁ బ్రాధాన్యము గోచరించుచున్నది. ప్రాకృతసమములయొక (తద్భవములు?) సనుగ్ర మైనయవిగాహనము సూరికి లేదన సాహసింప లేము గదా.

ప్రాకృతసమములను సంస్కృతసమములకంటె దేశ్యములతోనే జోలిక యధికము. తత్సనుపరిచ్ఛేదములోఁ బ్రాకృతసమముల నెట నుదాహరించినను నచ్చట దేశ్యములకుఁ బ్రస్తావన గల్గును. ఉదాహరణమునకుఁ బులింగిగబాన. అని సూత్రముచేత విజ్ఞు విధించిన స్థలమునఁ బ్రాకృతసమ ముదాహరింప వలెనన్నదా? పులింగతుల్యత యాచ్ఛికమాలకుఁ గొం జొకచోఁ జెప్పబడినది. అది సిద్ధింపవలెఁ గదా. అప్పుడు ప్రాకృతసమములతోపాటు తద్భవదేశ్యములకు నెటఁ బ్రసక్తి యేర్పడును. ఇట్లే స్త్రీ - స్త్రీబకార్యములూఁ దత్సనుత్వాతి దేశము తప్పదు. అది యాచ్ఛికపరిచ్ఛేదమునందుఁ దద్భవదేశ్యములతోపాటు విధింపబడుచున్నది. కావునఁ దద్భవముగాఁ బ్రత్యేకముగా సంస్కృతసమములతో నామ్యము ప్రాకృతసమాల కెక్కడ లేదని స్పష్టము. ఉదాహరింప నక్కఱ లేదు.

అయిన సూరి “లకోకిలు సిరులు” అని చూపినసందర్భములు విశిష్టము లైనవి. నామంబులతోడిదీర్ఘంబునకు హ్రస్వం బగు ననుదానిచే ‘సిరి’ అనుచో హ్రస్వ మైనది. లకోకి (లు) అనుచో నది యనేకాక్షరశబ్ద మైనను హ్రస్వము రాలేదు. లకోకి తత్సనుము కాదు గాన. సిరి యనునదియు నాచ్ఛికమే కాని యది తత్సనుము నైనది. కావున దీర్ఘమునకు హ్రస్వము నైనది. ప్రాకృతసమముల

శిట్టియెడల మాత్రమే సంస్కృతసమములొ బోలిక గలదు. (ద్విర్ణమునకు ప్రాస్వ మగుటలో స్త్రీసమత్వాదు లవసరము కాదు గదా.) అది సూచించుచునే సూరి లకోకిలు నీరు లనువాని నిటఁ జూపెను. చిం. కర్త 'న చ దేశ్యపదే న చైకన్తరేఽపి' యనఁగా సూరి యేకాక్షరశబ్దములకుమాత్రమే గదా ప్రాస్వము లే దన్నది. అనఁగాఁ దత్సమపరిచ్ఛేదము గాన నందుఁ జెప్పఁబడినకార్యము సంస్కృత ప్రాకృతసమములకుమాత్రమే వర్తింపు. దేశ్యములకు వర్తింపదు గాన నిషేధ మనవసర మని తాత్పర్యము. స్త్రీసమత్వాద్యతిదేశము వలన నాయయికార్యము లాచ్చికములకు సాధింపఁబడినవి.

కాని యిటఁ దత్సమపరిచ్ఛేదమునందలివిధులను బరిశీలించినఁ గొంతవైరుధ్యము గల దేమో యనిపించు.

ఇందలిహలంతప్రకరణము, (67-87 విధు లెల్ల) నజంత ప్రకరణమున 18, 34, 35 మున్నగువిధులు కేవలము సంస్కృతనామములకే యగుట స్పష్టము. సందర్భానుసారముగా నాచ్చికములకుఁ జెప్పఁబడినవి 24, 27, 46, 47 విధులు.

36, 54 విధులు సంస్కృతనామములందే వర్తిల్లు ననుట కాలక్షణమున నాధారము లేదు. అయినను దత్సమపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబడినవి గదా యని సంస్కృతప్రాకృతనామములకే యని గ్రహింప నవకాశ మున్నది. అప్పుడు మాలలు, బేలలు ఇత్యాది స్థలముల 36 సూత్రముచే బహువచనలకారమునకు రేఫ రాదు. లకోకిలు ఇత్యాదిస్థలముల 54 సూ.చే ప్రాస్వమును రాదు. ఇట్టి ప్రయోజనము సిద్ధించుటకయి తత్సమపరిచ్ఛేదమందఁ జెప్పఁబడిన విధు లెల్లను సంస్కృత (ప్రాకృత) ప్రాతిపదికలకే చెందిన వనవలసి యుండును. హలంతప్రకరణాదులందలివిధులవిషయమున నట్లు నిర్ణయించినను బాధ గానరాదు.

కాని యితరనలముల నిబ్బంది గానవచ్చు.

‘సంబోధనంబునం దేకార్థం బయినపదంబుతుదియ కారంబున కకారం బగు’ నని సూత్రించి యట సూరి ఓకొడుక యని యదాహరించె. తరువాతీసూత్రముకిడ ఓతండ్రి యని చూపెను. అనఁగా నటఁ జెప్పించుత్యాదివిధులు సంస్కృతసమాచ్చికసాధారణము లనవలె. త్రీసమత్వాద్యతి దేశమునకు నీయత్వాదులు సంబంధము లేదు. కాన దానివలన నీవిధులు ప్రచుర్తించిన వన విలు లేదు.

దీనినిబట్టి యిందలివిధులు సంస్కృతసమాచ్చికసాధారణములే యని కాని కేవలసంస్కృతవాక్యతనములకు మాత్రమే చెందిన వని కానినిర్ణయింప వీలు చాలను. ఈయంశమును సూరియే సూచించె ననవచ్చు. ‘కృతోత్కం బగు సంస్కృతనామంబునంబుది డుజ్జునకు లోపంబు పభావ’ నగు నమరాత్రమునొద్ద ‘సంస్కృతనామం’ బనుటంజేసి ఓతమ్మండ, ఓబల్లిదండ ఇత్యాదులందు లే వనెను. ఇది తత్సమపరిచ్ఛేదము గాన సంస్కృతివాక్యతనామములయెడనే యీవిధి చెల్లు నని చెప్పచో సూత్రమునందు సంస్కృతనామగ్రహణము వాక్యతనామములను వారించునది గానలెను. అట్టియెడ సూరి యీ పరిణామమున బాక్యతనమును జూపవలె. కాని తమ్మండ అని దేశ్యమును జూపు పేరు? తమ్మండ బల్లిదండ యని చూపుటలో - నాచ్చికడుమంతమునకు నీకార్యము లేదు, (తమ్మండ) ఆచ్చికము సంస్కృతతుల్యమే యయినను నీకార్యము లేదు, (బల్లిదేశ్యము సంస్కృతతుల్యము గదా) అని చెప్పట యద్దేశ మునగును. అనఁగా సంస్కృతనామ మనుటచే నాచ్చికములకు లే వని చెప్పటయే యద్దేశము గాని వ్రాక్యతనముపై నాతినివృష్టి లే వనఁగియున్నది. అనఁగా సూరి యట దేశ్యమును జూపుటనిట్టి తెలియున దేమి? సంస్కృతనామం బన కున్న తమ్మండ అనుచో గూడ డుజ్జోపము

ప్రాప్తిచెడి దన్నమాట. అనగా సంస్కృతనామం బని నిర్దేశింపకున్న యితరవిధులు యథాసంభవముగా సంస్కృతసమాచ్చికసాధారణము లవుట స్పష్టమే కదా అందునా లే ఓకొడుక ఓతండ్రి అనుకీతిగా సూరి యట నట సుదాహరించె ననవచ్చు.

తత్సమపరిచ్ఛేదమునందలివిధులు సంస్కృతసమాచ్చికసాధారణము లనుటనాన హుంతవిధు లిత్యాదుల బాధ లేదు. ఆచ్చికము కట నవకాశము లేదు గాన. ఆచ్చికములకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పిన వానియెడను నిబ్బంది లేదు.

అటు జీబ్బంది గల్గునది 38, 54 విధులయెడనె. 38 సూత్రము నొద్ద మాల లిత్యాదుల దేవ కాకుంటము, 54 సూత్రమునెడ సీ యిత్యాదిప్రాకృతసమములందు ప్రాస్థ మగుచు లకోకి ఇత్యాది దేశ్య తప్పనములయెడ ప్రాస్థము లేమి యవసర్థములు. అట్లు దప్పవ దేశ్యములను బరిహరింప నవకాశము గల్గు నేమో నెదుక వలసియున్నది.

ఇట్లు పరిశీలింపఁగాఁ దత్సమపరిచ్ఛేద మనుషేన దీని కెంత వఱకు సార్థక మన్న తె వ్యా.వి.ప్రశ్నము నిర్ణయేయమైనది. ప్రాధాన్యము ననుసరించి యట్లు పే రుంచబడియుండవచ్చును.

ఐదంతము లైనచజలు సమేతరశబ్దములందు లే వనె నొకచో సూరి. ఇట వజ్జలవారు ఐదంతములయినచజలు సంస్కృతసమేతర శబ్దములందు లే నని (వ్యా.సం.స. 76) వివరించిరి. అనగా నిట సమశబ్దము సంస్కృతసమబోధక మన్నమాట. సమశబ్దము తత్సమము నెల్లఁ జెప్పదు. చెప్పచోఁ బ్రాకృతసమములందు నైదంతచజల కవ కాశ మేర్పడు నట నున్నఁ బ్రాకృతసమ మాచ్చికము గాన నది దంత్యమా తాలవ్యమా యనుప్రశ్నమున కవకాశము గల్గు. కాన నిట సమ మన సంస్కృతసమమే.

తత్సమంబులం గోటిపిప్పలిశబ్దంబుల కీకార్యంబులు చూప
ట్టెడి నని యొకచో (అచ్చి. 12) జెప్పెను. ఇటు దత్సమ మనగా
సంస్కృతనను మనియో గ్రహింపవలె. ప్రాకృతనను మాచ్చికమే
కావున నం దాకార్యము సాధారణమే యవును గదా.

ఇట్లు నను, తత్సమశబ్దములు సంస్కృతననుమాత్రబోధకము
లగుట సూరివచనములందు గమనార్హము. అయిన సంస్కృతప్రాకృత
తుల్యం బగుభాష తత్సమం బనుచో దత్సమమును నిర్వచించినతీరు
ననుసరించి తత్సమశబ్దము కేవలసంస్కృతననుమాలనే బోధింప వీలు
లేదు. అయ్యు నందర్భము ననకాశము ననుసరించి పైశలముల నట్లు
గ్రహించుట దోషము గాకపోవచ్చు.

ఏ మైనను దేనిగుశబ్దములలో సంస్కృతననుములవిష
యమున లక్షణము తెల్లరవ్వచ్చి ప్రాధాన్యము చూపుటచే దేశ్యము
ల ట్లుంచి ప్రాకృతననుమతివ్యవములనిరూపణమున లక్షణ మింకిను
నెనుకబడియున్న పదవచ్చును. వానింగూర్చి స్పష్ట మైన నిర్ణయ
మేర్పడినవివరం బరామర్శించుట నత్యము దెలియుటకు నవసరము.

విర్ణకము :

విర్ణక మింతకు పూర్వ మనేకసంపద్యములలో నుపయుక్తము.
అయినను దానిని నిర్వచించునరియైనసంపద్య విదియే (తత్స. 10.)
కాని — చింతామణిలో సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునందే ప్రత్యయ ఇహ (న?)
వర్ణకః అని నిర్వచింపబడెను. నానూర్ణముగా నుపయుక్త మగు
సంజ్ఞలను సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమందు నిర్వచించుటే యచితిము గదా.
(100) ఇట శా.వి.వివరణమున యొకటిసంపద్యమునుబట్టి తత్స. 10
కూత్రస్థలము నరి యైనసంపద్యము గాన సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునందే జెప్పిన
సంపద్యము నరిపడను గాన నది యొప్పు పని యభిప్రాయ మగు

మండగాఁ దరువాతివివరణభాగము ననుసరించి సామాన్యసంజ్ఞ యైన
వర్ణకమును సంఘిపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పట యుచితము కాఁగాఁ దత్సను
పరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పట యనుచిత మని యభిప్రాయ మగుచున్నది.
సరియైనసందర్భమునఁ జెప్పట యనుచిత మని తేలుచు బా.వి.
సిద్ధాంతము వింత గొల్పదు.

ప్రత్యయము ఆర్థవంతమే కాని స్వతంత్రప్రయోగయోగ్యము
కాదు. (109) వ్రాతీపదకకు వ్యవర్త్య మనులక్షణ మాద్యవ్యాకర
ణోక్తము. ధాతువులు తద్ధమములు జెప్పబడియె యున్నవి. కాని
యవియు స్వతంత్రప్రయోగయోగ్యములు గావు. అవగాఁ బ్రత్య
యములే కాక ప్రకృతి ము॥ సైత చుక్కవంతము అయ్యి స్వతంత్ర
ప్రయోగయోగ్యములు గా విని గుర్తింపవలసియున్నది.

వర్ణకము - వర్ణము :

నువర్ణంబు ద్వితీయ యనుదాని నుద్దేశించి గాబోలు బా.వి.
'ఇట ను వర్ణకమే కాని వర్ణము కా (107) వచ్చును. కాని వర్ణకము
అన్నియు వర్ణములే కాని వర్ణము అన్నియు వర్ణకములు కా (109) నని
తరువాతఁ జేర్చొనబడినదాని ననుసరించి 'నువర్ణకము' నువర్ణ మనఁ
దగినదే యని స్పష్టము. వర్ణకము అన్నియు వర్ణము లగు ననుట
స్థూలముగాఁ జేసినిర్ణయము గావచ్చు. ఎడి, యెడు, ఉన్న, కల
మొదలగుననేకాక్షరఘటితములయెడ వర్ణకమునకు వర్ణ మనువ్యవ
హారము గుమరదు గదా. ఎడివర్ణక మన్నట్లుగా ఎడివర్ణ మనుట
గనరాదు. వర్ణ మనుచో నొకే వర్ణ మగును. వర్ణక మొక్కవర్ణమే
యై యుండ సక్కట లేదు గదా.

నువర్ణంబు బహువచనం బనుచోటను బా.వి. వర్ణ మనుటను
గూర్చి బహుత్వమును బోధించుప్రత్యయము వర్ణ మెట్లగును ?

వర్ణకమే కదా. వర్ణకమును వర్ణ మనియు వ్యవహరింపవచ్చు నను అభిప్రాయమా? (109) అని మఱియు వెంటనే యడుమానించినది. అందుకే కాబోలు తల్ప. 22 మాత్రవివరణములో 'దువర్ణమున' కనుసంగరిమాటను 'దువర్ణ(క)మునకు నని చూపాట (117) జరిగినది. క్రియావిభక్తి యగునువర్ణకము, శత్రుత్వకదువర్ణము గూర్చి (302, 315) యిట్లు పేర్కొనియె. అట్లనవసర మని గ్రహింపఁదగును.

క యి ప ట్టి యొ క్క లు :

వీనికి సూరి నుగాగమము లే దనెను. ఇట బా.వి. 'ఇవి కళలు కావున వీనికి నుగాగమము రా' (108) దన్నది. మఱి రా దని చెప్పినమాత్రము వ్యర్థమా? తృతీయాదులకు నుగాగమం బగు నని చెప్పిననుకూ కయిపట్టియొక్కలకుఁ బ్రాప్తి. ఏదా? ప్రాప్తియ నన్న నిషేధింపవలసిందే. కళలు గావున రా దన్నఁ బృతీయాదుల కని చెప్పిననుకూ ద్రు.ప్ర. అనుమాత్రమే యవునా? అనఁగా గళలు గాబట్టి నుగాగమము రాదన ద్రు.ప్ర. గాబట్టి తృతీయాదుల కని నుగా గమ మగునా? అట నాయర్థము చెప్పినశేషము మాత్రమున నున్నదా; రెండుసూత్రములు చెప్పినలె. (లే దన్న రెండును జెప్పరాదు.) నుగాగమ మయిన నుకూ ద్రుతము గానఁ దదంతము ద్రు.ప్ర. అవును. అనఁగా నుగాగమ మవుటవలన ద్రుతాంత మై ద్రు.ప్ర. అవును గాని ద్రు.ప్ర. అగుట వలన నుగాగమము రాదు. అట్లే నుగాగమము లే దనుటవలన రాదు గావున ద్రుతాంతము గామి ద్రుతప్రకృతీతర మగుటఁ గళ యవు నని చెప్పవలయును గాని కళ గావున నుగాగమము రా దనుట సక్రమము గాదు.

తృతీయానులకు నుగాగమం బగు, కయిపట్టియొక్కలకు నుగాగమంబు లే దనుసూత్రములు తగ్గించుకొనును పాయమును బా.వి. ఇట్లు పేర్కొన్నది. 'విభక్తును జూపునపుడే ద్వుితము లంత మందుఁ గలవానిని ద్రుతములలోనే చూపిన ఈసూత్రము లనవసర మగును గదా. ద్రుతప్రకృతికములను నిర్ణయించుపట్ల నీవిభక్తు లట్లే నిరూపితములు' (168) - అంటే గాదు. చే తో లో అనువానిని గూడఁ బ్రత్యయములలోనే చేర్చిన దీనితరువాతిసూత్రము ననవసరమే. దీనివలన స్థలాంతరమునను గొంతమా ర్పవసరము. ఔపవిభక్తికములు 'తృతీయానప్తముల' కిత్వ మనుచో 'ద్రుతాంత మగునత్వము' విధింపవలసియుండును. ద్రుతాంత మగుతృతీయానప్తములకు ద్రుతాంత మగునత్వము జెప్పటలో నందు ద్రుతమును ద్రుతమాచకుఁ జేయుట గారనమే కదా. చూచి యనుసరించిననుగాగమపద్ధతికంటె నిదియె సులు వని యెంచిన నది యట్లే యనుకొనవచ్చు.

అయినను నాచేతను, నాకొటకును ఇత్యాదిగా దీనికిఁ జివర నువర్ణము ద్రుత ముంట సమాన మయి యున్నపుడు చేతాదులనే ప్రత్యయములుగాఁ జెప్పి యంతమున సమానముగాఁ గన్పించుటకుణ మును బ్రత్యేకముగ సామాన్యముగాఁ జెప్పటయే లాక్షణికోచితమార్గ మని గ్రహింపఁదగును.

ద్రుతప్రకృతికములను జెప్పుచో నీవిభక్తును ద్రుతాంత ములుగనే నిర్దేశించె ననుటలో నభిప్రాయ మేమో? ప్రథమా కయిపట్టియొక్కేతరంబు లయినవిభక్తులు - ద్రు.ప్ర. లనుటలోఁ దత్త్వ ద్విభక్త్యంతములు ద్రు.ప్ర. లని యర్థము స్పష్టము. విభక్త్యంతము లను జూపుచో వాని కగునుగాగమమును జూపకుండు తెట్లు? అట్లు గాక నాచేతన్ అనుకీర్తిగాఁ జూపుటవలన ద్రుత మాగనుముగా వచ్చినది గా దనియుఁ బ్రత్యయావయవమే యనియుఁ జెప్పట

కాధార మున్నదా? లేక నాగమముగాఁ జెప్పచో నట్లు చివర ద్రుతమును జూపరాదా?

ఇట సూరి రామునిచేతిను అనురీతిగా ద్రుతము నువర్ణముగాఁ జూపుటనుగూర్చి బోధి. “ఇది ద్రుతము కావున దానిస్వత్వరూపముతోనె (ను) ప్రవర్తించబడె” (108) నన్నది. అనఁగా ద్రుతము పొల్లనకారము కావున దానినె చూపవలసియున్నను నువర్ణముగాఁ జూపుట స్వత్వము నుద్దేశించి యున్నమాట. ద్రుతము పొల్లయె యనియు దానిస్వత్వరూపముమాత్రము ‘ను’ అనియు బొ.వి. అభిప్రాయము నది గా దని తత్సంపర్కమున గ్రహించితిమి.

ఏ మైనను జేతామలను బ్రత్యయములుగాఁ జెప్పి యన్నింట సమాన మైనద్రుతము నాగమముగాఁ జెప్పటయే యుచిత మగుపద్ధతి యని గ్రహింపవలెను.

ఏ క వ చ న ము లు :

డుమువున లేకవచనంబు అనుచో బొ.వి. ‘ఇవి యేకవచనమునందే యపయక్తము (లు) తక్కినవి యేకవచనమందును బహువచనమునందును నుపయక్తము (లు) అన్నవి. లునర్థము బహువచనమగుట దీనికిఁ దగువాతఁ జెప్పఁబడినది. అట్టియెడల నిటఁ దక్కినవి యేకత్వబహుత్వములు రెంటు నవు నన్న డుమువునేతర మైన లునర్థము నుభయ మనునర్థ మేర్పడు నది సరి కాదు.

ఇవి యేకవచనమునందే యపయక్త మగు నన్న నందుకుఁ గారణ మవి యేకవచనము లవుటయే. డుమువున అనునవి యేకత్వమునుమాత్రమే బోధింపఁగలవు కావున నాసందర్భముననే యవును. నువర్ణము మున్నగునవి యేకత్వబహుత్వములు రెంటు నవు. అవి యుభయములు గాన నని బొ.వి. అభిప్రాయమును గుర్తింపవలెను.

బ హు వ చ న ము :

బా.వి. “బహువచనవిభక్తులు-లను లచేత లతోడ లయొక్క-
లయందు మున్నగునవి.” (110) యనట స్పష్టత నుద్దేశించి కావలెను.
తెక్కినవి యుభయంబు లనులక్షణము ననుసరించి డుమువునలుభిన్నము
లైన ను, మొదలగునవే దేవత్యబహుత్వముల బ్రయోగింపబడుచు
నేకవచనములును బహువచనములు నవును. కావున ‘బహువచన
విభక్తు’ లనుచు లను లచేత ఇత్యాదిగా లడాగమముతోఁ గూర్చి
చూపుట యవసరము కాదు.

ఇంక నెల బా.వి. “అకారము లట్లు టిత్సంజ్ఞ. పరశబ్దము
యొక్క ఆదియందుఁ జేరి దాని కినియన మగు” (110) ననటయు
స్పష్టతకుఁ గావలె. టి త్తయినది పరశబ్దమున కాదియందుఁ జేరు నని
చెప్పఁ జెట్లు? (కి త్తయినది పూర్వశబ్దమునంతిమునఁ జేరునా?)
అశబ్దము పూర్వమో పరమో యనవసరము. టిత్తుగా దేనికి
విధింపబడినదో దాని కాద్యవయముగాఁ జేరును. ఒకవేళ నీయది
పూర్వశబ్దమునకు విధించిన దానికే యాద్యవయవముగాఁ జేరును
గాని టిత్తుగాఁ జెప్పెను గావున (దేనికి విధింపబడినను) పరశబ్దమున
కాద్యవయవముగాఁ జేరి ననుట లక్షణానుగుణము కాదు గదా.

ఆపిదపఁ గూడ బా.వి. ‘టిత్సంజ్ఞ గావున ఆద్యంత్రాటకితో
యనునియమానసారము పరశబ్దముయొక్క ఆదియందుఁ జేరును.
రాముల + ను అనుకీర్తివిభజనము చేయరాదు. అప్పు డది లగాగమ
మగు’ (124) నన్నది. ఇదియు నస్పష్టము. పరశబ్దమునకు (విభక్తికి)
విధించుటచే టిత్తు గావునఁ బరశబ్దమున కాద్యవయవ మైనది. టిత్తా
కిత్తా యన్నదానికంటె మాం దది దేనికి విధింపబడిన దన్నది ముఖ్య
ముగా గుర్తింపవలెను. రాముల + ను అని విభాగించినమాత్రమున

లగాగమ మెట్లగును? ద్వితీయాదివిభక్తులకు లగాగమ మగు నన్న రాము + నుల అని విభజింపవలెను. రాములు + ను అని విభజింపవలె నన్న లగాగమ మునిమాత్రమే కాక ద్వితీయూదివిభక్తుల కనునశమును పైతమ మార్చి ప్రాతిపదికమున కిత్యాదిగాఁ బూర్వశబ్దమున కని చెప్పవలె. అనుచిత కైనయధము గా.వి. హ్యనయమున లే దేమో కాని వ్యాఖ్యానముమాత్ర మనుచితార్థస్ఫూర్తిని దప్పక కల్గించు చున్నది.

పీఠి - పీఠి :

బాల లోక తత్ప. 15.18 సూత్రములను గలిపి ఓశబ్దంబునకుం బురుషసీచమిత్రస్త్రీపురుషామంత్రణముల నని వ్రాయవచ్చు (112) అని గా.వి. ఒకసంస్కరణమును జూపినది సీచమిత్రస్త్రీపురుష అనుచో సీచమిత్రశబ్దమును ద్వంద్వముగానే కాక కర్మధారయముగా నిర్వచింప వలెను అని కాని అట్లుం గాక సీచమిత్ర స్త్రీ-పురుష అనుచో సీచస్త్రీలు మిత్రపురుషు లని యధాక్రిమాన్వయమున కవకాశము గల నని కాని సంస్కరణమును దిరస్కరింప నక్కఱ లేదు. కాని రిసులు విభాష సంతాగమము లగుట సీచతయందు సాధారణ మును, మైత్రీయం దనాధారణము నై యుంబ గమన్వార్థము. సీచతా యాం రిసీ స్యాతాం, క్విచిన్నై త్రాత్యాం చ తిష్ఠ్యత్తిః అనుమూలమున నిది స్పష్టము. సీచతయందు విభాష, మైత్రీయందును గల వనుచో నిమిచ్చయార్థకముచే సూరించనిమునను నాకాచిత్కృతి స్పష్ట మవు చున్నది. ఇక సంస్కరణ మేల?

మ హ త్తు - అ మ హ త్తు :

‘ఏకవచనమునందే స్త్రీ యమహత్తు. బహువచనమందు స్త్రీలు మహత్తులలో జేరుచున్నారు’ (113) అను గా.వి. వివరణము

స్వస్థతే నుద్దేశించిన దనుకొందమా? కాని భా.వి. ఆపిరిపఁ గూడ అమహత్తులు - బవ. మానన, సూనవాతీతస్త్రీపరుషులు, అమహత్తులు - ఏ వ. స్త్రీతిర్వ్యగ్ధములు. బ.వ. తిర్వ్యగ్ధములు, అనాటనబట్టి స్త్రీవాచకములు బహుత్వమున నమహత్తులు గాక మహత్తులే యగునని భా.వి. నిశ్చయించుటలు చెప్పకొప్పదు. ఇది యసంగతియు. ఈ నిర్ణయమునకు ఆక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు. సీతలు నచ్చుచున్నారు అని భా.వి. చూపినట్లుమే చూతము. నచ్చుచున్నారు అనారూపమునబట్టి సీతలు మహత్తు అగునా? అది యమహత్తే యైనను గ్రీయాపద మమహత్త్వము నందే యండవలసియున్నను 'సర్వనామ క్రీయాపదంబుల బహువచనంబులు మహత్తునకుంబోలే నమహత్తి కగు' ననుటంబట్టి క్రియ మహత్కార్యము నందినది. ఆలక్షణముననే సూరి 'మహత్తునకుంబోలే' ననుచుండఁగా సిది మహత్తే యనుటెట్లు? బహుత్వమున స్త్రీవాచకములు మహత్తులే యైన వానికిఁ బ్రత్యేకముగా మహత్కార్యము విధింపనేల? మహత్కార్య మైనచూత్రమున మహత్తే యగునా? పూజ్యతయం దేకత్వముననే బహువచనము గలుగును 'ఇటఁ గణ్యమహామునిఁ జూచిపోవఁగా నచ్చితి మెందుఁ బోయి రొకొ వారు' ఇట బహువచనము గానవచ్చుచున్నది గదా యని యర్థమును బహుత్వముతోఁ జెప్పట యెఱుఁపనా? ఏవచనమునందున్నను స్త్రీవాచకము అమహత్తే యని గుర్తింపవలయును.

మ హ తి :

'మహతీవాచకము గుర్తించినను మహతీవాచకక్రియ లుండవు. ఇందువలన నె మహతిని వ్యాకర్తలు పృథక్కరింప రైరి.' (113) అన్నది భా.వి. మహదిత్యాదివిభాగము క్రియలనే యుద్దేశించి చేసినది గాదు. అయ్యు స్త్రీవాచకములంగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించు

వలసినసంవర్ధమున సూరి యనుహత్తులనుండి పృథక్కరించి 'మహతి' యని పేర్కొనుట స్పష్టమే. తత్స. 88, ఆచ్ఛి. 28. చింతామణిలో ఉభయవిధమమహతీనా మృనుచో అమహతి మహతీతర మని యిట్ల ప్రయుక్తము. మహత్తులనుమాత్రమే లక్షణము పేర్కొనఁగాఁ దద్భిన్న మనుహత్తుగా గమ్యమాన మగుచున్నట్లే మహత్స్వంజ్ఞ ననుసరించియే స్త్రీవాచకము మహతీగా వేఱ చెప్ప నక్కఱ లేక గుర్తింపఁబడుచుండుగా లాక్షణికు లిట్లు ప్రయోగించిరి.

దు మంతము :

రాము శిష్ఠ, భార్గవ, రాజభరుషాదులు డమంతము (115) లన్నది బా.వి. అచ్చపారపాలు గావచ్చును. రామ శిత్త, భార్గవ యని యుత్పము సంవకముందును వానికి డమంజనంజ్ఞ గలదు.

మంతెనంతెయనునవి సంస్కృతమున మతుభక్తప్రత్యయము లిత్యాది బా.వి. వివరణము స్పష్టత నుద్దేశించిన దనవలెను.

ప్రాతిపదికము :

కృత్తద్ధితసమాసములు కూడ ప్రాతిపదికము (116) లన్నది బా.వి. అయ్యను సమాసమువలె గృత్తద్ధితములే ప్రాతిపదికసంజ్ఞ సంధవు. కృవంతమును దద్ధితాంతమును ప్రాతిపదికము లగును. బా.వి. అభిప్రాయము గూడ నిట్ల యైయుండవచ్చు. అయ్యను నిది వ్యాఖ్యానమే కావున స్పష్టముగాఁ జెప్పవగును. 'కృత్తునకు రామ తద్ధితము నకు భార్గవ సమాసమునకు రాజభరుష' యని బా.వి. తరువాతఁ జేసినవివరణమునను గృత్తున కనఁగాఁ గృవంతమున కనియుఁ దద్ధితమున కనఁగాఁ దద్ధితాంతమున కనియు బా.వి.యుద్దేశముగాఁ జెప్పిననె సరిపడును.

ఉత్సము - తత్సమము :

తత్సమ మనగా (తె.వ్యా.వి. 261) ప్రకృతియం దెట్టి మార్పును లేనిది. అత్వము నుత్సము చేసినచో ప్రకృతియందా మార్పు వచ్చినట్లే భావించవలసియుండును' అని దీనికి బరిష్కారముగ 'భ్రమలకు లోను గాకుండ నుండుటకై ఉండు, ఉండు అనునవిదో ప్రత్యయము అని పరిగణించుటలోను నొకప్రత్యేకత లేకపోలే దన్నది (262) అడిదముసూరకవి తత్సమము లనేకములు తద్భవములుగా జెప్పెను. అట్టిభ్రమలనుగూర్చి చేయన దే మున్నది. ఉత్స మయి న తమాత్రమునం తత్సమము కా దనవలెనా? ఋకారాంతమున కత్సము విహితము. అదియు మార్చే. ఆయత్వమున బ్రభుత్వైకవచన ముగా జెప్పవలెనా? ఇ ట్లేన్ని మార్చవలయును? విభక్తివికృ తింబు ప్రకృతివ్యయంబు తత్సమం బను సూరి (ఆం.శ.శా.) లక్షణము (దీనిని తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినది) ననుసరించి విభక్తినిమిత్తక మైన యుత్సవికారము కలిగిన దిది తత్సమము గా దనుభాధ లేదు ప్రాతి పదికముగా గ్రహించబడునది సంస్కృత మైన జాలును ఇట్లే ప్రాకృతసమములయొక్క ప్రాకృతమును. అధర్వణం డింకను ద్రిలింగ శబ్దానుశాసనమున 'తత్సమం సంస్కృతసమప్రాతిపదికం హి సమ్మత' మ్మనెను (తృతీయకాండ) దీర్ఘమునకు ప్రాస్వ మగుట మున్నగు నవ్యాసి నెల్ల మార్పుకొని చెప్పటలో ననవసర క్లిష్టతయే ప్రత్యేకత యనవలె. (డుబ్బుగా జెప్పనది ఉండు, ఉండు అనునీతిగా వర్ణించు కొననలసియుంటు.)

హ రి ని చే త :

తె.వ్యా.వి. 'ప్ర.ఆ. మహతః అనుటచేత హరిసచేత రాజుని చేతవంటియపరూపము లేర్పడు' (643) నన్నది. మహతః అనుటచేత

నివర్ణాగమము రావలసియుండగా 'టాదా వితో న ని స్సాత్' అని
యినంతములపై నద్దానిని నిషేధించినది. (కావున 'హరినిచేత' ననునది
చిం. సాధించుచున్న దనుట పొరపాటు) ఇట్టినిషేధమునుబట్టియే ఈ
'నియనుము ఉత్పడుజ్జులు చేరుశబ్దములకుమాత్రమే' యని గ్రహింప
వలసియున్నది. (644) అని తె.వ్యా.వి. (వ్యా.సం.స. ననునరించి)
పేర్కొనుట యొప్పు దని స్పష్టము నివర్ణాగమము డునుంతములకే
యగు నన్న నిమంతములకు అనిత యుటచే డుజ్జు రామి నివర్ణా
గమము ప్రాప్తింపను గావున దానిని నిషేధించు టాదా వితో న ని
స్సాత్ తీసునూత్రము వ్యర్థ మనవలసియుండును.

రాజశబ్దము పుంలింగమును మహద్వాచకము నయినను
దానికిని నివర్ణకమును, నివర్ణాగమమును ప్రాప్తింపవు. 'డు' స్సాత్
త్సదా రాజ్ఞ' అని డువర్ణకము విహితము. ఈ 'డు' వర్ణము స్త్రీ
ప్రత్యయమువంటి వనుకొన్న మహా తైనను స్త్రీత్వముచే నివర్ణక
నిగాగమములు రావు. కా కున్నను డువర్ణవిధానసామ్యముచేతనే
మహత్పుంలింగకార్యములు రావు. లేకున్న విశ్వవా - విశ్వపుడు -
విశ్వపుని విశ్వచునిచేత నని యైనట్లే రాజునిచేత యవుగదా.
డువిధాన మేల? దీనింబట్టియే యాకార్యములు దీనికి రావు.

వి ధా త్మ ని చే త :

అనుదంత మగుతెనుఁగుడునుంతమునకు నూరి నిగాగమము
నిత్య మనెను. అచ్చ తెనుఁగుడునుంత మని యర్థము చేసియును బి.సి.
విధాత్మఁడు, ధాత్మఁ డనుననుదంతస్కృతడునుంతములనుగూడఁ
జూపి నిగాగమము నిత్య (119) మన్నది. కాని నూరియే విధాత్మ
యొక్క + ఆజ్ఞ విధాత్మనాజ్ఞ యనుచో నిగాగమరీతియుగా నుండుంత

మును జూపెను. ఋషంతములకు నిగాగమము నిత్య మని చెప్ప నెడల షష్ఠీసమాసమునం దచ్చు పర మగునపుడు చెప్పిననుగాగమ ఋకారమునకుఁ జాలును. నిగ్యవధానముచే (నిది నిత్యము గాని) ఋకారమున కచ్చు పర మగుట యసంభవమే కావున ఋకారము నకు నుగాగమ మటఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. అయిగా ఋకారశబ్ద మాసూత్రమున వ్యర్థమే యగు. ఇంక సవిత్రున ప్లిత్యాదులు నుష్టములు నగు.

కు ప ర క న గా గ మ ము :

‘ద్వై.అ.’ ‘ప్రాయః’ అనుటచే ‘ప్రాయోగహణా మావంతా దపి భవ తీతి జ్ఞేయమ్’ అని అహో. (కవిశి) వివరించెను. చి.సూ. తపర కరణమును దొలగించి ఉకార మని పేర్కొనెను (646) అన్నది తె.వ్యా.వి. సూరి తపరకరణము చేయకుంటుకు ఉపంతములకు నగుట ప్రయోజనముగా నెంచ నవకాశము లేదు. అహో. ఉపంతా దపి యనుట సమంజస మని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయపడినట్లున్నది. కాని యది సరి కా దని యట వజ్రలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.) నామంబులతుదిదీర్ఘమునకు ప్రాస్వము రా ఉకారాంతము లుదంతముల యగు. ఎల్లస్థలములందు నుకారాంతములకు పువర్ణకేతరవిభక్తి పరకత్వమున పుగాగప మవుం గావున దీర్ఘోకారమునకుఁ గువర్ణకము పర మవుట కానరాదు. భూవునకు. ఇంక పువర్ణకపుగాగమములు లేనివి తద్భవదేశ్యస్థలములు. తె.వ్యా. శాలూనకు అనున దొకటి చూపినది. ఇట్టివి కవిప్రయుక్తము లై యున్న వేమో వెదుకవలసి యున్నది.

అట్లయ్య సూరి ‘ఉకారమున’ కన్నట్లే ఋకారమున కన్నాడు. అట దీర్ఘాంతము లనలు లేవు గదా. దీర్ఘాంతములు లేమి నట వారింప

నలసినయనసరమును లేమిబిబ్బి సూరి తపరకరణము చేయకపోయి యుండనగు. అదంతం బయి దీర్ఘపూర్వ...అనుచోఁ దపరకరణము చేసినను-ఋకారంబున కని యిటుఁ జేయకున్నను ఫలిత మొకటియ.

అయినను గవిప్రయోగము లున్న దీర్ఘాంతములపై (ఊ) నాగమము చేయట కవకాశ మున్నమాట మాత్రము వాస్తవమే.

అందుపరకనగాగమము :

చి.సూ. వనమునందు వనమందు అనులక్ష్యములనే గ్రహించెను. వనమునయందు అనురూపము నమ్మించినట్లు లేదు (647) అన్నది తె.వ్యా.వి. కాని సూరి సమాసంబునయందు అని బాల.లో ప్రయోగించుట స్పష్టమే. మాత్రాంత్రవ్యాకరణమున 'నగండా' యని యందుపరకత్వమున నాగాగమమును విధించెను గూడ.

బ.సీ. మునర్ణాంతములపై నె నగాగమము చూపె. కాని పునర్ణాంతములపైఁ గూడఁ గలదు. తనుపునయందు (648) అని తె.వ్యా.వి. సముచితముగా వివరించినది. అపహత్తుల కందువర్ణకం బనులక్షణము ననుసరించి పుగాగమముపైని (అపహత్తులకు) నగాగమము సిద్ధించుచునే యున్నది. అయ్య బ.సీ. అట్టి దుదాహరింప లేదు. సూరి ఉండిపదంబు పరం బగునపుడు నలనకు ద్వితీయాసప్తములు ప్రాయికంబుగ నగు నని సప్తమిని విధించెను. అందువలెనే నవర్ణక మగును యథాసంభవముగా. కాని సూరి యదాహరింపలేదని ప్రాథవ్యాకర్త 'యందువర్ణక' మట్లు నవర్ణకంబు నగు నని సూత్రించెనే గద. అట్లే యపహత్తుల కని చెప్పినను ముగాగమముపైనే చూపుట ననుసరించి పుక్కుపై (నమహత్తుల) నవునా? కాదా? కా దేమో-చెప్పవలసినచ్చును. ఇట్లే బ్రతుకునయం దిత్యాదిస్థలములును లక్షణసిద్ధము లగుచు గ్రహింపఁదగియున్నవి.

సంబోధనము - సంబుద్ధి :

తె.వ్యా.వి. 'ఆంధ్రవ్యాకరణములందు ఆమంత్రణము సంబుద్ధి సంబోధనము అనునవి పర్యాయములుగా నుపయుక్తము' (131) అన్నది. 'ఏకవచనం సంబుద్ధిః' అనునావ్యవ్యాకరణము ననుసరించి సంబోధనైకవచనమే సంబుద్ధి. ఏకత్వవిషయములు రెంటు సంబోధన సంజ్ఞ (ఆమంత్రణము) సామాన్యము, చింతామణిబాలవ్యాకరణము లందు సంబుద్ధి యేకవచనస్థలముననే ప్రయుక్తము. ఉదాత్త తు నట్లతస్య తస్మింబుద్ధౌ యనుచోఁ జిం.లో బహువచనముప్రసక్తి లేదు. కృతోత్కం బగుసంస్కృతనామంబుసంబుద్ధిడుజ్ఞునకు ఇత్యోదిగా సూరి యను సంబోధనైకవచనస్థలముననే సంబుద్ధిబలము నుపయోగించె. వి.వి. 'వికృతా వత్ర వా లోప స్సంబుద్ధ్యోపపదే తు యే' — అని సంబుద్ధిని బ్రయోగించినచోట ఓరాములార అనురీతివానినిబట్టి బహువచనస్థలములును గ్రహింపఁదగినవిగాఁ దోచు. అయ్యుఁ బివఁ జెప్పిన రో ఇతి స్త్రీవాచకో భవేత్, సీచతాయాం రిసీ స్యాతా మ్మనుస్థలముల నేకవచనస్థలమే గ్రాహ్య మనవలసియున్నది. దానిని బట్టి సంబుద్ధ్యోపపదే యనుచోఁ గూడ నేకవచనస్థలమునే యుద్దేశించె నేమో యని యెన్న వీలున్నది.

అయ్యును నిచ్చోటిసంబుద్ధి సంబోధనైకవచనమును గాక యేకవచనాంత మగుశబ్దస్థలమునం దనురీతిగాఁ గొంత విశిష్ట మైన యర్థముననే ప్రయుక్త మయియున్నది.

పై తె.వ్యా.వి. సిద్ధాంతము ననుసరించి బా.వి. సంబుద్ధిని సంబోధన మనుసామాన్యార్థముననే ప్రయోగించినది. 'తమ్ముడు బల్లిదుఁడు మున్నగువానికి సంబుద్ధిలో డుజ్జోపము రాదు.' 'కేవల ప్రాతిపదికమే సంబుద్ధియం దుపయుక్త మని చెప్పట శాస్త్రోచితము కాదు.' (125)

సంబోధనము - దీర్ఘము :

సంబోధనంబునందుఁ బదంబుతుదియకారంబులకు దీర్ఘంబు విభాష నగు ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 32 సూ.చే అత్యుమాదేశము కాఁగా దానికేని, ఇకారాంతము లైనసంస్కృతాచ్చికశబ్దములకును దీర్ఘము వికల్పముగా విధింపబడినది (125) యన్నది దీనినిబట్టి యుకారమునకు వచ్చినయకారమునకే కాని శబ్దము సహజముగా నదంత మైన నాయకారమున కీసూత్రముచే దీర్ఘము ప్రాప్తింప దని యర్థ మగుచున్నది. ఇట్టిపొరపాటు పడుట కవకాశము లే కున్నను సూరి 'ఓరాముఁడా, ఓచెలియా' - యని యుదాహరించెను. ఇందుఁ జెలియూ యన్నపుడు దీర్ఘము వచ్చిన యత్తు 32. సూత్రముచే నైనది గాదు. 32 సూ.చే వచ్చిన దైనను సహజ మైన నెట్టి దైనను సంబోధ్యవాచకముతుది నకార మున్న దానికి దీర్ఘ మగు నని చెప్పవలయు. ఓరాములారా యనియు నవును గదా.

ఆపిదప బా.వి. ఇకారాంతములవిషయమున సంస్కృతాచ్చికశబ్దము లనుచో సంస్కృతశబ్దము లనుట పొరపాటు. 'హరి' యనుచోఁ బ్రాతిపదికము సంస్కృతమై యైనను సులోప మయిన పిదప సంస్కృతసమమై యగును. ప్రాతిపదికమునకుఁ గాదు గదా దీర్ఘము వచ్చుట. కావున 'సంస్కృతసమాచ్చికశబ్దము' లనుట యొప్పును.

సంబుద్ధి - టుల్లోపము :

'కృతోత్కం బగుసంస్కృతనామంబుసంబుద్ధిడుజ్జున' కనుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. సంస్కృతనామము - సంస్కృతప్రాతిపదికము. దీనియొక్క సంబుద్ధిడుఁ ఓరాముఁడ ఓరాముఁడా (32, 33)

ఇట్టిడుజ్జనకు లోపము విభాషగా నగును (125) అన్నది. ఇటు డుజ్జనకు, (నగాగమము నైనది కాని ప్రాతిపదిక కుగాగమద్విత్యములే రాలేదు.) డుజ్జన అనురీతివ్యవహారము స్పష్టత కేషా. సూరి డుజ్జన కనురీతి పేర్కొనుట లక్షణానుగుణము. సంబుద్ధిడుజ్జను ఓరాముడ, ఓరాముడ యని 32, 33 సూత్రములను గూడ బ్రస్తావించి ఇట్టిడుజ్జనకు లోప మనుటలో శా.వి. 'అత్వము' దీర్ఘము నై సవానినే గ్రహించి వానికే లోపము చేయఁదలచినట్లున్నది. కాని యది సరి గాదు. ఓరాము(డు) డుజ్జ అనుచో నున్న డుజ్జ సంబోధమునందలిదే కావున సంబుద్ధిడుజ్జే యవును. దానికి లోప మగును. లోపము రానిపక్షముననే ఓరాముడు అని కాఁగా డుజ్జ నుత్పమున కత్వమును దానికి దీర్ఘము వికల్పముగను నయి ఓరాముడ యని యవును.

సంస్కృతనామముల కనుటచే నాచ్చికములకు నీలోపము రా దని సూరి స్పష్టము చేసెను. వీనిని వివరించుచో శా.వి. తమ్ము బల్లిదు వంటిరూపము లుండవు (126) అన్నది. ఆచ్చికములడుజ్జ నకును లోపము వచ్చు నన్నను తమ్ము బల్లిదు అని రూపము లుండవు. డుజ్జోపము వచ్చినను రాకున్నను జీవర నుకార ముండుటచే 32. సూ.చే దాని కత్వము రాక తప్పదు. కాన తమ్మ - బల్లిద - అని కావలె. అవి యుండ వనవలె. కాఁగా డుజ్జోప మైనను తమ్ము బల్లిదు అని యుండ వని గుర్తింపవలె.

ఇంతే కాక శా.వి. ఇం కొకవిశేషము చెప్పినది. 'హలంత ములలో శ్రీమంత, గుణవంత ము శ్చగునవి శ్రీమంతుడు గుణవంతుడు అని యగును. ఇట్టివానిలోఁ గూడ డుజ్జోపము రాదు. ఏ లన ఇవి సంస్కృతప్రాతిపదికలు కావు. సంస్కృతసమప్రాతిపదిక లగును' (126) అన్నది. సంస్కృతనామ మనగా సంస్కృతమున నేది ప్రాతి

ఇదికామో యదియో తెలుగున బ్రాతిపదికముగా నిల్చినవానినే యద్దేశించినట్లు తెలియుచున్నది. 'శ్రీమత్' అన్నది సంస్కృతమున బ్రాతిపదికము. అదియే తెలుగున శ్రీమంతమ్ అనునాకారముతో బ్రాతిపదిక మగుచున్నది. కాగా శ్రీమంతమ్ అనునది సంస్కృత నామము గా దనుట కాధారము చాలదు. ఇట్టిచోట్ల బ్రాతిపదికకు సంస్కృతసమవ్యవహారము విషయ, మట్లుంచి డుజ్జోషము రా దనుట వలన శ్రీమంతా, ఋత్విజా అంగిరసా-అనుకీర్తిరూపము లసాధువు లను నిర్ణయ మేర్పడుచున్నది. ఇది యంగీకారయోగ్యము గాదు. లక్షణానుగుణమును గాదు.

ఆ ర గ గ మ ము :

'ఆమస్తా' అనుజసో స్తః క్రమేణ చాదారదాగమా వస్తే' యనుమూలము నుద్దేశించి బా.వి. 'మూలమునందు ఆరత్' అని తపరకరణము గలదు. దీనినిబట్టి దీర్ఘరూపములు సాధింపబడవు. దీనిని కిత్తుగా బేర్కొనుటయే యుచిత' (127) మన్నది. చిన్నయవలె గాక చింతామణి 'అదారదాగమా అస్తే' యని యంతమున నాగమము లు సనుటంజేసి యాగమములను గిత్తుగా జెప్పవలసినయవసరము లేకపోయినది. సూరి కిత్త్వముచే సాధించినదానిని జింతామణి యస్తే యనుదానిచే సాధించినది గదా.

ఇంకను బా.వి. మూలమునందలితపరకరణముచే 'దీర్ఘరూపములు సాధింపబడవు, దీనిని కిత్తుగా బేర్కొనుటయే యుచిత' మనుటలోని కొకవైరుధ్యము నేర్పడుచున్నది. తపరకరణమువలన దీర్ఘము సాధింపబడ దనియు నందుకై కిత్తుగా జెప్పుట యుచిత' మనియు బా.వి. ఉద్దేశించె ననవలె. తపరకరణము చేయ కున్నను బ్రత్యేకముగా విధింపకుండ ఆరగాగమమునకు దీర్ఘాంతత సిద్ధించునా?

అట్లయిన సూరి కిత్తుగనే చెప్పెను గానఁ దపరకరణము చేయ లేదు గాన నీమూరగాగమవిధానముచేతనే రాములారా అనుకీతి దీర్ఘాంతరూపములు గల్గునా? అయిన సూరి యిటు మఱియ 'సేవికిం బాప్తికంబుగ దీర్ఘం బగు' ననె నేల? బా.వి. నుర్తివలే దేమో (దీర్ఘము కూడఁ గల్గు నన్నదే కాని బా.వి. తత్స. 33) సూ.చే నగు నని వివరింపలేదు.) గాని ఆరగాగమమునను నుదిదీర్ఘము సంబోధనంబునం దను (తత్స. 33) సూత్రముచేత నగునదే. ఆరగాగమవిధిచేతనే యారా అనుకీతిరూపమును సిద్ధించు నని (తపరకరణము చేయక కిత్తుగాఁ జెప్పటచే) బా.వి. తలంచిన నయ్యది యుక్తముము. సూరి సంబోధనమున నుకారంబున కకారం బగు ననుటంగూర్చి బా.వి. 'కార ప్రత్యయమును జేర్చుటకన్న 'యత్వంబున కత్వం బగు నన్నఁ జాలు' (124) నన్నది. ఉత్త్విము, అత్త్విము ననకుంటంబట్టి సూరిలక్షణమున నలె బా.వి. సంస్కరణమునను దపరకరణము లేదు. కాన దీర్ఘ మిటనే సిద్ధించునా? దీర్ఘము విధింపినతరువాతసూత్రముకడ సంతకు ముందు సూత్రముచే నై నయత్వమునకే దీర్ఘ మని బా.వి. వివరించి నది గదా. కాఁగాఁ దపరకరణము చేయకున్నను హ్రస్వస్థలమున దీర్ఘము ప్రత్యేకముగా విధింపవలసినదే కాని తపరకరణము లేమి మాత్రమున నయ్యది సిద్ధింపదు.

అట్లు గాక యెచ్చటనేఁ బ్రత్యేకముగా దీర్ఘము విహితము గాఁగా నద్దానిచే దీర్ఘ మగుట కిచ్చటఁ దపరకరణ మనవోధించునా? ఇచ్చటితపరకరణమున కిటఁ దత్కాలమాత్రగ్రహణము ప్రయోజనము గాని యింక నెప్పుడును నది మార్పు చెందరా దను తెల్లు? దీర్ఘము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పబడినపు డద్దానిచే దీర్ఘ మగుట కెట్టివిరోధ మును లేదు. ఇంక నిద్దానికి దీర్ఘ మివిధిచేతమాత్రము గుదురదు.

అది యెట్లును లేదు. కాఁగా దివప దీపికి దీర్ఘ మగుచునే యుండుగాఁ దపరకరణమునకుఁ బ్రయోజన మేమి? స్వప్నతయే యసక తప్పదు.

అదంతం బై దీర్ఘపూర్వలోపధం బయిన - అనుసూరిలక్షణ మున నదంతం బనుచోతతపరకరణమున కేమి ప్రయోజనము? ఆదంతములను బరిహరించుట కట్టిపి గలవా? బుద్ధిశాలి మెః॥ వానిని బరిహరించుట (బా.వి. 129) కకారాంతం బై యన్నను జాలును. తపరకరణ మిక్కట లేదు. ఇంక నన్న వసంతములే కదా. అందుకే అదంతము లనె. అట్లు యుట నగునది ఆరయో కదా. ఆరతే అనుటలోఁ బ్రయోజనవిశేషము లే కున్నను స్వప్నము లే దనఁదగు.

కాఁగా దీర్ఘము నుద్దేశించి తపరకరణమును దిరస్కరింప నలసియగుత్యము లేదు. అందుకై కత్తిగాఁ జెప్పట చెప్పవలె నను కొనుట యసంగతములే. దీర్ఘమునకును గిద్దెమునకును నాధ్యనాధిక సంబంధము లేదు గనుక. అయిన 'సంతే' యవి ప్రత్యేకిముగఁ జేర్చొన నలసియనునరము లేకుండు వీనిని గిత్తులుగాఁ జెప్పినఁ గొంతలొఱు నము సూత్రరచనలో సిద్ధించెడి దని పేర్కొన్నఁ జేర్కొనవచ్చును. కాని చింతామణిలో లాఘవమునకై ప్రయత్న మెంతైనను సమగ్ర ముగా సరిపడునో నిశ్చయింపరాదు.

ఇంకను జిం. అదారదాగమము లన్నెచుడు సువిభక్తికిఁ జెప్పిన 'అ'కును దకారము పరముగాఁ జేర్చినది. ఇంతకును జింతా మణి సూరివలె దీర్ఘమును జెప్పను లేదు. కాని జమః కు రనితాం, సో య్లగితః మొదల లగువిధానముల ననుసరించి చూచినఁ జింతామణి కొన్ని యెడల సుచ్చారణసౌకర్యముమాత్రము ప్రయోజనముగా నుద్దేశించి తకారమును జేర్చుట గుర్తింపవచ్చును. ఇట దకార ముట్టిది.

కాని లాక్షణికులచే బ్రయోజనాంతరముతోఁ దపరకరణము నిర్దేశింపబడగా నుచ్ఛారణసౌకర్యమునకు తకారమును గాక యింకేదేని హల్లును జేర్చుకొన్న బాసండెడి దేమో యనుట తప్పుగాదు.

ము వ ర్ణ క ము :

స్వాదమహతాం విభక్తౌ సో శ్చ ము అను చిం. లక్షణమునకు బా.వి. చివర నింకొక 'స్వాత్' అనుదాసిం జేర్చి మూలముగాఁ జూపుచున్నది. అన్యుపారపాటనకొండము.

బా.వి. 'విద్య లత అనునవి సహజముగా నదంతములు కావు. అమహత్తులు గాన మువర్ణకము రాఁగూడదు.' (130) అన్నది. (వసత ఇత్యాదులు నివోచ్చటఁ బ్రస్తావించఁదగినవే.) కాని వీనికి మువర్ణకము రాకపోవుటకు విద్య-లత అనునవి సహజముగా నదంతములు కాకపోవుట కారణమా? లేక యమహత్తు లగుటయా? రెండూనా? అమహదంతములకు మువర్ణకము వచ్చు సవి సూత్రము చెప్పచున్నది. కావున సహజముగా నదంతములు కామి మువర్ణకము రాఁగూడ దని బా.వి. అభిప్రాయము నెన్నుదము. కాని యది సరిగాదు. సహజముగా నదంతము లైనవానికే మువర్ణక మగు నన్నజగము, మనము, ఇత్యాదుల నెట్లు? అవి సహజముగా నదంతములా? జగత్-జగ, మనన్-మన కాగా నెట్లయిన నదంతము లగుచో నిట్టివానికి మువర్ణకము రాక తప్పదు. కాన విద్యము లతము అని యేర్పడకుంటుకు సహజముగా నదంతములు గా వన్నది కారణము కాజాలదు.

పిదప బా.వి. 'ఒకవేళ వచ్చినను స్త్రీలింగప్రథకమైకవచనమునకు లోపము విధింపబడుటచే అట్టిరూపము లేర్పడవు' (130) అన్నది. (శాస్త్రమున సిద్ధాంతపక్షమున పక్షాంతరకల్పన మొప్పుదు.

వచ్చునో కాదో నిర్ణయించుట యుచితము. నందేహాస్పద మైన
 నట్లు స్పష్టము చేయవచ్చు) అది నను అట్టిరూపము లేన విద్యము
 అనురీతిమున ద్వాంతరూపము లని స్పష్టము. దీనినిబట్టి వీనికి మువర్ణము
 వచ్చుటలో నిశ్చయము గానరాదు. గాని వచ్చిన నామువర్ణకమే 57
 సూత్రముచే లోపించు నని భా.వి.అభిప్రాయ మగుచున్నది. ఒకవేళ
 మువర్ణకము రా నన్న నాదత్తమున 57 సూ.చే నేది లోపించును?
 లేక యిప్పుడు 57 సూత్ర మనలు ప్రవర్తింపదా? మువర్ణకము లోపించు
 ననుటయు సరి కాదు. అంతామహాస్త్వమునబట్టి మువర్ణకము వచ్చి
 స్త్రీలింగ మగుటచే నామువర్ణకము లోపించు నన్న నిబ్బంది గలదు.
 కంధరాదులకు నిట్లు నాందు మువర్ణక మగును. కాని స్త్రీలింగము లగుట
 మువర్ణకము లోపించును. అట్టియెడల కంధరాదులు క్షీబతుల్యంబులు
 బహుళంబుగా నగు నని క్షీబతుల్యత చెప్పి నేల? ప్రథమైకవచన
 లోకము లే దనడగునే కద. క్షీబతుల్యత మువర్ణకసిద్ధికి. ఆమువర్ణక
 మనుహాస్త్వము ననుసరించి సిద్ధించుచునే యున్నది. ఇది క్షీబతుల్యత
 యేల? కాఁగాఁ గంధరాదులక్షీబతుల్యతావిధానము ననుసరించి స్త్రీలింగ
 శబ్దముల కవి యమహత్తు లై నను మువర్ణకము రా వలయు సువిధక్తికే
 స్త్రీలింగంబుల - అనుసూత్రముచే లోప మగు ననియు స్పష్ట మగు
 చున్నది. (మదాదినూత్ర మించుకు భిన్నముగా నున్నట్లు లోచు.
 పరిశీలనార్హము.)

వ న మ్ము - వ నం బు :

ద్వి. ఆ. వనాదిశబ్దములకు మువర్ణకము బువర్ణకము నాదేశ
 మగును. బువర్ణకము పర మగుచుండఁగా మకారమున కనుస్వార మగు
 ననెను. వనము, వనమ్ము, వనమ్ము లేక వనంబు అన్నది. తె.వ్యా.వి.
 ప్రత్యయము లాదేశములుగా వచ్చుట కొన్నియెడల గలదు కాని

ననాదిశబ్దముల కాదేశ మనగాఁ గ్రాతిపదికలకుఁ బ్రత్యయ మాదేశ మగుట మాత్ర మిందే కల వనవలసియున్నది. ముబులు ననాదిప్రాతి పదికల కాదేశ మైన (ననేక్కాల్లులు గాన సర్వాదేశము లై) నిక మిగులునది ప్రత్యయ మొక్కటి. వ న - ము వన-బు అనగా వనము అనుదానికి బదులు ను అని, వనంబు అనుదానికి బదులు 'బు' అని. కాని తె.వ్యా.వి. 'వనము' అనునీతినే చూపినది. బువర్ణము కూడ వనాదులకే మాదేశముగా రాగా నది పరముగా నుండుటయు మువర్ణమునకు బిందు నగుటయు నెట్లు? ముర్వనాదిశబ్దభేద్య ముబూ స్యాతాం చ తత్పర మ్మసి పి.వి. ననాదిశబ్దముల కయినమువర్ణమునకు (ఇది ప్రత్యయము గాన బరముగా నయి వనము అని యుండు) పర ముగా ముబు లగు నన్నది. (కాన వనముయు వనముబు అని యుండును వనాదులకే ముబు లాదేశము అనలే దని గుర్తింపఁదగును.)

అది యట్లుండ తె.వ్యా.వి. 'వన మ్బు' అని యెట్లు చూపి నదో? మూ పరే మేళనం భవే త్తనునంశము తె.వ్యా.వి. వివరింప లేదు. కాని 'వనమ్మ' అని చూపినది. 'బా పరే మస్య బిన్దుః' అనుచో మస్య మోః అనియే గ్రహింపవలె. వనంబు అనియే యగును. 'వనమ్బు' అని బుపరకతలో వనమ్మ అనుచో వలె మేళనము ప్రసక్తి లే దని గుర్తింపవలసియున్నది. ఇట లక్షణవివరణములు సుదాహరణ ములతీరు భిన్నము లైయున్నవి.

ము గా గ మ ము :

ముగ్విధానమునుగూర్చి బా.వి. 'ఒకప్రాతిపదిక కొకేవిభక్తి చేరుట వ్యాకరణపద్ధతి. విభక్తిపై విభక్తి చేరిన దని చెప్పరాదు' (150) అన్నది. ఇట్లే 'కాని వ్యాకర్త ప్రత్యయముపై ప్రత్యయము చేరె ననుట కంగీకరింపఁడు' (155) అనె. స్పష్టతకుఁ గావచ్చును.

అగ్రలికము అనుచో ఇకప్రత్యయముపై ముప్రత్యయము లేదా? పృత్యయముపై పృత్యయ మని సామాన్యముగాఁ జెప్పట యొప్పుదు.) ఇది స్పష్టతకయి చేసినవివరణము కావచ్చును. ఒకప్రాతిపదికపయి న నే క వి భ క్తు లు చేరుట యనుసంధర్భ మసంభవము. ప్రస్తుతస్థలమునే చూచిన వృక్ష అనుప్రాతిపదికముపై మువర్ణకము చేరిన వృక్షము అని యగును. కాని యపు డిది ప్రథమైక వచనాంత మగుపదమే కాని ప్రాతిపదికము కాదు. దీనిపై లువర్ణాదులు చేరు టెట్లు? అవియుఁ బ్రశ్నమైకవచనమునలెఁ బ్రాతిపదికము పయి రావలసివే కాని ప్రథమైకవచనాంతమగు పద .. పయి వచ్చుటకు వీలు లేదు గదా. కాఁగా నొకవిభక్తి చేరుటతోనే ప్రాతిపదికము పద మగును గావునఁ బదముపై విభక్తి చేరుటకు వీలు లేదు గాన నొకేప్రాతిపదికముపై ననేకవిభక్తులు చేరుట యనుసంధర్భ మసంభవమే. ఒకేప్రాతిపదికపై రెండువిభక్తులు చేరుట యనుటలో బా.వి. అభిప్రాయము పైరీతి నె యగునా?

బా.వి. ఇంతకు ముందు ‘ప్రశ్నమైకవచనమువిభక్తులు ముపులు వర్ణకములు. ప్రాతిపదికపై ద్వితీయాదివిభక్తులు పర మగు నపుడు నిల్చియున్నముపులు ఆగమములు వర్ణములు. (123) అన్నది. వనములు ధేనువులు అనురీతిగా ద్వితీయాదివిభక్తులందే కాక ప్రథమాబహువచనస్థలమునను ముపు లాగమములె. (130) ఇంక బా.వి. ఒకచోఁ బేర్కొన్నట్లు వర్ణకములై నముపులను ముపువర్ణము అన్నను పప్పు గాదు, ఆగమములను వర్ణము అనవలగు గాని వర్ణకము అనరాదు.

ముగ్ధోపపూర్వస్వరదీర్ఘాలు :

లులన అనుసూత్రముచే నీరెండుకార్యములు విహితములు. వచ్చిన రెండును వచ్చును, రా కున్న రెండును రా వనుచు బా.వి.

‘సన్నియోగశిష్టానాం సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తిః’ అని పాణినీయపరిభాష (133) యన్నది. కాని దీని స్వరూప మిట్లు గానరాదు.

సన్నియోగశిష్టానా మన్యతరస్యాపాయే ఉభయో రప్య పాయః (88) అనునది. ఇది సన్నియోగశిష్టము లైనకార్యములలో నొకదాని కపాయము గల్గిన రెండు నపాయము నందు నని చెప్పచున్నది. కాని ప్రస్తుతసంధర్భమున దేని కే నపాయము లేదు గాన నీపరిభాషకుఁ బ్రసక్తి లేదు. ముగ్ధోపపూర్వస్వరదీర్ఘము లిట సన్నియోగశిష్టములు. ఇందు ముగ్ధోపము గాని పూర్వస్వరదీర్ఘము గాని యెట నే నొక్కదాని కపాయము గల్గిన రెండవదియు నివృత్తి మగును. ఇట సూత్రముప్రవర్తించుటను గూర్చినవిచారణమే కాని యందొకటి నివారించబడఁగా రెండవ దే మగు ననుప్రశ్న యేది? ఈపరిభాష కిటుఁ బ్రసక్తి లేదు.

సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తి యనుభాగ మున్న పరిభాష యొం డున్నది. అది ‘ఏకయోగశిష్టానాం సహ వా ప్రవృత్తి స్సహ వా నివృత్తి’ యన్నది. (పరిభా. 16) ఈయది యనువృత్తిసంధర్భమునది. (కృచిదేకదేశోఽప్యనువర్తతే. 17) ప్రస్తుత మనువృత్తికిఁ జెందినవిచారణము లేదు గాన దీనికి నిటుఁ బ్రసక్తి లేదు. కాఁగా నిట నీపరిభాషలో నెయ్యది యే నననసరము. (చూ.త్రి.శే.)

ముగాగమమునకు లోపంబును వత్సూర్వస్వరంబునకు దీర్ఘంబు నని సూత్రమున నుపయుక్త మైనసముచ్చయార్థకముచేతిన యీరెండుకార్యములు గలిసియే వచ్చు ననియు విభాష యగుట రాకున్న రెండును రా వనియు సామాన్యముగనే యర్థము సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట నవసర మైనయర్థము చార్థకముచేతనే సిద్ధ మగుచుం

డగా నద్దానిని విడచి సంవర్ధము సరిపడకుండ పరిభాష తెయ్య వియో కలిపి తెచ్చి ముడివెట్టాట సంగతము గాదు గదా.

పే లా లు :

‘ఇందు ములోపము నిత్యము’ అన్నది బా.వి. కాని నూ.ని. పేలము లనుకూపమును జూపుచు పెటపెట్రేలి పేలముల పెంపు (చిత్ర భా. 2-9) అనుప్రయోగమును జూపినది. ఉపేక్షింపఁ దగు నేమో.

భౌండాలు ఇత్వాదులు ప్రతిహితాలు గామి విభాషను వ్యవస్థితముగాఁ జేసికొన్నయిట్టిచానిలో ములోపమును నిషేధింప నగును (134) అన్నది బా.వి. వీనిలో ములోపములే దని విభాషకు వ్యవస్థ చేసువలె నన్నమాట. ఇట్టివ్యవస్థ యవసరమా? సూరి సూత్రమున ‘నొకానొకచో’ ననుటచే నీవిధి ముగాగను మున్నయెల్ల యెడఁ బ్రవర్తింపవలసినయవసరము లేదు గదా. కావున ముగ్ధోపము లేనితావులు నొకానొకచో ననుదళముచే రక్షితము లవుచున్న నని గుర్తింపదగును.

కి టి కీ లు :

బెంచి + లు బెంచీలు, కుర్చీ + లు-కుర్చీలు కిటికి + లు-కిటికీలు అనుకీతి నవ్యదేశ్యములలో ఇత్వము దీర్ఘ మగుచున్న నన్నది బా.వి. (135) కాని బెంచీ కుర్చీ కిటికీ అనుకీతిగా నీశబ్దములు సహజముగానే దీర్ఘాంతములుగా విన్పించుచున్నవి. దానిని గుర్తించిన నిత్యము దీర్ఘ మగుప్రసక్తి యిందు లే దనవలె.

ఉ త్త మ ము :

‘త్రాదీనా ముత్త్య ముత్తిమమ్ మూఁడు గాని యంతకు మించి గాని వర్ణములు గలశబ్దములందలితుదివర్ణము ఉత్తమము (136)

అనుచునే బా.వి. జిగి, నిసి ఇత్యాదు లుత్తమములు గా (136) ననుట విశేషము. 2, లేదా యంతకంటె నెక్కువ యక్షరము లున్న శబ్దమున నాచివరియక్షరమున కుత్తమ మని సంజ్ఞ. అంతే కాని యట్టిపదము నకుఁ గాదు గదా.

మూఁడు గాని యంతకు మించి గాని యనుచో వర్ణము లనక యక్షరము లన్న భాగుండెడి దనిపించు. జిగి యనుచో నక్షర ములు జి - గి. యన్నవి రెండే. కాని వర్ణము లన్న జకారేకార గకారేకారములు నాలుగు. (ఇట పుగాగమ మనఁగా పు అనునక్షరమే కాని 'వ' అనువర్ణము కాదని బా.వి. (139) కూడ చెప్పినది.) అంత్యవర్ణము త్తమ మన్న గివర్ణమునందలియికార ముత్తమ మగు. ఉపోత్తమము గకార మగు ఉపోత్తమ మికార మగుట యసంభవము నగుఁ గదా.

తొమ్మిదు ఆ :

శ్రీనాథకవిప్రయోగం మే లైనరెండుతొమ్మిదులు విద్యుల లోన చూపుదురు ఇట యతికోసం తొమ్మిదు అని యన్నా వాడు కలో రెండుతొమ్మిదు అని ఎక్కాలు చదువుదుము కదా. ప్రౌ. వ్యా. సమాస, 23 సూ.నందు తొమ్మిదులు అని కలదు. (137) కవి సార్వభౌముఁడు యతీకై పడ్డపాల్ల నొక్కముక్కలో తేల్చినది బా.వి. అవు గాక. యతీతరస్థలాల న్లు ప్రయోగించిన నది స్వీకరింతురా? లక్షణానుగుణ మై యన్న దే మని తరస్కరింతురా? ఏల యన వ్యవహారములో నందులోను 'ఎక్కాలు' చదువు చున్నపుడు తొమ్మిదు లందుము గాబట్టి కవి యట్లేప్రయోగించినాఁ డనవలె. వాడుకభాష కింతటిప్రామాణికత్వము గల్గింపఁగా బాలవ్యాకరణము వంటి గ్రంథములె యనవసరము. వానికి వ్యాఖ్యలు నేల యనిపించు.

వ్యావహారికభాషకుఁ గల్పించబడినప్రామాణికత్వమువలనఁ గాఁబోలు నిటు బా.వి.వివరణములో లక్షణవిరుద్ధ మైనభాష కుచితస్థానము లభించినది. బా.వి.లో నటు నటు నిట్లు వాడుకనుబట్టి 'లక్షణవిరుద్ధమైన భాష' తల సూపుచుండుట గమనింపవచ్చు. వాడుకలో తొమ్మిదు అని యున్నను ప్రౌ.వ్యా. తొమ్మిదు అనుట దే. అని యాశ్చర్యము. ప్రౌ.వ్యా కర్తకు బా.వ్యా. తెలిసినంతగా వాడుక తెలియ దనియో యాతఁడు 'ఎక్కాలు' చదివి గాని యితరులు చదువ విని గాని యుండఁ దనియో సమాధానపడువము. కాకున్న వాడుకపై నంతటిర న్కారమా? వాడుకకువిరుద్ధముగా (లక్షణవిరుద్ధముగా) వ్యవహరించుటకు రెండుతో అనియు ఎక్కాలు చదువుచును.

పువర్ణకము :

ఉకారాంతగోళబద్ధముల కంటెట పువర్ణకం బగు సనుహాత్మ మును వివరించుచు బా.వి. ఉకారాంతము లగుశబ్దము లవి యేలింగ మునం దున్నను సనుహద్వాచకము లగు నేని పువర్ణకము వచ్చు (138) వన్నది. ఆసూత్రముక్రింద సూరి లక్ష్యముల నెల్ల సనుహత్తు లనే చూపుట సనుసరించి యిట్లు చెప్పియుండవచ్చు, కాని లక్షణము సనుసరించి యనుహత్తులకే కాని మహత్తులకుఁ గా వనుస్థమున కాధారము లేదు. అనుహత్తులకే యని సూత్రమున లేదు గదా. అయిన సూరి మహత్తుల నేల యుదాహరింపలేదు? శంభు - అన్నది పుంలింగ మగుమహద్వాచకము. కావున డుజ్జు రావలసినదే. ఉకారాంత మగుట సనుసరించి యావిధిని బాధించి ఉకారాంతగోళబద్ధముల కనుసీసూత్రముచే పువర్ణకము రావలసియున్నది. కావున నిటు మహత్తుల నుదాహరింపవలసినదే. కాని 'ఉసంతం బగుమహత్తునకు' అనువిధానము సనుసరించి 'పు' బహుళముగా వచ్చు. కాన సూరి

యిట మహత్తులను జూపలేదు. (క్రియాపదంబులం దిత్తున కనుచో మధ్యమపురుషక్రియలను జూపనట్లు) కాఁగా మహత్తులకు బహుళముగాఁ జెప్పబోవుట ననుసరించి సూరి యుగాహరింపలే నయిన సంతమాత్రమున నీసూత్రముచేఁ బ్రాప్తియగుదే యనుమాత్తుల కని చెప్పరాదు.

ఇంకను బా.వి. మూలమునందును సర్వత్ర అని కలదు. దీనికి బాలసరస్వతి సప్తవిక్తులయందు - అని పేర్కొనెను. కాని పువర్ణకేతరవిభక్తులు పర మగునపుడు పుకార సూగమముగా నచ్చు ననుసూరినిరూపణమే శాస్త్రసమ్మత (138) మన్నది. వావిళ్ళవారి బా.స.లో సర్వత్ర మూఁడులింగములందును అసఁగాఁ బ్రథమైకవచ నమున కాదేశ మయ్యు గడమచోటుల విభక్తులకు ముం దాగమ మయ్యు వచ్చు నని యర్థ (200) మని యున్నది. కాని చిం.సూత్రమున సర్వ త్రో దోతో ర్వు ర్భవతి మువ త్తేని మువన్నిదేశము వలన 'స్యా దమహతాం విభక్తౌ సోశ్చ ము' అనుచోటవలె సుస్థానమున నాదేశముగను నితరవిభక్తిపరకత్వమునఁ బ్రాతిపదిక కాగమముగను వచ్చును. సూరియభిప్రాయము చింతామణి ననుసరించియే యున్న దనుట స్పష్టము.

అం త ట - భూ వు :

'భూ' శబ్దమునకు ప్రథమైకవచనలోపము లేదు. అట్లు పువర్ణకము లోపింపఁజేయకుండుటకే 48 సూ.నందు అంతట అని చెప్పఁబడె (142) నన్నది బా.వి. విద్య ఇత్యాదుల సమహత్త్వమునుబట్టి ముందు మువర్ణకము చేసి స్త్రీలింగ మగుటఁ బిదప దానికి లోపము చేయుట గమనించితిమి. బా.వి. అదేపద్ధతి నిట ననుస

నించిన దని స్పష్టము. అనుగా ఉకారాంత — సూత్రముచే 'వు' వర్ణకము రాగా స్త్రీలింగముల-అనుసూత్రముచే నటయే లోపించుననియు, లోపింపకుండుటకే ఉకారాంత-సూత్రమున అంతట అనుబడిన దనియు బి.వి. అభిప్రాయము. ధేనుశబ్దమునెడల విట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినది (130) గూడ.

కాని యిది సరి కాదు. అంతట వువర్ణకం బగు ననుచో 'సంతట' యనునది ప్రథమైకవచనలోపబాధన్య మని సూరి స్పష్టము చేసె. అంతట నగు ననుటచేఁ బ్రథమైకవచనము లోపించుటద్వారాన వువర్ణకము వచ్చుట కవకాశము లేనిచోఁబాలసయితము - అట్లనుగు నాప్రథమైకవచనలోపమును బాధించి వువర్ణక మగు నని గ్రహింపవలసియున్నది.

అంతట-సర్వత్ర యనునవి సమానార్థకము అనుట స్పష్టమే. నిగాగముంబు సర్వత్ర విభాష నగు ననుచో సూరి 'సర్వత్ర' యని యల్లనుట సగాగమబాధన్య మనెను. అట సగాగమము వచ్చుచుండఁగా దానిని బాధించి నిగాగమ మవు ననియే గదా యర్థము. ఇట పుష్పకమునలె నట నిగాగమమును ముందుగాఁ జేసిన సగాగమ బాధ యెట్లు? విభాషగా నిక్కు చెప్పఁబడ నక్కు నిత్య మైనది. ముందుగా నిగాగమ మన లెట్లు వచ్చును? అట నెట్లు సగాగమము రావలసియుండఁగా దానిని బాధించి నిగాగమ మగుట 'సర్వత్ర' యనుదానిచేత సిద్ధించుచున్నదో యట్లే యిటుఁ గూడఁ (స్త్రీలింగ మగుటచే) ప్రథమైకవచనలోపము రావలసియుండఁగా నాలోపమును బాధించి వువర్ణకము చేరుట 'యంతట' ననుదళముచే గుర్తింపఁదగును. కాన వువర్ణకము ముందే యగు ననుకొనరాదు.

భ టు పు :

‘భటువు - అమహద్వాచకము. ఉంగరమువంటిది. భటుడు మహత్తు. సైనికుడు. ఇట వునర్ణకమునకు అప్రవృత్తి. ఇ స్త్రీనిషయ మునందు క్షిప్తతను గ్రహించి నూరి బహుళసంజ్ఞను విధించె’ (139) నన్నది బా.వి. సైనికుఁ డనునర్థమున భటుఁ డనియే కాని భటు పని లేదు గాన నట వునర్ణకము రా దని బా.వి. అభిప్రాయము. ఇది యసంగతము. ఇట భటశబ్ద మదంతము రామశబ్దమునకువలె. రాముఁడు అని కానట్లే భటు పని కాదు. ఇది యదంతము గామి వునర్ణకమునకుఁ బ్రాప్తియే లేదు గావున సప్రవృత్తి యని చెప్పరాదు.

ఇట బా.వి. బహుళసంజ్ఞను విధించె ననుటలో బహుళ సంజ్ఞతో నని తృతీయార్థమునఁ దృతీయకు ద్వితీయ చేసి చెప్పిన పని యూహింపవలెను. బహుళముగా నని యుద్దేశము.

అ త్వ స్త్రీ వ ద్భా వా య :

‘ఋకారాంతంబున కత్వంబును స్త్రీవద్భావంబు నగు’ నను దానిని వివరించుచు ‘ఋకారాంతశబ్దములయొక్క ఋకారమునకు ప్రహస్య మగుఅకార ముదేశ మగు (140) ననుచునే బా.వి. పిదప భ్రాతృ + అ భ్రాత (140) అని చూపుట సరి కాదు. అకారమును బరముగాఁ జేర్చుటవలన నది యాగమ మయినట్లుగా లక్ష్యవర్ణనమున సర్థ మేర్పడును. ఋకారముస్థానమునఁ గదా యత్వము చేయవలసి నది. స్త్రీవద్భావప్రయోజనమును దెల్పుచు ‘ప్రథమైకవచనవిభక్తి లోపము కల్గును. 22 సూ.చే డుశ్చర్ణకము రావలసియుండఁగా ఈ విధిచే నివారంపబడినవి (ది ?) (140) అన్నది. స్త్రీవద్భావమువలన సులోపమే కాదు’ 21 సూ.చే రావలసినయత్వమును దీనికి రాదు. అత్వవిధానసామర్థ్యముచే నుత్వము లే దనుకొన్నను (ఇట్లనుకొను

టకు వీలు లేదు. విదప సత్త్వ మగుచో సత్త్వవిధానము వ్యర్థ మగు నని యుత్పత్తిమునే విధించిన పునర్లక్షప్రసక్తి గల్గును. అప్పుడు స్త్రీత్వ విధానసామర్థ్యముచే పునర్లక్షప్రాప్తిని వారించుకొనవలె. ఇది క్లిష్ట మార్గము గదా.) నిగగమాదులు వారింపబడుట స్త్రీవర్ధానమువలన సిద్ధించుప్రయోజనమే.

ఇట్లే స్థలాంతరమున 'వ్యస్తముగా సురశబ్దము నిత్యముగా స్త్రీతుల్యము. అనగా ప్రథమైకవచనలోపము (146) అన్నది. (ఇట్లే వేధ-163) అది సరి గాదు. 'సురులు' అని యుత్పత్తి మగునా? - ఉత్పత్తి మును వారించుటయు స్త్రీతుల్యతవలన సిద్ధించుప్రయోజనమే. 'సురుడు' అనురూప మున్నప్పుడే సురులు అనుబహువచనరూప మేర్పడు ననురీతినిర్ణయమునకు లక్షణము సహకరింపదు. కావున సత్త్వ నకు రావలసినయుత్పత్తిము సురు ఉనురూపము లేమిచే సాధింపబడదు స్త్రీతుల్యతచేతి నే.

మద్యార్థకముగా సురశబ్దము (సురా?) కలదు గాన నీసుర శబ్దమున కేకవచనరూపము లేదను భా.వి. ఉహ చతుష్కారజన కము. మద్యములు అనువర్థమున 'సురులు' అని యుండదా. సురులు అని దేవత అనువర్థమున గలదు గదా.

దీర్ఘమునకుప్రహస్యము :

'నామంబులతుదిదీర్ఘంబునకు ప్రహస్యం బగు' ననుసూత్రమును వివరించుచు భా.వి. దీర్ఘాంతము లగుసంస్కృతనామము ప్రహస్యము లై (అనగా దుది దీర్ఘమునకు ప్రహస్యమును బొందిన నై యని యభి ప్రాయముగా గ్రహింపబడును) తెలుగున బ్రవేశించు (142) నన్నది. ఇది సక్రమముగా లేదు. రమా యనుదీర్ఘాంతప్రాతిపదిక మట్లే తెలుగున జేరును. తెలుగులోనికి బ్రవేశించినవిదప వాని

తుదిదీర్ఘమునకు ప్రహస్య మగును. అంతే కాని ప్రహస్యంతము లైన పిదపఁ దెలుఁగులోనికిఁ జేరి ననరాదు. రాను యనునది ప్రాతిపదిక ముగాఁ దెలుఁగునఁ జేరఁగా దాని కుత్స్వ మగును గాని రానూదులు ఘంలింగంబై యనుసూత్రముచే నుత్స్వ మంది రాము అని యై తెలుఁగునఁ ప్రాతిపదికలుగాఁ బ్రవేశించు ననవచ్చునా? ఇటఁ గూడ నట్లే.

బా.వి. సంస్కృతసమము లేర్పడుటను వివరించుచు 'కొన్ని దీర్ఘములు ప్రహస్యము లగును లక్ష్మి, లత (42వ) అన్నది. కొన్ని యనుట యంతకుముందుకంటె విశేషము. కొన్ని యనఁగా నేకాక్షర శబ్దములు దప్ప నని భావము గావచ్చు. స్పష్టముగా నేకాక్షరములు గానిశబ్దములతుదిదీర్ఘమున కని చెప్పిన బా గుండెడిది.

ఇట సూరి సంస్కృతసమములనే చూపె నని కాఁబోలును బా.వి. సంస్కృతనామము లని వివరించినది. కానీ యిటఁ జూప కున్నను నాపిదప నేనాని, అనుసంస్కృతసమశబ్దమువలె 'సిరి' యను ప్రాకృతసమమునుసైతము సూరి కృతప్రహస్యముగాఁ జూపెను. కాఁగా సంస్కృతనామములందువలె బాకృతనామములకును దుదిదీర్ఘమునకు ప్రహస్య మగుటను సూరి యుద్దేశించె నని స్పష్టము. కృతోత్కం బగు సంస్కృతనామం బనుచో సంస్కృతనామ మనుటవలన నాచ్చికములు గ్రహింపఁబడ వని సూరి స్పష్టము చేసెను. మఱి యిట సంస్కృత నామంబుల-యనక నామంబుల-యని సామాన్యముగా నిర్దేశించియుం డఁగా సంస్కృతనామములకే యగు నని వివరించుట కవకాశ మేటి? ఇది యట్లే యైన కృతోత్కంబగు-అనుసూత్రమున సంస్కృతనామ మను పేల?

కాని సంస్కృతనామ మనలేదు గాని నాచ్చిక్ములకు నగు నన్నఁ దద్భవదేశ్యశబ్దములందును నీవిధి ప్రవర్తింపవలసియున్నది గదా యనిపించును. ఇట్టియొడల నిర్ణయమునకు లక్షణమున సూరి యొకయూధారము గల్పించినట్లు గానరాదు. అయిన - కృతప్రాస్వము లను వివరించుచో నేనాని, సిరి యనువానిం జూపటయు, లకోరీ లను నది దీర్ఘాంతముగానే చూపుట ననుసరించి ఆలక్ష్యములసామర్థ్యముచే నీప్రాస్వము సంస్కృతప్రాకృతనామములందే వర్తిల్లు ననియుఁ దద్భవ దేశ్యములందు లే ననియుఁ జెప్పవూర్గ మొకటి గానవచ్చు - పరిశీల నార్హము.

ప్రథమైకవచనలోపము :

దీర్ఘములకు ప్రాస్వము కలుగగా ఉచిత మగువిభక్తి చేరిన గాని పదత్వ మేర్పడదు. ఆవిభక్తి చేరి పదత్వమును సిద్ధింపజేయుననే లోపించును. లోపింపజేయునపు డది యేవిభక్తియో యోజించుట కూడ న్యర్థము (143) అను బా.వి.వచనములలో ఉచిత మగువిభక్తి యనఁగా నాయాయర్థములం దాయైవిభక్తు లని యర్థము చేసిన ననర్థ మేర్పడును. ప్రథమైకవచనేతిరములకు లోపము రాదు గదా. అట్లే లోపింపజేయునపు డదియే విభక్తియో విచారణ మనవసర మనుట లోను నయ్యది డుమువులలో నేది యనుయోచన మనవసర మనియో గ్రహింపవలెను. కాని ప్రథమైకవచనముల గ్రహించుటకును నీవివరణ మండలియస్పృహతచే ననికాశము గల్గినను నట్లు గ్రహింపరాదు. గ్రహించిన ననర్థమే కిల్లును గదా. డుమువులలో నెది? ప్రథమైకవచన మన నేది యనునది యనవసర మనుట సాధారణవృత్తితో గావలెను. ఏదో యొక్కత్రయము చేయక లోప మగు నన్న దేనికిఁ జేయు దుము? (చూ.బా.సూ.)

అ ప్ర వృ త్తి :

చరిత్రాదులమున వర్ణకంబునకు లోపమును సూరి బహుళముగా విధించెను. ఇట బా.వి. 'ములోపము రాకుండుటకు (అప్రవృత్తి) ఉదాహరణము 'వేగము' (144) అన్నది. వేగము అనుచో ములోపము లేనపుడు దానిని చరిత్రాదులలో నేల చేర్చవలె? సూరి చేర్చెను. అది యసంగత మని నిర్ణయింపవలె. ఇంతకు సూరి ప్రయత్న ప్రవృత్తి యనలేదె. వనము వృక్షము ఇత్యాదులలోను ములోపము లేదు. అవియు నప్రవృత్తిస్థలములె యందురా? చరిత్రాదు లని గణ మేర్పరచి యందు విధించినపుడు డాక్టర్యము లేనిశబ్దము లాగణమున జేర్చుటకే వీలు లేదు. ఎ న్న రేని జేర్చిన నయ్యది ప్రమాదమే. కాఁగా నిట్టిస్థలమున బహుళ మున్నను నప్రవృత్తిస్థల ముండ దని నిశ్చయింప నగును.

ములోపము నిత్య మగుచోట్ల గుండను (జూపడగు నన్నది) బా.వి. ప్రౌఢవ్యాకరణ మంతకు ముందటి దైన సూరి యట్లు చేసెడి వాఁడేమో. క.మం. 'తెలుఁ గని భ్రాంతి చెందెదరు గాని కుండ శబ్దము సంస్కృత' (76) మన్నది.

హంస :

హంసశబ్దమునకు మునర్ణకము కల దని కొందఱు అందురు. కాని నన్నయభారతమునందు హంసశబ్దము సర్వత్ర స్త్రీసమముగా వాడఁబడినది (తె.వ్యా.వి. 235) హంసశబ్ద మదంతామహా త్రగుట (స్త్రీలింగము కామి) మునర్ణకము రాక తప్పదు. కాఁగా హంస యసయే ప్రయుక్త మైన దన్న నట మునర్ణకలోపము నిత్యముగాఁ జేయఁబడిన దనవలె. నన్నయేతరులు ప్రయోగించిరా? నన్నయభాషకుమాత్రమే కాదు గదా ఈలక్షణము. అట్టియెడల ములోపము వికల్ప మనవలె

అయినను 'ము' లోపించిన హంస అనుదానిని తె.వ్యా.వి. స్త్రీసమ మనుట యొప్పుదు. సూరి స్త్రీసమసంజ్ఞ నాచ్ఛికములయొడనె ప్రయోగించె. చింతామణియు సంతియ. చింతామణియు, సూరియు నిట ములోపమునే చెప్పట జరిగినది గాని స్త్రీతుల్యము లగు సనియుఁ జెప్పలేదు.

ఆం.భా.శాకర్తనంటిపండితులే చరిత్రాదులు మువ్వరకము రానవుడు (వచ్చి లోపించు నని గుర్తింపవలసియన్నది.) స్త్రీసమము లగు సని దర్భానులు స్త్రీసమము లని యిచ్చవచ్చినట్లు రచించుట విచార్యము. విశిష్యపై లేమి కిట్టివాతలు నివర్తనములు (290) అన్న తె.వ్యా.వి. హంసశబ్ద చూచ్చిక మని తలచినదా? దీనికిఁ బ్రత్యేకింపుగా స్త్రీతుల్యత చెప్పమి చరిత్రాదులలోఁ జేర్పవలసినదే గదా. క్షలాంతరమునను తె.వ్యా.వి. 'స్త్రీసమము లయినతస్యచుశబ్దము'లనుట (265) యెట్టిపైవలననో యర్థము గాదు.

సింగంబుదూత యగుజంబుకంబు :

సూరి దూతశబ్దమున కమహత్వమున స్త్రీత్వము సత్యమని వివరించెను. దానింగూర్చి తె.వ్యా.వి. ఇట్లన్నది. "స్త్రీలింగతుల్యము లైనవిశేష్యములయొక్క విశేషణములు స్త్రీలింగత్యములుగానే యుండవలసినయవసరము లే దని కావించినయియమునకు భిన్నముగా చి.సూ. పైసూచన గావించెను—'విశేష్యమైత్రే స్త్రీతా స్యాత్ దుష్మా స్యాతాం తు భేదకే' యని వి.వి. చెప్పినది. సింగంబు దూతం బగుజంబుకం బనుచో జంబుకం బనునది విశేష్యము. దానియందు స్త్రీత్వ మతిదిష్టమైనదా? విశేషణమున కది రా నక్కట లే దని చెప్పగా చి.సూ. వి.వి.కు భిన్నముగాఁ జెప్పె ననుటకు?

మాతాదులకు స్త్రీత్వ మగు ననగా నవి విశేష్యము లగునపుడే కాని విశేషణము లగునపుడు గా దని యర్థమా? శుంఠ యైనకుంభకర్ణుఁ డననపునే కదా. వి.వి.కారికకు సైత మర్థ మిది కా దని గ్రహింపవలెను. స్త్రీత్వ మతిదేశింపబడినశబ్దము విశేషణ మగుచో డబ్బు లగు నని కారిక కర్థము గా దనియు, విశేష్యము స్త్రీత్వ మతిదేశింపబడినది గాఁగా దానికి విశేషణ మగు శబ్దమునకు స్త్రీత్వ ముండ దనియు డబ్బులే యథోచితముగా నగు ననియు (మహాత్ముఁ డగువిశ్వకర్మ, ఉన్నత మైనగోడ) గాఁకార్థము విస్పష్టమే. తె.వ్యా.వి వివరణమునను నాయభిప్రాయమే యున్నది. కాని యది యట లక్ష్యమునం దన్వయించుట లే దంటియ. మఱి సూరి నిరూపించినభేద మేది?

ఆభేద మేదో నిరూపించుటకుఁ గాఁబోలును తె.వ్యా.వి. ‘ఇట విశేష్య మమహత్తు. విశేషణము మహత్తు’ అన్నది. విశేష్య మమహా త్తయిన విశేషణము మహా త్తగుట యేమి? ‘స్త్రీత్వగ్జడ భిన్నంబులును వాసవిశేషణంబులును మహత్తు లనంబడు’ ననులక్షణము ననుసరించి స్త్రీత్వగ్జడములును దద్విశేషణములు నమహత్తులే యగును గదా. జంబుకము తిర్యక్కు గాన నమహత్తు కాఁగా దద్విశేషణ శబ్ద మమహత్తై కాక తప్పదు. మహా త్తగుట యెట్లు?

ఎట్లో వివరించుచున్నది తె.వ్యా.వి. ‘జంబుక మిట అమహా తైనను వార్తాహరత్వ మనుమహాత్కార్యమును నిర్వహించుచున్నది కావున నిట్టివిశేషణమునందే మహత్త్వ మారోపింపబడినది. (281)

మహాత్కార్యమును నిర్వహించునది జంబుకము గదా. జంబుకమునందు మహత్త్వ మారోపింపక తద్విశేషణమునందు మాత్రమే యారోపించు టెట్లు? పోనీ యట్ల చేయుదము.

ఇది సూరిమతమా? సూరి 'అమహత్వ్యంబునందు స్త్రీత్వంబు నిత్యం' బని గదా చెప్పెను. విశేషధర్మనిర్వహణ మున్నది గదా యని విశేష్యుని నడలి విశేషణమును మహత్తుగాఁ జేయఁగా నది మహత్తే యైనది. సూరి స్త్రీత్వము నిత్య మున్నది యమహత్వ్య మునందు. మహత్త్వగునీవిశేషణమునకు స్త్రీత్వము నిత్యము గాదు. సూరియే తనలక్షణమున కనుగుణ పుగునుదాహరణ మీయిలేక పోయెనే.

ఇంకను తె.వ్యా.వి. 'అందును దూతుఁ డనుచుహద్వాచక రూపము కాక దూత యనుస్త్రీత్వాదేశరూపమే వినిత మనచి సూ. పరిశీలన మపూర్వ మున్నది' (281) అనఁగా స్త్రీత్వము లే మున్న దూతుఁ డని యగు నన్నమాట. కాని సూరి స్త్రీత్వము నిత్య మున్నది యమహత్వ్యమునం దగుటచేతను మహత్వ్యమున విభాషయే. దూత దూతుఁ డని యుండవచ్చు. తె.వ్యా.వి. వివరణనుసార మిట దూత గట్టి మమహద్విశేషణమే కాని మహత్తైనది కదా. కాన నిట స్త్రీత్వము నిత్యము కామిఁ బక్షాంతరమున దూతుఁ డగుజంబుకం బనియు నుండట నమూచితిమే. దూతుఁ డనుచూప మిట నుండ వనుట తె.వ్యా.వి.వివరణమునకే విరుద్ధ మని స్పష్టము.

సూరిమతమును స్పష్టమే. ఇట జంబుక మనువిశేష్య మమ హత్తు కానఁ దద్విశేషణ మగుమాతశబ్దము నమహత్తే, (స్త్రీత్వము మహత్కార్యము గాన నది మహత్తే యగు నన్న దూతశబ్ద మెవ్వ డును నమహత్తు గా వనవలె. మఱి సూరి యమహత్త్వంబున నుండు వ్యర్థము. అసలు విశేష్య మమహత్తు గా విశేషణము మహత్త్వగుబయే సూరిలక్షణమునకు విరుద్ధము) కాఁగా నిట దూతశబ్ద మమహత్త్వ మునం దున్నది గావున సూరి వివరణము ననుసరించి స్త్రీత్వము

నిత్యము. కాన దూత యగుజంబుకంబు అని మాత్రమే యుండును. స్త్రీత్వము లేనిచో నదంతామహత్త్వము ననుసరించి మువర్ణక మై దూత మగుజంబుకంబు - అని కావలయును. నిత్యస్త్రీత్వాతిదేశము వలన నిట దూత మనుమువర్ణకాంతరూపమే నివారింపబడిన దని గ్రహింపదగును.

దూతుఁ డగుజంబుకం బని యేర్పడుప్రసక్తియే లేమి దానిని వారింపవలసినయవసరమును లేదు. విశేష్య మమహత్త్వ కాఁగా విశేషణము మహ త్త్వనుకొన్నపొరపాటువలన దూతుఁ డను రూపము వారింపబడినట్లు తె.వ్యా.వి. ఎంచినది. అది మహ త్త్వ రామి దూతుఁ డని యగుటకే యవకాశము లేమి నట్టిరూపము వారింప నక్కఱ లేదు.

ఏ మైనను నిట్టిసదర్భమున దూత యగుజంబుకం బనియే యుండు నని సూరి నిర్ణయించుట స్పష్టము. దీనినిగూర్చి తె.వ్యా.వి. ఇట్టి చి.సూ.పరిశీలన మపూర్వ ముచున్నది. కాని వ్యా.సం.స. సూరిగారియట్టిప్రాతకు కపిజనమూడినపివరణము మూల మని దూత శబ్దంబున కమహత్వంబున స్త్రీత్వంబు నిత్యంబు సింగంబుదూత యగు జంబుకంబు ఇత్యాదులు అని యం దుండి పంక్తు లుద్ధరించిరి. (604) మఱి యాశీతారామకవి సూరికిఁ బూర్వఁడే యైన సూరి చెప్పిన యంశము పూర్వోక్తమే యవును.

పిదప తె.వ్యా.వి. 'దూతుఁ డగుజంబుకుం డని యనరా దనుటకుఁ బ్రచూణము కనుపట్ట' (281) దన్నది. దూతుఁ డగుజంబు కుం డనరా దనవలసినయవసరమును లేదు. అవకాశ మెట్లును లేదు. జంబుకుఁ డనుచో విశేష్య మగుజంబుకశబ్దము మహత్త్వమునం దుం డుట స్పష్టము. విశేష్యము మహ త్త్వయినపుడు విశేషణమును

మహత్తే యగును. కాఁగా దూతశబ్ద మిట మహత్తే. అమహత్త్వమున స్త్రీత్వము నిత్య మనుటచే మహత్త్వమున విభాష యగునే కదా. కావున దూత యగుజంబుకుం డనుదానితోపాటు దూతుఁ డగుజంబుకుం డని యుండుటయు సూరిసూత్రానుగుణముగ సిద్ధించు చునే యున్నది.

కాన సూరి నివారించినది యమహత్త్వమునందలిదూత మగు జంబుకం బనునదే కాని మహత్త్వపక్షమునందలి-దూతుఁ డగుజంబు కుం డనునది కా దని గ్రహింపవలె.

నా వి :

‘నా వి యనురూపము రావిపాటిగురుమూర్తిశాస్త్రి తేనుఁగువ్యాకరణమునందుఁ గలదు దీనిని సూరి పాఠ్యగ్రంథముగా బోధించుటచే ఇట్టివానిని గుర్తించెను’ (149) అన్నది. శా.వి. (తె. వ్యా.వి 282) అయ్యు నుండనోవును. సారస్వతత్రిలింగశబ్దానుశాసన మున నీ‘నావి’ ప్రస్తుతింపఁబడినది. ‘జీవ న్నావః పుష్పదంతస్య’- నౌశబ్దస్య సంస్కృతసప్తమ్యేకనచనవద్రూపం న్య త్పుష్పదంతస్య మతే. నావి నావిచేత నావి దెచ్చి నావియొక్క. అధర్వణభారతే ఆది ఐర్వణి-నయనార రాఘవుఁడు నావి యొక్క. (శబ్దపరిచ్ఛేదము. 581సూ.) సూరి దీనిని జూచియుండఁడా?

పై ని - పై కి :

దీనింగూర్చి బా.వి. పైని పైకి యనునవి విభక్తిప్రతిరూప కావ్యయము లనఁజగును. ఇవి ప్రతిపదోక్తిములు గావున వీనికి విభక్తి వేటుపఱచి చూపరాదు. (150) అన్నది అనఁగా సూరి పై + ను, పై + కు అనురీతిని ద్వితీయావ్యంతములుగా వీనిని సాధించుట తగ దని భావము. కాని యసలు వీని నవ్యయము

లనుట యసంగతము. 'మీఁదు' అనునర్థముతో 'పయి-పై' - అన్నది ప్రథమాంతము. స్త్రీసమము. పైకి అనుచో మీఁదికి-ననుకీర్తిగా పష్ట్యర్థమున్నది. పైని అనుచో సప్తమ్యర్థమున నైన దగుట ద్వితీయంత్యమ్యర్థము సుసమన్విత మవుచున్నది. ఇట్లాయావిభక్తులు తత్త్వవిధములం దవుచుండఁగా నవ్యయము లను టెట్లు? బహువచనమునను నేకవచనమునను జేతాదులును జేరుట లేదు గావున నిది యవ్యయ మనుకొనరాదు. అప్పడు ఇత్యాదులకును బహువచనము లేదు. ఏకవచనమునందును నెల్లవిభక్తులు గానరావు. ఆయాశబ్దములపై నానూవిభక్త్యర్థములవివక్షయే కుదురుపడమింజేసి యాయావిభక్తులు చేరకపోవచ్చు. ఊరుశబ్దమునకును ఊరిచేత ననుకీర్తి తృతీయాంతరూప ముండదు. అంత మాత్రమున నయ్యవి యవ్యయము లగునా? అప్పు డితా దు లవ్యయములా? బా.వి. అవియు నవ్యయములే యున్నది. కాని యందలి పౌరషా టింతకు ముందే స్పష్టము.

తెలుఁగున విభక్తిప్రతిరూపకాన్వయము లనుకీర్తనమన్వయ మెటనేఁ గుదురుపడునా? పరిశీలన్వార్థము. విభక్తి ప్రతిరూపకము లనఁదగునవి లే వని తోచుచున్నది.

కంధరాదులు :

కొన్నింటికి స్త్రీలింగత్వ మారోపితము. అందుచే మువర్ణకమునకు లోపాలోపము లేర్పడును కంధర - నాసిక - దంష్ట్ర) (423, 424) యున్నది బా.వి. ఇది సరి గాదు. ఈకంధరాదులు సంస్కృతానుసారముగ సహజముగనే స్త్రీలింగములు. కంధరాదులు క్లీబతుల్యంబులు బహుళంబుగా నగు నని క్లీబతుల్యతయే యతిదేశింపబడినది. అనఁగా నిట నారోపింపబడినది క్లీబతుల్యతయే కాని స్త్రీత్వము గాదు. స్త్రీత్వమందే యున్నవి. స్త్రీత్వపక్షమున నైనను ములోప మనుట సరి గాదని స్పష్టము.

వి డ ము :

విధాశబ్దమునకు చూరి (66 సూ. బాహుళికతచే) క్లీబ తుల్యత నిత్య మనెను. ఇట బా.వి. కొన్నిసంస్కృతనిఘంటువులలో 'విధః' అని పుంలింగరూపము గలదు. అది గ్రహించినప్పు డీయతి దేశము దీనిపట్ల స్వల్పము. బహుళమునకు మాఱుగా విభాష యన్నచో సరిపోవును. (150) (తె.వ్యా.వి. 285) అన్నది. ఇది గ్రహింపకపోవుట చేతనే చూరి (వార్ధకి) అననర మని యట్లు చెప్పియుండును. విధాశబ్దంబు సంస్కృతంబునం బుంలింగంబు నగు - నని ప్రాధన్యార్థకర్త యొక నిఘంటువునుండి ప్రమాణమును జూపెను. బా.వి. కొన్నినిఘంటువు లనుటలో నింకను నితరనిఘంటువులలో నుండుటను జూచిన దేమో. దానిని 'గ్రహించినప్పు డనుటంజేసి గ్రహింపకుండుట కవకాశము నిల్పబడినది. అట్టినిఘంటువు(లు?) అప్రసిద్ధము లేమో. ఏ మైన సంస్కృతమున నెక్కడ నే బుంలింగశబ్ద మున్నను దెలుగునందలి తత్సమరూపము ప్రసిద్ధ మైనవిధాశబ్దమునుండి యేర్పడిన దని యెన్నుటయే యచితము. (చూ. త్రి. శే.) కావున నీవిధాశబ్దమునకు నీయతి దేశమును నిత్యతానియమమును నొప్పచున్నది.

పుంలింగశబ్దమును గ్రహించినవాడే బహుళమునకు మాఱుగా విభాష యనడుగు నని బా.వి. తెలంచిన నదియొక గ దనియే దీనివలన స్పష్ట మగుచున్నది. అట్లు గాక విభాషకు వ్యవస్థ చేయుట ద్వారాన నీయర్థమును సాధింపగల మని స్త్రీలింగశబ్దమునుండియే క్లీబతుల్యతతో సాధించుపక్షమునను విభాషయే చాలు నని యభిప్రాయపడిన - నదియు ననవసరమే - యని 'ద్వితీయకు ప్రశమ' యనుకారకస్థలమున స్పష్ట మగును.

హ లం త ము లు :

సంస్కృతములోనివిభక్త్యంతరూపము తెలుగులోనికి గ్రహింపరాదు. అందుచే వ్యాకర్త జాగ్రత్త వహించి 'ప్రథమైక వచనాంతతుల్యము' అనును. అట్టిరూపము లీభాషలో ప్రాతిపదికలగు' (151) నన్నది. బా.వి. సంస్కృతములోనివిభక్త్యంతరూపము తెలుగున గ్రహింపరా దనఁ బ్రాతిపదికముగా గ్రహింపరా దని యూహించుకొనవలయును. అనుకరణమునం దన్నఁ దెనుఁగున గ్రహింపవచ్చునే కద. అనుకరణము లేకుండ నన్న సంస్కృతవిభక్త్యంతరూపము లేమి సంస్కృతహృక్ప్రత్యయాదులుమాత్రము గ్రహింపవచ్చునా? కాఁగా సూత్రమునుబట్టి వ్యాఖ్యానమునందుఁ బ్రాతిపదికలుగా గ్రహింపరా దనియే యూహించుకొనవలయును.

ప్రాతిపదికలుగా గ్రహింపరా దనుచోఁగూడ సంస్కృతము లోనివిభక్త్యంతరూప మనబ యసంగతియు. సంస్కృతము గా దని తెలుఁగున నై నను విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదిక మగునా? నామంబు సంస్లిప్తబహువచనాంతతుల్యం బయి బహువచనంబు నెనయు ననుచోఁ గొడవండ్లు-లు ము న్నగుస్థముల నిట్లే కదా. సూరి తుల్య శబ్దమును బ్రయోగించెను. ప్రాతిపదికలక్షణ మందు సరిపడదు గదా. అట్టియెడ నేభాషయం దేని విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదిక కాకుం డఁగా సంస్కృతమునే ప్రత్యేకించి చెప్పనేల?

జాగ్రత్తవహించి ప్రథమైకవచనాంతతుల్య మగు ననుచో నావహించిన 'జాగ్రత్తి' తుల్యము అనుటలోనె యని గ్రహింపవలెను. మతుబాదికంబు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యం బిత్యాదిగ ననెనే గదా.

కాఁగా నిట విభక్త్యంతరూపము ప్రాతిపదికగాఁ జెప్పరాదు గావున జాగరూకతలో నిట్టియెడలఁ దుల్యశబ్దము ప్రయోగించె నను భాషమునే వ్యక్తీకరింపవలసియున్నది.

అజంతేశబ్దములనంస్కృతప్రాతిపదికలై తెలుగున ప్రాతిపదికలు' (151) నని చెప్పినప్పుడు. ఏవో కొన్ని ప్రీతింగశబ్దములు (కర్తృ - కర్త్రీ) తప్ప దాదా పజంతము తెల్ల నట్లే గావున.

ఈహాలంతశబ్దము లేలింగములో వానిప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలిసికొనవలసినదిని లేదు. కర్మ, వర్మ అనునవి నకారాంతశబ్దములు అన్నది బా.వి. (151) ప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలియఁ బని లేదనుచునే కర్మ నకారాంత మని వినరించుట విశేషము. నిజమునకు కర్మన్ శబ్దమునకు 'హాలంతంబు' అనుసూత్రముచే బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూప మగుకర్మ యనునది తెలుగున ప్రాతిపదికగా నిల్చు ననురీతిగాఁ బ్రక్రియాక్రమమును గ్రహించవచ్చును. అప్పుడాప్రాతిపదిక లెట్టివో తెలియవలసియే యుండును. ముదాదులు, ఋత్విగాదులు అనురీతి సూచినిర్దేశములు గమనార్హము. విద్యార్థుల సాధ్యమునకై కొండగుర్తుపథతిలో నిల్చు చెప్పబడియుండవచ్చు.

ఇక యేలింగములో తెలియ నక్కఱ లేదనుట విచార్యము. మతుబాదికమునంశర్థమున నని యేలింగములో తెలియకతప్పదు. వీనికి యథాయోగ్యముగ డుజౌదు లగు నని సూచి స్పష్టము చేసె. మతుబాదిసూత్రమునొద్దను 'ఏలింగ మనువిచారము లేక మకారాంతము లై నద్వితీయైకవచనాంతరూపము లీసూత్రముక్రింద జేరు' నన్నది. (153 బా.వి.) ఏలింగమో తెలియ కున్న శ్రీమంతుఁ డని డుజ్జెట్లగును? ముదాదులకుఁ బ్రథమైకవచనలోపము లేదనుట యేలొ యెట్లు తెలియ ?

సూరి వీనికి యథాయోగ్యముగ డుజౌదు లగు ననగా బా.వి. మహద్వాచక మయిన అత్వమున కుత్వము, డుజ్ (డుజ్జు) చేయు. (154) ఇత్యాదిగ నన్నది. ఘంలింగము గాక కేవలము.

మహాత్మ్యన డుజ్జేట్లగును. అది పుంలింగ మగుట గుర్తింపవలెను గదా బ్రహ్మము అనుచో నాయాయర్థముల బ్రహ్మశబ్దము నపుంసక లింగము. భా.వి. 'గొప్పశక్తి. అమహత్తు కావున బ్రహ్మము అగును.' (159) అన్నది. నపుంసక మగుట మువర్ణక మగును. మువర్ణక మగుటకు నపుంసక మగుటతోపాటు అమహత్తు కూడఁ గావలెనని లేదు గదా. ద్వైవము. కావున నిట లింగమునుగూర్చి తెలియ నక్కఱ లే దన్నఁ బ్రమాదముల కివకాశ మున్నది.

ఇంక నితరములు. దీని కుగాగమమునా, సులోపము నపుట ననుసరించి యవి యేలింగములో తెలియ నక్కఱ లే దని భా.వి. అభిప్రాయపడిన దేమో. కాని యుగాగమము తుదిహల్లునకుఁ గదా చెప్పబడినది. చివర హల్లు లేనినాంతాదుల యెడ నేమి? షష్ఠ్య కర్మాదులకు స్త్రీత్వవిధానావసరము గుర్తింపవలయు నన్న నపి సంస్కృతమున నేలింగములో తెలియవలదా? దేవశర్మ డనుచో డుజ్జగుచుండఁగా కర్మ మనుచో మువర్ణ మైనదే. ఇట్లఁ గూడ భా.వి. సకారాంతము లమహత్తు లైన మువర్ణకము, మహత్తు లైన నుత్పిడుజ్జు లనురీతిగా వివరించినది. (161) కాని యుత్పిడుజ్జు లగుటకు శబ్దము మహాత్మ్యగుటతోపాటు పుంలింగము గూడఁ గావలెను గదా. కర్మాదులకు నపుంసకములకు నమహత్త్వమునుబట్టి కాక నపుంసకత్వమునంజేసి మువర్ణక మగును. ఆత్మము స్నగుస్థలములను భా.వి. (160,162) పయిరీతిగాఁ జెప్పట (162 పుటలోవలె) సరి కాదు.

ఊర్ధ్వరేతుఁడు, మున్నగువానింజూడ నవి యేలింగములో తెలియ నవసరము స్పష్టము. భా.వి.కూడ నట్టివానిలింగమునుగూర్చి ప్రస్తావించియున్నది.

చా కు :

‘ఉగాగమము ద్విత్వము జేసినవిద్యుట ప్రథమైకవచన లోపము గల్గును’ (1-2) అని టె.వ్యా.వి. పేర్కొనుట సాధారణదృష్టితో గానచ్చును. ద్విత్వముతో సంబంధము లేదు. ఇస్లామానుగంతంబుల అనుచో నుగంతములపైఁ బ్రథమైకవచనలోపము విహితము. కావున ద్విత్వము రా కున్నను నుగాగమముమాత్రమే యైనను బ్రథమైక వచనలోపము గల్గును. వాకు అనుచో నిశ్చయ కదా.

అగుణాద్గణము - ప్రథమైకవచనలోపము :

అహం. గుణాద్గణవ్యతిరేకము లై నఅనుహదర్శకశబ్దము కు సుప్రత్యయలోపము గల్గును’ అని వ్యాఖ్యానించెను. కాని ద్విట్టు విరాట్టువంటిశబ్దములందు సులోపము మహాదర్శమునందును గల్గును (306) అని టె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది. కాని యహోబలుఁడు ‘అగుణ న్నాం సర్వహలాం సోర్లోఽః’ అనునూత్రమువివిరణమున ‘గుణాద్గణ వ్యతిరేకానాం మహతా మమహతాం చ సోర్లోప స్స్యా’త్తని (కవిశి. 5-9) మహత్తులకును సులోపము చెప్పెను. మరుత్తు ఇంద్రజిత్తు (పరీక్షిత్తు) అనువాని సహోబలుఁడే స్థలాంతరమునఁ జూపెను.

అపసర :

‘అపసరాః’ అనుప న రూపము సంస్కృతమునందే కలదు. అపసర అనురూప మేలకో తెనుఁగున కేర్పడలేదు. (306) అన్నది టె.వ్యా.వి. అపసర యనునది తెనుఁగున సంతగాఁ బ్రసిద్ధముగా లేదు. కోశములను జూపలేదు. కాని ‘భీమలింగమున కర్పణ చేసిన యపసర’ (భీమ-5-31) అనుచో శ్రీనాథుఁ డపసర యని ప్రయోగించె. దీనినిబట్టి యపసర యనురూప మూహింపవచ్చు. పైని వచ్చిన లన్నను సరిపోవు గాని అపసర లనియే యున్నది. గ్రాహ్యమే కదా.

ము ద ము :

‘ఇవి (ముదాదులు) స్త్రీలింగములు. అందుచే ప్రథమైక వచనలోపము రావలయును. అట్లు చేయట విహితము కాదు. అంతిమమకారమును లోపింపజేసి తరువాత విహిత మగు ప్రథమైక వచనవిభక్తి చేర్చవలయు’ (154) బా.వి. అభిప్రాయము స్పష్టము గాదు. లోపము రావలసియుండ నది విహితము గాకుండు టేమి? తత్స 57. సూత్రముచే లోపము విహితమే కదా. మకారమును లోపింపజేసినవెంటనే ప్రథమైకవచనమును జేర్చవలయు ననటయు సక్రమము గాదు. తత్స. 57 సూ.చే బ్రథమైకవచనలోపము రావలసి యుండగా నయ్యది తత్స. 72 సూ.చే ముదాదులకు నిషిద్ధ మైనది. ఇంకఁ దుదిమకారము లోపించినపిదప తస్స. 57 చే లోపము వ్రాప్తిం పగా 72. చే నది నిషిద్ధము కాఁగాఁ బిదపఁ బ్రథమైకవచనము (మువర్ణకము) చేరు ననురీతిగాఁ బ్రక్రియ నడపుట సక్రమము.

ఋత్వి గా దు ట :

‘ఋత్విక్ మున్నగునవి విభాషగా ద్వితీయైకవచనాంత తుల్యరూపములు ప్రాతిపదికము లగును. (మున్నగువానికి - అగును అని యర్థము చేసికొనవలయును.) మహద్భ్రమున ఉత్పడఁజు (ఙ్ఘ)లు చేరును. అమహద్భ్రము విభాషగా ననుటచే ప్రథమైకవచనాంత తుల్యరూపములు. వానికి ఉగాగమము ద్విత్యము కల్గి అన్యరూప ములును ఏర్పడును (155.) అన్నది బా.వి. అమహద్భ్రము అను తరువాతఁ గొంతభాగము నప్త మైయుండును. అమహద్భ్రమున మువర్ణకము చేరు నని యుండనోవు. లేనిచో ఉత్పడఁజు లైనవి మహాద్రూపములును ఉగాగమద్విత్యము లైన వమహద్రూపములు నగు

ననుచుచితార్థమేర్పడు. 'ఋత్విక్కు.' ద్వితీయైకవచనాంతతుల్య పక్షమున మహత్తులైననుత్పడుజ్జులే యగు నమహత్తులైన గువర్ణ కము యగు. ప్రథమైకవచనాంతతుల్యరూప మగుపక్షమున మహద మహత్తులు రెండు నుగాగము ద్వితీయములు ప్రథమైకవచనలోపము.

హ ను మో ను (డు :

'సూరి యిట ఆనాదేశ మనెనే కాని వీనిప్రథమైకవచ నాంతతుల్యరూపములు వ్రాతిపదికలై ఉత్పడుజ్జులు చేరె ననుట సుకర (157) మన్నది బా.ప. ఇందు సౌకర్యము కాసరాదు.

మొదటగా నివి (హనుమదాదులు) ప్రథమైకవచనాంత తుల్యరూపములు పితౄషము వ్రాతిపదికము లవుటను మాత్రంపవలె. ఇట్టిద్వైరూప్యముచుట్టి వీనిని ఋత్విగాదులలాఁ జేర్చవచ్చు నన వీలు లేదు. ఋత్విగాదులు మతుబాదికేతరములు గానఁ బ్రథమైక వచనాంతతుల్యరూపము నామ మగుట సిద్ధించుచునే యుంట ద్వితీ యైకవచనాంతతుల్యరూప మగుట పితౄషముగా విహితము. హనుమ దాదు లివి మతుబంతములు గదా. వీనికి ద్వితీయైకవచనాంతతుల్య రూపము విహితము. కానఁ బ్రథమైకవచనాంతతుల్యరూపమును విధింపవలసియున్నది. అట్లు గా దన్న ఋత్విగాదిలక్షణమునకు మాటుగాఁ గొన్నిహలంతములఁ బ్రథమద్వితీయైకవచనాంతతుల్య రూపములు రెండు నామము లగుటను జెప్పవలసియుండును. ఇట్లు హనుమంతమ్ అనుదానితోపాటు హనుమాన్ అనునదియు నామ మగును.

హనుమాన్ అనునది (పులింగమును మహద్వాచకము నైనను) అదంతము కాదు గదా. కావున... నామంబుతుదియత్వంబున కుత్వం బగు ననుమాత్రముచే నుత్పము సిద్ధింపదు. కావున నుత్ప

మంత్రాగమ మపు ననియొ యింక నెట్టులో (ఉగాగమము నకు భిన్నముగా నుండునట్లుగా) వేఱ యత్విమును విధించుకొనవలయును. (ఉగాగమము యన్నను వేఱ సూత్రించుకొనవలె నప్పుడు విధానానుక్రమము నాశ్రయించి సుబోధము లే వనవచ్చును.) ఇట్టికత్వేకవిధానము లేకయే దీర్ఘంబుమీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగా నగు ననుట ద్విత్వముచూత్రము లేక ముండఱిసూత్రము ననుసరించి యుగాగమ మయి హనుమాను అనునీతి నేర్పడుట సిద్ధింపఁగలదు. కాని యిది యగంత మగుటచే ఇద్దారెసూత్రమునబట్టి ప్రథమైకవచనము లోపింపకతప్పదు. హనుమానుఁ డనునీతిగా డజ్జు చేరు తెట్లు?

ఇంతకంటె నానాదేశ మన్న సంగ్రహార్థము లాఘవము కదా. శా.వి. పేర్కొన్నట్లుగా విది యత్విద్విత్విములకు భిన్నముగా నుండుట (ప్రథమైకవచననాతిత్యుపాయములు నానుచున్నానిన్ని నేర్పడిన వాక్కు ఇత్థాతిరూపములను విక్షేప మొందుట) స్పష్టమే.

ఇంక దీప్తిప్రక్రియ ఆనాదేశ మగునంతర్భునునం త్రాతి పదికి మెట్లుండునో శా.వి స్పష్టము చేయలేదు. కాని హనుమ + ఆన అని చూపబడునట్టియు ఆనాదేశము కానిచో ద్విత్వయైకవచనాతిత్యుపాయములు ప్రాతిపదికము లగు (156) ననుటంబట్టియు నానాదేశపక్షమున హనుమత్ అన్నదే ప్రాతిపదికగా గ్రహించిట్లు తేలుచున్నది. కాని యది యట్లే యైన సీమాత్రమునందు విభాషయనుపదము న్యర్థము. ద్విత్వయైకవచనాతిత్యుపాయ మగుటకు విభాష యసవలయునా? ఒకానొకచో ననుటచేతనే ఆనాదేశ మగునది క్వాచిత్కమును విశేషస్థలమును నని స్పష్టము. కావున మితుబుతము లగునీనానికి మగు బానికంటె ద్విత్వయైకవచనాతిత్యు

బహుసూత్రముచేతనే ద్విత్వీయైకనచనాంతతుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మగుట సిద్ధించును. పాడెంగంధర్వుఁ డని వర్ణయత్కర్తృపరకతలోఁ బూర్ణబిందు 'హాకానోకచోఁ గానంబడియెడి' నన్నమాత్రమున సరళస్థిరపరకతలో నామాస్యముగా విధించినలోపసంశ్లేష లట రాకుండునా? అట్లే యిటుఁ గూడ నానాదేశ మొకానోకచో నన్న మతు బాదికం బిత్యాదిసూత్రముచే నీమతిబంతిములకు ద్విత్వీయైకనచనాంత తుల్యరూపము ప్రాతిపదిక మగుట సాధారణమే. ఇంకను ఆనాదేశము విభాష యగుగా నట హనుమత్ అన్నది ప్రాతిపదిక మైనఁ దప భావపక్షమున హనుమత్ అనుచోఁ దుదని హల్లు గలదు గాన నుగాగమద్విత్వము లై హనుమత్తు అనురీతియపరూపములకే యీ విభాషాపద మవకాశ మిచ్చుచున్నది.

పక్షాంతరమిదిలిరూపములను సూరియే హనుమంతుఁడు భగవంతుఁ డనురీతిగాఁ జూపుటనుబట్టి విభాషవలన నాధింపఁబడునట్టివే కావలె. అనఁగా 'విభాష' యగుటచే నానాదేశము లేని పక్షమునను హనుమంతి మృన్నదే నామము కాఁగా నానాదేశ మప్పు పక్షమునను హనుమంతి మృన్నదే నామము. మతిబాదికం బిత్యాది సూత్రముచే హనుమంతిమ్ అన్నది ప్రాతిపదికగా నిల్వఁగా నట నానాదేశ మైన హనును నుం డనియు లేకున్న హనుమంతుం డనియు సగును. లులనలు పరంబు లగునపు డొకానోకచో — విభాష సగు ననుచోవలె నిట నొకానోకచో ననుటచే వైరశ్యమును విభాష యనుటచే సచ్చటను ద్వైరూప్యమును గుర్తింపఁదగు.

ఆనాదేశపక్షమునను హనుమంతిమ్ అన్నదే ప్రాతిపదిక మైన నిట మత్తు ప్రకారమున కనుట (తుదిమకారలోపాసంతరము) హను

మంతి అనుచో తేకారముపై నత్తు గలదు గాన హనుమంతే + అ = హనుమం ఆన్ + అ = అని యేర్పడు గాన ఆన యని యాదేశ మదంతము గాక ఆన్ అనియె యాదేశముగా గుర్తింపవచ్చు. హను మం + ఆన అనుచో స్వరపరకతలో బిందులోప మొకటి విశేషముగా గుర్తింపవలసియున్నది.

నన్నయ ప్రియోగించినహనుమశబ్దము స్త్రీసమముగా గ్రహింపఁదగు. (తె.వ్యా.వి. 314) (బా.వి. 158) ఇది పులింగ తుల్యమై మగాదులలోఁ జేరుటయుఁ గలదు. హనుమనివాలము (సూ.ని.)

వి శ్వ క ర్ము ఁ డు :

‘విశ్వకర్ముఁ డనియుఁ గూడ వంశము. అందుచే నీస్త్రిత్వాతి దేశము ప్రాయీకముగా నగు నన్న బాగుండు నేమీ. (159) అన్నది బా.వి. విశ్వకర్ముఁ డనిదాని కొకేమొక్కప్రయోగము లభించె. తె.వ్యా.వి. హరివంశాదికావ్యప్రియోగములు పురస్కరించుకొని ప్రాథవ్యాకర్త విశ్వకర్ముఁ డనియుఁ జెప్పినట్లు (311) కేర్పొన్నది కాని ప్రాథవ్యాకర్త హరివంశమునుండియే మొక్కప్రయోగమును జూపెను. తె.వ్యా.వి. కూడ ‘ఇంకను నిట్టిప్రయోగములు చూపి నాత్రించిన బాగుండెడి’ దని (311) స్పష్టము చేసియు (నిట్టిప్రయోగ ములు దొరుకవింజేసియే ప్రాథవ్యాకర్త చూపలే దేమో) ‘హరి వంశాది’ అని యాదిశబ్దమును జేర్చుట కాధారము స్పష్టము చేయ లేదు. కాఁగా స్త్రీత్వము ప్రాయీకముగాఁ జెప్పఁదగు ననుటకంటె నాప్రయోగము విశిష్టముగా గుర్తించుటయే యుక్తము. గవనులు మీనులన్ ఇత్యాదు లట్టివే కదా.

ఆపివప నింకను వింతగా “విశ్వకర్మకు స్త్రీలింగాతిదేశము వైకల్పిక (427) మన్నది. విశ్వకర్మ డనునొకయొక్కప్రయోగమును బట్టి ప్రాయశ్చిత్యమును సంగతము కాకుండగా వైకల్పిక మనుట దేమి (ఇంకను గావ్యచిత్త మని పివప ననలు లేదని చెప్పలేదు.) కవిప్రయోగము చూపకయే భవిష్యత్తును బా.వి. యంగీకరించె. (169)

ఆత్మ - ఆత్మము :

ఆత్మన ఇనునంతానాం డా వా అనుసూత్రముచే జాతా మణి ఆత్మేనునిజాంతములకు డాప్రత్యయమును వికల్పముగా నిధించి నది. ఇట తె.వ్యా వి డాప్రత్యయము రానిపక్షమున సంత్యహల్లు లోపింపగా మహద్వివక్షచే మహిముడు మన్నగురీతిగను అమహద్వివక్షచే ఆత్మము, మహిమము ననురీతిని రూపములు సిద్ధించును. (-98) అన్నది. ఇట్లే అస్త్యహల్లోపే-మున్నగునూ. వివరణమునే కొంతవఱ కిది యనునరిచియున్న దననచ్చును. అంత్యహల్లోపప్రసంగ మునుబట్టి ఆత్మన్, మహిమన్ అనునట్టిశబ్దములే ప్రాతిపదికలుగా స్వీకరించుట స్పష్టము. కాని నాంతములు దాదాపుగా సన్నియను నగుణవద్ధణమునండిలి నగుటచే ‘ప్రథమైకవచనతుల్యం సర్వత్ర హలస్త మగుణవత్ప్రభృతీ’ యనుసూత్రము ననుసరించి ప్రథమైక వచనాంతతుల్యము లగు ఆత్మా గరిమా యనునవే ప్రాతిపదికలుగా స్వీకరింపవలసియున్నది. (బా.వి. 151, 160) కావున సంత్యహల్లోప ప్రసంగము లేదు. ‘డా అని డిత్తుగా జెప్పటవలన టిలోపము ప్రయోజన మని, ఆత్మన్ అనురీతినాంతమునే యిట ప్రాతిపదిక ముగా గ్రహింపవలె ననరాదు. ‘డా బవిధాత్రే రుః’ అనుచో జెప్పినదావును, డిత్తుగనే చెప్పబడినది. అయ్య ‘ఉః’ అని ఋకా

రముస్థానమునఁ జెప్పఁబడినదే. డిత్వమువలన నక్కడ నెట్టిప్రయోజనము సమన్వయింపఁబడును ?

అంతకుముందు డాప్రత్యయము వచ్చును. ఇది ఇత్సంజ్ఞ (?) కావున ఆ యనుస్త్రీలింగప్రత్యయము చేరఁగా ఆత్మా మహిమా గరిమా వంటిరూపములు సిద్ధించు (297) నన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది స్త్రీప్రత్యయమువంటి దనుటయుఁ బ్రశీలనార్హమే. డాబవిధాత్రాదేరుః అనుచో డా ప్పని చెప్పియును నట నది స్త్రీప్రత్యయమువంటి దను భావమును జిం. వ్యుత్క్తము చేయలేదు. (డాకంటె డాప్సన నాయన కాశ మెక్కువ యగుట స్పష్టము) 'తా వృభౌ రమేశసహా' యని డాబంతములు రమాశబ్దతుల్యము లన్నది. అనఁగాఁ బ్రథమైకవచన లోపాదిక మగు నన్నమాట. (ముందు దీర్ఘమునకు హ్రస్వము) డాప్స స్త్రీప్రత్యయమువంటి దన్న రమాసమత్వము లేకయే యాయయి కార్యములు సిద్ధించును గాన రమాసమత్వవిధానము వ్యర్థమే. అట్లే యిటఁ గూడ 'డా' యన్నది స్త్రీప్రత్యయ మనుట కాధారము చాల కున్నది.

ఆత్మా యన్నది దీర్ఘమునకు హ్రస్వ మయి ఆత్మము ఆత్ముఁ డనుకీర్తి నవుచుండఁగా డాప్రత్యయము వచ్చినను నతైన డావిధానముప్రయోజన మేమి ? కావున డావిధానసామర్థ్యమువల ననే యాశబ్ద మదంతముగానే నిల్చు ననియు సుత్వడుజాదులు రావనియుఁ జెప్పట యుచిత మని తోచుచున్నది. ఇంకను 'తా వృభౌ' యనుచో డాబంతములు డిత్తు లైనవాని కన్నింటికి (డా-డు) నుపలక్షకము లన నవకాశము గలదేమో పరిశీలింపఁదగు.

తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినమహిముఁ డనుకీర్తిరూపములు వెదుకఁదగియున్నవి.

రాజు :

‘మహాత్వంబున స్వార్థపరం బగురాజశబ్దము రాజునాబడు’ ననుచో నిపతింపబడిన ‘రాజు’ శబ్దము “ప్రాతిపదికము గాక ప్రథమైక వచనరూప” (161) మను శా.వి. అభిప్రాయము సమంజసమే కాని పిదప ‘ద్వితీయాదివిభక్తులు ప్రక్రియవలననే కుదురును. ద్వీర్థము ప్రాస్వమగుట (54) రాజ, అత్వముత్వ మగుట (21) ఆపైని ద్వితీయాదివిభక్తులు చేరును. రాజును రాజుచేత రాజుకొఱకు మున్నగునడి’ (161) యనుట సమంజసముగాలేదు.

‘వేధపరోధం రోధనుఁడు’ అనుచో జూపబడినవి ప్రథమైకవచనాంతరూపములే. పరోధనుఁ డనుదాని ననుసరించి వేధపరోధుని బ్రథమైకవచనాంతరూపములే యనుట స్పష్టము. ఇటు సూత్రమున బ్రథమైకవచనాంతరూపములే చూపబడినవి గావున నితరవిభక్తి వచనముఁ నందర్భమున సాధారణప్రక్రియ నడచు నన్న - వేధులు వేధుచేత, పురోధుకొఱకు ఇత్యాదిగా రూపములు గావలెను గదా. అట్టి విప్లవా? అదే విధముగాఁ బ్రస్తుతస్థలమునను సూత్రమున బ్రథమైకవచనాంతరూపమును నిర్దేశించెను. ఇతరవిభక్తివచనందర్భమున సాధారణప్రక్రియ నడచు ననుట కుచరదు.

సూత్రమునందుఁ బ్రథమైకవచనాంతరూపము నిర్దేశింపఁగా నం దేయేధర్మములు నిపతింపబడినవో యవి యితరవిభక్తిసముల సమస్వయింపవలసియున్నవి. వేధకు సలోపస్త్రీవద్భాములు నిపతింపఁ బడినట్లు సూత్ర స్పష్టము చేసెను. ఇతరవిభక్తివచనములందు నట్లు కదా. కావున వేధుని ఇత్యాదులు గాక వేధను ఇత్యాదిగ నవుచున్నవి. అట్లే యిటు ‘రాజు’ అనునిర్దేశమునుబట్టి రాజశబ్దమున కుత్వస్త్రీవద్భావములు నిపతింపబడినట్లు గుర్తింపవలెను. రాజా (మునిరాజ) యనుప్రాతిపదిక కుత్వము (ఈనిపాతముచే) రాఁగా

రాజు అని కాఁగా స్త్రీవద్భావనిపాతనమువలనఁ బ్రథమైకవచనము లోపించును. రాజు అన్న నుదంత మైనది గావున 'స్త్రీలింగంబుల- అనుసూత్రముచేఁ బ్రాప్త మగు సులోపమును బాధించి 'ఉకారాంత గోశబ్దంబుల కంతట' ననుటచే పువర్ణక మగు నని భావింపరాదు. అట్టి యెడల నిట స్త్రీవద్భావము చెప్పట వ్యర్థ మగును గదా. ఆచ్ఛిక శబ్దంబు లెల్లం దటుచుగ స్త్రీసమము లని చెప్పబడినది. ఊరు పేరు ఇత్యాదు లుదంతములే యైనను స్త్రీసమత్వాదిదేశసామర్థ్యమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపమే కాని పువర్ణక మెట్లు లేదో యిటుఁ గూడ నట్లే రాజుపై పువర్ణకము రా దని గ్రహింపఁదగును.

కాఁగా రాజును రాజుచేత ఇత్యాదులందలియత్వము నిపతించుటవలన నైనదే కాని పులింగం బై యనుసూత్రముచే నైనది కాదు. బా.వి. చూపినప్రక్రియయే సూరియు నుద్దేశించిన విధాన మిట్లుండెడిది గాదు. రాజులు ఇత్యాదులయం దగునుత్వము ప్రథమైకవచనమునమాత్ర మేల రాదు? దానిని గూడ నిపతింప నవసర మేమి? నిపతింపవలసిన దింకఁ బ్రథమైకవచనలోప మొక్కటి. మ హత్వం బు న స్వార్థపరం బగురాజశబ్దము ప్రథమైకవచనంబు (డుజ్జు)నకు లోపం బగు నని స్పష్టముగా నవసర మైనయంశమునే చెప్పనవును గదా. అట్లనకున్నను సూత్ర మునఁ బ్రథమైకవచనాంతముగాఁ జూపిన రాజు అనుదానిలో నుత్వము 21. సూత్రముచే నైనదే యనియుఁ బ్రథమైకవచనలోపమే నిపతింపఁ బడిన దనియుఁ జెప్పఁగలమా?

నిపతింపవలసినయవసర మేమో తెల్పుచు బా.వి. "ఇది మహత్తు గావున (పులింగమును) అత్వి ముత్వి మగును. డుజ్ చేరును. రాజుఁడు అగును. ఈడుజ్ ను లోపింపఁజేయుమార్గము లేకయే

యీనిపాతము (161) అన్నది. డుజ్జు లోపింపజేయ మార్గము లేకున్న నది కల్పింపవచ్చును. 'డుజ్జునకు లోపం బగు' ననవచ్చును. వృద్ధాదులడుజ్జునకు విభాషగా లోపము చెప్పలేదా? వృద్ధు యిత్యాదిగా (వికల్పముగ) నిపతించెనా? ఇట లోపము నిత్యముగా జెప్పవచ్చు. (ఇంకను వృద్ధాదిసూత్రమునొద్దనే విభాషకు వ్యవస్థ చేసి రాజునకు డుజ్జోపనిత్యతను సాధింపవచ్చు.) ఇట నిపతింప నేల?

డుజ్జోపమునకై మార్గము లేక నిపతించె ననరాదు. అట్లని డుజ్జోపమును జెప్పరాదు. డుజ్జోప మన్న డుజ్జు చేరుట ముందు జరుగు గదా. ఇది డుమంతమే. కావున ద్వితీయాదివిభక్తుల రాజుని రాజునిచేతి యిత్యాదిగను రూపముల కివకాశము గల్గును. హరి యిత్యాదులకువలె బ్రథమైకవచనలోప మన్న బై యిబ్బంది యుండదు. హరిచేతి ననుకీర్తిగా రాజుచేతి నిత్యాదిగ నవును. అయిన బ్రథమైకవచనలోపము చెప్పక యిత్వమును గూడ నిపతింప నేల?

సూరి రాజుశబ్దం బొక్కటి వంత్యయ క్తంబు గానంబడియెడి ననుచో నిందలిజకారము వంత్య మగుట ప్రస్తావించెను. దానింబట్టి చూడ నీట వంత్యతను గూడ నిపతించుట యద్దేశించె ననిపించు. అట్టివంత్యత, రాజులు, రాజుచేతి నిత్యాదులందును సిద్ధింపవలసి యున్నది. కావున నెల్లవిభక్తివచనముల సిద్ధించుటకు నిపతించుట యవసరమే. లేకున్న నట్లొకక్షణము చేయవలయు. కావున నుత్వముతో గలిపి, యిత్వము, జకారమునకు వంత్యత, స్త్రీత్వము నిల్లు నిపతించె ననవచ్చు. దీనినొక నిపతింపబడినస్థలమున నె 'రాజులొ వంత్యత. సాధారణప్రక్రియ నడచిన హతరాజు డిత్యాదుల వంత్యత (బా.వి. 161) లేదు.

ఏ మైనను బ్రథమైకవచనరూప మొక్కటి సూత్రమున నిర్దేశించె నని యది మొక్కటి నిపతింపబడినరూప మనియు నితర

విభక్తివచనస్థలముల సాధారణప్రక్రియయే నడచు ననియుఁ జెప్పట సంగతము గాదు.

వృక్ష మమహత్తైనను మహత్తుగా విశిష్టించిననుడు వృక్ష రాజు అని యగుటకు లక్షణము విరోధింపదు. (బా.వి. 161) ఖగ రాజు అనుచో ఖగ మమహత్తే కదా. మహద్వివక్ష లేక యారూప మెట్లగును? సూరి దాని నెట్లుదాహరించెను? ప్రాణివాచకమలే గాని యచేతనములు మహద్వివక్ష కర్తములు గా వనరాను (బా.వి. 161) అట్లయైన సముద్రుఁడు షేషుఁ డిత్యాదులు బాల.చే ససాధువు లనవలసివచ్చు.

స ర ము :

పయఃప్రభృతులలో నలోపము లే దని సూరి యాదు 'సరస్సు'చూపెను. అది తొలఁగింపవలె ననియు సరము అనురూపము కూడ నుపయుక్త మనియు (163) బా.వి. వేర్కొన్నది. అట్టి పృయోగములు వ్యా.సం.స. (669) నుండి తెలియవచ్చును. 'అర్వాచీనలప్రయోగములలోఁ జూపట్టు (వ్యా సం.స. 669)'టవలన నప్రాచీన మని సూరి (గం గనుకాసె నెఱుఁగిచ్చెను) ప్రమాణీకరింపలే దేమో.

భు వి - ది వి - హృ ది :

భూదివోస్తు జ్ఞా యత్తే శ్లేని చితామణి చెప్ప సూరి వీనిని నిపతించెను. తె.వ్యా.వి. ఇట 'సంస్కృతమునందలి సప్తమ్యేకవచన రూపములు ప్రాతిపదికలుగా తెనుఁగున గ్రహింపబడినట్లు చెప్పట శాస్త్రోచితము గా దని సూరియభిమత (311) మన్నది. సప్తమ్యేక వచనాంతములె (పదము) ప్రాతిపదిక లనుట శాస్త్రోచితము గా దనుట యేభాషయం దైనను సర్వసమ్మతము. అయినను బ్రథమైకవచనాంత

తుల్యములు ద్వితీయైకవచనాంతతుల్యము లన్నట్లుగనే సప్తమ్యైకవచనాంతతుల్యం బన్న నది శాస్త్రోచితమే యగు నని సూరివిధానము ననుబట్టియు గ్రహింపవచ్చును. కాని యట్టి రెండుమూడింటికై యట్టి విధానము చేయటకన్న వానిని నిపతించుటలోనే లాభము గలదనవచ్చును. మఱుబాదికములును దదితరస్థలములు (ప్ర. ఏ.తుల్యరూపస్థలములు) ననేకము లగుటచేత దత్తద్విభక్తితుల్యములు నామము లగు నెనుట యొప్పును.

స్త్రీలింగములు - స్త్రీప్రత్యయాంతములు :

‘స్త్రీలింగంబు లెల్ల స్వస్వనియతంబు లగుస్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి యందుఁ బ్రవర్తిల్లు’ ననుటక్షణమునుగూర్చి బొ.వి. ‘స్త్రీప్రత్యయాంతము లెల్ల స్త్రీలింగములే కాన సూత్రమున ఆపద మనవసరమేమో (167) యని యనుమానించినది. స్త్రీలింగంబు లనునది యటఁ గర్త. అదే లే కున్న నాలక్షణ మవ్వయించు తెట్లు? బొ.వి. శేర్మొన్నట్లు స్త్రీలింగంబులు (ఎల్లన్) అనుదళమాను దొలగించి (ఎల్ల) స్వస్వనియతంబు లగుస్త్రీప్రత్యయంబులం గూడి యందుఁ బ్రవర్తిల్లు’ అనుచో స్త్రీప్రత్యయంబుల గూడి వర్తిల్లున వేవి? ‘స్వస్వనియతంబు లగు’ అనుదాని కివ్వయ మెట్లు? అదియఁ దొలగింపవలెనా? అట్టియెడల సూత్రమే మూర్చి స్త్రీప్రత్యయాంతంబు లెల్ల నిందుఁ బ్రవర్తిల్లు’ ననవలెను మహదచుహత్తులు పుంసపుంసకములైన (హంత) శబ్దములు తత్సమము లగుటను నిరూపించుచు స్త్రీలింగశబ్దములంగూర్చి చెప్పవలయునప్పుడు ఈలక్షణమునఁ బ్రకరణానుగుణముగ స్త్రీలింగంబులు (ఎల్లన్) ననుకర్తృవాచకము సముచితముగ నున్నది.

క పి ల వ రి ష్ట ము :

“ఇట సంస్కృతభాషానుసారము విశేషణము స్త్రీలింగమం దుండుటచే విశేషణము కూడ అదేలింగమం దుండును. ఆంధ్రభాషాను సారము విశేష్య మనుహ త్తగుటచే విశేషణము అనుహద్వాచకము గానే యుండును” అన్నది. (168) బా.వి. ఈవ్రాత సంగతము గాదు. ఆంధ్రభాషలో సంస్కృతభాషానుసారముగా నుండు లేమి? సంస్కృతానుసారముగా నొకప్పుడు స్త్రీలింగమం దుండ నాంధ్ర భాషానుసార మొకప్పు డనుహత్త్వమునం దుండు లేమి? స్త్రీలింగ మం దున్నపు డది యనుహత్తు కాదా? కపిల నిర్వి యనుచో వర్తిష్ఠ యన్నది యనుహత్తు కాదా? ఆంధ్రభాషానుసార మనుహత్తు కాగా నది స్త్రీలింగశబ్దము కాదా? ఆంధ్రమున నిం కే దేని లింగ మతిదేశించినఁ దప్పఁ దెలుఁగున మనా తైనను ననుహ తైనను సంస్కృతానుసారముగ నుండులింగ మట్ల యుండకతప్పదు గదా.

ఇట బా.వి. పేర్కొన్నక్రమమునబట్టి యితరస్థలముల నపరూపము లి ధేర్పడును. వృక్షశబ్దము సంస్కృతానుసారముగాఁ బుంలింగమం దుండఁగా ఉన్నతుఁ డగువృక్ష మసియు నాంధ్రభాషాను సార మనుహత్త్వమున నుండఁగా ఉన్నత మగువృక్ష మసియు ద్వైరూప్య ముండవలదా? అయిన నుత్పేడాజ్ఞులు రావలె నన్నఁ బుంలింగ మగుటతోపాటు మహత్తు గూడఁ గావలెను గావునను నది పుంలింగ మైనను ననుహత్తు గావునను ఉన్నతుఁ డగువృక్ష మసి యుండ వనవలె. అనఁగా నది సంస్కృతానుసారముగఁ బుంలింగమై యైనను నాంధ్రానుసారముగ నాపక్షమునను ననుహ త్తగుట గుర్తి ప వలెనె కదా. అట్లే యిటఁ గూడ సంస్కృతానుసారము స్త్రీలింగ మైనను నాంధ్రానుసార మనుహత్తు గాన స్త్రీలింగపక్షమునను ననుహ త్కార్యము జరుగక స్త్రీలింగకార్య మేల యైనది?

ఇం తెల? మహాతీవాచకము లై న స్త్రీలింగశబ్దముల విశేషణములును స్త్రీలింగములే (167.) యేల యగును? స్త్రీవాచక మమహాత్మే కదా. తిర్యగ్జడములకువలె. సంస్కృతానుసారముగా వనిత మనోహరిణి యని స్త్రీలింగమునం దుంటుందోపాటూ వనిత మనోహరి యని యాంధ్రభాషానుసార మమహాత్మ్యమున నేల యుండదు.

కపిల యనువిశేష్యపక్షమునఁ జూచినను నందు స్త్రీలింగత్వము నమహాత్మ్యము నన్నపి యున్నది. (అదంత) అమహాత్మ్యముచే మువర్ణకము ప్రాప్త మవుచుండఁగా స్త్రీలింగత ననుసరించి స్త్రీలింగంబుల అనునాత్రముచేఁ బ్రథమైకవచనలోపమె యగుచున్నది. అట్లే విశేషణమునెడలను. స్త్రీలింగతుల్యమమహాత్మ్యమునుబట్టి మువర్ణక ప్రథమైకవచనలోపకార్యము లోఁ బ్రథమైకవచనలోపకార్యమే యగును గాని యనుహత్వమునుబట్టి మువర్ణకకార్యము కాదు. విశేషణమునెడల బా.వి వినరించిన తీరునుబట్టి చూచిన నది విశేష్యము నెడల నేల వర్తిల్లదు? కపిల యనువిశేష్యమునకును సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగముతో కపిల యనురూపముతోపాటు ఆంధ్రానుసారముగ నమహాత్మ్యముతో కపిమఁ అని కావలదా? ఇట్లేర్పడు నపరూపము లసంఖ్యాకములు. మువర్ణక మగునది (క్లిబములకును) నమహాత్ములకె గదా. స్త్రీలింగములు తెలుఁగున నమహాత్ములే యగుచుండె. సంస్కృతాంధ్రభాషానుసారముగా నీద్వైరూప్యము విశేషణములందె కాని విశేష్యములందు వర్తిల్ల ననుటకుఁ బ్రమాణ మేది? బా.వి. సాధారణీకరించి చెప్పినది గదా.

అసలు సంస్కృతానుసారముగ స్త్రీలింగమునను నాంధ్రానుసారముగ సమహత్త్వమున నుండి ద్వైరూప్యము సాధారణముగా సిద్ధమగుచుండగా నీమహాతీతరంబు లగు - నిత్యాదిసూత్ర మేల? సూరి వ్యర్థముగాఁ జెప్పెనా?

సూత్రము చెప్పఁ దలంచుచో ని స్లేల చెప్పవలె? ఆంధ్రభాషలో శబ్దము లాంధ్రానుసారముగా నుంట సహజము గాని సంస్కృతానుసారముగా నుండు తెల్లు? రాముఁడు + అతఁడు అనుచో సంస్కృతానుసారముగా సంధి యగుచున్నదా? కాఁగా నాంధ్రానుసారముగా నిట విశేషణ మమహత్త్వమునం దుండఁగా కపిల వరిష్ఠ మనురీతి మువర్ణకాంతరూపములు సిద్ధము లగును. అట్టి యోడల కపిల వరిష్ఠ యనురీతి (సంస్కృతానుసారముగ నేర్పడు స్త్రీలింగరూపములే యాంధ్రభాషయందు విశిష్టములు గాన నట్టివి సాధింపవలె. కాన సూరి యమహద్రూపసిద్ధికై క్లీబత్వము సూత్రించుట యసంగతము గాదా?

ఈవివరణము లక్షణమునకుఁ జెందినది గాన నీలక్షణముచే సిద్ధించునర్థమే కాని యీయది సహజసిద్ధము కా దనుకొందమా? ఈవివరణము లక్షణానుగుణ మగు తెల్లు? వరిష్ఠ మనురీతిరూపము లమహత్త్వముచే సిద్ధమైన వెనుట లక్షణవిరుద్ధము. లక్షణము క్లీబత్వమును జెప్పచున్నది గానఁ గ్లీబత్వముచే సిద్ధమవునది. స్త్రీలింగ పక్షమునను నీయవి యమహత్తులే యగుటచేత మువర్ణకరూపమే యమహద్రూప మనరాదు. (కపిల) వరిష్ఠ వరిష్ఠ మన్నవి రెండు సమహత్తులే. ఒకటి స్త్రీలింగమం దుండ నొకటి క్లీబత్వముచేత సిద్ధ

మైనది. క్షీబత్వాతిదేశమనలన నందు సంస్కృతానుసారముగ నున్న
స్త్రీలింగత్వము శాధిత మై క్షీబకార్య మగుచున్నది.

కపిల వరిష్ఠ యనుకీర్తివిశేషస్త్రీలింగరూపమునై తము సంస్కృ
తానుసారముగా సిద్ధించుచున్న ధనుట సరి కాదు. 'విశేష్యంబు
నకుంబోలె విశేషణంబులకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు' ననునాంధ్రలక్ష
ణముచే విశేష్యలింగము విశేషణమునకు వచ్చుట యాంధ్రలక్షణ
సిద్ధముగా గుర్తింపవలయును.

—*—

ఆచ్చికపరిచ్ఛేదము

ఈపరిచ్ఛేదమునందు మూడుప్రకరణములు గలవు. 1. ఆచ్చిక ప్రకరణము. 2. సర్వనామప్రకరణము. 3. బౌద్ధవిభక్తికప్రకరణము. (బా.వి. 170) ఇట్లు విభాగించుటవలన సర్వనామాదు లాచ్చికములు గా వని యర్థ ముచున్నది. ఆచ్చికప్రకరణము ప్రధాన మైనది. అదే ఆచ్చికపరిచ్ఛేదము. సర్వనామాపరిచ్ఛేదము లాచ్చిక ప్రకరణమున నవాంతరభేదములే కాని తిచ్చిన్నములు గావు. కనుకనే సూరి యాచ్చికప్రకరణ మని వేఱుగా విభాగింపలేదు. స్వతంత్రముగా బా.వి. చూపినయీభేద మనుచిత ముకతెప్పదు.

పంకజము :

ఇది 'యాంద్రవర్ణఘటిత మైశసంస్కృతసమ' (170) మని బా.వి. పేర్కొన్నది. కాని యిందు జకార మత్తుతోఁ గూడియున్నది. ఇది యచ్చతెనుఁగైన దంత్యముగా నుచ్చరింపబడవలయును. అది ఉడిబిబిదేలం గూడినచజలు తాలవ్యము లగుట యచ్చతెనుఁగునఁ గుదురదు గదా. పంకజ మనుచో జవర్ణ మత్వఘటిత మయ్యుఁ దాలవ్యముగా నుచ్చరింపబడుట నాతాలవ్యజకార మనాంద్రవర్ణ మనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది. (కుండ. చూ.ప్ర.శ్లో))

బులింగతుల్యములు :

“వికృతౌ సర్వే శబ్దాః క్షీబసమాః స్త్రీసమాశ్చ నాన్యే స్యుః” అనుచోట నాన్యే స్యుః అనఁగా దెలుఁగునఁ బులింగతుల్యములు లే వనియే యర్థము. కొండొకచోఁ బులింగతుల్యములు గల వని

సూరి పేర్కొనె. దీసింగూర్చి బా.వి. 'మూలమునందు క్లిబసమస్త్రీసమములే కాని పుంలింగతుల్యములు లే వని యుద్ఘాటించబడగా సూరి యీయభిప్రాయమును సవరించెను' (172) అన్నది. అయ్యుఁ జింతామణినుం దొకలోపము లే దనవగు. ఆచ్ఛికముల డుఙంతములను నాధించుటలోఁ జింతామణిమూర్ఖమును సూరి మార్పు చేసి గ్రహించెననవగు. పుంలింగతుల్యత్వాతీదేశమునకుఁ బ్రయోజనము డుఙాదులగుట యనుట స్వప్నమే. పుంలింగతుల్యత లేకయే డుఙ్ఞ సిద్ధించుచున్నయెడలఁ బుంలింగతుల్యతను జప్ప సక్కఱ లేదు గదా. చింతామణి 'యేకాదే రనుహతాం చ డా పున్న' యనుసూత్రముచే క్వచిననుహతోఽపి డుఙ్ న్యా త్రిసుసూత్రమునందలియపిశబ్దముచేత నేకార్థకాద్యాచ్ఛికమహత్తులకును డుఙ్ఞును నాధించెను. పుంలింగతుల్యతను జెప్పిన మహతస్సోర్థ జనిలో భవే త్పుంసి యని డుఙ్ఞగును. పుంలింగతుల్యత లేకయే యది నాధించుటకుఁ జింతామణి క్వచిననుహతోఽపి యన్నది. ఉత్పనిషేధసామర్థ్యముచే నివర్ణాగమాదులు సిద్ధించు. అం దేకామల కుత్సము లేకపోగాఁ వద్భిన్నము లై యపిశబ్దముచే గ్రహింపబడుచున్నవానిలో నొత్తము నగును. డుఙ్ఞాదులసాధనముపద్ధతిలో మార్పు కాని చింతామణిని సూరి సవరించి నట్లు చెప్పవగునా?

స్వప్న త - పొ దు పు :

ఇక్లారై సూత్రవివరణము నుద్దేశించి బా.వి. "ఉగాగమాంతము లని స్వప్నముగాఁ జూపుటకు మఱి యనుశబ్దము చేర్చబడెను. లాఘవము నాశించి స్వప్నతను భంగపఱుపరాదు. స్వప్నత చెడనంత వఱకె లాఘవాపేక్ష' (134) యన్నది. రమ. కూడ నిట్ల తలచె. నిజమ కావచ్చు. మగాదిసూత్రవివరణమున 'గాత్రత్యయాదు' లను

టను వివరించుచో 'కా + ఆ - కా (సవర్ణదీర్ఘసంధి) 'ఆ'నుకూడ మగాదు. లో సూరి చేర్చి గొప్పబొదుపు సాధించె' (174) నన్నది ఇబ్బం బొదుపు సవర్ణదీర్ఘసంధి చేసి కాప్రత్యయమూదు అనుటలో. అనగా సిబ స్పష్టతకంటె బొదుపునకు బ్రాధాన్య మీఁబడిన దన్నమాట. అప్రత్యయ మీబ సూరి కాప్రత్యయమూదు అనుచోటియాదిశబ్దముచే నుద్దేశించె ననుట లెస్స. అది తత్సంవర్ధమున స్పష్ట మగు.

కాప్రత్యయముమీఁదిబహువచనలకారమునకు లఘులఘురే ఫలును లఘురేఫమునకు ముందు బిందుపూర్వకడకారము నగు నని సూరి చెప్పబనుగూర్చి బా.వి. అలఘురేఫమునుమాత్రమే విధించి వికల్పముగా ముందు బిందుపూర్వకడకారము విధింపనగు ననియు సంయుక్త మైనపు డలఘురేఫము లఘువే యపు ననియు తలచినది. (176) అనగా నిచ్చట స్పష్టతకంటె బొదుపునకు బ్రాధాన్య మీయఁబడిన దన్నమాట. విలుకాండ్లు విలుకాటు అనురీతిగా బిందుపూర్వకడకార మున్నపుడు లఘురేఫముమాత్రమే యుండు టయు బిందుపూర్వకడకారము లేనపు డలఘురేఫము మాత్రమే యుండుట స్పష్టమై యుండగా దాని నట్లే స్పష్టముగా విధించుట యుచితము గదా. ఇంకను బా.వి. చేసినసూచనము ననుసరించినఁ బ్రక్రియలో లాఘవ మున్న దని నిర్ణయింపలేము. ఇంక లక్షణమున నై నను లాఘవము గల్గునా? కాప్రత్యయముమీఁది - అలఘురేఫంబును ముందు బిందుపూర్వకడకారంబు వికల్పముగను నగు నని చెప్పవలె. సూరి చెప్పినలక్షణముకంటె నిందు లాఘవ మున్న దన లేము. లక్షణనిర్మాణమునఁ గాని ప్రక్రియలోఁ గాని లాఘవము లే కుండఁగా స్పష్ట మగుమార్గము నేల విడువవలయును. ఇంకను అలఘురేఫకు ముందు బిందుపూర్వకడకారము విధించినచో శబ్దు విధించు టనుబట్టి (యెల్లయెడల సంయుక్తస్థలములలో నలఘువు లఘు

వైనను) ఇచ్చటమాత్ర మేఘు వల్లే యుండు నని చెప్పట కవ కాశము గలదు. అస్పష్టత గొని తెచ్చుకొన నేల? ఒకవేళ గౌరవమె యున్న దన్నను సంస్కృత సూత్రలక్షణము కాదు గదా.

తే ప్ర భృ తు లు :

తేప్రభృతులబహువచనమునకు ముందు డుజ్జు ననటలోఁ బ్రభృతిశబ్దము నిర్దేశ మని వజ్జులవారు భావించిరి. (బా.ఉ.) బా.వి. ప్రేక్షు మొక్కలీక్షు మున్నగున విట్టి వని (177) ప్రభృతిశబ్దమును నార్థకిము చేసినది. కాని సూ.సి. ప్రేకు - ప్రే లనియు మొక్కలీక్ష డనుచో మొక్కలీం డ్రనియు బహువచనసూపములను జూపినది. బా.వి. చూపినసూపముల కెటనే నాధారము గల దేమో యింతకు నస్పష్టము.

కూ టు రు :

కూటుశబ్దముప్రథమైకవచనంబునకు రువర్ణకిం బగు నని సూరి చెప్పటచుగూర్చి బా.వి. ప్రథమైకవచనమునందు రువర్ణము వికల్పముగాఁ జేసి నని పెద్దననిరూపణము. సూరి ప్రథమైకవచన మందే రువర్ణము చేరు నని తక్కినచోట్ల లోపించు నని పేర్కొనె (118) నన్నది. సూరి ప్రథమైకవచనమునందుఁ జేరు ననుచుండఁగాఁ దక్కినచోట్ల లోపించు నని యర్థ మగుట యెట్లు? తక్కినచోట్ల రువర్ణమునకుఁ బ్రాప్తియే లేదు గదా. లోపింపవలయు నన్న నిది ప్రాతిపదికావయవము గావలెను. కూటురు ప్రాతిపదిక మైనఁ గూటుశబ్ద మను టెట్లు? ప్రథమైకవచనముగా రువర్ణకవిధాన మేల? కూటురు - అని యుండునా?

బ. వ. రువర్ణకము పర మగుచుండఁగాఁ బ్రథమైకవచన ముగా వచ్చిన 'రు' లోపింపవలయును. ద్వితీయాదిభక్తులు ప్రాతి

పదికకే చేరవలయును. (244) అన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది చారిత్రక దృష్టి యేమో. లాక్షణికులమార్గ మిది కాదు. ద్వితీయాదివిభక్తులెట్లో యట్ల ప్రథమావిభక్తియుఁ (బహువచనమును) బ్రాహ్మపదికకే చేరవలె. కాఁగాఁ గూతురు అనుప్రథమైకవచనాంత(పదము)పై బ.వ. లువర్ణకము చేరుటయు నప్పడు ప్రథమైకవచనరువర్ణకము లోపించుటయు నశాస్త్రీయ మనక తప్పదు.

నీర్లు - నీళ్లు :

బహువచన శైష్ట్యంబు లయి యద్విరుక్తంబులయినడకారల కారంబుల కలఘులకారంబు నిత్యంబుగ నగు' ననుచో సూరి రేఫమును బ్రస్తావించుకుంటుచే బా.వి. 'నీర్లు - నీళ్లు' నంటి విందు నిరూపితము కాదు. (184) అన్నది. నీర్లు అనురూపము నీళ్లు అని యగుట కవకాశము లే దని యభిప్రాయము గావచ్చు. ఉల్లోపము చెప్పిన ఆచార్య. 12. సూత్రమనొద్దఁ జూపిన గోర్లు నీర్లు అను వానింబట్టి నీర్లు అనునది యిందు నిరూపితమై కదా. నీర్లు - అన్నది నీర్లు గుట నిరూపితము కా దంపమా? కాని నీరు + లు అనుచో ఆచార్య. 13. చే శాదేశము రాగా నీళ్లులు - (బహుళము గాన రాకున్న నీరులు) ఉల్లోపమైన నీళ్లు (నీర్లు) అనునీతి నవును. (చూ. బా. సూ.)

కోడండ్లు :

'సూరి కొడవలినిబట్టినను అంధు డగుభృతరాష్ట్రండు సుందరి నా కోడండ్లరయందు - అనెను. తిక్కన ఎవ్వరియాండ్లు రింక - అనెను. ఇట్టివి భ్రాంతిమూలకములు. (185) అనుచో బా.వి. చమత్కార మాదరింపవచ్చును గాని యవి సూరిలక్షణమునకు విరుద్ధము లనునభిప్రాయ మసంగతము. కొడవండ్లులు (కొడవండ్లులను అని సూరియె

చూపుటనుబట్టి సంశ్లిష్టబహువచనాంతతుల్య మగునామముపై బహు
వచనవిభక్తు లెల్లఁ జేసెట స్పష్టమై) కోడండ్రురయందు ఆండ్రుడు
అనుచో కోడండ్రు ఆండ్రు అనునవి గ్రహించుట భ్రాంతియూ లేక
పైని బహువచనలకారమునకు రేఫ మగుట భ్రాంతియూ? కోడలు
ఆలు అనునవి బహువచనాంతతుల్యరూపములు ప్రాతిపదిక లయి
నపుడు కోడండ్రు ఆండ్రు అనియె కాకతప్పదు. ఆండ్రు అన్నది
బహువచనరూపము కాఁగా నట్టిరూపము ప్రాతిపదిక లందు ననఁగా
బహువచనమున లేని (కోడవండ్లువంటి) ఆండ్లు అనురీతిరూపము
గానేరదు గదా. కాఁగా ఏక భ్రాంతి సంశ్లిష్టబహువచనాంతముపై
నున్న బహువచనలకారము రేఫ మగుటయందా? అట్లనరాదు.

ఆల్వాదులబహువచనలకారంబునకు రేఫంబును మున్నగు
సూత్రముచేతనే యగును. ఆల్వాదులలో ఆండ్రు అనురీతిని గ్రహించు
టెట్లనరాదు ఆండ్రు అన్నది ఆలు అనుప్రాతిపదికవికారమే. ఆలు
అనునామము ఆండ్రు అని యై ప్రాతిపదికమై యున్నది. కావున
నాల్వాదిసూత్రము వర్తిల్లును. రాను యన్నది డుమంతము. రాము,
రాముని (చేత) అన్నవియు డుమంతములే కదా. ఆండ్రు + లు
ఆండ్రు అనియె యగును. ముందులువర్ణము లేకుండుటచే నట
బిందుపూర్వకీడకారము ప్రసక్తి లేదు ఉదాహరణమునకుఁ జితా
మణిలో దాప్పరానప్పటివిధాత్రాదులు 'తా వ్రభౌ రమేశ సహా'
యని యీశశబ్దతుల్యము లవుఁ గదా. ఈశుఁ డనుచోనలె
విధాత్మఁ డని డుజ్జుచున్నది. ఈశుఁ డనుచో నత్వమున కుత్వము
గలదు గదా. విధాత్మఁ డనుచో నామమున కుత్వ మైనదా?
అత్వము లేదు గాన నీశశబ్దతుల్య మైనను నుత్వముప్రసక్తి లేదు.

అట్లే యిటఁ గూడ ఆంధ్రు అనునొకటి వ్యవహారచరణాంతితుల్యరూప ముందినఆలుఅనుప్రాతిపదికపై బహువచనలకారము రేఫ మైను ముందులువర్ణము లేమి బిందుపూర్వకడకారముప్రసక్తి లేదు. కోడం ద్రురయందు ఇత్యాదులు సూరీసూత్రసిద్ధములే. వేడుకాండ్రురను చెలియండ్రురయందు ఇత్యాదిగఁ బ్రయోగించుకొనవచ్చును.

చే ట - పే ట :

బహువచనంబు పరం బగునపుడు చేను పేనుమీను శబ్దంబుల నువ ర్ణంబు లోపించుననులక్షణ ముండఁగా బా.వి. 'చే, పే, మీ' అనువాసి బ్రాతిపదికలుగా గ్రహించి ను ప్రథమావిభక్త్యర్థమునందు వచ్చిన దనియు తలంపవచ్చును. అట్టిదానికి బహువచనమందు లోపము కల్లు (167) నన్నది. ప్రథమావిభక్త్యర్థమునం దనఁగాఁ బ్రథమైకవచన ముగా వచ్చు నన్నమాట. ప్రథమైకవచనముగా వచ్చు నన్ను దదితరవిభక్తిస్థలమున నెట్లుగను? చే ప్రాతిపదిక. లువర్ణము బహు వచనము చేలు. మఱి బహువచనమందు లోపము గల్లు తెల్లు? అస లిది వచ్చినఁ గదా లోపము వచ్చుటకు. కూతుశబ్దమునకుఁ బ్రథమైకవచనమున రువర్ణక మగు నన్నస్థలమునను బా.పి. ఇట్లే వివరించినది. బహువచనస్థలమున లోపింపవలయు నన్నఁ బ్రథమైక వచనేతరస్థలముల దీని నాగమముగాఁ జెప్పవలెను. ఆగమముగాఁ జెప్పనపుడు లోప మేల? ద్వితీయాద్యైకవచనముల నాగమము నిర్ణయముగనే చెప్పినను బహువచనస్థలముల లే దని చెప్పట లాఘవము గదా. చేను నామ మనియు బహువచనపరకతలో 'ను' లోపించు ననుటను బైరీతిగా మార్పుటలో బా.వి. సాధించినప్రయోజన మేమి? స్త్రీసమములందు నెల్ల నిట్ల తుదివర్ణము ప్రథమైకవచనము గాను దదితరవిభక్తిస్థలముల నాగమముగను జెప్పవచ్చునా? ఇం

నిట ద్వితీయాద్యేకవచనస్థములఁ జేసికిఁ బేసికి ననురీతి నుండును. ఇట నిత్య మాపవిభక్తికీము. ఇట నువర్ణమునే చేసి యిత్యము చేయకతప్పదు. లాఘవ మని నీవర్ణము నాగమము చేయుదురా? చేనన్ అనుచో (తృతీయా) సప్తమ్యర్థమున నత్వ మగుట యెట్లు? ఇట్టివిలక్షణ మైనప్రణాళికవిలువఁ బ్రయోజనము గానరాదు కాని యనుచితగౌరవముమాత్రము స్పష్టము. కాఁగా నీనవర్ణము నామావ యనమ యని గుర్తించుట శబ్దశాస్త్రోచితము. ఒకవేళ బా.వి. చారి త్రకముగా నూహించుచున్న దేమో. (188)

పా ల :

‘ఇట్టివే దోయి - దోలు. పాయి - పాలు. ప్రాయి-ప్రపాలు. మున్నగునవి’ (188) అనుబా.వి.వివరణము చారిత్రకదృష్టితోడిది గావచ్చును. రేయి - రేలు. అనుచోవలె పాయి - పాలు అనురీతిగా నగు ననుట శబ్దశాస్త్రమున నమస్వయంపదు. ‘పాలు’ అనుదానికి పాయి యనునేకవచనరూప ముప్రసిద్ధము. దీని కేకత్వబోధకత్వ వివక్షయే సముచితముగాఁ గానరాదు. పాయి యని యొక్కప్రయో గమును సూ.వి. చూపినది. ద్విపదవారీశ్చంద్రోపాఖ్యానమున పక్షి విసృద్ధములు పెక్కు లున్నవి. పాలను పాలచేత ఇత్యాదిగా నుండును బట్టి యందులిట్లవర్ణము బహువచనమే యనుట స్పష్టము. కాన నది సిత్యబహువచనముగాఁ జెప్పట యచితము. పాయి యనురూపము నంగీకరించుట కింకను బ్రయోగప్రామాణ్యము లభ్యము గాదు.

‘ఇట్టివి ప్రథమాతుల్యములు. కావుననే సమాసమునందును వీనికి లోపము’ (188) అన్నది. బా.వి. అనఁగా రేయిప్రభృతులలోఁ దుదియవర్ణము ప్రథమావిభక్తివంటిది గావున సమాసమున లోపించు చున్న దని యభిప్రాయ మగుచున్నది. రే నిదించు, నే వోసిన, పడగలు

వే గల శేషుండు ఇత్యాదిగఁ బ్రథమైకవచనమునందును యివర్ణము లేని ప్రయోగము లున్నవి. సమాసమందుఁ గానరాకపోవుటనుబట్టి ప్రథమా విభక్తివంటి దనునూహ గల్గిన నది యసంగతము. బహువచనపర కతలో లోపించుటనుబట్టి యది ప్రథమావిభక్తివంటి దన్న నదియు శబ్దశాస్త్రోచితము గాదు. ఆవులు ఆలు అనురీతిగా లోపించునెల్ల తావుల శబ్దాంతిమవర్ణములు ప్రథమావిభక్తులుగాఁ జెప్పట భాషా శాస్త్రము న సరిపడు నేమో కాని వ్యాకరణశాస్త్రమునఁ గుదురదు.

ఆలు - జాలు :

బహువచనంబు పరం బగునపు డావుప్రభృతులతుదియక్షరంబునకు లోపంబు విభాష నగు నని సూరి యిట్టి వుదాహరించెను. ఇట బా.వి. 'వుములు ప్రథమావిభక్తిప్రత్యయములు. బహువచనము నం దివి యాగమములు. ఈగణమునం దీయాగమములు వికల్పము' (188) అన్నది. ప్రథమావిభక్తు లైనమువులును గలవు. సందర్భము ననుసరించి బహువచనమం దవి యాగమ మవుటను బా.వి. ఇటఁ బ్రస్తావించియుండవచ్చును. ప్రథమైకవచనేతరస్థలముల (బహువచన మందే కాక ద్వితీయాద్యైకవచనస్థలములందును) నాగమము లవును గదా. కాని ఆవులు జాములు అనుచో వుము లాగమము లనుట పొసంగదు. చుట్టములు మీసములు అనుచో ము ఆగమమే. ఈ రెంటిని గలిపి మువు లాగమము లనురీతి వివరించు తెట్లు? ఆవులు జాము లనుచో వుము లాగమము లనఁగా ఆ, జా అన్నవి ప్రాతిపదిక లనవలె. ఆవు జాము అనుచో నవి ప్రథమైకవచనము లనవలె. ఎట్లు వచ్చినవి. ఉకారాంతిగోశబ్దములకుఁ గదా వువర్ణకము (వుగా గమము) విహితము. ఆ అన్నది అం దేది? అట్లే అమహన్నపుంస

ముల కదంతములకే మువర్ణకము (ముగాగమము) విహితము. 'జా' అన్నది యాదంతమే. కాఁగా నిట నివి యాగమము లనుటకు శబ్ద శాస్త్రమునబట్టి యవకాశము లేదు.

ఆచ్చికశబ్దములు స్త్రీసమక్లీబసమపుంలింగతుల్యములుగాఁ జెప్పబడ్డవి. స్త్రీసమత్వమువలనఁ బ్రథమైకవచనలోపము.' క్లీబసమత్వమువలన మువర్ణకము, పుంలింగతుల్యతవలన డుజౌదులును సవును. ఇంక వువర్ణక మగు తెప్పడు? ఊరు మొదలగున వుదంతము లై నను స్త్రీసమత్వాతిదేశమువలన సులోపమే కాని వువర్ణకము నందవు. అఱో. వ్యాఖ్యానుసారముగా పుట్టువు అన్నవు అనుచో నాచ్చికములపై వువర్ణక మగుటను తె.వ్యా.వి. ప్రస్తావించినది. వజ్జులవా రిట్టియభిప్రాయమును దిరిస్కరించుట యచితమే. (వ్యా.సం.స.) ఊరు- ఊరువు, పేరు-పేరువు-అనుకీర్తి నుండవలసిబాధ తప్పినది. సూత్రాంధ్రమునఁ 'గ్వాప్యాచ్చికస్య వుః' అన్నసూరియభిప్రాయ మింకను బరిశీలనార్హము. మొత్తముపయి - మహత్తు లై నను (కొడుకు) సమహత్తు లై నను (ఊరు) నాచ్చికములపై వువర్ణకము వచ్చుట లేదనక తప్పదు. ఏ మైనను 'ఆవు' అనుచోటివువర్ణము ప్రత్యయము కాదు. ఆవులు, జాములు అనుకీర్తి సేస్త్రీసమముండలివుము లాగమములు గావనియు, గ్రామిణిపదికావయవములే యనియు గుర్తింపఁదగును. చుట్టలు, జాలు అని యదాపరించుచో సూరి యాగమమా శబ్దావయవమా యనువివక్ష చేయమి స్పష్టము. అందుకే ముగ్ధుక్కులకు లోప మనక తుదియక్షరమున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పె.

ఇంకను సూరి యిట మువువర్ణములలోపము గల్గినవానిని జూపుటనుబట్టి యిట (నాగమములు వికల్ప మని లక్షణవిరుద్ధముగాఁ

జెప్పి) మువులకే లోప మని బా.వి. తెలిచిన దేమో. సూత్రము తుదియక్షరమున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పుచున్నవి. ముపుభిన్న వర్ణములకును లక్ష్యానుగుణముగ లోపము చేసికొనుటకు లక్షణమున ఏలు గలదే కద.

పయిగాఁ బ్రస్తుతసూత్రము తుదియక్షరమునకు లోప మని చెప్పుచుండఁగా బా.వి. మువులకూగమము వికల్ప మని యర్థము చేయు టెట్లు పోనఁగును? మీసములు, చుట్టము లనుచో ముగాగమము గూడ నిత్యమే. నిత్య మైనయూగమ మిట వికల్పముగ లోపించినది కాని వచ్చుటయే వికల్ప మనరాదు. చరిత్రాదులకును మువర్ణకలోపము విహితము. అట మువర్ణకముగాగమములు వికల్పముగా నగు ననఁ దగునా? ఆవు లనుచో వువర్ణ మాగమ మనుకొన్నపు డాగమము వికల్ప ముగా నగుట నిట విధింప నక్కరలేదు. మువర్ణాగమ మొక్కట చెప్పఁ జాలును. గోశబ్దమునకే గదా వుగాగమము నిత్యము. తదితరములకు (ఉదంతములకు) బహుళ మవుటంజేసి యిట బహువచనమున మం దాగమము లేమియుఁ గల దన్న నావులు, ఆలు నన్నవి వుగాగమమును జెప్పుసూత్రమునకే లక్ష్యము లవును. ఇటఁ జూప నేల? వువర్ణాగమము వికల్పమని యిచ్చుట విశేషముగాఁ జెప్పనేల? ముగాగమమువలె వుగాగమ మెల్లయెడల నిత్యముగ విధింపఁబడలేదు గదా. దీనిబట్టియు నిట నాగమత్వముప్రసక్తి తెచ్చుట యనవసర మని స్పష్ట మగు చున్నది.

మొత్తముమీఁదఁ గుదియక్షరమునకు లోప మను లక్షణ మునకు నాగమములు వికల్ప మనురీతివివరణ మనుగుణము గా దని స్పష్టము.

నా మాం త ము :

ఇయకు మాటుగా నామాంతంబున కెత్వంబు బహుశంబుగా నగు నన్నాడు సూరీ. ఇట బి.వి. 'నామాంతి మనఁగా ప్రాతిపదిక యొక్క చివర అనియే కాక మధ్య, లోపల, అనియు నర్థములు. కావున చెలియలు మున్నగువానిలో మధ్య నున్న ఇయకు మాటుగా ఎత్వము వచ్చును.' (189) అన్నది. అవున గాక. చెలియ అనుచో నెత్వ మయిన చెలెలు అని కావలె. (చెల్లెలు?) అట్టిరూప మున్నదా? చెల్లియ, చెల్లియలు అనువానిని సూ.ని. చూపినది. కాని ప్రయోగ మీ లేదు. శ.ర.కు నాధాత మేమో.

తె.వ్యా.వి. పరియాచకము పరేచకము పర్యాచకము కదెంబడె అనువానిం బ్రస్తావించి కదెంబడె అనురూపమును సూ.ని. శ.ర. చూపలే దన్నది. పరేచకము సమ్మతి మైనట్లున్నది కాని యదియుఁ గానరాదు. పర్యాచక మన్నది యిత్వలోపముచే సాధ్యమ. పరేచక మవు టెట్లు? అంతశబ్దమునకు మధ్య నని యర్థము చేసినను 'ఇయా'కు 'ఏ'త్వ మగుట యెట్లు?

నామాంతి మనుచో సంతశబ్దమునకు నడుమ ననురీతిగా నర్థము చేయుట యొప్పుదు. అట్టియర్థము గలది 'యంతిర్' అను సవ్యయము. దానితో 'నామాంతిమ' అనురీతిరూప మేర్పడఁజాలదు. ఇట సంస్కృతిమనఁ బ్రాతిపదికము నామాంతిర్ అనురీతిగా రేఫాంతి మైయండును. 'భవచ్ఛత్రాదల కీంనుఁ బ్రయోగంబు లే' దనులక్షణము ననుసరించి రేఫాంతిమ లకుఁ దెలుఁగునఁ బ్రయోగము లేదు గావున నీశబ్దము సంస్కృతినమముగా పైతియు తెలుఁగునఁ జేరదు. మొత్తముమీఁద నామాంతిం బహుశబ్దముచే నామముత్పది ననురీతిగా సంతశబ్దముతోనే గ్రహింపవలయుట స్పష్టము.

స ర్వ నా మ ము :

సర్వనామసంజ్ఞ “అంగభాషాప్రభావము ప్రసరించినకాలమునందే తెనుఁగువ్యాకరణవాఙ్మయమునందు ప్రవేశించిన” (659) ధన్వది తె.వ్యా.వి. అధర్వణునిత్రిలింగశబ్దానుశాసనము ‘సర్వవాచ్యం సర్వనామ’ యని (4 కాం.) యర్థముతో దీనిఁ జేర్చొనెను. మఱి యీత్రిలింగశబ్దానుశాసన మెప్పటిదో? పరిశీలింపవలె.

వే న :

దీనికిఁ బ్రయోగము దొరుకలే దని ప్రౌఢవ్యాకర్త చెప్పఁగా (ప్రౌఢ.శబ్) బ.వ.లుగా వాన వీన వేన అనువానికి ప్రయోగములను గూడ ప్రౌ.వ్యా. చూపె’ (667) నని తె.వ్యా.వి. పేర్కొనుట విచార్యము.

కొం ద టు :

క.సం. అందఱు అనుదానికి అందొఱు అనురూప మున్నట్లే కొంద అనుదానికి కొందొఱు అని యున్నట్లు చెప్పినది (తె.వ్యా.వి. 118) తె.వ్యా.వి. దీని సంగీకరించిన దేమో. కాని యిది గానరాదు.

పూ ర ణార్థ ము :

సంఖ్యకుం బూరణార్థంబునం దవగాగమం బగు ననుటను వివరించుచు బా.వి. ‘ఒకసంఖ్యను తరువాతిసంఖ్యచేత నింపునపుడు అవ (కొ) అగమ మగును (199) అన్నది. తరువాతిసంఖ్యచేఁ బూరించుట యేమి? సూత్రము ననుసరించి సంఖ్యావాచకమునకుం బూరణార్థమున సనఁగా నాసంఖ్య పూరింపఁబడుటలో-నని యర్థము స్పష్టము. ఆసంఖ్య పూరింపఁబడుటకు ‘దరువాతిసంఖ్య’లో సంబంధ

మేమి? దానిచేత నిండు టేమి? మూడవవాడు గల్లుపండుకు రెండవ వానింగూర్చి రెండవవాడు డనరాదా? కైక రెండవభార్య భరతుడు మూడవసోదరుడు (బా.వి. 200) అన్నట్లు సుమిత్ర మూడవభార్య. శత్రుఘ్నుడు నాల్గవసోదరుడు డనరాదా? (భరతుడు డెనిసి మూడవసోదరుడు డగునో వానికి శత్రుఘ్నుడు నాల్గవసోదరుడు డగును గదా.) ఇట్లు యొకటవవాడునియు నుంట అక్షణానుగుణము. అట్టిరూపము లే దని నిశ్చయింపఁ దగునా? (ఒకటవ... బా.వి. 199) ప్రయోగములఁ బరీక్షింపఁదగును.

మ హ తి - మ హ త్కా ర్య ము :

సర్వనామక్రియాపదంబుల బహువచనంబు మహాత్మునకుంబోలే మహాతీ కగు ననుటను వివరించుచు బా.వి. ఇట్లన్నది 'తెలుఁగున మహాతీ' యనువిభాగము ప్రధానముగా లేదు. ఏ లన తద్వాచకము లేకవచనమునందు అమహాత్ములలోను బహువచనమందు బహువచన మందును (ఇట రెండవబహువచనస్థలమున 'మహాత్ములలోను' అని బా.వి. అభిప్రాయము గ్రహింపఁదగును.) అంతర్భాగము లగు చున్నవి. (200) విద్యాధులకు సులభముగా నవిగాహనమునకు వచ్చు నని బా.వి ఇట్లు తెల్పినయిండ్లవచ్చు. నిజమున కేకవచన మున నమహాత్ములలోను బహువచనమున మహాత్ములలోను సంతర్భాగ మనుట యొప్పుదు. స్త్రీతిర్వ్యజ్జాభిన్నంబు అమహాత్రిము ననునొకటి స్త్రీవాచకము అమహాత్తులే యగును. ఏకత్విమున నొకటియు బహు త్వమున నిం కొకటియు నవుప్రశ్నయే లేదు. సర్వనామక్రియాపద ముల (మహాతీ) బహువచనములు మహాద్రూపమునం దుండవచ్చును. కాని యది మహాత్తు గాదు. శబ్ద మమహాత్తే. మహాత్కార్యము

నందిన దంతియ. అశ్వోత్తముఁ డని యన్న నయ్యది తిర్మిక్కు గాక మహా త్తగునా? మేఘుఁడు మున్నగువానినిబట్టి యమహత్తు తెల్ల నొక్కచో మహత్తు లగు ననవలయునా?

ఇంక సూత్రార్థముగాఁ గావచ్చును, 'బహువచనమహతీ వాచకములను మహద్వాచకసర్వనామములతోను, క్రియాపదముల తోను అన్వయ' (200) మన్నది. అన్వయముప్రసక్తి యెల కల్గినదో? సూత్రమునకు దానితో సంబంధము లేదు. వా రిద్దఱు అనువిశేషణ ములు రుక్మిణీసత్యభామ లనువిశేష్యముతో నన్వయించును. అన్వయ మును బ్రస్తావించు బా.వి.వాక్యము విలక్షణము. ఏ మైనను అను హత్తు లగుటచే నమహత్కార్యము నందవలసినమహతీబహువచన స్థలముల మహత్కార్య మగుటయే సూత్రము చెప్పుచున్నది. కబ్ది శాస్త్రోచితముగా.

జైపవిభక్తికాలు - అనౌపవిభక్తికాలు :

ఏనిని వివరించుచు శా.వి. 'ఉపవిభక్తులు వచ్చుపదములు జైపవిభక్తికములు. ఉపవిభక్తీసంబంధము లై నవర్ణములును జైప విభక్తికము లగును. ఇవి రానివర్ణము అనౌపవిభక్తికములు' (202) అని దీనికిఁ బ్రమాణముగా 'యత్రైతే తత్ర తత్సంజ్ఞా నామ్నా మన్తత్ర చాన్యథా'యను వి.వి వచనము చూపినది. వి.వి. నామ్నా మనుటచే 'నౌపవిభక్తికములు చేరుట కర్హ మైననామములకే యశాప విభక్తికము అని వ్యవహారము. కాని పదములకుఁ గా దని తెలియ వలసియున్నది. డుమంత మన్నది యెట్లు డుఙ్వర్ణకము చేరుప్రకృతు లకు సంజ్ఞయో యట్ల యశాపవిభక్తికసంజ్ఞయును ప్రాతిపదికములకే లాక్షణికవ్యవహారము నట్ల యున్నది.

బౌద్ధవిభక్తికములు రానివర్ణము లనౌపవిభక్తికము లనుచో వర్ణము లనుట యచ్చుపొరపాటు గావలెను. బౌద్ధవిభక్తికములు రానిశబ్దములు (పదములు?) అనౌపవిభక్తికము లని యభిప్రాయము గావలెను.

బౌద్ధవిభక్తికములను లాక్షణికులు వర్ణకములుగాఁ జెప్పలేదు. కాన నవి వర్ణకములు గావు. అంతే కాని 'య్యనంతము' గాకపోవుట' యన్నది హేతువుగా నివి వర్ణకములు గా ననుట (భా.వి. 202) యొప్పుదు.

బౌద్ధవిభక్తికములు :

తె.వ్యా.వి. "దేశ్యపదములు ముఖ్యముగా త్రివిధములు.

1. బౌద్ధవిభక్తికములు. 2. అనౌపవిభక్తికములు. 3. బౌద్ధవిభక్తికములు.' (248) అనియు ఆం.భా.చ.కర్త బౌద్ధవిభక్తికములను ప్రయోగముతో నేకరంచేను (155) అనియు జేర్చొన్నది. ఈ బౌద్ధవిభక్తికము వింగడించు చాత్రత్రకవృత్తితో జరిగిన దేమో. లాక్షణికు లిట్లనాసిన బేర్కొనియుండలేదు ఒకేశబ్ద మౌపవిభక్తికము అనౌపవిభక్తికము నైన నది యౌపవిభక్తికముగా నని యభిప్రాయము గావచ్చును. అట్లు చెప్పవలచినను సభ్యులు లనుట కొంత యొప్పును. బౌద్ధవిభక్తికము అనుశబ్దమే లక్షణానుగుణము గాదు.

బౌద్ధవిభక్తిక మనదానికి నౌపవిభక్తికము చేయట కర్హమైనశబ్ద మని యర్థము గ్రహించవచ్చును. ఆకలికి, ఆకటికి ననుచో నవుటయుఁ గాకుటయుఁ గాదు. అయినఁ దదభావపక్షము ననుసరించి యది యనౌపవిభక్తికము నగు నవవలెనా? ప్రవృత్తిశ్చ ప్రవృత్తిశ్చ వికల్పశ్చ యనువివిలక్షణమునఁ గొన్నియెడల నవి వికల్పముగాఁ బ్రవర్తించుట చెప్పబడినది. బౌద్ధవిభక్తికము చేయట

కర్త మగుట నౌపవిభక్తికమ కదా. వికల్ప మయిన ననౌపవిభక్తిక మనఁదగునా? యని పరిశీలించవలసియున్నది.

బౌపవిభక్తికములు - ప్రాణివాచకములు :

వష్ట్యులవారు అప్రాణివాచకము లగుస్త్రీసమశబ్దములకు మాత్రమే యుపవిభక్తు లగు ననుటను తె.వ్యా.వి. ఉద్ధరించినది. (650) ఆయభిప్రాయమును తె.వ్యా.వి. ఆమోదించిన ట్లున్నది కాని యది యంగీకార్యము కాదు. (చూ.బా.సా.) లేటినుంపు తాఁబేటిచిప్ప టోడేటియింద ఇత్యాదిగాఁ బ్రాణివాచకములకు నవుటను తె.వ్యా చిన్నయయును స్పష్టము చేయుట గమనింపవచ్చు. ప్రయోగములందును బ్రాణివాచకములకు నౌపవిభక్తికము అవుట గలదు. కాని వానితృతీయాసప్తముల కత్వముమాత్రము గానరాదు.

బౌపవిభక్తికాలు - సమాసము :

చింతామణి 'స్య స్తే హి విభక్తౌ సమాసే చ' యనఁగా సూరి 'ఇవి ద్వితీయాద్యైకవచనంబులు పరంబు లగునపు డపి మాత్రమే చెప్పటచే సమాసమువిషయము ప్రస్తావింప లే దని స్పష్టము. ఇట బా.వి. 'సమాసములందును' ఉపవిభక్తులరాకను సూరి ప్రస్తావించకపోవటం (బా.వి.లో ఇట్లు ప్రామాణిక వ్యావహారిక భాషల కలయిక యట సటఁ గానవచ్చు.) లోపముగా కన్పించు (209) నన్నది. ఇట్లు నిర్ణయించుటకుఁ బ్రమాణము చూపిన బా గుండెడిది. విభక్తిపరత్వముననే యుపవిభక్తులు చేరఁగా నేతియొక్కముంత - యనుచో సమాసము చేయ విభక్తి లోపింపఁగా నేతిముంత యనియే యవును. సమాసములోఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నేల? విభక్తి పరత్వమున రాకుండ సమాసమునందుమాత్రమే వచ్చునౌపవిభక్తిక

ము లే వే నున్న సమయం సమాసమునం బ్రత్యేకముగా జెప్పవలె. అట్లు చెప్పకున్న లోప మగును. అట్టిదాని నొక్కటి బా.వి. చూప లేదు. పశ్చిమజ్ఞములు సమాసమునందే యగుట సూరి వాని నిటఁ జేర్కొనలేదు సమాసమునం బ్రత్యేకముగ పేర్పించెను. పశ్చిమ సూరి దోషవిభక్తికము అనలేదు. విభక్తివరత్వమున రామ వీని నొకపక్షి క్తికము అనుటాప్ప ధని తె.వ్యా.వి భావించినది గూడ. కాఁగా నొకవిభక్తికములను సమాసమునందుఁ జెప్ప నక్కఱ లేదనియుఁ జెప్పకుంట సూరిప్రణాళికలో లోపము గాదనియు గుర్తింపఁ దగును చిం. సమాసప్రణాళిక భిన్నము గావున నది సమాసములలో వేరుగాఁ జెప్పినది.

టీవర్ణము - పూర్ణబిందువు :

పదాద్యం బగుప్రహస్యంబుమీఁదిటీవర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందు వగు సనుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. ఇట్లున్నది. నుడితోలిప్రహస్యముమీఁద ఖండబిందు వుండదు. కాని పూర్ణబిందు వుండితీరును. దీని పై సూత్రము నుండిప్రవృత్తి పదాహరణముగా గ్రహింపఁదగును (209) తోలిప్రహస్యముపై ఖండ ముండదు గానఁ బూర్ణబిందు వుండితీరు ననుట యన్వయముగా నున్నది. ఆచ్చిక్ భాషలో నెల్లనుడిలందుఁ దోలిప్రహస్యముపైఁ బూర్ణబిందు వుండ వలెనా? అది ఇది యత్యాదస్థములు అంది ఇంది ఇత్యాదిగ నుండ వలెనా? అట్లనుట బా.వి. ఉద్దేశము కాదనవచ్చు. నుటి పైవివ రణమునభిప్రాయ మేమి? బిందుప్రసక్తి యన్నచోఁ దోలిప్రహస్య ముపై (అట, ఇక, ఇగ, చుఁడులం దప్ప) పూర్ణ మొక్కటియ యందు నని కావలె. ఇట బిందుప్రసక్తి యెట్లు? ప్రహస్యముమీఁది

టివర్ణంబునకు ముందు పూర్ణబిందువు బహుళముగా నగు' నన్నది పూర్వసూత్రము. ఆసూత్రముచేతనే యైన బూర్ణబిందువే కదా కావలసినది. అట్టియెడల ఖండబిందు వుండదు గాన నని ఖండబిందు ప్రసక్తి యేల? పయిసూత్రముచే నైనను (బూర్ణబిందువిధానము నలన) అనాదీస్థలమున ఖండబిందు వగుచున్నదా? అట్టియెడల నిటఁ బదాది గావున ఖండబిందు వుండ దన నేల? కాఁగా ఖండబిందు ప్రసక్తి దెచ్చుట యనవసర మని స్పష్టము.

పయిసూత్రమందే బహుళపద ముంట నిటఁ బ్రవృత్తిగా నటనే గ్రహింప వీలు గలదు. తెనుఁగులమీఁదిసాంస్కృతికపరుషముల కని చెప్పినతీరుగా శ్లోకసంగ్రహాకముగా (బెక్కింట సమానముగాఁ గప్పించుటను ననుసరించి) శ్లోకము స్పష్టముగా నిరూపింపఁదగియుంట నిది యట్లు సూత్రించియుండును. అందునను ప్రాస్యముమీఁది - అనుసూత్రముచే బహుళముగాఁ బ్రాప్తించుచుండఁ బదాద్యంబు - ననుసద్దానిచే నిర్వముగాఁ జెప్పఁబడిన దని గ్రహింపఁదగు. అంతియ కాని ప్రాస్యముమీఁది - అనుసూత్రము నందలిబహుళపదముచే నిటఁ బ్రవృత్తి యనగాదు. బా.వి ప్రవృత్తికిఁ బ్రత్యేకవిధి గావింపఁబడె (205) ననుట సమంజసము కాదు. అయ్యు స్పష్టతకుఁ జెప్పినట్లు పిదప నెంచుట కొంతవఱకు యుక్తమే.

దైపవిధక్తికము - అత్త్వము :

దైపవిధక్తికములతృతీయాసప్తముల కత్వం బాదేశంబు బహుళంబుగా నగు ననుసూత్రాభిప్రాయమును వివరించుచు బా.వి. 'ఇట్లు కరణార్థమందును చేతతోడ అనుతృతీయావిధక్తులకు, అధికరణార్థమందు వచ్చుఅందు అనుసప్తమివిధక్తికి మాఱుగను 'అన్' అనునాదేశము కల్గును (209) అన్నది.

అత్వం యాదేశం బని చెప్పుచుండగా ‘అన్’ అనునది యాదేశ మనుట యొప్పును. ఊరను అనుచో ‘అను’ అనున దాదేశమా! చేత యోడ అందు అనువానికి ‘అ’ అనునదే యాదేశము కాఁగా, దృతీయాదులకు నుగాగమ మవును గాన నది ద్రుతాంత మగు నని గ్రహింపఁదగును.

త్వతీయూనస్తముల కని సామాన్యముగాఁ జెప్పటచే అందు అనుదాని కత్వ మగు నన నక్షర తేదా. ఊరను పేరున అనురీతిగా నవర్తక మున్నను వాని కత్వాదేశము చేయవగును.

కరణార్థము సభిరకరణార్థము నని భా.వి. రెం డర్థములను బ్రస్తావించినది. నీటఁ జూర్చినది ఇత్యాదుల నిత్యార్థమానందును నీయత్వము గలదు. ప్రయోగానుసారముగాఁ గనఁబడనిచోట్ల సత్త్వమున కప్రవృత్తి యని గ్రహింపఁదగును.

1. అ త్వ ము - త్వ తీ యా ర్థ ము :

ఊరనుచోట్వాదులనుగూర్చి తె.వ్యా.వి. “ఇట్టివి కేవలము సప్తమ్యర్థకములుమాత్రమే యనన్తము సూరిసూత్రమునుబట్టి తెలియుట కిష్టము. ఊరన్ చోటన్ పేరన్ ఇత్యాదులకు త్వతీయార్థము మృగ్య మని ప్రౌఢవ్యాకర్త యభిమతియు. (ఇది యెల్ల రంగీకరింప వలసినదే.) కాని ‘స’ త్వతీయార్థమున వచ్చువిభక్తియే. (త్వతీయార్థమునఁ గూడ వచ్చువిభక్తియే యని తె.వ్యా.వి. అభిప్రాయము నూహింపవలెను. ఎల్లకము సహజముగ సప్తమి కదా.) కాని త్వతీయార్థము రాజాల (654) వన్నది. ఊరన్ అనుచో దృతీయార్థము లేమిని సూరిసూత్రముచేఁ దెలియటయే నులువును సమంజసము నైనమార్గము. ఊరన్ ఇత్యాదులు సప్తమ్యర్థకములు మాత్రమే యైనట్లు గుర్తించినపుడు బౌద్ధవిభక్తికముల - అనునీసూత్ర

మండలిబహుళశబ్దముచే నూర్వాదులపైని దృతీయావిభక్తి కర్తవ్యము లేదని చెప్పవలెను. అసలు వానిపయి దృతీయ చేరనందర్భమే మృగ్యమన్న నట్లును జెప్ప చక్కర లేదు. పయిని దృతీయ యున్న గదా దాని కర్తవ్యము వచ్చునది అర్థము తృతీయ కైన దృతీ యార్థకమును సప్తమి కైన సప్తమర్థకము నగును. అంతయు కాని యర్థమున్న యెడల దృతీయాసప్తమర్థకములు రెండు నుండవుగదా. తృతీయాసప్తమర్థకములు రెంటు నర్థము గోరన్ అని యవుచున్నను గోరగీతను అనుచో గోరిచేతి నని తృతీయార్థకము మాత్రమే యగును. గోర నెఱుపు గల దనుచో గోరియం దని సప్తమర్థకము మాత్రమే. ఒకేచోట రెండు ర్థములును సమన్వయింపబడవు. కాన నూర్వాదులపయి సప్తమికే (తృతీయ యుండదు గాన) యర్థమగు నన్న ఊర నిత్యాదుల సప్తమర్థకములుమాత్రమే యగుట స్పష్టము.

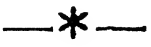
ఈయర్థము ప్రాథమ్యవ్యక్తిరణమున కర్థము గాకయే సిద్ధించుచున్నదా? అనగా సత్వాదేశము గాక యన్తోపము చెప్పవలెనా? నవర్ణకము తృతీయార్థమునందు నగుట తె.వ్యా.వి. గుర్తించియో యున్నది. అట్లు తృతీయార్థమున నై ననవర్ణకము పరముగ నుండ నట సన్తోపము రా దనుటకు 'సూనుచోటుమేన్వాను లున్లుగ్విషయంబు' అనుచో నాధారము గలదా? ఊరన్ తృతీయార్థకము కాజాల దని యన్తోపవిధానము సాధింపజాలదు. కాగా బహుళశబ్దము ప్రయోగ మైయున్న సూరిలక్షణముచే యట్టియర్థము నముచితముగ నైతియు సిద్ధించుచున్న దన్నమాట. వీనిపై దృతీయావిభక్త్యర్థవివక్షయే కుదురమి తృతీయ యుండదు. దాని కర్తవ్యము వచ్చుకనక్తి లేదని గుర్తించిన సన్తోపవిధి కేవలము వ్యర్థమని స్పష్టము.

బౌద్ధవిభక్తికపరకవికారములు :

తె.వ్యా.వి 'బౌద్ధవిభక్తికములు పదములకు (?) విభక్తులు పరమగునపుడు నచ్చు'నవి కావున ఇవి యంతస్సంధికి జెందినకార్యము(లు) ఏమైనను ప్ర.ఆ. దీనిని సంధిప్రకరణమునందు పేర్కొనుట సముచితము. చిన్నయసూరి వీని నాచ్చికపరిచ్ఛేదమునందు వచించె (30) నన్నది. ఇట్లనుటలో సూరి వీని నాచ్చికపరిచ్ఛేదములోఁ జెప్పట యంతగా సుచితము కా దనునభిప్రాయము వ్యక్త మగుచున్నది. అది సరి కాదు. విభక్తిపరత్వమున నగు ముగ్ధుగాగమాదు లెల్లు విభక్త్యంతములను నిరూపించుపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబడినవో యట్ల యీయౌద్ధవిభక్తులను గూడ నటఁ జెప్పటయే యుచితము గద. ఉపవిభక్తులు విభక్తిపరకత్వమున నగున వని స్పష్టమే. అనఁగా నివి విభక్తినిమిత్తకము లయినవే. ఇంక నివి యాచ్చికశబ్దములకే కాని తత్సమశబ్దములకు రానేరవు. కావున నాచ్చికపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పటయే యుచిత మైనది బౌద్ధవిభక్తికవర్ణాష్టిట్యానయ యని సంధిపరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పినచింతామణియు, కేహించిదుదన్తానామ్, బౌద్ధవిభక్తికనాన్నా మనువానిని హలంతపరిచ్ఛేదముననే చెప్పట గనునార్హము. బౌద్ధవిభక్తికవర్ణాః అనున దెట్టి దైనను సంధికార్యమును జెప్పుచున్నదా?

నామమునకు విభక్తి పర మగుచుండఁగా నాగమాదేశాదులుగా నచ్చుట ననుసరించి యిది సంధికార్య మునట చెప్పినా? ముగ్ధుగాగమాదులు మాత్ర మట్టివి కావా? కాఁగా నాచ్చికముల కగునుపవిభక్తులను సంధిపరిచ్ఛేదముకంటె (నామ) విభక్త్యంతములను నిరూపించు నాచ్చికపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పటయే సముచిత మని గ్రహింపఁవగును.

కారకపరిచ్ఛేదము

విభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దములు :

విభక్త్యర్థములం దుపయోగింపబడుపదములను బ్రస్తావించుచు బా.వి. 'అధికరణార్థమునందు అందు అనుసప్తమియే కాక లోపల మీఁద క్రింద ప్రక్క వైపు మున్నగునవి. కేచిత్ (తు) వైకృతశబ్దాః విభక్త్యర్థాభిధానకాః' అని అధర్వణుఁ డిట్టివి సకృత్తుగా నున్నట్లు గుర్తించు టైన జరిగెను (210) అన్నది. వీనిలో లోపల ననునది యంధ్వర్థముగాఁ బ్రయోగింపబడుట చెప్పినచు. నిర్ధారణమున నగుపక్షిలోపలయే యధికరణార్థమునం దగు నన్న లోపల లో అన్నవి రెండును సప్తమ్యర్థమునను సిద్ధించును. అపుడు లోపల సప్తమివిభక్త్యర్థాభిధానకశబ్ద మనవలసినయవసరము లేదు. మీఁద క్రింద అనునవి సప్తమి కైవల్యత్వముతోఁ గూడియుంట నధికరణార్థమునం దున్నను సప్తపదము లంధ్వర్థమునఁ బ్రయుక్తములు కావు. వనమునందు, వనములోపల నన్నట్లుగా వనమునం దనుటకు వనముమీఁద వనముక్రింద నని యుండనా? చాపయందుఁ గూర్చుండెను అనుటకంటె జాపమీఁదఁ గూర్చుండె ననువ్యవహారము ప్రచురము గావచ్చును. కాని యట చాపమీఁదుప్రదేశమున నని మీఁదుశబ్దముసప్తమ్యర్థము స్పష్టముగా గమనింపఁదగియున్నది. ప్రక్క వైపు అనునవియు సట్లే యంధ్వర్థములు కావు. ఇట్టివానిని విభక్త్యర్థాభిధానకశబ్దము అనుటయు నొప్పును. కేచిత్తు వైకృతశబ్దాః అనుకారిక మేయి, మై, కోసము అనుకీర్తివి, స్వతంత్రముగాఁ బ్రయుక్తములు గాని వానినే యనఁగా సపదములనే సంగ్రహించు నని గమనింపఁదగియున్నది. (చూ. బా.సూ.)

క రణ స హా ర్థ ము లు :

సంస్కృతమునఁ గరణసహార్థములు రెంటుఁ జృతీయ సామాన్యముగా నగుచుండఁగాఁ దెలుఁగునంపలివిశేషమునఁ గూర్చి తెలుపుచు బా.వి. “తెలుఁగునందు తోడ కేవలము సహార్థకము. చేత కేవలము కరణార్థకము. కరణార్థమందు చేతతోడలు రెండును నుపయుక్తము ‘వ్రచున్నవి’ యన్నది. కరణార్థమందుఁ జేతతోడలు రెండును నుపయుక్తము లగుటను జెప్పునప్పు డంతకుముందు తోడ కేవలము సహార్థక మన నేల? చేతతోడలు (జృతీయ) కరణార్థమున సమానముగ నైనను సహార్థమునఁ దోడయే కాని చేత ప్రత్యయము రాదని సంస్కృతముతోఁ గలభేదమును జూపట బా.వి. అభిప్రాయముగా సర్థము చేసికొనవలె. “కాని కోలతోడ ఖండించె ననఁగా కోలతోఁ గూడినవాఁ డై ఖండించె ననుసహార్థ మున్నను దానిని గూడ కరణార్థమె యనుట పరిపాటి యైనది” (217) అన్నది బా.వి. అనఁగాఁ దోడను గరణార్థమునఁ జెప్ప నక్కఱ లేదని భావమా? కోలచేత ఖండించె, కోలతోడ ఖండించె ననువాని కిర్థమున భేదము లేదు. కోలచేత ఖండించె ననుచోఁ గూడ కోలతోడఁ గూడినవాఁ డై ఖండించె నని తోడతో సమానముగా సహార్థ మున్నది. కాని దానిని కరణార్థ మనుట పరిపాటి యైన దన్న చేతి గూడఁ గరణార్థమందే కాక సహార్థమునందు నవ్రచున్న వసుటకు వీలు గల్గుచున్నది.

కోలతోడ ఖండించె ననుచో సహార్థమును ససహజమే యనవచ్చు. కోలతోడ ఖండించె నన (కోలచేతి ఖండించె ననుచో వలె) ఖండించుటకుఁ గోల సాధనము చేసికొనుట యుద్దేశము కాని కోలతోడఁ గూడినవాఁ డయ్యె ననుట కాదు గద. కోలయుఁ గ త్తియు

గలిగియుండి ఖండించుటకుఁ గత్తి నుపయోగించిన కత్తితో నఱకె నందుమా? లేక కత్తైన నేమి కోల యైన నేమి? ఖండించినవాఁడు రెండింటితోడఁ గూడియున్నాఁడు గదా యని యొకసారి కోలతోడఁ గూల్చె నందుమా? సహార్థ మిట సముచితముగా సరిపడదు కానఁ గరణముగాఁ జెప్పుట సముచిత మగుటచేతనే యట్లనుట పరిపాటి యైన దని గ్రహింపఁదగు.

తో పాటు - తో (బాటు :

‘తోడు + పాటు తోపాటు (ఈపదమును తోఁబాటు అని పండితులు కూడ వ్రాయుట విచార్యము’(615) అన్నది తె.వ్యా.వి. ఇది యిట్లని నిశ్చయింపఁదగినదిగాఁ గానరాదు. తోడుశబ్దముపై పడు అనుప్రయుక్త మై తోడుపడు అను యేర్పడినశబ్దపల్లవ మొకటి యున్నది. దానినుండి తోడుపాటు అనుకృతరూప మేర్పడును. అట తోపడు తోపాటు అనురీతి రూపాంతరములు లేవు. ఇక్కడి తోపాటున్నదాని నట్లు విభాగించిన (తోడు + పాటు) తోపాటు అని మాత్రమే కావలె. ఈయర్థమునఁ దోడ్పాటు తోడుపాటు అను రీతిరూపాంతరములు లేవు.

తోడుశబ్దమునకు పాటుశబ్దముతో నీయది సమాస మనియు తోడ్పడు అనుశబ్దముకంటె నిది భిన్న మగుమార్గములో నేర్పడిన దనియుఁ జెప్పవచ్చును. రామునితోపాటు, అతనితోపాటు ఇత్యాదులు మఱల వష్టితత్పురుషసమాసము లనవలెను. రామునియొక్క తోపాటు అతనియొక్క తోపాటు అని యిది యెంతవఱకు సముచిత మన్నది నిర్ణయింపఁజాలము. పయిగా నీ ‘తోపాటు’ అనుసమాసము (మఱల వష్టితత్పురుషమునం దుత్తరపడ మయియే యుండునుగాని) వే టొకదానితో సమసింపక విడిగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట లేదు.

అట్లే సమాసమునకు బూర్వావయవముగా నుంటయు లేదు. పాటునకు పాట్లు ఇత్యాదిగా నీ 'తోపాటు' అనుదానిపై నితర విభక్తివచనములును గానరావు ఇట్టిది లింగ విభక్తివచనశూన్య మగుట సవ్యయ మనవః సియిండును.

రామునితో పాటు అనుచో రామునితోఁ గలిసి యని యర్థము ఇట్టిప్రయోగస్థితిఁబట్టి చూడఁగా నీయది తృతీయాస్థానమున బ్రయోగింపఁబడునదే కాని స్వతంత్ర మగుపదము గా దని గుర్తింప నవకాశ మేర్పడుచున్నది. తోడుత అనుదానివలె 'తోపాటు' అనునది (విభక్తిస్థరాభిధానకశబ్ద మునయో) తోడవిభక్తికి మాటుగా నవునదిగా గుర్తించుట యొకమార్గము. కొఱకృష్ణమునకు గోసము కోసరము అనువానివలెనే తోడ ద్రుతప్రకృతిక మైనను ధర్మస్థానమున (లేక తదర్థమున) నపు 'తోపాటు' ద్రుతాంతము గాకుండవచ్చును. అపుడు దీనిని తోడు + పాటనురీతిగా విభాగింపవలసినయక్కఱ లేదు.

నిజమునకు రామునితోడ అనుదానికంటె రామునితోపాటు అనుటలో సహృదయమున దార్ధ్యము గోచరించుచున్న దనవచ్చు. రామునితో అనుతృతీయాంతముపైఁ బాటనుప్రయుక్త మైన దందుమా? (అర్థవిశేషము) అట్టియెడల రామునితోఁ బాటనియే యుండును. తోపాటనియుంటయే విశేష మగును. కాని యప్పక్షమున నిది తోశబ్దముపై మాత్రమే చేరు ననవలసియుండును. రామునితోడఁబాటనురీతివి లేమి తోడపైఁ జేరు నన ఏలు లేదు గదా.

ఇంతకును తోబాటు, లేదా తోపాటు అనువానిలో నొక్కటిగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినప్రయోగప్రామాణ్యము లేకుంటయుఁ దాదామునకుఁ గొంత హేతు వైనది. శ.ర. దీని సవ్యయ మున్నది. ఏనివలెనే యిది ప్రత్యేకముగాఁ బ్రయుక్త మగుట లేదు. కాని

ప్రయోగమునందు భేదము గలదు. ఎచ్చిర యేని యవరీతిగా తోపాటన్నది (షష్ఠ్యంతముతో) వ్యవహితమై యుండుట గానరాదు. సూ.ని. వివరణలోఁ జూపి తోడుశబ్దమునుండి యేర్పడిన క్లూపించినది అవ్యయమన్న శ.ర.మతమున నిట్టివ్యుత్పత్తి యూహింపరాదు. అదియే యుచితము. చారిత్రకదృక్పథముతో కొఱకును కొఱ+కు అని విభాగించినట్లే తోపాటును తోడుపాటు అని విభాగింతురుగాక. అది శబ్దశాస్త్రమున సమన్వయింపదు. ఇంకను తోపాటు కొంత విశిష్టము. ఏ మైనను సూ. ని. తోపాటన్నది సహార్థక మనియు, తోడుత - అను సర్థముగల్గిన దనియుఁ జెప్ప టుచితముగా నున్నది. తోడుతలె ఇతరార్థములందు తోపాటు లేదు. కోలతోడుఁ గూలనేసె అనుచో కోల తోడుతఁ గూల నేసె అని యుండనట్లే కోలతోపాటు గూలనేసె అనియు నుండదు గదా. కాఁగా తోపాటన్నది తోడుప్రత్యయార్థక మై 'తోడుత' వంటిదిగా గ్రహింపవచ్చును. అర్థమునందలియింప ద్వేష మవివక్షితముగా నుపేక్షింపవలసియుండు నపుడు.

దీనికి శ ర మాహినప్రయోగమునే సూ.ని. ఇచ్చినది. ప్రాచీనకావ్యములందుఁ గానరామియుఁ బిదపను బ్రచురము గామియు గమివాన్ము. నేఁడీశబ్దము వ్యవహారమునఁ బ్రాచుర్యము వహించినది.

ఉపయోగము - తృతీయావలనలు :

ఉపయోగంబునం దాఖ్యాతకుం దోడనర్హకం బగు ననియోచురీ. ఇట వలన గల దని వ్యా.సం.స., చేత గూడఁ గల దని తె.వ్యా.వి. స్పష్టము చేసినవి. తె.వ్యా.వి. ఇంకను "ఉపయోగంబున దాఖ్యాతకు తృతీయ ప్రాయికంబుగా" నగు. ప్రాయిక మనుటవలన ఇట్టి వర్ణకము నగు నని గ్రహించునది. అని బాలవ్యాకరణమును వివరింపవలసియున్నట్లు పేర్కొన్నది. (975) ఇది యుచిత మేమో

యనిపించుచున్నది. తోడవర్ణకం బగు నన్నసూరి నాందీపనివలన నని యర్థ మని యర్థము చేయుచో వలనవర్ణకమును జూపెను. వలన అగుట నాలో డుద్దేశించెనా? దానిని బ్రత్యేకముగా నిట నగు నని చెప్ప నక్కఱ లేదు. అవాయభయేత్యాదిసూత్రమునందలిగ్రహణశబ్దము ననుసరించి వలన వచ్చును గదా. వలన అట్లు సిద్ధించు నన్న 'చేత వర్ణకంబు హేతుకరణంబులకు గ్రహ్యదియోగజం బగుపంచమికిని జెప్పెను. కావునఁ జేతప్రత్యయము రాఁగలదు. అయ్య 'తోడ వర్ణకంబు నగు' నని సముచ్చయార్థకము నేని జూపిన బాగుఁ డెడి పనిపించు.

అందు - ఉండి :

వలన కాదేశంబు లగుద్వితీయాసప్తములమీఁదియండికి లోపంబు బహుళంబుగా నగు నన్నప్రౌఢవ్యాకర్త అందుమీఁదియండికి మాత్రము లోప ముండ పని బహుళగ్రహణమును సమర్థించెను (995) అనుటలో తె.వ్యా.వి. బ.సీ.అభిప్రాయము సంగీకరించినది. (ఈయప్రస్థాంతిమాత్రము వ్యవస్థితవిభావచే సాధించుకొనఁదగియుండ బహుళగ్రహణ మేల యనకుండుట బాగే.) కాని యది సరి కాదు. నాయందు ధనము గొని పొమ్ము - ఇత్యాదిగా నందుపయి యండికి లోప మగుటను (స.నా.సం. ననుసరించి) వృత్తలవారు స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.)

నిర్ధారణము - కంటె :

'అన్యులు నీకింటె నధికులు గాకుండు నట్లు గాఁగ' నని యన్యశబ్దప్రయోగ మొకటి కలదు (987) అన్నది తె.వ్యా.వి. అనుటలో నీకంటె ననుచోటికంటె సన్యార్థముతో యోగమువలనఁ గల్గిన పని యభిప్రాయము స్పష్టము. కాని నిజమునకు నీకంటె

సధికులు గాకుండునట్లు అనుచో సధికార్థముతోడియోగమువలననే కంటే ఐన దనుట యొప్పును. ఇంకను తె.వ్యా.వి. 'అన్యశబ్దవిరహితము గను నన్నయప్రయోగ మొండు కల' (986) వని నాకంటే సధికుం డయినక్షత్రియుండు లేఁ డనునది చూపినది (988) ఇట సన్య (ఆది?) యోగము లేకయో కంటే వచ్చిన దని యభిప్రాయమా? (లేక యది యధ్యాహార్య మనియో) కాని అధికార్థముతోడియోగమువలననే, అన్యులు నీకంటే సధికులు ననుచోటవలెనే కంటే ఐన దని గుర్తింప వలసియున్నది.

క్రి య లు - ప ట్టి :

పట్టివర్ణకంబు హేతువు లగుగుణక్రియల కగు నన్నసూరి "క్రియలలో భావార్థమునకే యుదాహరణ మొసఁగెను. భావార్థ ముపై నెట్టివిభక్తి యైనఁ జేరవచ్చు నని ద్వి. ఆ. వచించెను. అం దుకే చి.సూ.ని సవరించుచు ప్రా.వ్యాకర్త కొన్నియెడల హేతువునం దన్నంతక్రియలమీఁదను బట్టివర్ణకము విభాష నగు నని (992) చెప్పినట్లు తె.వ్యా.వి. వేర్కొన్నది. అసఁగా భావార్థముపైఁ బట్టి తప్ప నేవిభక్తియుఁ జేర దని సూరి చెప్పె నని తె.వ్యా.వి. అభి ప్రాయమా? అది సరి కాదు. కర్మాన్వర్థములందు ద్వితీయాదులును నామాన్వర్థముగనే యవుచున్నవి. హేత్వర్థమున గుణములతోపాటు క్రియలకుమాత్రమే పట్టికలదు గాన నిటఁ గ్రియలను వేఱుగాఁ జెప్పెను గాని భావార్థము పైని బట్టిమాత్రమే యగు నని సూరి చెప్పలేదే. భావార్థకాంతము కృదంత యై ప్రాతిపదిక మగుటఁ బ్రామాణికవిభక్తుల నన్నింటి నందు టాన్వయార్థముల సహజమే.

ప్రా.వ్యా.కర్త అన్నంతక్రియలపైఁ బట్టిన జెప్పట బాల.కు సవరణము గాదు. పూరణ మసఁగగు. అన్నంతక్రియ లపి యవ్యయ

ములు గాన వానిపయి నేవిభక్తియు నిలువ వీలు లేదు గదా. కాగా నీబాల.సూత్రము ననుసరించి పట్టియును నిల్వదు. అవ్యయమే యైనను బట్టి యొక్కటియ నిల్చుట విశేషము. దానినే ప్రౌఢ. సూత్రించె.

విశేషణలింగవిభక్తివచనాలు :

విశేష్యంబునకుంబోలె విశేషణంబులకు లింగవిభక్తివచనంబు లగు ననుసూత్రమున కాధారము చింతామణిలో లే దని తె.వ్యా.వి. భావించినది. అందువలననే కాబోలు బా.వి.లో దీసికీ చిం. మూలము చూపలేదు. కాని చింతామణిలో సర్వవిభక్తిస్సంస్కృతతుల్యాయనుసూత్రము ననుసరించి యాయంశము గ్రహింపఁ దగును. ఇంకను తె.వ్యా.వి.వలెనె బా.వి. కూడ 'ఇది కేవలము సంస్కృతానుకరణముగ నున్నది. ఇట్లు నియమించుకొని దీని కపవాదములను గల్పించుట చిత్రము. (231) భాషాస్వభావమున కనుకూలముగాదు (232) అన్నది. చింతామణి సైతము 'ఉభయవిధ మనుహతీ నామ్, ఏకత్వం భేదకగతిబహువచనానాశ్చ' యనియ, వి.వి. విశేష్యమాత్రే) స్త్రీతా న్యాత్ - ఇత్యాదిగను జేక్కొన్నవి. వీనిం బట్టి సర్వవిభక్తిస్సంస్కృతతుల్యాయనదాని ననుసరించి తెలుగు నను విశేష్యమునకువలెనె విశేషణములకు లింగవిభక్తివచనము లగుట యుద్దేశింపఁబడినట్లు స్పష్టముగా గుర్తింపవచ్చును. ఎ యైనను బా.వి.లో విశేష్యంబునకుంబోలె నని చెప్పబడములముననే యపవాదములు గల్పింపవలసినయవసర మేర్పడినది గాన నిది కేవలము సంస్కృతానుకరణమే కాని తెలుగుభాష కొప్పుదు గాన నాసూత్రము చెప్పకుండ వలసిన దని బా.వి. అభిప్రాయము. ఈసూత్రము లేకున్న నపవాద

ములు నక్కర లేదు గాన నాసూత్రములును జెప్ప నక్కర లేదు. (చిం., వి.వి.లో నెట్లో.) అను బా.వి. అభిప్రాయము ననుసరించి దీనిని జెప్పకుండు నందము.

ఈ సామాన్యపవాదసూత్రములచేఁ దెలియబడుచున్న యంశములు దెలియు తెల్లు? తెలుఁగునందు విశేషణములలింగ విభక్తివచనములు యథేష్టముగా నుండదగునా? ఆయివిశేషములు దెలియఁజేయవలయు నన్న విశేష్యలింగవిభక్తివచనములే విశేషణముల కగు నని ముందుగాఁ జెప్పవలసినదే. అట్లు చెప్పకయి గ్రహింపవలయు నన్న విశేషణములలింగవిభక్తివచనములు యథాప్రయోగముగ నుండు ననవలె. ఇట్టియెడఁ బ్రయోగానుసారముగా నద్దానిలక్షణమును నిరూపించుట యత్తముగా కాదా? కాఁగా విశేషణముయొక్క లింగవిభక్తివచనములనుగూర్చి యని లేమియుఁ జెప్పకున్న నావిషయములు స్పష్టపడుట యసంభవము కావున సీసూత్రమును దీని కపవాదములును జెప్పట ప్రయోజనవంతమే కావునఁ జెప్పటలో విఠ లేదు.

విశేష్యముయొక్క లింగవిభక్తివచనాలు విశేషణాల కెక్కడను నుండనిపక్షమున నీవిధానము కేవలము సంస్కృతానుకరణమే కాని తెలుఁగుభాషకు పరుద్ధ వనవచ్చును. ఆలక్షణమునకు సూరి చూపినలక్ష్యములు తెలుఁగుభాష కనహజములా?

‘మహాతీతరంబు లగుస్త్రీలింగంబులవిశేషణంబులు గ్లీబతుల్యంబులు విభాష నగు’ నని సూరి చెప్పె. అదియు దీని కపవాదమే. ఇట్టి చోట్ల బా.వి. సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగములోను తెలుఁగు ననుసరించి అమహత్త్వములోను నుండు ననురీతిగా వివరించుట స్థలాంతరమునఁ గానవచ్చు. ఇది యెట్టిది? విశేష్యంబునకుంబోలె నని

చెప్పవచ్చును సంస్కృతానుసారముగా స్త్రీలింగ మగుట (పైసూత్రమునఁ గ్లిబతుల్యతయే గదా విధేయాంశము.) యెట్లు? అనుక్త మన్యశబ్దానుశాసనవ త్తనిసంస్కృతవ్యాకరణము ననుసరించి గ్రహింపవలెనా? చెప్పిన దక్కర లే దని చెప్పలేదు గాన నన్యవ్యాకరణము నుండి గ్రహింపవలె నన నేల?

విశేష్యంబునకుంబోలె ననుసూత్రమునకు బా.వి. ఒకసవరణము ప్రతిపాదించినది. 'సుగుణాభిరామునియందు, రామునియందు నాకు భక్తి మిన్న యనుట యెబ్బెట్టుగా నుండును. అందుచే సూత్రమున బహుళమును జేర్చిన కొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తిగాఁ జెప్పఁదగు' (232) నన్నది. అట్లే యని సూత్రమున బహుళపదమును జేర్చుదము. దానివలనఁ గొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తి యని చెప్పఁదగు నన్నది బా.వి. అనఁగాఁ దా నుదాహరించినస్థలమునఁ బ్రవృత్తి యని యభిప్రాయమా? అయిన విశేష్యవిభక్తియే విశేషణమునకు నిత్యముగా వచ్చి యెబ్బెట్టుగా నుండు నన్నరూపమే నిత్యముగా నుండవలసియుండును. కొన్నింటికిఁ బ్రవృత్తి యనఁ బెక్కింట నప్రవృత్తి యనియుఁ దా నుదాహరించినస్థలమున నప్రవృత్తియనియుఁ జెప్పట బా.వి. అభిప్రాయము కావచ్చు. అయిన విశేష్యవిభక్తి విశేషణమునకు రాదు. మఱి యేషిభక్తి నచ్చును? సుగుణాభిరాముఁడు రామునియం దనియుంట యిట్ట మనుకొన్నఁ బ్రథమ రావలె. అప్రవృత్తి యన్ని మూత్రమునఁ బ్రథమ రాదు గదా. సప్తమి రాకుంటమూత్రమే సిద్ధించును. ఇంక నన్యకార్యముగా సప్తమికి బదులు ప్రథమ యైనవనవలె. విశేష్యలింగవిభక్తివచనములు లేకున్న నేదో యొకలింగము, విభక్తి, వచనము తప్పవు. అవి యనలు లేకుండ నుండవు గదా. అనఁగా నిట నప్రవృత్తి యుండను. అట నెల్లయెడల నన్యకార్యమే

ప్రవృత్తి లేదా యన్యకార్యము. విభాష యనఁదగిన స్థలములందు సయితము పక్షాంతరమున నన్యకార్యమునే యూహింపవలె. పయి నన్యకార్యముగనె బా.వి. ఉద్దేశించిన నాయంశము స్పష్టముగనే చెప్పియుండెడి దనవచ్చు. అప్రవృత్తి యనుకొన్న సదియఁ బొర పాటె. ఇట్టియెడల విశేషణమునకుఁ బ్రథమ యిష్ట మగుచో సూత్ర మున బహుళశబ్దము చేర్చి దానివలన నన్యకార్యముగాఁ బ్రథమను సాధించుటకంటె విశేషణంబు ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ చూపట్టుటను జెప్పచో నది సూటిగను స్పష్టముగను నుండును. ప్రౌఢవ్యాకర్త యాపనియే చేసెను.

కాఁగా నిందుకయి సూత్రమున బహుళశబ్దము చేర్చుట యనవసరము. సూరిపూత్రము యథాతిథమిగ నే గ్రహ్యము.

మువర్ణకాంతము - ముకారాంతము :

స్త్రీసమంబు లగువిశేషణంబులయి మువర్ణకాంతవిశేషణంబు లయు బహువచనంబున కేకవచనంబు బహుళంబుగా నగు ననులక్షణ మునుగూర్చి బా.వి. 'అక్షేప మొకటి' యిట్లు కేర్పొన్నది. 'బహు వచన మున్నపుడు మువర్ణకాంతి మనరాదు. ఏకవచన మున్నపుడు మువర్ణకాంతి మగును. ముకారాంత మున్న సరిపోయెడిది. (237) ముకారాంత మున్న సరిపోవుచో నట్లనుటకంటె ముగంత మనుట యొప్పును. కాని ముకారాంత మనుట సరిపోవు తెల్లు? ముకారము అంత మందుఁ గలది ముకారాంత మని యర్థము. ఇట్లములు అన్నది ముకారాంత మగుట కట ముకార మంతమున నున్నదా? బహు వచనాంతము కదా. కావున ముకారాంత మనుటయు సరిపోదు. (ముగంత మనుటయఁ జాలదు.) ఇట మువర్ణ మాగమమే కాని ప్రత్యయము గా దనునభిప్రాయముతో ముకారాంత మున్న సరిపోవు

నని బా.వి. తలచినట్లున్నది. కాని యదియు సంతమందు లేకుంట గమనింపవలసియున్నది.

మాటలు పెక్కల ఇట పెక్కు అనుప్రాతిపదికము స్త్రీసమము. మాట అనువిశేషమున కనుగుణముగా నియ్యది బహుత్వము సం దూడి బహువచనము నందుచున్నది. దానికి బదులుగా నేకవచనము (సు) చేరి స్త్రీసమము గాన లోపింప 'బెక్కు' అనియే యున్నది. అనగా 'బెక్కులు' అని బహువచనాంతము చేసి బహువచన (లువర్ణక)మున కేకవచనము చేయుట లేదు. వష్టికి బ్రథమ (సుగుణాభిరాముడు - రామునకు) యనురీతి విభక్తిస్థలములందుఁ దత్తద్విధి క్త్యంతరూపములందుఁ దుదివిభక్తికి బ్రథమ చేయబడుచున్నదా? అట్లే యిట బహువచనమున కేకవచన మనుచోఁ గూడ. కాఁగా సూత్రమందలి స్త్రీసమశబ్దము స్త్రీసమములైన ప్రాతిపదికలనే తెలుపుట స్పష్టము.

అదే విధముగా 'మువర్ణకాంతము' అనునది సయితము ప్రాతిపదికమునే తెలుపును. అయిన నింతకుముందు స్త్రీసమ మున్నట్లుగా నిటఁ గ్లీబసమ మనురీతిఁ జెప్పటకు వీలు లేదు. అంద మైన యిండ్లనురీతి యాచ్ఛికస్థలములందే కాదు ఇట్ట మైనపదార్థముల, అనురీతి సంస్కృతసమములనలమున నిది గలదు. అమహత్తులు, క్లీబములు, క్లీబసమములు ననుమూఁడిటిని వేర్వేరు చెప్పవలె. అంత కంటెను నివి మూఁడును బ్రథమైకవచనమున మువర్ణకాంతము లగుట సమానము కావున మువర్ణకాంతము లని చెప్పి యమూఁడిటిని సంగ్రహించుటలో లాఘవము కలిమి సూరి యట్లు చెప్పె నని గ్రహింపదగును.

మువర్ణక మంతమందుఁ గలది మువర్ణకాంతము. మువర్ణకము బ్రథమైకవచనమందే గదా యవునది. కావున మువర్ణకాంత మనఁగా బ్రథమైకవచనమందు మువర్ణక మంతమందుఁ గలిగినట్టి మనోయర్థము.

మునర్ణకాంతవిశేషణంబుల కనగాఁ బ్రభుమైకవచనమందు మునర్ణక మంతమందుఁ గలది యగువిశేషణశబ్దము - అనగా నమహత్త్వ స్త్రీబిమ్మ - స్త్రీబసమము నై నశబ్ద మని యర్థము. అట్లే విశేషణప్రాతిపదిక మునకు విశేష్యము ననుసరించి బహువచనము రా దాని కేకవచన మీసూత్ర ముచే నవును. ఇట్ట మగుపదార్థములు - పదార్థము లనువిశేష్యము ననుసరించి 'ఇట్ట' అనువిశేషణశబ్దమునకు బహువచనము నచ్చును. ఇట్లు ఇట్టశబ్దముపై బహువచనమునకు నీసూత్రముచే నేకవచన ముండు ఇట్ట మగు ... అని యుండు. కాకున్న నిట్టశబ్దముపై బహువచనమే చేరి యిష్టములు - అని యవు.

పంచమి కి ద్వి తీయ :

మైత్రుండు గృహమునుండి వెడలెను అనుపంచమికిమాటుగా ద్వితీయ వచ్చెను (284) అనుబా.వి.వచన మనంగతము. గృహము నుండి అనుచో ద్వితీయయే కాని పంచమి లేదు. ఉండిశబ్దము పరం బగునపుడు వలనకు ద్వితీయాసప్తములు ప్రాయీకంబుగ నగు అని యిట ద్వితీయ యైనది. పంచమి కై నంతిమాత్రమున నిచ్చటి ద్వితీయ పంచమి కాదు. గృహమును వెడలెను అనుచోటమాత్రము ద్వితీయ పంచమి కై నదే గద. గృహము వెడలెను అనుచోట ద్వితీయ పంచమి కై నట్లు నిరూపించునపుడు పంచమ్యంతిరూపమును గృహమువలన వెడలె నని చూపవలె. సూరి 'గృహమునుండి యని యర్థ' మనుటలో ఆర్థము వినరీంచుటయే యద్దేశము. కా దన్న ద్వితీయకు ద్వితీయ యేల? ఉండిలోపముగాఁ జెప్పవగియుండు.

ద్వి తీయ కు - ద్వి తీయ :

జడంబుత్వతీయాసప్తములకుఁ జెప్పబడినద్వితీయ యుపత ములకు బహువచనమునందే యగు నని సూరి చెప్పెను. ఇట బా.వి.

‘(అ)న్’ అని నుద్వితీయ శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబున్, బాణంబున్ - అని యగును. అట్లు గాక ఆగమముతోఁ జేరిన శబ్దస్వరూపము వికృతియు కాదు. (235) అన్నది. జలంబుల + (అ)న్, బాణంబుల + (అ)న్ అని యిది లడాగమముతోఁ జేరిన దనియు శబ్దస్వరూప మపకృత మైన దనియు బా.వి. అభిప్రాయము నెన్నవలెను. ఈవివరణము చారిత్రకదృక్పథముతోఁ జేయబడిన దేమో. (తె.వ్యా.వి. 958) శబ్దశాస్త్రమునకు మాత్ర మనుగుణము గాదు. వ్యాకరణము ననుసరించి ద్వితీయ యన్న ‘ను’ వర్ణమే కాని (అ)న్ - కాదు. కోలన్, లంకన్ - అనుచో నువర్ణమునకు ముం దత్వ మున్నను సయ్యది ప్రాతిపదికుఁ జెందినదే కాని ద్వితీయకుఁ జెందినది గాదు. బాణంబులన్ - లడాగమమునందలి దత్వము. కావున శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబున్ అని యగు ననుట నిరాధారము. జలంబును జలంబున్ అనియే యగును.

శబ్దస్వరూపమునకుఁ జేరిన జలంబున్ అని కావలె ననియు నాగమస్వరూపమునకుఁ జేరిన శబ్ద మవికృత మగు ననుటయు శబ్దశాస్త్రానుగుణము కాదు. జలంబులన్ అనుచో (ద్వితీయావిభక్తికే లడాగమ మయినది కాని లట్టునకు ద్వితీయ చేరలేదు గదా) ల-అను నది యాగమమే. కాని యట్లే జలంబు + న్-అనుచోఁ గూడ ముగాగమమే గదా యున్నది. ఇట్లఁ బ్రాతిపదిక జల - అనునదే యని స్పష్టమే. ఇక ముగాగమము ప్రాతిపదిక కైన దనియు, లడాగమము విభక్తి కైన దనియు భేదమును గుర్తించుచో నువర్ణమే ద్వితీయ యవుటయు నేల గ్రహింపరాదు? తృతీయాసప్తములందుఁ గాక కర్మ యగుట ననుసరించి సహజముగనే ద్వితీయ యైనచో జలంబున్ బాణంబున్ అనియే యుండునా?

పివప ద్వితీయ యితరవిభక్త్యర్థములం దగుటన సహా పించుచు 'సహార్థము (-తో) వారు సుఖ మున్నారు. (సుఖమితో) (434) అని చూపుట పొరపాటు. అక్కడ నొకానొకవిభక్తికి మఱి మొకవిభక్తియు నగు నని ప్రథమ యైనది. ఉదంత మగుటచే నేకత్వ మున దీనికి ద్వితీయ రాక వీలు లేదు. సహార్థమున నుదంతేతరములకు నిట ద్వితీయ యగుట మృగ్యము. ఇట వచ్చిన దన్నను సుఖమున్ + ఉన్నారు - సుఖము మున్నా రనియె కావలె. విభక్తిగతోకారము కామిఁ బ్రథమేతరవిభక్తిసూత్రముచే సంధి కా వీలు లేదు గాన సుఖ మున్నా రని కాదు.

జ డ ము - అ మ హ త్తు :

ఉదంతజడంబు తృతీయకు నవర్ణకం బగు అనునాత్రసేవ రణమున బా.వి. 'ఇట తృతీయకు సప్తమి వచ్చినది. నవర్ణకము ఉదంతము లగునమహత్తులకే చేరును" (236) అన్నది. సూత్రము జడము లనెగా బా.వి. అచేతనము లనుట అనుట - అస్థికి మైసెడి ఎద్దు, ఆవు మొదలగు జీర్షకు లమహత్తులె. వధువు మొదలగు స్త్రీవాచకములు నమహత్తులే. వీనికి సప్తమిలో ఎద్దున వధువున అనురీతిరూపము లుండునా? సూరిలక్షణముప్రకార మన్నచో స్త్రీజీర్షగజడములు మూడు నమహత్తు లైన సందు జడములకే చెప్పెను గాన స్త్రీజీర్షగవాచకములకు తృతీయార్థమునఁ గాని సప్తమ్యర్థమునఁ గాని నవర్ణకము రాదు. ఎద్దునందు ఇత్యాదిగనే యవును. జడములు అమహత్తులే ఎవను జడములుమాత్రమే కావు.

ద్వి తీ య కు (బ్ర థ మ :

జడంబుద్వితీయకుఁ బ్రథమ బహుళంబుగా నగు నని సూరి సర్కానె. ఇట ద్వితీయ సిద్ధద్వితీయయే యనుచు తె.వ్యా.వి. విభక్తి

పరిణామము రెండుసార్లు గల్గినచో సర్వబోధ కవరోధము గల్గు ననియే శా.స) మీనియను మేర్పఱచియుండు (744) నన్నది. అయ్యు బా.వి. 'ఇట్లు వెడలె అనుచో నపాదానార్థమునం దయినవలనకు వచ్చినద్వితీయకుఁ బ్రథమ యవు' నని (సహజద్వితీయకు మాత్రమే కాక) గుర్తించుట సముచితముగా నున్నది.

ఇంకను తె.వ్యా.వి. తృతీయాసప్తముల కై నద్వితీయకుఁ బ్రథమ రా దనుసూరివివరణమునుగూర్చి 'వ్యవస్థితవిభాషచేతనే యేర్పఱుప నగునీచోట బహుళసంజ్ఞ సార్థకత యెట్లో తెలియ'(944) దన్నది. విభాష యనియే ప్రయోగింపఁదగు నని యభిప్రాయ మన్న మాట. విభాషకుఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తులు వ్యవస్థ చేసికొనవచ్చు. కాఁగాఁ బ్రవృత్త్యప్రవృత్తివిభాష లున్నచోట విభాషయే చాలు. ఇంక బహుళ మనవలసిన దెక్కడ? అన్యకార్య మున్నపుడే యన్నమాట. "నాల్గింటిలో ఏమూఁడింటి నై న నిరూపింపఁగల్గినపుడే దీని నుపయోగించు టుచిత" (50) మని బా.వి. ఒకచో పేర్కొన్నది. కాని అన్యకార్యము తప్ప మిగిలినమూఁటికైన విభాషయే చాలును గదా. కాని ప్రవృత్త్యాదులు నాల్గింట నేవేని రెండుస్థితులు మాత్రమే యున్నను 'బహుళ' విధానము సార్థకమే యని చరిత్రానులమువల్ల లోపవిధానము మొదలగులక్షణములు నిరూపించుచున్నవి.

అన్ని గుఱ్ఱములకు :

'అన్ని - సర్వనామము. ముందు ప్రయోగము. కాన విశేషణము' (238) అన్నది బా.వి. దీనివలన ముందు ప్రయోగింపఁ బడినకారణముగా నన్ని యన్నది విశేషణ మనునభిప్రాయము గల్గు. కాని ముందు ప్రయోగింపఁబడినది విశేషణమని (తిరువారతి

ప్రయోగింపఁబడినది విశేష్య మని) నిర్ణయింప వీలు లే దని యీ సూత్రముచేతనే స్పష్టము. విశేష్యము ముందు ప్రయోగింపఁ బడినచో అదియు ప్రథమాంతము వికల్పముగా నగు నని (236) బా.వి. పదపఁ జెప్పినది.

సర్వనామసంఖ్యాభిధాన ... అనునీసూత్రమున 'సంఖ్యాభిధానములు సర్వనామము లే యైన వేఱుగాఁ బేర్కొనుట సంస్కృతమున సంఖ్యలు సర్వనామములు గామిచేత నని (బా.వి.) పేర్కొనుటచితము. కాని యాపిదప ననుబంధములో 'సర్వనామవిశేషణములకు - అన్ని గుఱుములకు, సంఖ్యాభిధానవిశేషణములకు - రెండు గుఱుముల కని యిచ్చినది. (431) సంఖ్యాసందర్భమున సంస్కృత సంఖ్యావాచకమును జూపుట యొప్పును - లేకున్న 'రెండు' సర్వనామము కా దేమో యని యనుమానము గల్గినప్పుడు గదా.

వి శే ష ణ ష ష్టి - ప్ర థ మ :

'ఒకానొకచో విశేషణంబుల వృత్తికిం బ్రథమ విభాష నగు' ననువిధానమునుగూర్చి బా.వి. 'విశేషణానాం - విశేషణంబుల - అను బహువచనసారస్యముచే వృత్తికే కాక ద్వితీయాదివిభక్తులకును బ్రథమ రావచ్చు' (239) నన్నది. ద్వితీయాదివిభక్తులకుఁ బ్రథమ యగు సనుసర్థము సిద్ధించుటకు విశేషణశబ్దముయొక్క బహువచన ముపయోగించునా? అట్టియర్థము సిద్ధింపవలె నన్న వృత్తిశబ్దమునకే బహువచన ముండవలయు నేమో. కర్మధారయంబులందు మువ్వర్ణకంబున కనుచోఁ గర్మధారయేతరసమాసములం దైనను మువ్వర్ణకమునకే గాని యితరములకుఁ బుంపు లవుట లేదు. కర్మధారయంబులం దుత్తునకు-టుగాగమ మన్నస్థలమున నుద్భిన్నాచ్చులకు టుగాగమమును బా.వి. చూపినను నది కర్మధారయంబులం దన్నప్పటిబహువచనముచే నైన

దని పేర్కొనలేదు. ఇటు మాత్రము 'విశేషణంబుల' అన్నప్పటి బహువచనముచే పష్టితములకుఁ బ్రథమ యపు నన వీలు గల్గునా ?

విశేషణములు-ప్రథమ :

క.సం.౩. ననుసరించి (బా.వి. 241) కాబోలును బా.వి. 'సముచ్చయము గాని అగుక్రియ గాని లేకుండ విశేషణములు ప్రథమ లోను విశేష్య మితరవిభక్తులందునుగూడ నుండవచ్చును. ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడు హరిని గొలుతు' (240) అన్నది. విశేష్య మితర విభక్తులం దున్నప్పటికిని విశేషణము ప్రథమయందుఁ గూడ నుండ వచ్చు నని చెప్పట బా.వి. ఉద్దేశముగా గుర్తింపవచ్చును. సముచ్చయము గాని అగుక్రియ గాని లేకుండ అనుటలో భవత్యర్థకము లేకున్నను సముచ్చయ మున్నచో విశేషణమునకుఁ బ్రథమ యగుట లక్షణసిద్ధ మైనసాధారణాంశ మున్నట్లు బా.వి. ఉద్దేశముగాఁ దేలు చున్నది. కాని ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడును హరి గొలుతు ననుటయు బాల.చే ననాధ్యమ అయిపదానుప్రయోగంబు లేనిచో అనుసూత్రము పై బా.వి. అర్థమును సాధింపజాలదు. కార. 20. సూత్రముచే నన్ని హితివిశేషణమునకు భవత్యర్థకము బహుళముగా ననుప్రయత్న మగును. అనుప్రయత్న మైనదిలోనే విశేషణములకు ప్రథమ వచ్చును. కావున బా.వి.లో 'సముచ్చయము గాని' అనువివరణ మిసంగతియు. ఇంక భవత్యర్థవ్యవహితము గాకున్నను బ్రథమ వచ్చునా? అందుకు బాల లో వీలు లేదు. అట్లు చెప్పినక.సం.వి. చూపిన-భక్తగుణవయమానచిత్తుఁ డగజాధిపుకీర్తి అనునది విశేషణపష్టికిఁ బ్రథమ యైవతావు. పార్థివ ప్రాగ్రసరుండు ధర్మసుతుపన్పు' నంటిది. ఏమైన బా.వి. చూపిన

ఆద్యుఁ డప్రమేయుఁడు హరిని గొలుతు అన్నది సాధారణముగా సాధువు గాదు. ఒక్కొక్కచో విశేషణంబు ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ చూపటైడి నన్న ప్రాధ. కవిప్రయోగవృత్తమైనతావులు గ్రహించుట కవకాశము కల్పించునదే కాని సాధారణముగా ద్వితీయాదులకుఁ బ్రథమ విధించునది గాదు.

రాముఁడు వచ్చుట :

ఇక్కడ బా.వి. రామునియొక్క వచ్చుట పష్టికి మాఱు ప్రథమ వచ్చి వచ్చుధాతువునకుఁ గర్త యగుచున్నది (242), (తె.వ్యా.వి. 433) అన్నది

ఇది యసంగతము. సూరి 'భావార్థకాదియోగంబునఁ గర్తకుం బ్రథమ యగు' నని సూత్రింపఁగా పష్టికిఁ బ్రథమ వచ్చు ననుట యెట్లు? 'చేతవర్ణకంబు కర్త కగు' ననుసూత్రముచేఁ గర్తృవాచక మునకుఁ 'జేత' రావలసియండఁగా భావార్థకాదియోగమునం దాచే తను బాధించి యీసూత్రముచేఁ బ్రథమ యవు నని చెప్పవలసి యున్నది. పైఁగా బా.వి. పష్టికి మాఱుగాఁ బ్రథమ వచ్చి వచ్చు ధాతువునకు కర్త యగుచున్న దనుట సరి కాదు. దీనివలన పష్టికిఁ బ్రథమ యైసప్పుడే రాముఁడు కర్త యగు ననునపార్థము గల్గును. వచ్చుధాతువునకు రాముఁడు కర్త యగుటకును పష్టివిధిక్తికిని (ప్రథమ) సంబంధ మేమి? సూరి ప్రథమ మాత్రమే విధించెను. బాల.లో. (సూత్రాంధ్రమున పష్టియుఁ జెప్పె.) అందుకే ప్రాధ వ్యాకర్త 'ధాతుజవిశేషణభావార్థకపూర్వవ్యవహితావ్యవహితకర్తృ పదప్రథమకు పష్టి బహుళంబుగా నగు' నని సూత్రించెను. బా.వి. వివరణము ననుసరించిన పష్టికిఁ బ్రథమ సూరిసూత్రముచే రాఁగా

నాప్రథమకుఁ బ్రాథమికముచే పష్టి బహుళముగా నైన దనవలెను. ఏది యే మైన సూరి యిట పష్టికిఁ బ్రథమ యవు నని చెప్పలేదు. మొదట పష్టి యవుటకే బాల. ననుసరించి యవకాశము లేదు. తె.వ్యా.వి. (952) లో పష్టికిఁ బ్రథమ వచ్చుటగా నమన్వయింపఁ బడలేదు. అయ్యును జేతవిభక్తికి మాకుగ నె ప్రథమ యై నట్లు చెప్ప వలసియున్నది.

దా స :

అదిశబ్దంబునకు వునులు పరంబుల గునవుడును సంబోధనము నను దాస యనునాదేశ మగు నని సూరి పేర్కొనె. ఇట బా.వి. అది చిన్నది నీవు చిన్న (అ) ది వు-నీవు చిన్నదానవు (నేను చిన్నదానను (244) అని చూపినది. అదిలో అకారము సప్రధానము చేసి చూపుట సరి గాదు. చిన్న + అది + వు - అనియే చూపి 'అది'కి దానాదేశము చేయవలె. దానాదేశవిధానము ననుసరించియే యల్లోపము లే దని గుర్తింపవచ్చును. వును (రుము)లు అంతాగమములు ప్రాయిక మనుటచే నిట నాగమము నియతి మని గ్రహింపఁ దగును. నీవు చిన్నది యని యుండదు గదా.

ఇం కొకవిశేషమును బా.వి. ఇట్లు పేర్కొన్నది. “ఇతిర విభక్తులు చెప్పనవుడును అదికి దానాదేశము కల్గును. చిన్నదానిని పిలిచెను. చిన్నదానితో మాట్లాడెను మున్నగునవి.” (244) అనఁగా సూరి పేర్కొన్నస్థలములందలిప్రథమయందే గాక ద్వితీయాదులందును నికార్యము గల దన్నమాట. అది సూరి చెప్పకుంట యొకలోప మనియు బా.వి. అభిప్రాయ మైయుండవచ్చు. కాని బా.వి. చిన్నదానిని చిన్నదానితో నన్నవు డున్నది దానాదేశ మనుట యసంగతము. దానయె యైన జిన్నదానను జిన్నదానతో నని యత్నము.

ముండవలె గాని దానిని దానితో నని యిత్వ మెట్లు? బౌప విభక్తికము గాదు గదా. ఇది 'దాన' కాదు. ఇటఁ దచ్చబ్దముతో సంబంధార్థమున సమాన మైనది. ఆసమానము ప్రథమాంతి మైనపుడు మహత్త్వమున 'నది' అనురూపమున నుండు నుత్తరపద మగు తచ్చబ్దము. ద్వితీయాదివిభక్తులం దాతచ్చబ్దము 'అది' యని యుండదు గదా. కాఁగా దానాదేశము సంగతి తిరువారెఁ గాని ద్వితీయాది విభక్తిస్థలమున 'అది' యని చూపుటయే పొరపాటు. తచ్చబ్ద మమహా వర్థమున ద్వితీయాదివిభక్తులలో దానిని దానిచేత దానికొఱకు నిత్యాది రూపములందు. చిన్నదానిని ఇత్యాదులం దున్నది ద్వితీయాద్యంత మగుతచ్చబ్దరూపమే కాని అది యుండుటయు దానికి దానాదేశ మగుటయుఁ గాదు. కాఁగా సూరి యట్టిస్థలముల 'దాన'ను జెప్ప కుంట యెంతయు నుచితము.

వాక్యము - పదప్రయోగక్రమము :

ఏకవాక్యమునం దొకానొక్కండు వక్క సర్వపదంబులు క్రమనిరపేక్షంబుగం బ్రయోగింపం జను ననువిధానము శా.వి.కు నచ్చలేదు. “మంచిబాలుఁ డితఁడు మంచి యితఁడు బాలుఁ డన నచ్చునా? మంచి యేని వంటిది కాదు గదా. చల్లని గాలి వీచెను. చల్లని వీచెను గాలి యననగునా? ఈసూత్ర మేల రచింపబడెను? ఇట్టివి సక్యత్తుగా నుండునే కాని సాధారణముగా నుండవు” (246) అన్నది. సక్యత్తుగా నైన నన లుండును గాన సూత్రము చెప్పనే యక్కర లేదనరాదు. అట్లయ్య నీయది యసాధారణ మనియుఁ గేసలము నిర్ణయింపరాదు. అందుకేయి శా.వి రెండుదాహరణము లిచ్చినది. చల్లనిగాలి వీచె ననుచో చల్లని వీచె గాలి యనరా డట. అనవచ్చు నని సూత్రము చెప్పచున్నదా? చల్లనిగాలి యన్నది

సమాసము గదా. నిగాగమ మీయంశము నింకను స్పష్టము చేయుచున్నది. (నిక్కు లేకున్నను నిది సమాస మనుట స్పష్టమే) సమాస మేకపదము గదా. చల్లనిగాలి యనుకీతసమాసమునందుఁ బూర్వోత్తర పదములను వేఱు చేయుటెట్లు? ఇట్టిక్రమనిరపేక్షత సంస్కృతమునందుఁ గల డని బా.వి. పేర్కొన్నది. సంస్కృతమున నైనను రాజపురుష ఆగతః అనుచో రాజ ఆగతః పురుషః, పురుష ఆగతో రాజః, ఇత్యాదిగా నుండునా? రాజపురుష ఆగతః, ఆగతో రాజపురుషః అని క్రమనిరపేక్షముగాఁ బ్రయోగింపవచ్చును. అట్లే చల్లనిగాలి వీచె ననుచోఁ గూడ చల్లనిగాలి, వీచెను అన్నవి రెండేపదములు. వీచెను చల్లనిగాలి యసయు ననవచ్చును. అట్లే యింతకు ముందు చూపిన మంచిబాలుఁ డితడు - అనుచో మంచిబాలుఁ డన్నది సమాసమే. ఇటను సమాసమునం బూర్వోత్తరపదములను వేఱు చేయుటకు వీలు లేదు. మంచిబాలుఁ డితఁ డనుచో ఇతఁడు మంచిబాలుఁ డనియు ననవచ్చు నంతియు, బా.వి. విమర్శించినతీరు సరి గాదు. కాన లక్షణ మేలకో స్పష్టమే.

క్రమాపేక్ష గలయేనిప్రభృతులలో బా.వి. పొందును (246) జూపినది. ప్రాథవ్యాకర్త చతుర్థికి విధించెను. దీనికిఁ బదముగాఁ బ్రయోగము లేదు. (స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపబడక) అపద మైన దీని నేనిప్రభృతులలోఁ జేర్చరాదు. కన్న నల్ల మున్నగువానివంటిదే యిదియు.

సమాసపరిచ్ఛేదము

సిద్ధ సమాసములు :

సంస్కృతములోనే సమాసముగా నేర్పడి (యాసమాసము మొత్తము తెలుగునఁ బ్రాతిపదికముగా) నవి సిద్ధసమాసములు. వీరిలక్షణములను తెలుగువ్యాకరణములు చాలవఱకుఁ జేర్చిన లేదు. దీనింగూర్చి బా.వి. 'తెలుగువ్యాకరణమును సమగ్ర మొనర్చు కొనవలయు నన్న ఆలక్షణములు తగుమేరకు సంగ్రహించుకొనవలయు. కాని సూరి యట్టిప్రయత్నమును జేయక...(249) యని యది మొక లోపమే యన్నట్లుగాఁ జేర్చిన్నది. సాధ్యమిశ్రాచ్చికసమాసముల యెడనే 'తత్పురుషాదులకు లక్షణంబు ప్రాయీకంబుగా సంస్కృతోక్తంబ యగు' నని చెప్పబడుట గమన్వాము. సిద్ధసమాసముల యెడ సమాసమును నాయాసంధ్యాదులను సంస్కృతమునందే సంస్కృతలక్షణానుగుణముగ సిద్ధించుచున్నవి. తెలుగువ్యాకరణమున నానికిఁ బ్రసక్తి పెట్టుకొనకుంటయే యుక్తము. రాజపురుష-యన్నది సిద్ధసమాసము. కాఁగా నాసమాసమే తెలుగునఁ బ్రాతిపదిక మగు. ఇది యె క్లేర్పడినదో వివరించుట యవసర మన్న రామాదికృదంతములును, భర్గనాదితెద్దితాంతములును, వాక్ - మున్నగుహలంతశబ్దములును-మున్నగునవియు నె క్లేర్పడునో చెప్పట యవసరము కాదా? సంస్కృతమందలియాయాసంధికార్యములును తెలుగునఁ జెప్పవలె. సంస్కృతప్రాతిపదికము (మొ॥) తెలుగున నిల్చు నని చెప్పనవ్వడు సంస్కృతమున నాప్రాతిపదిక (మొ॥) ఎ క్లేర్పడు నన్నదానితోఁ తెలుగువ్యాకరణమునకు సంబంధము లే దనుటయే యుక్తము. ఇట్లే ప్రాకృతములయెడను. తెలుగువ్యాకరణాధ్యయనమునఁ గొంతవఱకు

సంస్కృతముపై నాధారపడుట గలదు. టిత్వకీత్వాదులప్రయోజనాదులు దెలుఁగునఁ జెప్పఁబడినవా? ఇంకను నది యవసర మన్నఁ (దెలుఁగులక్షణసమగ్రతకు) గావచ్చు నేమో కాని యిది మాత్రము కా దనక తప్పదు. కా కున్న సంస్కృతవ్యాకరణమందలిసంజ్ఞాది పరిచ్ఛేదములలక్షణము దెలుఁగున ననువదించవలయు కావున సిద్ధ సమాసములప్రక్రియను జెప్పఁబూని తెలుఁగువ్యాకరణస్వభావమును గుర్తింపలేనట్లుగాఁ జేయుటకంటె సముచితముగా నట్టిది చెప్పకుం టయే యొప్పు నని గ్రహించఁదగు. స్పష్టతకయి వ్యాఖ్యానము లట్టి పని చేయఁదగు.

బా.వి. భాషాభేదమునుబట్టి సమాసములను విభజించుచుఁ దటాకపుటుదక మనురీతితత్సమసమాసములను గూడ సంస్కృత సమాసములుగాఁ బేర్కొనుట' (430) సరి గాదు. సాంస్కృతికము లనుసారవ్యవహారమే (సిద్ధ) సాధ్యములకు సరిపడియు న్నది.

ఇంకను సంస్కృతసమాసములను బ్రస్తావించుచు - పద్యము వంటిముఖము ముఖపద్యమే కాని పద్యముఖము కా దనను పద్య యొక్కముఖము పద్యముఖ మగు ననియు చరణకమల మనుదానిని కమల చరణ మన్న కమలయొక్క చరణ మవు ననియుఁ (256) బేర్కొనుట పిచార్వము. పద్యయొక్క కమలయొక్క యని బేర్కొ నుచో నయ్యని సాధ్యము లగును. ఇట్టిసాధ్యసమాసములు సంస్కృత మందలిసమాస మే ల్లగును? సంస్కృతముం దైన పద్యముఖము కమలాచరణము నని యుండవలె. కాఁగా నిట్టియధిభేదముతో నైనను పద్యముఖకమలచరణసమాసములు సంస్కృతమున నేర్పడ వని గ్రహింపవలసియున్నది.

మ గ పి ల్ల లు :

‘మగపిల్ల లనుచో కర్మధారయ మగును, ద్వంద్వసమాస మునఁ బూర్వపదము పాఠ్యముగా స్త్రీసమము కావలయు నన్నది (251) బా.వి. కర్మధారయమునందుఁ బూర్వపదము స్త్రీసమము కావలయు బట్లుంచి యనలు మగపిల్ల లనుసమాసము గుదురదు. మగవా రై నపిల్లలు, లేక మగ లై నపిల్ల లని యుండ వలె. కర్మధారయంబు త్రికస్త్రీసమముగంతథాతుజవిశేషణపూర్వపదం బయి యుండవలె. కానఁ గర్మధారయమునఁ బూర్వపదము డుమంతి మగుటకు వీలు లేదు. ‘సంస్కృతతుల్యము డుమంతిము నగుబల్లిగుండు మల్లుండు అనుకీర్తిని సమాస వేర్పడదు.’ (257) ఇక్కడ బా.వి. సంస్కృతతుల్యత్వమును బ్రస్తావించుట యనవసరము. దీనివలనఁ గర్మధారయమునఁ బూర్వపదము డుమంతిము కా రా దన్నసంస్కృత తుల్య మైనడుమంతిమే కా రా వనియు (సంస్కృతతుల్యేతిర) ఆచ్ఛిక (సంస్కృతి?) డుమంతిము కావచ్చు ననియు భావించుట కవకాశము గల్గును. ఒకవేళ నట్టియుద్దేశముతోనె యిట మగపిల్లలు అనుచోఁ బూర్వపదము దేశ్య మగుడుమంతిము గానఁ గర్మధారయ సమాసము సిద్ధించు నని యెంచిన నది పొరపాటే. ఇది సూత్రోక్త మైనత్రికస్త్రీసమముగంతథాతుజవిశేషణములలో నెందును జేరదు గదా. కవిప్రయుక్త మై గాననయిన నిక్కలాదులలోఁ జేర్చు కొనవలసినదే.

అ వ్య యా భా వ ము :

సమాసములను విభజించుచు నందుఁ బూర్వపదార్థప్రధాన ములను బేర్కొనుచు బా.వి. “పెడతల, క్షేత్రములు, నడురేయి మున్నగునవి యిట్టివిగా ఆంధ్రభాషాభూషణము. (111 ప) ఇట్టివానిని

జిన్నయసూరి పేర్కొనలేదు. వీనికే యవ్యయీభావసమాసము లని సంస్కృతమున వ్యవహారము (432) అన్నది. పెడతలాదు అవ్యయీ భావసమాసము లని పూర్వపదార్థప్రధానము లని బా.వి. అభి ప్రాయము. పైని జూపినమూఁడిట తల, కన్నులు, రేయి, యన్నవి విశేష్యాలు. విశేషణమునకు విశేష్యముతో సమాస మగుట నివి కర్మధారయము లగుచు సూరిచే నిరూపింపబడినవే యగుచున్నవి. క్రిందు + కాలు క్రిఁగా అనునంటిదే క్రేవ + కన్నులు క్రేఁగన్ను అన్నదియు పెడ, క్రేవ, నడుము శబ్దము లవ్యయములా? ఇం దుత్తరపద మగువిశేష్యమునర్థమే ప్రధానము గావున వీనిని బూర్వ పదార్థప్రధానము లనుట విచార్యము. (బా.వి. 255) సూరి తెలుఁగున నవ్యయీభావసమాసములు లే వనెను. (ఆం.శ.శా.)

ధాతుజవిశేషణములు-తచ్ఛబ్దానుప్రయోగము :

ధాతుజవిశేషణంబులకు విభక్తి వివక్షించునపుడు తచ్ఛబ్దం బనుప్రయుక్తం బగు ననుటను వినరించుచు బా.వి. 'వాఁడు, అది అనుసర్వనామములను క్రియాజన్యవిశేషణమున కనుప్రయుక్తము గావించినచో అది విభక్త్యంత మగును' (260) అన్నది. వాఁడు అది చేరు ననుట సరి కాదు. విభక్తి వివక్షింపఁగాఁ దప్పక మగునాశబ్దమే యనుప్రయుక్త మగు. మహదమహత్త్వముల ననుసరించి యాశబ్దమే పైనున్నవిభక్తి కనుగుణముగా వాఁడు అది ఇత్యాదిగాఁ బ్రథమ యం దగును. ధా.వి.లపై ద్వితీయాదివిభక్తులను వివక్షింపఁగా నను ప్రయుక్త మైనఆశబ్దము పైనిద్వితీయాదులతోఁ దనంత మయి వానిని దానిని ఇత్యాదిగా రూపము లందును. వాఁడు - అది అనునవే చేరిన ద్వితీయాదులలో వచ్చినవానిని ఇత్యాదిగా (260) నగుట యనం

భవమే. ప్రథమయందే కుదురదు. విభక్తి వివక్షింకగా వాడు అది అనునవి చేరిన వివక్షిత మైనయావిభక్తి పిదప వీనిపై నవును గదా. అది యే మవును?

వచ్చునట్టివాఁడు :

అట్టిపదానుప్రయుక్తధాతుజవిశేషణమునకు విభక్తివివక్షి తము. (261) అన్నది. బా.వి. కాని (విశేష్యముతో సమసించి నవుడును) విభక్తినివత్లోఁ దచ్చబ్ద మనుప్రయుక్తము చేసిస్థలము లందును ధా.వి.లకు అట్టి చేరు నని చెప్పఁదగు నని తోచుచున్నది. అనఁగా ముందు తచ్చబ్దానుప్రయోగము-విభక్త్యంతరూప మగుట - అనంతర మట్టియనుప్రయోగము. వచ్చినట్టిరాముఁ డనుచో, వచ్చి నట్టి యని యబ్ధ్యంతమునకు రాముఁ డను దానితో సమాసము చేయుట లేదు. సమాస మైనపిదప నే యట్టి యనుప్రయోక్త మవుచున్నది. అట్లే యిట వచ్చునవాఁ డని విభక్త్యంత మైనపిదప నట్టి సనుప్రయోక్తము చేయుట యొప్పును. ముందుగానే చేయచో వచ్చునట్టి - అనుదానికే విశేష్యముతో సమాస మగు, సమాసమునందు వ్యిస్తతి లోను నట్టి యగు ననుటకయి 'యెల్లయెడల' ననవలయునా? యనిపించు.

మనదు :

‘యుష్మదస్మదాత్మభ్యో ద్వితి వర్ణకః’ అను చిం. లక్షణము ననుసరించి ‘మనదు అనురూపము నిరూపింపఁబడిన దని తె.వ్యా.వి. (509) పేర్కొన్నది. ఇది సరి గాదు. మనశ్చ ముఖయార్థకము. యుష్మదస్మదాత్మార్థకములకుఁ జెప్పినదువర్ణము తక్కిన్న మగుశబ్ద మున కెట్లగును? సూరియు సమ్మాఁడింటినె ప్రస్తావించి మన

శబ్దము సుదాహరింపకుంట గమకార్థము. అట్టిప్రయోగము లొండు రెండు గానవచ్చు. (శృం.శా.)

ని గా గ మ ము :

నల్లాదు లదంతములు. చక్క చిక్క ఇత్యాదు లదంతము లయినను నిగాగముము తప్పక ప్రవర్తిల్లును అన్నది. బా.వి. అనగా అదంతము గానిచో నిగాగముము తప్పక ప్రవర్తిల్లుటలో విశేషము లేదా? నిగాగముము విధింపబడిననల్లాగు లదంతము లని బా.వి. చెప్పినే కదా.

‘విన్నవాఁడు పెద్దవాఁడు దొడ్దవాఁడు ఇత్యాదులం ద్రట వృత్తి.’ అన్నది బా.వి. పేనికి నిగాగము మనలు లేదు. సామ్రాజ్యము నల్లాదులకుఁ గదా నిగాగముము చెప్పచున్నది. నల్లాదులలో చిన్న ఇత్యాదులను సూరి చేర్చెనా? ఆకృతిగణ మైనమాత్రమున నెల్ల శబ్దములను జేర్చ నవసర మేమి? అట్లే చేయిచో నల్లాదు లని యొక గణము నేర్పఱుప నేల? విశేషణముల కెల్ల సామాన్యముగనే చెప్పవచ్చునె. కాఁగా బ్రయోగములందు వేనికి నిగాగముము లేదో యాశబ్దములు నల్లాదులలోఁ జేర్చనేరాదు. నల్లాదులలోఁ జేరకున్న వానికి నిగాగముము ప్రాప్తింపదు. కావున అట అప్రవృత్తి యను ప్రశ్నయే లేదు. కాఁగా నొకకార్యము సాధారణముగఁ గాకి నొకగణమునకు బహుళము గా విధించినందర్భమున నట అప్రవృత్తి యుండనేరదు. చరిత్రానులకు మువ్వకలొపము బహుళము. వనాదులకు లేదు గాన అప్రవృత్తి యనుట యెట్లసం గతమో చిన్న ఇత్యాదుల నిగాగముమున కప్రవృత్తి యనుటయు నట్ల.

మూఁడు_దు (జ్) లోపము :

సమానాధికరణం బగునుత్తిరపదంబు పరం బగునపుడు మూఁడుశబ్దముడుశ్చర్యంబునకు లోపంబును మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వంబు

కాని ననసూత్రమున 'డువర్ణములు' కని బా.వి. చూపించి. డువర్ణ మన్న మూడు + జగము అనుచో డువర్ణముసూత్రమే లోపించి ముం డటిఖండ ముట్లే యుండవలె గదా యనగా మూర్జగములు-ద్విత్వ మునకు పూర్వము ఖండబిందు పుండ వన్నది (265) బా.వి. ఇట్లే ముక్కన్న - (258) అనుచో గూడ. ద్విత్వమునకు బూర్వము ఖండమే కాదు. పూర్ణబిందువును లేనిమూల వాస్తవమే. కాని వ్యాకరణముచే నెట్లుండనిశ్చయింపనరి పేర్పడునప్పుడు వారించుట కావ్యాకరణముం దెట్టిప్రకూణమునకు లేదని సూత్రము గుర్తించవలె. బిందుస్థితినిగూర్చి చెప్పినది 'సంస్కృతసహాచరంబు లయినతెలుగు శబ్దములయందుఁ బరుషసరిశములకు ముందే బిందువు గానంబడు చున్న' వనసూత్రము. దీని ననుసరించి బిందువుపై వర్ణము ద్విత్వమా యద్విత్వమా యనువివక్ష యనవసరము. పరుషసరిశములకు మాం దుండవచ్చును. మూర్జగము అనుచో సరిశమునకు మాం దున్నది. ఉండ దను తెట్లు? ఇం కెక్కడను ద్విత్వమునకు ముందు బిందువు లేదన్న నెటు నుంట కవకాశము లేదు. ఇటు గల్గినది. వారించ నాధారము లేదు. అటు ఇత - సూత్రము ననుసరించి పూర్ణబిందువు రాకపోవచ్చును గాని ఖండ ముండుట కెట్టియానరోధమీ ను లేదు. కాఁగా డువర్ణలోప మన్న ఖండము లోపింపఁజేయుట కవకాశము లేదు. డువర్ణ మన్నచో జీత్వమువలన డువర్ణము లోపించి మూర్జగము అని యగును డువర్ణంబునకు లోపం బనుపాతమే నమంజనము.

కాని బా.వి. డువర్ణక మనుటకు పేలు లే దన్నది. 'మూడు వర్ణము లోనిది డువర్ణమే కాని డువ్ కాదు ఖండబిందు వట్టిభా తికి నుం దీయను' అనియు 'మూడువర్ణములోనిది డువర్ణక మని ప్రమింపరాదు. అది డువర్ణమే.' (258) అనియు చెప్పినది. డువర్ణ

ర్ణకము గా దనుట యొప్పును. మూడులో డువర్ణము శబ్దావయవమే కాని ప్రత్యయము గాదు గావున డువర్ణకము గానేరదు. కాని ఖండ బిందుపూర్వక మైన యాడువర్ణమును డువర్ణ మనుటమాత్రము భ్రాంతి కానేరదు. డువర్ణ మన్నమాత్రమున బ్రథమైకవచన మగుప్రత్యయమే యని చెప్పవలసినయవసర మేమి? (అట్లు చెప్పవలె ననుకొన్న డువర్ణ మనెరా దనుటకు నాధార మేదియు లేదు. కుచ్ఛ, పచ్ఛ, ఇత్యాదుల నితిరస్థలములందును జకారము నిత్తుగా జేర్చేనే కద. జిత్యమునకుఁ బ్రయోజనము బిందుపూర్వక మగుట. అనఁగా నిట డువర్ణ మునఁగా బిందుపూర్వకడువర్ణము. దానికి లోప మనుటలో దోష మేమి? ఇట ఖండమే యున్నది గాన దానితోడిడువర్ణమే లోపించు. కాన డువర్ణకమునకు లోప మని చెప్పుపాఠమే సమంజసము.

మిశ్రద్విగువు-ఏకవచనము :

సూరి ద్విగువున కేకవచనంబు ప్రాయీకంబుగా నగు మిశ్రంబు నకుఁ గా దనఁగా బా.వి. మిశ్రద్విగు వేకవచనాంతము కా దని సూరి పేర్కొన్నను నల్లిక్కు ముల్లోకము వంటివి లేక పోలేదు. అందుచేతనే పితృవివేకకర్త 'అన్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తని సవరించుకొనెను. (266) అన్నది. ఇట్టిప్రయోగములకై వి.వి.ని కాక ప్రౌఢ.ను స్మరించిన బా గుండెడిది. (తె.వ్యా.వి. 878) అన్యత్రాపి క్వచిద్భవే త్తని దానికి మిశ్రద్విగువున కేకవచన మగుట గా నహోబలాదులు వ్యాఖ్యానింపలేదు. కూడుచీర ఇత్యాదిగా ద్వంద్వమున నేకవచనమును జెప్పునదిగా నెన్నిరి. అదియే యుక్తము. కాలుసేయి యనురీతిస్థలముల సంస్కృతానుసారముగనే యేకవచనము సిద్ధించుచుండ 'అన్యత్రాపి' యని యేకవచనము చెప్పుట కూరగాయేత్యాదుల కని యహోబలు నభిప్రాయ ములియ కాని తె.వ్యా.వి. చెప్పుచున్నట్లు 'కూడుచీర

నంటివే సాధువు' (రీతి లని కాదు. ఇంక నిట ద్వ్యగోరమిత్రతాయాం ప్రాయ ఏకత్వ మిష్యతే యన్న వి.వి. అంతటితో నాగక మిత్ర తాయాం బహుత్వం స్యా త్తని స్పష్టము చేసినది. అట్టి వి.వి. అన్య త్రాపి క్వచిచ్ఛవే త్తని యావెంటవే మిత్రేద్విగుప్తున కేకవచనము చెప్పె ననుట యుచితము గాను. అట్టిచో మిత్రతాయాం బహుత్వం వ్యా త్తని మఱి యొకసారి చెప్పట కేవలము న్యర్థ మునవలె. కావున వి.వి. మిత్రేద్విగుప్తున కేకవచనము చెప్పె ననుట యంగీకార్యము కాదు. ఏకవచనాంతద్విగుప్తున తె.వ్యా.వి. సమాచోరద్విగుప్తు లని (రీతి మొ॥) న్యనహరించుట విచార్యము. (చూ. త్రి.శే.)

తా మ ర పా కు :

ఆం.భా.చ. సన్నపాద్యుడు కొండమాంబిక తామరపాకు అనువానిని (అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు ననుచోటి బహుళి శబ్దముచే) సస్యకార్య మయినందులకు లక్ష్యములుగాఁ జెప్పింది. అది సరి గా దని తె.వ్యా.వి. చెప్పు యుచితము ప్రౌఢవ్యాకర్తః మ తాగమము లనెను. 'ఈపము మున్నగునవి యాగమము లను కొనుట భ్రాంతిమూల (428) మని తె.వ్యా.వి. పేర్కొన్నది (చూ. త్రి.శే.) తామరపాకునుగూర్చి తె.వ్యా.వి. 'తామరము అనుపద మొకప్పు డుండి యుండవచ్చును. లేదా తమలము నంటిపదసాదృశ్యమున నేర్పడి యుండును. ఇచట 'పు' ఆగమ మనటకన్న వే - వేఱ, వాడు-వాఁడవంటిరూపములవలె తామరప + ఆకు-తామరపాకు అని నేర్పడియుండు (428) సన్నది. తామరము అనుశబ్దము గల పనుటకు తె.వ్యా.వి. ఎట్టిమూఢారమును జూపలేదు. తామరము అనుశబ్దము సమర్థమున నేనోశమును జూపియుండలేదు పయిగా తామరకెంపు, తామరచూలి తామరతూపు మొదలైన సమాసములనుబట్టి తామర క్రొసముమే యని గుర్తించుట కవకాశము నేర్పడుచున్నది.

తామర మని యుండవచ్చు ననుటయు తములము శబ్ద సామ్యముచే తామరపా కని యేర్పడియుండవచ్చు ననుటయుఁ జారి త్రకమార్గములో నొప్పిన నొప్పవచ్చు. కాని శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయ మున నట్లు నిరూపించుటకు వీలు లేదు. మువర్ణమునకు సమాసమునఁ బుంపు లవును. పుంపుల కచ్చు పర మైన టుగాగమము సత్య మని సూరి తలఁచెను. టుగభావమును గలదు. ఇటఁ గూడఁ దములపా కను దానితో తములపు టాకు (రాధికా 1-79) అనియుఁ గలదు. కాని తామరపా కనుచోఁ దామరపు టా కని యున్నదా? ఇతిరసమాస ముల మువర్ణచిహ్నమే కానరాదు. ఏ మైనను దామర మనుశబ్ద ముండవలె గదా. కేవలము సామ్యమువలననే యేర్పడినను దానిని శబ్దశాస్త్రము ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసియే యున్నది. (కావున పుగాగమము చెప్పట యొప్పును.) ఇది వ్యా.సం.స. గూడ గుర్తించి యుండవచ్చు. అందువలననే వేఘ, పాఘ, వంటిరూపాలవలె తామరప + ఆకు తామరపా కని యేర్పడియుండు ననుచు పుగాగమ మనుటకన్న పవర్ణ మనుట యొప్పు నన్నది. కాని వేఘాకుతో తామరపాకునకు సాదృశ్యము లేదు. వేము - వేఘ, పాము, పాఘ, యనురీతిగా నైన దన్న నట మువర్ణమునకు పవర్ణ మైనది. తామరము అనుశబ్దమే లేనపుడు మువర్ణమునకుఁ బవర్ణము చెప్పట కవకాశము లేదు గదా. కాఁగాఁ బవర్ణము నాగమముగాఁ జెప్పవలె-తామరకుఁ బవర్ణ మాగ మము కాఁగా తామరప + ఆకు అని యుండ నత్వసంధి చేయవలె. తామరపయాకు అనురీతిరూపము లేదు గావున సత్వసంధిని జెప్ప నూత్రమండలిబహుళపదముచేఁ బ్రవృత్తి యసవలెను. ఇంతకంటఁ బగాగమముగాఁ గాక పుగాగమముగాఁ గాఁగించుటలోనే లాభువ మున్న వనుట స్పష్టమే కద. ఆగమము చేయక తప్పనపుడు పవర్ణమునే

యేల? పకారమునే చేయనవు గదా. మువర్ణమే యన్నను పుంపులుగాఁ గాక పవర్ణముగాఁ జెప్పట విశేషమే. అదియు నాకుశబ్దపరకత్వము నందే గదా. అట్టియెడలఁ దామరపా కనురీతిరూప మొక్కటి యుద్దిష్ట మైయుండఁగా బుగాగమ మనుటయే యెంతయు నుచితము గానఁ బ్రౌఢవిధాన ముచితమే. సూరి యితరవ్యాకరణముల నిట్ల చెప్పె.

సాదృశ్యమున కైనను వేఱ, పాఠ-యనువానిని జూపుట యుక్తముగా లేదు. మువర్ణ మున్నను 'ప'వర్ణము వచ్చుటకుఁ గనుమ్యాదులను జూపఁదగును. వేముప్రభృతులకు వచ్చునది పఙ్క్తము గదా. వేఱ, పాఠ-యని యటఁ బవర్ణమునకు ముందుబిందు వుండును. ఇటఁ దామరఁవాకు, తామరంపా కనురీతిని బిందు వుండదు గదా.

స ర స పు వ చ న ము :

దీనింగూర్చి బా.వి. సరసము + వచనము ఇట 'ము'సమాస మేర్పడునప్పటివిభక్తి కాదు. సంస్కృతశబ్దము తెనుఁగునఁ బ్రవేశించు నపుడు చేరినవిభక్తి. అందుచే దీనికి లోపము లేదు. 'పు' ఆదేశము కాఁగా సరసపువచనము (272) అన్నది. సమాస మేర్పడునప్పటి విభక్తి యన నేమో వివరింపవలసియున్నది. రామునియొక్క అన్న ప్పటివిభక్తికంటె (ఇదిసమాసమున లోపించుచునే యున్నది గదా) సరసము అన్నప్పటిభేద మేమి? మువిభక్తి లోపింపకుంటకు? ఏ మైనను సంస్కృతశబ్దము తెనుఁగులోఁ బ్రవేశించునపుడు చేరిన విభక్తి యగుటచేత లోపము తా దనుట యసంగతము. సరసపు వచన మనుచో మువర్ణకము లోపింపకపోవుటకు బా.వి. చూపిన కారణము సరి యైనది కాదు. మువర్ణకము విభక్తి యవుటచే (మువర్ణకమునకు విధించుకార్యము ముగోగమమునకు నగును గావున

నాగమ మైనదియు) సమాసవిభక్తి కనుసూత్రముచే లోపింప నలసియే యున్నది. లోపము రా దనుటకు ఏలు లేదు. చుట్టటిక మనుచో వృత్తిని విభక్తిలోప మన్నది (277) బా.వి. అది సంస్కృతసమము గాదు గాన లోపించినదా? సంస్కృతసమ మైన లోపింప దనుటకు నితర మైన లోపించు ననుటకు నాధారము చూడవలెనున్నది.

కర్మధారయంబునందు మువర్ణకమునకుం బుంపు లగు ననుచో మువర్ణకమునకుం బుంపులు విధించినసామర్థ్యము ననుసరించి 'ము' లోపింపక పుంపుల నందు నని గ్రహింపవలెను. 'మ' లోపించిన పుంపు విధానము వ్యర్థ మగును గదా. కావుననే కర్మధారయములో మువర్ణక మట్లే యుండదు. (అచ్చతెల్పు ఇత్యాదుల లోపము విశేష మగుట స్పష్టమే.)

ము క్క ం టి :

'మూడు + కన్నులు ముక్కన్నులు 'న్నులు'కు ఔపవిభక్తిక మగుటివర్ణము సమాసాంతకార్యముగా రాగా ముక్కంటి (198) ముక్కంటి' (269) అనుబా.వి.వివరణము సంగతము గాదు. 'న్నులు' అను మొత్తమునకు టివర్ణము వచ్చు ననుట ప్రమాదము. 'లు'వర్ణము చేరిన నది పదమె యగును. ముక్కన్ను అనుసమాసప్రాతిపదికమున 'న్ను'వర్ణమునకే సమాసాంతకార్యము కాఁగా ముక్కంటి అనుప్రాతిపదికపై ఆయావిభక్తులు చేరును.

'ముక్కంటి' అనుచోట టివర్ణ మాపవిభక్తిక మగున దనుటయు సరి కాదు. సూరి సమాసాంతకార్య మనెనే కాని ఔప విభక్తికమువ్రసక్తి తేలేదు. 'ఔపవిభక్తికవదనవిధయశ్చ' అని చింతా మణి చెప్పినది. కాని బా.వి. 'క్వచిదన్తిమవర్ణస్య సమాసాంతత్వ మిష్యతే' యనువి.వి.కారికను మూలముగాఁ జూపినది కాని చిం.

లక్షణము నీయలేదు వి.వి. కారికలోఁ గూడ ఔపవిభక్తికము ప్రసక్తి లేదు.

ఇట్టివర్ణ మాపవిభక్తికము గాదు గావున బా.వి. పదాద్యం బగు అనుఆచ్ఛి. 33. సూత్రముచే దీనికి ముందు పూర్ణబిందువగు ననుటయు నసంగతము. కాఁగా ముక్కన్న అనుసమాసమున 'న్ను' వర్ణమునకు 'ంటి' అన్నది సమాసాంతకార్యముగా వచ్చిన దని గుర్తింపవలయును.

పో (డి - బో (డి :

బహుప్రహిని స్త్రీవాచ్యం బగుచో నుపమానంబుమీఁది మేను నకు బోఁడియగు నని సూత్రము. సూరి బోఁడినే యాదేశించె నని పేర్కొన్న బా.వి. ఆప్రక్రియ నంగీకరించుటలోఁ గొన్నియవరోధములు ప్రస్తావించినది.

‘పోఁడికి పోణి యనురూపాంతరముతో నిట్టి సమాసములున్నట్లు సూ.ని. చూపినది. ఇట్టిది సూరిపద్ధతిని సాధ్యపడదు. (బా.వి. 270, తె.వ్యా.వి. 903) ఎందుకు సాధ్యపడదు! అడంగ్వాదులఁడాకు నికారం బనుచో సూరి పోఁడిశబ్దముమాత్రమే చూపెననియా? అది సయతగణము గాదు గదా. అలరుబోఁడిత్యాదుల నందుఁ జేర్చిన నాదేశము వచ్చుట కవరోధ మేమి? బోఁడి నందుఁ జేర్చకుంట యొకయాధారము కాదు. బోఁడి యపదము గాన సూరి దాని నటఁ జూపఁడు. ఒకవేళ ‘పోఁడి’నే యాదేశించినను అడంగ్వాదులలోఁ జూపినపోఁడినిబట్టి నాదేశ మగు నని భావించుట (తె.వ్యా.వి. 904) పొరపాటు. అదిష్ట మగుపోఁడి (యపదము) ప్రసిద్ధపోఁడిశబ్దము కంటె భిన్నము గదా. ఇంక నట నలరుబోఁడి యనురీతిసమాసములనే చూపవలె. చూపకున్నను గ్రహించుట కవకాశము కలిమి స్పష్టము.

ఉత్తరపదమున కిట్లు ఆదేశము చేయుట. సంస్కృతవ్యాకరణములందు లేకుంట (278) యొక్కయవరోధము గాదు. తెలుఁగున జరుగుకార్యముల కెల్ల సంస్కృతమునఁ బోలిక యుండవలయు నని నియమ మేమి? నుఁగుగాగమాదిసంధికార్యములు సంస్కృతమున లేవని తెలుఁగున నుండరా దనఁదగునా? సంస్కృతమున నేయేవానికిఁ గర్మధారయాదినమాసము లేర్పడుచున్నచో తెలుఁగున నట్టివాని కెల్లఁ జెల్లుచున్నదా? ‘ప్రక్రియార్థము ఏశబ్దము నైనను దేని కైనను వ్యాకర్త విధింపఁగలఁ’ డని బా.వి. (270) పేర్కొనుట యుచితముగా నున్నది.

బోడితోనే సమన్వయించుచు (ఇంతకుముందు బా.వి. కాదేశమునే ప్రస్తావించినది కాన కాదేశమునకె యైనఁ బోడితో సమన్వయించుట యసవసర మని స్పష్టము.) “నుగాగమము నంతట విధించి కొన్నచో బిందుసమన్వ తీఱును” (270) అన్నది బా.వి. కాని యపుడే బిందుసమన్వ క్రొత్తగా లేర్పడు నని గ్రహింపవలసి యున్నది. ననంబోడి విరింబోడి యనురీతి నుదంతేతరములపైఁ బూర్ణ బిందు వున్నదా? (తె.వ్యా.వి. 902) అల్లరుంబోడి యిత్యాదిగా నుదంతములపయిమాత్రమే బిందువు ప్రసిద్ధముగా నుంట యిట గమ నార్హము. పూర్ణబిందువు లేనపుడు ననంబోడి యనురీతిగా ఖండ బిందు వుండి తీటవలయు ననుటకు నాధారము లే దనవచ్చును. ఖండబిందువు లేమి యొకసమన్వయే కాదు. ఎల్లెడల నుగాగమమును జెప్పచో ‘ననంబోడి’ యనుదానితో ననంబోడి యనురీతివానిని సాధారణముగాఁ గల్పించుట యట్టిబిందువు ప్రయోగములం గానరాకుంట సమన్వ కాదా? (తీయంబోడి చూ. త్రి. శ్లో.)

‘బహువ్రీహిసమాసములు తెలుఁగునం దల్పము లని పేర్కొన్నతానే సాకుమార్యమున కెన్నియుపమాసములు భాషలోఁ

గలవో యన్నింటితో తామరతంపరగా బహుప్రీహిసమాసములు కావించుట కవకాశ మేర్పటచుట స్వభావవిరుద్ధ మనిపించు' (270) నని యిం కొకవైరుధ్యము చూపినది బా.వి. అనగాఁ బోడిలో సమాసము చేసినను నది బహుప్రీహియే కా దని యభిప్రాయము. బహుశః ఈఅభిప్రాయముతోనే కా.చూ. పువ్వుబోడి తెలిరుబోడి బహుప్రీహిసమాసము లనుటను (9-152) సబబు కా దని బా.వి. (258) తలచియుండవలె. (మచ్చెకంటియు బహుప్రీహియే. ప్రాయిక మనుట నిటఁ గ్లిబసమము గ్రహింపఁదగు.) కాఁగా నలరుబోడి యన్నది యుపమానపూర్వపదకర్మధారయ మన్నమాట ప్రాథ వ్యాకర్తయొక్క యీయభిప్రాయమును ప్రాథవ్యాకరణఘంటా పథము సముచితముగాఁ దిరస్కరించినది. తె.వ్యా.వి. కూడ పోడిని గ్రహించి సంప్రదాయానుసారము పూవువంటి యొప్పుకల దని యర్థము చెప్పకొనవగు (903) నన్నది.

ఒకానొకం డన్నాడు కాబట్టి బహుప్రీహు లత్యల్పములే కాని తామరతంపరగా నుండరా దన్నది తె.వ్యా.వి. (904) తామర తంపరగా నుంట విశేషమే. ఒకానొకఁ డన్నాడు కాబట్టి యెన్ని నటి కుంట స్వభావానుగుణ మగును? వ్రజాలు ఇత్యాదిరూపసాధ సములో 'ఒకానొకచో' నన్నాడు. కాఁగా ఒకానొకశబ్దము ఈ సమాసములు బహుప్రీహు లగుటకు బాధకము గాఁజాల దని గుర్తింపఁదగును.

కాఁగా నీబహుప్రీహిసమాసముల మేనునకు బోడి నాదే శించుట యిట్లు తిరస్కరింపఁదగదు.

తద్ధితపరిచ్ఛేదము

తద్ధితములు :

సుబుతములకు భావాద్యర్థములందు విహిత మైనప్రత్యయము తద్ధితప్రత్యయ మని స్పష్టము చేసిన బా.వి. 'ఇట్టిప్రత్యయము లేయే ప్రాతిపదికముల కేయేయర్థములందు చేరునో నిరూపించుపరిచ్ఛేద మిది' (275) యనుట యొప్పుదు. నామనః కవర్ణక స్వస్య త్తనురీతిగా స్వాద్యర్థమునందుఁ జెప్పఁబడినవి మాత్రమే ప్రాతిపదికఽపయిఁ జేరును గాని యితరము లట్లు కాదు. మతకము-మతకరి, రాముని (యొక్క) తనము మోకాలి (యొక్క) బంటి మొదలగునవి.

విభాష :

ఇట విశేషం బుత్సర్గంబునకు విభాషను బాధకం బగు ననుసూత్రమండలివిభాష శబ్దమునకు వ్యవస్థ చేసికొనవలె నన్నది బా.వి. దానియవసరమును నిరూపించుచు 'చుట్టతనము పేరుతనము, అగ్గలతనము ఒమ్ముతనము మొదలగురూపములు వినరా' (279) వనుట విచార్యము. అగ్గలతన మని యుండదు. కాని యంతమాత్రమున దానికిఁ దనప్రత్యయము తా దని చెప్పరాదు. సూరియే పిదప అగ్గలపుడన మని యుదాహరించెను. అది బా.వి. పట్టించుకొన్నట్లు లేదు. తనవర్ణకపరకత్వమున సంధి శిర్ సూ.చే జ్ఞాపితము అవు నని తోచుచున్నది. అందుకే చుట్టపుడన మనుచోఁ బుంపు లవును. అగ్గలంపుడన మని సూరి చూపినతీరునదే చుట్టపుడన మన్నదియు. ఏ మైన నగ్గలతనము, చుట్టతన మని మాత్ర ముండదు. కాని తనప్రత్యయము మాత్ర మగును.

అది యట్లుండఁగా సూరి యిట 'జీకాదులు రానిపక్ష మందుఁ దనప్రత్యయం బన్నింటి కగు'నని యన్నింటిని బేర్కొనుట గమనార్హము. పేరు ఇత్యాదులకు తనప్రత్యయము రా దని సూరి భావించినయెడల నన్నింటి కనుట పొసఁగు తెట్లు? కొన్నింటి కనక పోగా నన్నింటి కనుటచేఁ దనప్రత్యయము భావార్థమునం దన్నిశబ్దము లకు నవుటయే సూరిమతముగా గ్రహింపవలసియున్నట్లు స్పష్టము. అవసరమునుబట్టి యితరస్థలములందుఁ గావలసినపిభాష కాయర్థము వ్యవస్థచేసికొనవచ్చును.

మ గ ఁ టి మ్యా దు య :

ఇటఁ బ్రత్యయములను నిరూపించుచు బా.వి. (కోడంబ్రము) అంబ్రము, అంబ్రకము (కోడంబ్రకము) ఇకము (కోమలికము) కారము (చెలికారము) అనురీతిగా మువర్ణముతోఁ జూపినది. (444) కాని యీము ప్రథమైకవచనము. తన, జీక అనురీతిగనె (అ)ంబ్ర - (అ)ంబ్రక, ఇక అనురీతిగాఁ జూపఁదగును. అచ్చికము లివ్వనికేఁ గ్లిబసమత్వముచే మువర్ణకము రాఁగలగు గదా.

గు బ్బై తా దు య :

యువతివిటీరజన్వలలు గు బ్బై త మిండత ముట్టులలు నాబడుదు రని సూరి నిపతింపఁగా తె.వ్యా.వి. 'గుబ్బ + ఎత ముట్టు + త, మిండ + త అనురీతివిభాగ ముండఁగా చి.సూ. ఈసూత్రమును నిపతించు 'టేలకో తెలియ' (857) దన్నది. తవర్ణ కము స్త్రీర్థమునం దైనను సంతకు మందు కులవాచకమునకు విహితము. కులవాచకములు గాకున్నను నీశబ్దములపై తవర్ణ మగుట విశేషము. ఇందు కయినను వీనిని వేరుగా సూత్రింపక తప్పదు గదా.

వీనిని గులవాచకములకు భిన్నములుగా తె.వ్యా.వి. కూడఁ జూపినది. (439)

మిండ (ప్రాయము) కలది మిండత (284) అని బా.వి. అర్థము చేసినది. మిండలు (విటులు) గలది మిండత అని విటీశబ్దానుసారముగా గ్రహింపదగును. ప్రాయము గలవా రెల్లరు మిండతలు గారు గదా.

ఆ డి - ఆ :

వగాదులకు బహువచనాంతములకు మత్స్వర్థమునందు స్త్రీత్వమున నాడియుం బుం స్త్వమున నావర్ణకమును 22,23 సూత్రములచేచూరి ప్రత్యేకముగా విధించెను. వీనిని గలిపి యొకేసూత్రముగా 'వగాదులకు బహువచనాంతములకు స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపుడు మత్స్వర్థమునం బాయాడి వర్ణకంబు లగు, లేక ఆడివర్ణకము లగు' (ఆ + ఆడి) నని చెప్పదగు నన్నది బా.వి. (285) స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపు డనుటకంటె 'స్త్రీత్వపుం స్త్వముల' ననెవచ్చు. ఏమైనను రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పటలోఁ దప్ప లేదు గాని యొకే సూత్రముగాఁ జెప్పిన లాఘవము గల్గుమాట నిజమే. కాకత్తియ నర్ణకంబులు పుం స్త్వస్త్రీత్వముల నని సూరి చెప్పియే యుండగదా.

కాని కలిపి చెప్పదలచిన నెట్లు చెప్పనలెను? ఆ-ఆడి అనువానికి స్థితిసమాసము చేసిన 'నాడి' యని యగును. ఆడివర్ణకము లగు ననుచో నిట్లుం బుం స్త్వమున నగు నని యేది? స్త్రీత్వమున నేదో ఇందలిరెండుప్రత్యయము లేవి యనునంశమున నందిగతి తప్పదు. సూత్రలక్షణములలో ననందిగతి యొకటి.

(40)

అయిన మగాదిసూత్రవివరణములో 'ఈకాప్రత్యయాంతము' లనుచో 'ఆ'ను అట్లు గూర్చలేదా యనవచ్చును. (అది సూత్రము గాక వివరణమే యైనను) కూర్చలే దని సమాధానింప నడ్డ మేమి? మగాది యాకృతిగణ మగుటంజేసి సూరి వానిలోఁ జేర్చిచూపకున్నను ఆప్రత్యయాంతంబు మగాదిగణంబు (కాప్రత్యయాంతంబునకు-మగాది గణగణనంబునం జేసి - యనుదానికి ఆప్రత్యయాంతంబు మగాదిగణం బనుదానికి నీవదేభేదము స్ఫురించు. అదే కాప్రత్యయము గణింపఁ బడినట్లు నాప్రత్యయము గణింపఁదగినట్లు - ఇది ప్రబలమైనయరిశము గాకపోవచ్చును ఇట్టిసూర్తి మాత్రము గల దనవచ్చు.) అనుటంజేసి మగాదులలోఁ జేర్చుకొనఁదగునే కద. (తె.వ్యా.వి. 858) కావున సూరియే యట నస్పష్టముగా గణించె ననుట యంగీకరింపఁదగినదిగాఁ దోచుట లేదు. ఏ మైన సూత్రమున 'నాడి' వర్ణకంబు లగు నని చెప్పఁదగు ననుట యుక్తము గాదు.

స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపు డాయాడివర్ణకంబు లగు ననుటయు సక్రమముగా లేదు. అట్లు చెప్పిన యథాక్రమముగా స్త్రీవాచక మగుచో (స్త్రీత్వమున) ఆవర్ణక మయి పుం స్త్వమున నాడివర్ణక మగును. ఇంక ఆవర్ణకమును మగాదులలోఁ జేర్చ నేల? మగాదులు మహత్తులు గదా. స్త్రీత్వమునం దాప్రత్యయ మన్న నది మహత్తు గాదు. కయిరాదులలోఁ జేర్చవలె. అపుడు ఆమె వగలాడు, వాడు వగలాడి యనురీతి నుండు నన్నమాట. ఇది యసంగత మనుట స్పష్టము. స్త్రీపురుషవాచకంబు లగునపు డనుచో నాడియావర్ణకము లగు ననుట యొప్పును.

ఏ మయినను స్త్రీత్వపుం స్త్వంబుల నాడ్యావర్ణకంబు లగు ననురీతిగఁ గాని నిం కొకతీరుగఁ గాని రెంటిని గలిపి విధించుట కవకాశ

మున దనవచ్చును. పేట చేసి చెప్పట స్పష్టతకే యనవలసి యుండును. వే తే దేని బ్రయోజనము గల దేమో యిప్పటికి స్పష్ట మగుట లేదు.

ఎ ఁ డు :

మానార్థంబున కేకత్వంబున డెఁడువర్ణకం బగు నని సూరి చెప్పఁగా బా.వి. 'మానాదులు' (441) అని వివరించినది. మానార్థము కంటె నితరము లగునర్థములు గాక మాన మొదలగుశబ్దముల కని యభిప్రాయ మైయుండు. సూత్రమందలిమానశబ్ద మిట్టిది గాదు. బా.వి. పరిమాణార్థమం దని (288) మొదట వివరించియే యున్నది.

క్రియాపరిచ్ఛేదము

త త్థ ర్మా దు లు :

‘ఆం. చిం. తద్ధర్మార్థక మనగా సూరి దానిని తద్ధర్మాదు లనెను’ అను బా.వి. (292) వివరణము సరి గాదు. ఆం. చిం. తద్ధర్మార్థమునుమాత్రమే నిరూపింపగా సూరి తచ్ఛీలాద్యర్థములను గూర్చి తద్ధర్మాదు లని ఆయత్థమున నొకలకారమును విధించెను. చిం. ఏది తద్ధర్మ మని ఎంచినదో అది సూరి మతమునను తద్ధర్మము మాత్రమే. తద్ధర్మార్థమున చిం. సాధించినరూపములు తద్ధర్మార్థకములు మాత్రమే కాక తచ్ఛీలాద్యర్థకములు సగుట సూరి విశేషముగా నిరూపించెను.

తద్ధర్మ మన్నఁ జాలు ననియుఁ దద్ధర్మాదు లనఁ నక్కర లే దనియు బా.వి.అభిప్రాయము. ‘భిన్న మగుప్రత్యయము లున్న భిన్నార్థములను కల్పింపవచ్చును. అన్నింటియందును ‘ను’ అనియే కదా ధాతువు చివర చేరుట. (300) మొత్తముమీఁద తద్ధర్మాద్యర్థక మనుట గౌరవముగా కనుపట్టు (301) నన్నది. ఇదే యభిప్రాయము తె.వ్యా.వి. (718) కూడఁ బేర్కొనుచున్నది. ఇది సమంజసము కాదు. ‘వ్యాకరణము శబ్దము ప్రధాన మైనది. అర్థము కాదు. (300) అన్నది బా.వి. అర్థము ప్రధానము గాకపోవచ్చును గాని యర్థముతో వ్యాకరణమున కసలే సంబంధము లే దనరాదు గదా. అన్న అను రూపము సాధింప నది స్త్రీసమ మన్న జాలు. దాని కేయేయర్థము లున్నవో వ్యాకరణము నిరూపింపఁ బని లేదు. కాని సోదరుఁ డను ర్థమున నన్న శబ్దము స్త్రీసమ మన్న నితరార్థములం దే మగు నన్న సందేహము గల్గుట సహజమే కద. అట్లే ‘వండును’ అనురూపము

తద్రూపవ్యర్థములందు సమాన మైయున్నది. (ఆయావ్యర్థము లన్నింట 'నన్న' స్త్రీసమ మైనట్లు) కాని యారూపమును సాధించుచో, తద్రూపము నొక్కటి ప్రస్తావించుచో (సోవరుఁ డనునర్థమున నన్న స్త్రీసమ మన్నచో) నితరార్థములు దానికి వారితము లగుటలేదా? తద్రూపమును పైతిము ప్రస్తావించక 'వండును' అనురీతిరూపము సాధించుచో, తద్రూపముతోవా టితరార్థములు గ్రహింపవచ్చుఁ గాని మొకటి ప్రస్తావించ నితరముల కనకాశము వారిత మగును. ఏయర్థ మును ప్రస్తావించక 'అన్న' అనుదానికి స్త్రీసమత్వమును జెప్పినట్లుగా 'వండును' అనురూపము సాధింప సవకాశ మున్నదా?

అంతియ కాక ప్రయోజనాపేక్షితో వ్యాకరణ మర్థమును ప్రస్తావించుట యనర్థములను వారించుచు నవసరమై యైయున్నది. స్వర్గివాచి దేవసురశబ్ద బు లిత్యాదిస్థలము లట్టివి. కాఁగా నర్థముతో వ్యాకరణమునకు సంబంధము కలిమి స్పష్టమే. అర్థ మప్రధాన మని యుపేక్షించి తచ్చీలాదుల నెఱుఁ బ్రస్తావించకున్నఁ బై యిబ్బంది తప్పదు.

ఇఁకఁ తద్రూపవ్యర్థములం దన్నింటఁ బ్రత్యయము సమాన ముగా నున్నది కావున నిన్నియర్థము లెక్కిర లే దన్నది. తచ్చీలా దర్థములందును తద్రూపమునందునలె రూపము సమానముగా నుండుటచేతనే తద్రూపదు లనుటయు నిన్నియర్థముల నొకేలకారమును విధించుటయు నొప్పినది. రూపభేద మున్న నిది గుదురునా? ఆకీ శ్వాపసంపార్థనవిధులందు లూట్టగు నన్నాడు సూరి. ఒకేలకారము విధించునపు డిన్నియర్థము లేల? ఆకీరర్థమున లూట్టగు నన్నఁ జాలదా? శాపాదులసంగ తే మన్న నర్థముతో వ్యాకరణమునకు సంబంధము లే దనియో యప్రధాన మనియో చెప్పవచ్చు. రూప వైవిధ్య మున్న భిన్నలకారముల విధించుకోవలె. అట శాపాదుల

గ్రహణ మె ట్లుచితమొ యిటఁ దచ్చీలాదులసంగ్రహణము నట్టిద. తచ్చీలాదులను బేర్కొనుట కేవలము గౌరవమే కాని ప్రయోజన వంతము గా దని నిర్ణయింపఁ దలఁచుచోఁ బ్రత్యయము సమానముగా నున్న దన్న దెంతమాత్రమును గౌరణమును గానేరదు. అది తద్ధర్మాదు లని కూర్చి యొకేలకారమును జెప్పటలోనియాచిత్యమును దెల్పుచు సూరీప్రణాళికయందలివై శిష్ట్యమును స్పష్టము చేయుట కుపయోగించును.

ఆదిశబ్దగ్రహణము వ్యర్థ మని నిర్ణయింపఁ దలఁచినచో నాది శబ్దముచే నేయేయర్థములు గ్రహింపఁబడునో (సూరీప్రస్తావించిన వై సను) తద్ధర్మశబ్దముచేతనే సంగ్రహింపఁబడు నని నిరూపింపవలె. నీకు శుభం బగు నని యున్నది. ఇందలి 'యగును' ఆశీర్వాద మనె నూరి. తద్ధర్మార్థమె యాశీర్వాద మని కాని లేదా యిటఁ దద్ధర్మార్థమే కలదు గాన నాశీర్వాదమును వేరొ చెప్ప సక్కట లే దనుకీర్తిగాఁ దచ్చీలాద్యర్థము లెల్ల దద్ధర్మముచేతనే సంగ్రహింపఁగల్గిన నాదిశబ్దము గౌరవమే కాని ప్రయోజనము లేని దని నిశ్చయింపవచ్చును. కాని బా.వి. కాని (300) తె.వ్యా.వి. కాని తచ్చీలాద్యర్థములు తద్ధర్మార్థముననే యంతర్భవించు నని చెప్పట గానరాదు. అది యచి తము. అర్థ మప్రధాన మనువ్రాత ననుసరించి తచ్చీలాద్యర్థములు తద్ధర్మముకంటె భిన్నములే యని బా.వి. కూడ సముచితముగనే తిలించినట్లు గుర్తింపవచ్చును. అట్టియెడల నాదిశబ్ద మనవసర మనుట యసంగతము.

అయిన బా.వి. ఆపిదప 'నర్తమానార్థము ఇప్పుడు అను శబ్దమువలన తెలియుచున్నది. (మేన నిప్పుడుం బులకలు వొడమెడును) భావి. తేవు అనుస్వతంత్రపదమువలనఁ దెలియు (వాడు తేవు

వచ్చును.) అన్నది. (801) అనగా నిటఁ గ్రియ వర్తమానాద్యర్థక మగుట లేదా? ఇప్పు డనుదానిచే వ్యాపారము వర్తమానార్థమునం దున్న దని గ్రహింతము. అపుడు ధాతువుపై వర్తమానార్థమున నేలకారము రావలెను? వర్తమానంబున ల ట్టగు ససఁగాఁ దధర్థంబున (ఆదిపద మనవసర మన్నది గదా బా.వి.) లా ట్టగు ననుదానిచే లా ట్టెట్లు వచ్చినది. ఇపు డనుపద మున్నది గదా వర్తమానార్థము తెలియుటకు నింక లట్టే కా నక్కర లే దేలకార మైన నిబ్బంది లే దందురా? అయినయెడల లాట్టే యేల రావలె! లిట్లు రాఁగూడదా? మ టొకటి రారాదా?

ఇట్లే తేఱు వచ్చును అనుచో తేఱు అనుదాని ననుసరించి భవిష్యదర్థము దెలియుచుండఁగాఁ గ్రియాపదము భవిష్యదర్థమునం దుండవలె గాన లృట్టు రాక లా ట్టేల వచ్చినది? అనఁగా లాట్టు వర్తమానార్థమునను, భవిష్యదర్థమునను వచ్చుచున్న దన్నమాట. వచ్చు నని సూరి చెప్పె నది తప్ప! వాడు తేఱు రాఁగలఁ డన వచ్చునే గద. ఇపుడు తేఱు అన్నవి లేక వాడు వచ్చు నని పైయర్థములఁ బ్రయోగింపఁగూడదా?

తె.వ్యా.వి. కొంత చర్చించినపిమ్మట నిట్లు నిర్ణయము చేసినది. 'స్వతంత్రపదములచే కాలము బోధింపబడుచున్నపుడు క్రియాపద మేకాలమునకుఁ జెందనితధర్థమునం దుండును.' (724) దీనినిబట్టి వాడు తేఱు వచ్చు ననుచో తేఱే పనుస్వతంత్రపదము కాలబోధక మై యున్నది కావునఁ గ్రియాపదము తధర్థమునందే యుండు నన్నమాట. ఇట్లని యొకలక్షణము చేసిన లాక్షణికులు గానరారు. వ్యాఖ్యానతో విశేషప్రతిపత్తి యనవలెను. పైనిర్ణయముంబట్టి వాడు తేఱు రాఁగలఁ డన్న నది దుష్టమే యగును. ఇపుడు

పొడమెడు ననుచో నిపుడు పొడముచున్న వన్నఁ దన్నే. ఇట నిం
కొకరీతిదౌష్ట్యమును గుర్తింపవచ్చును. స్వతంత్రతపదముచే గాలము
బోధింపబడనిచో దధర్మాధిక ముండవచ్చునా? రా దని యభిప్రాయ
మగుచున్నది. సూరి స్పష్టతకై యిపుడు తేలవన్నవి చూపగా
తె.వ్యా.వి. పై నట్లు నిర్ణయించినది. వాడు నచ్చు నని భావ్యర్థ
మునఁ బ్రయోగింపరా దన్నమాట. ఇట్లు కాలబోధకము లగు
స్వతంత్రతపదములు లేకయె లాఘవాపము నర్తమానాద్యర్థక మగుటకు
నష్టలవా రనేకప్రయోగము లిచ్చిరి. (వ్యా. సం.న. 1370 మొ॥)

ఇం తేల? ఇట్టిస్థితి తె.వ్యా.వి.లోక కందు 'నచ్చిం.
బుల కొకానొకచో భూతమున లాట్లు గానంబడినదొడ' ననుటలో నిట్టి
చిక్కు గానరాదు. వాఁ డిట్లునును అనగా అనియో ననియో యర్థము
(724) ఎట్లు వచ్చిన వీయర్థము. కాలబోధక మగుస్వతంత్రతపద మిం
దేది? అనగా దధర్మమున (అచూ?) మాత్రమె లాట్లు చెప్పియు
లాట్లు భూతమునఁ గల దన్నాడు గనుక నన్నదా? అట్లే పైరీతి
నర్తమానాద్యర్థములందు గుర్తింపవలె నన్ని నొక్కొక్కదాని కిట్లు
వృత్తి వ్రాసినఁ జిక్కు రాకుండును గాఁబోలును. అనును అను
దానికి అనియో నని యర్థము చేయవో నది భూతార్థక మైనట్లే
గదా. అట్లే పొడమెడును-పొడముచున్నవి, నచ్చును-రాగిఁ డను
రీతిఁ దత్తదధర్మములు స్పష్టమె. కావునఁ దత్తర్థములందు నిట్టిరూప
ములు సాధించుటకై యీ యర్థములందును లాట్లును విధించుటయు
సందుకయి తదర్థాదు లని యాచిపము చేర్చుటయిఁ బొసఁగుచునే
యున్నవి. ఇంకను వాడు నచ్చు నని భవిష్యత్కమున నుంట మొ॥
జిచితమే యనియు స్పష్టము.

కాలబోధక మగుస్వతంత్రతపద మున్నఁ దధర్మక్రియయే
ముండు ననుట కేని లక్షణము చేయకతప్పదు గదా. అట్లు సూత్రం

చింత గాలబోధక మగుస్వతంత్రపదము లే కున్న లాద్రూపము ప్రయోగము వారింపబడదు లేదా? వాడు ఇబ్బడు వచ్చుచున్నాడు, తేవు రాగలఁ డనురీతిగాఁ గాలబోధక మగుస్వతంత్ర పదమునఁ దత్తెల్లకారాంతప్రయోగము వారింపబడదా? కావున సీతె.వ్యా.వి.వివరణము సముచితము గానేర దని గుర్తింపఁదగును.

అయిన తె.వ్యా.వి. 'అయినచో తద్ధర్మార్థక్రియ నర్త మానభవిష్యత్కము (లు?) అను టెట్లు పొసఁగు'నని శఙ్కించి 'తై)కాలిక మగుతద్ధర్మక్రియయే యిం దుపయుక్తము. దాని నితర వాచకములు పరిమిత మొనర్చుచున్న (724) దన్నది. తద్ధర్మక్రియ తై)కాలిక మయినపు డితరములు దాని నెట్లు పరిమితము చేయుఁ గలవు? ఒకవేళ నట్లు చేయుచో నట నాతద్ధర్మా(ద్య)ర్థక్రియ తై)కాలికము కాక యేదో యొకకాలమునే బోధించు నన్నమాట. అఁగా లాద్రూప మొక్కొక్కచో నొక్కొక (కాలమును) యర్థ మును బోధించుట గల దనుట స్పష్టమే కద. (అందుకే యాయర్థ ములందును లాట్లు విధింపబడినది.) పైఁగా నింతకు ముందు చెప్పినట్లు కాలబోధకస్వతంత్రపద మున్నపుడే యిట్లు పరిమితము చేయుట యనుపద్ధతి చెల్లును. అది లేకున్న నెట్లు? లేకున్నఁ దద్ధర్మా(ద్య)ర్థక్రియ యుండుటకే తె.వ్యా.వి. (బా.వి.) ననుసరించి వీలు లేక పోయినది. కాని యిట్టిప్రయోగము లున్నవి గదా. అట సందర్భము నాశ్రయించి 'పరిమితము చేసికొనవలెఁ గాఁబోలును. ఇట్టికల్పనము (ఉన్నను) కంటఁ దత్తద్ధర్మములను నారూపములు నాధించుట శాస్త్రీయము గదా.

భూతభవిష్యద్వర్తమానములనే తె.వ్యా.వి. ప్రశ్నా పించినది. 'శుభం బగును' అనుచో నాశీర్వక్ష్మెట్లు? శుభం బను

వది నియమించునా? ఇట్లు ప్రకరణమో మఱి యేదియో యాశ్రయింప నీశాస్త్రము ప్రయోజన మెంతవఱకు పరిశీలించి నిర్ణయింపవలె 'కృచిద్ధర్మక్రియామాత్ర మార్యై రత్ర ప్రయుజ్యతే' - యని వి.వి. తద్ధర్మార్థక క్రియ యాశీర్థక మగుటను విశేషముగాఁ జెప్పెను.

తద్ధర్మార్థకములలో (తద్ధర్మాద్యర్థకములలో నని యభిప్రాయము.) సంప్రశ్నమును జేర్చుటలోనియుద్దేశము దురవగాహము. ఉందును + ఆ ఇత్యాదులలో ఆవర్ణకమే సంప్రశ్నార్థకము. ఇది యేకాలవాచి యైన క్రియాపదముపైఁ గూడఁ జేరవచ్చును. అట్లే తద్ధర్మార్థకముపైఁ జేరినది. (724) అట్లే తద్ధర్మార్థకముపైఁ జేరినదనుటలో నది కాలవాచిక్రియాపదము గాకున్నను జేరిన దని యభిప్రాయము గావచ్చు. ఉందునా పోదునా? అనుచోట 'ఆ' వర్ణక మనుట విశేషము. అర్థవిశేషమునం దనుప్రయుక్తము లగునదాదులను వర్ణకములుగాఁ జెప్పట గానరాదు. వాని సవ్యయము లని యేని జెప్పఁదగును గాని ప్రత్యయము లనుటకు మాత్ర మాధారము లేదు.

సంప్రశ్నము నేల చేర్చే సన్న దనుమానము చేర్చకుండుఁ గాక. ఉందునా (పోదునా) యనుచో ఉందును అనుక్రియాపదము తద్ధర్మాదులలో దేనఁ జేరును కుండలు వాసును అనుచోటవలెఁ దద్ధర్మ మనఁదగునా? 'పాదమెడు' సనుచోటవలె వర్తమానార్థక మనఁదగునా? వేటొకటి యైన నెట్లు? అటఁ గ్రియాపదము తద్ధర్మాదులలో నేయర్థమునకుఁ జెందునో నిరూపించి యట్టిదానిపై 'నా' (సంప్రశ్నమున) చేరుట విశేషము గాదు గాన సంప్రశ్నము నిందుఁ జేర్పరా దని స్పష్టము చేయఁదగును. ఉండెనా? పోయెనా, రాగలనా పోగలనా అనువానితో సామ్యముగల దేమో పరిశీలించి నిరూపింపవలసినది.

డు ఇం :

దివీతరంబగు డుఱ్ఱ పరం బగునవుడు అని బా.వి. సూరి సూత్రమును చూపుట ప్రమాదము. డుఱ్ఱ అన్నది ప్రాతిపదిక మాత్రమే. డుఱ్ఱ, డుఱ్ఱను, డుఱ్ఱనకు (కెల్లి) ఇచ్చారనిగా బా.వి. అట నట న్యవహరించినది. వ్యాఖ్యయం డ ట్లుండగా సూరి సూత్ర ముననే అట్లు చూచుట సరి కాదు. ఉగాగమద్విత్య (సూలోకములతో) డుఱ్ఱ అని చూపవలెను.

భూ త ము - ఇ క్కు :

భూతంబునం దిగ్గాగమం బగు ననుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'కేవలభూతార్థకథాతువులకే కాక వృత్తం బగుభావలక్షణ మందు, చేదాద్యర్థముందు ఇగ్గాగమము ధాతువున కగు నని' (297) పేర్కొన్నది బా.వి. అనగా నిట 'సూరిలక్షణ' మసమగ్ర మని యభిప్రాయము గాబోలును. కేవలభూతార్థకథాతువులకే కాక యను టచే వృత్తం బగుభావలక్షణము, చేదర్థము మొ॥ వానిలో భూతార్థము లే దనుభావము వ్యక్త మగుచున్నది. కాని కురిసిసన్, (రమ్మ) అనిసన్ అనురీతిస్థలములందు భూతార్థ ముండనే యున్నది. (బా.వి. 314) సూత్రమున లిట్పరకస్థలములందే యాగమ మని భావింప వీలులేదు. లిట్పరకత్వమున ననక భూతంబున. దని సామాన్యముగఁ జెప్పట నీయిగ్గాగమము (భూతార్థమునందు) పయిస్థలముల నగు టయీలక్షణము చేతనే సిద్ధ మగుచున్నది. ఇట్లే క్తనదర్థమున వండినవాఁ డిత్తాది స్థలములందును. భూతంబునం దని సామాన్యముగఁ జెప్పటచేఁ బ్రథమ పురుషైకవచనమందు నిక్కు చేసినవిధపనే వండి + ఎను-వండెను అను రీతి నాధించుకొనవలసియుండును. 'ఎను ఆదేశము కాఁగా వండెను అని ప్రథమైకవచనరూపము సిద్ధించగా బహువచనమునందు ధాతువున

కిగాగమము చేరు' (-97,298) ననె| బా.వి. ప్రథ మైకవచనము• దిగా
గమము రా దనుటకు లక్షణమున నెట్టియాధారమును లేదు. తె.వ్యా.
వి. 'అన్ని పురుషులయందు భూతార్థక మగు ఇప్రత్యయము చేరుచుం
డఁగా ప్రథమపురుషైకవచనములోఁ జేరకుండుటకు హేతు వనూహ్య
మన్నది. (730) చేరు ననియే గ్రహింపవలెను. క్వాభాతయోః క్రియా
న్యస్యే త్తని చిం. చెప్పినది. భూతంబునం దిగాగమం బగు నని సూరి.
తె.వ్యా.వి. ఇప్రత్యయ మనుట చారిత్రకదృక్పథముతో నేమో.
అన్ని పురుషులయం దనుచో నన్ని వచనములందు నని యభిప్రాయము.
ప్రథమైకవచనమందు రా దన్నను బ్రథమపురుషయందే బహువచన
మున నవుట యెట్లును దప్పదు గదా. వి.వి.లక్షణము కొంత విశిష్టము.
ఇత్ న్యాదృభృతబహుత్వే దేశ్యే తూభయతో భవే త్తన్నది వి.ః.
బా.వి. అయి + ఎను (367) అనుచో భూతప్రథమైకవచనమునందును
నిక్కు చేసినది. అది యుచితము. ఎ ల్లెడల నట్ల చేయక
తప్పదు.

అ త్వ ము :

‘జీత్తులు పర మగునపుడు వానికి పూర్వమందలి ఉత్వ మత్వ
మగును’ (298) అని బా.వి. నామాన్యముగఁ జెప్పట స్పష్టత కేమొ
కాని జీత్తునకుఁ బూర్వ మున్నమాత్రమున ఉత్వమున కత్వము
రాదు. ఆ ఉత్వము ధాతువునకుఁ జెందినది కావలెను. ధాతువునకు
అనుఅధికారసూత్రము ననుసరించి ధాతువునందలి ఉత్వమునకే అత్వ
మగును. సూరి సూత్రమువెంటనె అట్లు స్పష్టముగా వివరించెను గూడ.
(వినకువె, వినకురె మొదలగు చోట్ల జీత్తునకుఁ బూర్వమున నున్నను
ఉత్వము ధాతువునందలిది కాదు. కావున అత్వము సంధక అట్ల
యన్నది. (బా. వి. 309.)

వం డె దు :

వం డె ద + వు అని యుండ లాట్టువకారమునకు లోప మై 'వం డె ద + డ. వం డెదు అత్వసంధిబహుళములో ప్రవృత్తి' (303) యన్నది బా.వి. కాని 'వు' వర్ణక మగుటచే వకారము లోపించినమాత్రమున 'డ' వర్ణకము గాకపోదు గదా. ఎట్లయిన నది యతద మగుట స్పష్టము. కాఁగా 'సంధ్యవగామంబులం దప్ప'నను సూత్రముచే నిట సంధి నిత్య మని గ్రహింపవలయును. అత్వసంధి సూత్రములోనిబహుళపదముచే సమర్థింపరాదు. దానిని బాధించియే యపదాదిస్వరపరకసంధి వర్తిల్లును.

ఇట్లే వండితివి, వండితి + ఇ అనుచో మధ్యమపురుషక్రియల యం దిత్తునకు సంధి నిత్యము. కాన వండితి. (303) అనుటయు సరి కాదు. వండితివి అనుచో వివర్ణాంతము గదా మధ్యమపురుషక్రియ. వండుచున్నాఁడు అనుచో వండుచున్నా అన్నంతవఱకు క్రియాపద మని వ్యవహరింపవచ్చునా? వండితి + ఇ అనుచోఁ గూడ నపదాది స్వరపరకసంధియే యై వండితి అనుమధ్యమపురుషైకవచనాంతక్రియా పదము సిద్ధించును.

బహువచనమున కేకవచనము :

తిర్యగ్జడంబులు వాచ్యంబు లగునపుడు లిడ్లాట్టులప్రథమ బహువచనంబున 'కేకవచనం బగు' అనుసూత్రమును వివరించుచు బా.వి. 'బహువచనపశుపత్యైదివాచకములు కర్త లగునపుడు భూత తద్ధర్మార్థకక్రియలబహువచనమున కేకవచన మగును' (304) అన్నది. పశుపత్యైది అనుచోటియాదిశబ్దముచే జడములు గ్రహింపబడుట యుద్దేశము కావచ్చును. వివరణమున నాయంశము స్పష్టముగాఁ జెప్పఁదగును. సూత్రమునఁ దిర్యగ్జడము లనఁగా తిర్యక్కు లనఁగాఁ

బహుపక్ష్యాదు లని సూరి యొకచో వివరించియుండగా (ఇట బా.వి. జడమున కీకార్యమును వివరింపకుండగా) సూత్రోక్త మయినజడము వివరణమున నుపేక్షిత మైనట్లు తోచును గదా.

ఇట్లే సూత్రమున ప్రథమబహువచనమున కసంగ వివరణ మున బా.వి. 'భూతతద్ధర్మార్థకక్రియల - అని సామాన్యముగాఁ జెప్పబడే మధ్యమోత్తమపురుషలయందు నీకార్యము జరుగు ననిపించు. అట్లు బాహరింపకున్నను సూత్రచుంపలి 'ప్రథమ' పదము నుపేక్షించుటవలన ననర్థము.

ఏ య - త :

"ఆశీశ్శాపసంప్రార్థనవిధులు లూట్టు. ఈయర్థములందు ...ఎడున్ తన్ వర్ణకము లాదేశ మగు" నన్నది బా.వి. విధియందును లూట్టగును. కాని విధియం దైనలూట్టాడుశ్శాపకు ఎడుతలు రావు. 'విధియందు లూట్టనకు మాటగా' అనుసూత్ర మీయెడుతవిధానమును బాధించును. కావున మైత్రుండు చేయునది నీవు ఉండునది అనియె విధ్యర్థమున నుండును గాని మైత్రుండు చేసెడును నీవు ఉండుతను అని యెడుత లుండవు.

ఎడున్ తన్ అని పొల్లనకారము చూపుటకంటె పిదప త్యలంచుఁ జూపినట్లుగా ఎడును తను అని ద్రితమును నువర్ణముగనె చూపఁదగును.

దుతము - మకారము :

ఎడుతలద్రుతంబున కచ్చు పరం బగునపుడు మకారము : ధించుటనుగూర్చి బా.వి. 'ఇట్లు మకారాదేశము రానిచో ఈవర్ణకము లాడర్థచుండు వచ్చు - ఎడువర్ణక మనప్రభాంతి గొలుపును. మేలు

గలిగెడు ననియె యిట్లొక ముందు మేలు గలుగు నని యర్థము వచ్చును' (305) అన్నది. లాఠిదర్శమునందు 'ఎడు' వర్ణకము కాదు. ప్రథమ డుజ్జునకు నువర్ణ మాదేశము కాఁగాఁ దత్పరత్వమున ధాతువున కై న యాగమము. 'కలిగెడును' అనుచో నువర్ణమే వర్ణకము. మకారము విధింపనిచో లూట్టునకైన ఎడు గలది లాఠ్రూప మని భ్రాంతి కలుగునా? అయిన ఎడుద్రుతమునకుమాత్రమే మకారము విధింపక తవర్ణకద్రుతమునకు నేల మకారము విధించెను? అచ్చట నింకేదైన భ్రాంతి కల్గునా! ఎడువిషయమున నై నను అచ్చరకతలోఁ గదా మకారము. హల్లు పరమైన ద్రుత మట్లే యుండును. హల్వరకతలో నీద్రుతమునకు మకారాదేశ మగుట తేదు. ఆట లాఠ్రూప మని భ్రాంతి కల్గుచున్నదా? తవర్ణకవిషయమునను, 'ఎడు'నకుఁ గూడ హల్వరకతలోను లేనిభ్రాంతి అచ్చరకతయం దేల కల్గినది. నండు చున్నది పండుచున్నాడు ధాతుజవిశేషణములు వర్తమానార్థకక్రియా పదములు నగును. భ్రాంతి యని ఏదైన మాధ్వతోఁ జెప్పక పోయెనా? భ్రాంతిని వారించుటకై మకారాదేశము వచ్చుచున్న దనుట శబ్దశాస్త్రానుగుణము గాదు.

కలిగెడు ననియె అనుచో నది లాఠ్రూపమే. అయిన ఇంక ముందుఁ గలుగు నని యర్థ మెట్లు? అనఁగా నిది భవిష్యదర్థమా? తద్ధర్మాదు లనరాదు. కాని లాఠంతక్రియ తద్ధర్మేతర మైనతిత్కాల వాచియగుపదము లేక భవిష్యదర్థక మగుచున్నది. తద్ధర్మాదుల సూరి ఆశీరర్థమును గూడఁ జెర్కొనెను. ఆశీరర్థమునను లూట్టు వచ్చును. అనఁగా కలిగెడు ననియె నన్నలాఠ్రూప మాశీరర్థకము గావచ్చును. శుభం బగును అన్నది ఆశీరర్థకముగా సూరి చూపె. శుభంబయ్యెడును అని యెడుగాగమము వచ్చిన నది మాశీరర్థకము గాక భవిష్యదర్థక మగునా? బా.వి.వివరణము సమంజసము గాదు.

దు క్కు - అ త్వ ము :

ఉభయప్రార్థనంబున దుగాగమంబున కత్వం బగుననుటను గూర్చి బా.వి. 'ఉభయార్థకసర్వనామముతో నన్వయించు లాట్ క్రియారూప మెట్లుండునో' 22. సూ.నందుఁ జూపలేదు. ఇట్టిక్రియకుఁ జేరుదుగాగమములోనిఉత్వ మత్వ మగుట యందు నిరూపితము.' అని నిరూపితప ఉపయప్రార్థన మింతకుముందు పేర్కొనఁబడలేదు. దుగాగమము విధింపఁబడను లేదు. దుగాగమమున కత్వము విధించుట చేతనే దుగాగమము విధించిన టైనది (307) అన్నది. ఇది పరస్పర విరుద్ధముగా నున్నది. మొదట చెప్పినదానినిబట్టి 'వండుదము' అను నుభయప్రార్థనార్థక మగుక్రియ లాడంతము. 'లాట్లరుఞ్జువరం బగుననుట దుగాగమం బగు' అను 22. సూ.చే, దుగాగమము చేరఁగా ఇటు దాని కత్వము విధింపఁబడిన దని బా.వి. అభిప్రాయ మగుచున్నది. పితృపఁ జెప్పినదానినిబట్టి దుగాగమము విధింపబడలేదు. అనఁగా ఇది లాడం తము కాదు. రెండవవివరణము అస లభిప్రాయ మన్న నంతకుముందు చెప్పినది ప్రమాదము. ఇది లాడంతము కాదు అయిన 22. సూ. నందుఁ జూపకున్నను అత్వము విధించు నీసూత్రము దానికి వెంటనే బడెడిది. లకారములను గ్రమముగాఁ జూపుచుఁ బ్రక్రియను నిర్వహించుచున్నసూరి వండుదము అన్నవి లూడంతముగానె చెప్పె ననుట స్పష్టము. తద్దత్తాదులలోఁ బ్రార్థనార్థము చేర్చిన నెట్లుండె డిదో కాని సూరి చేర్పలేదు. ఆదిపదగ్రాహ్య మంద మన్న పేలు గలదా? నత్వవిధానము లూడంతములను సాధించుసందర్భమునఁ జెప్పబడలే లూడంతమె యనుట స్పష్టము.

ఉభయార్థముతో నన్వయించులాడంతక్రియ యెట్లుండునో 3)త్యేకముగా నుదాహరింప నక్కర లేదు. వండుదుము, మనము

చమన్మము ఇత్యాదిగనే యుండును. అన్యాయవృత్తాంత్యంబులందు త్రోత్తరంబు బలీయంబు గావున అస్మత్కర్తృకలితో నగునూప మే ఉభయార్థకము కర్తయైనను యుండును. మనమువండుదము అనుచో మునర్ణ మట్లయినదే. అత్పము విశేషము. కాన విహితము.

చే ద ర్థ క ము - ఏ ని :

సన్నయభారతమునంగు క్రియానూపములకు ఏని అను ప్రత్యయమును చేర్చినచో చేదర్థకనూప మేర్పడు సన్నది తె.వ్యా.వి. (774) 'ఏని'ప్రత్యయ మనుట యసంగతియు. పయిగా లఘు వ్యాకర్త క్రియాపదంబులమీఁద ఏనిపదంబును అసంగ శబ్ద మనుట మంచిది (775) యన్నది. ఏనిని బద మనరాదా? ప్రత్యయ మను భావమునలనఁ బద మనరా దని యెంచి శబ్ద మన మంచి దని తలఁచె సన్నమాట. పిదప 'సన్నయభారతము' దనేకార్థములఁ దుపయుక్తమైన - ఏని అవ్యయ మని గుర్తించుట కాక (814) యని ఆం.భా.చ. కర్త ఏని సవ్యయ మనుట నామోదించినది. ఇట్లవ్యయ మై యుండఁగా దానిని బద మనుట కిబ్బింది యేమి? అవ్యయములు పదములు గాక ప్రత్యయము లగునా? (అపిశబ్దార్థస్వేతి యని చీ. చెప్పె) కావున లఘువ్యాకర్త యేనిని బద మనుట యొప్పు ననినది, తె.వ్యా.వి. ప్రత్యయ మనుటయే సరి గా ఏనియు గ్రహింపఁదగినది. (వ్యా.సం.స. 1468)

ఆ న ం త ర్ యా మి :

'జాబిల్లి ఖోతెంచెడుం గుసలచుంబులు వికిసిల్లె' ననుటం గూర్చి తె.వ్యా.వి. 'కలునలు కికిసిండుటను జాబిలి ఖోతెంచుట గారణ క్రియ కూడ నగుచున్నది. ఏనిప్రత్యయ వినియోగమునంగు కూడా

క్రియకుఁ జేరు (287) నన్నది. ప్రస్తుతలక్ష్య స్థలమున 'తోఁతెం
చుట కాశణక్రియ యగుటచే నట దానికిఁ జేరుట నుద్దేశించియే
కారణక్రియకుఁ జేరు నని తె.వ్యా.వి. చెప్పియుండవచ్చును. కాని
యానంతరార్థములం దెల్లయెడల నిట్టి 'కారణ' సమన్వయము
కుదురదు గదా. వజ్జలవారు "సూరి యిచ్చినయదాహృతియందుఁ
గార్యకారణభావము కుదిరినను నది సార్వత్రికము కాదు. అంబుజ
మిత్రుఁ డంబుదలవాంతరితుఁ డగుడుం దదీయతేజంబు జగజ్జనంబులకు
శక్యమే కప్పఁగ నని (ఆది. 7-221) పేర్కొని గు.ప్ర., పేటికాభి
ప్రాయములను దిరస్కరించిరి. (వ్యా.సం.స. 1483) పైవ్రాతలో
తె.వ్యా.వి. గు.ప్ర. పేటికల ననుసరించిన దేమో. బా.వి.లో తె.వ్యా.
వి. అభిప్రాయము విడిచికొనుట మేలె.

శత్రుత్వచువర్ణము-క్రియాస్వయము:

చువర్ణకంబు ద్రితాంతంబు క్రియాస్వయంబున శత్రుత్వంబునం
దగు' ననుచోఁ గ్రియాస్వయ మనుట యనవసర మని బా.వి.
క్వార్థకక్రియలలో నుజ్యంతక్రియలలోను క్రియాస్వయ మిట్లే చేకూ
రును గదా. చూచి చూడను-పోయెను, పోగలఁడు, పోవుచున్నాఁడు.
అట్టిచో నొకశత్రుత్వమునందే క్రియాస్వయమును జేప్పనేల? (315)
యన్నది. క్రియాస్వయమునుగూర్చి వ్యా.సం.స. స్పష్టము చేసినది.
చూడనే బోయె ననుచో వెలయ్యుదక్రియలకుఁ గర్త యగుభావంబు
నందు నుజ్జే యయినట్లు సూరియే స్పష్టము చేసెను. చూచిపోయెను
అనుచో చూచి యనునది పోయె ననుదానితో నన్వయించు ననట
విచార్యము. చూచుచుం బోయె ననుచో శత్రుత్వ మన్వయించునట్లుగా
చూచిపోయె ననుచో చూచి యన్నది భూతావ్యర్థముల నెది రేని
బోయె ననుదానిలో నన్వయించుచున్నదా? సిన్ను చూసి పోయాఁడా

ఎపు డైనా చూసి పోతుంటాడా' యనురీతిగా వ్యవహారమునందును గలఈచోట 'చూచిపోవు' అన్నది శబ్దపల్లన మని గ్రహింపవచ్చును.

క్రియాస్వయ మనుటలో విశేషము గా దని తె.న్యా.వి. (772) అభిప్రాయపడినది కాని యట 'చిన్నయసూరి శత్రుత్వమందలి చున్ వర్ణక మని యుపయోగించి కొంత తికమకపడె నన్నది' (773) తికమక చున్వర్ణక మనుటలోనా? యది శత్రుత్వక మనుటలోనా? తికమక లక్షణమున లే దని గ్రహింపదగినను.

బా.వి. 'దీనిని సంధి. 2. సూ.నందు శత్రుత్వచువర్ణ మనెను కాని అది వర్ణకమే. అని వర్ణకము వర్ణ మనరా దనుకొనుట సరి కాదు. (బా.వి. 109.)

కలిగెడువాఁడు :

కలుగువాఁడు కలవాఁ డనుచో ఎడి, ఎడువర్ణములకు లోపము నాహుళకముచే నిత్యము, అనఁగా కలిగెడు కలిగెడి అను రూపములు లేవు (316) అనుబా.వి. వివరణము సరి కాదు. కలుగున కస్త్యర్థముననె ఎడియెడులకులోపము నిత్యము. తద్భిన్న మైన యర్థమునందు ఎడియెడులకులోపము రావలెండవచ్చును. కలిగెడు వాఁడు, కలిగెడివాఁడు అనురీతిగా పుట్టు మొదలగు అర్థములందు రూపము లుండవచ్చును. అట్టివి లే వనుట యొప్పుదు.

ఇత్వము - ఇయడాగమము :

'చింతామణి లక్ష్మీకాక్షరపూర్వక్రియా నిమగ్నానయో భవే దిద్వా' యని ధాతువున కిత్వము చేప్పఁగా సూరి గురువిర హితంబు లయి యనుసూత్రముచే ఇందుగ్వక్రముల కియట్లు చెప్పెను. దీనిఁగూర్చి బా.వి. 'ధాతువున కిత్వము చేరిన అపదాది

స్వరసంధిచే ఘటి + ఇంచు ఘటించు అగును. ఘటియించు కాదు. (321) అన్నది. చిగురు + కయిదు వనుచో బాల.లో 'సమాసంబుల నుదంతంబు లగుస్త్రీసమంబుల - అనుసూత్రముచే నుగాగమ మగును. అది ద్రుతమె. ఆదానికి సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు అనుసూత్రముచే లోప మగుచున్నదా? లోప మగుచో విధానము వ్యర్థ మగును గావున విధానసామర్థ్యముచే లోపింప లేదు గదా. అదే విధముగా ఘటి + ఇంచు అనుచో జిం. చెప్పిన యిత్వము చేయగా సంధి యైన ఘటించు అని యగును. ఇత్వము చెప్ప కున్నను (వికల్పము గాన రానిపక్షమునను) ఘటించు అనియె యగును. మఱి యిత్వవిధానము వ్యర్థము గాదా? ఇత్వవిధానసామర్థ్యముచేతనే యియిత్తునకు సంధి లే దనియుఁ దన్ములమున బరస్వరమనకు యశ్రుతి గలిగి ఘటియించు అని యగు ననియు గ్రహింపఁదగును. సూరి ఇయ్యడాగమమున లాఘవప్రయోజనము సిద్ధించినది. అంతియ కానిచి. చే ఇష్టరూపము కానేర దని తలఁపరాదు.

ఇట సూరి చెప్పిన వక్రమునుగూర్చి బా.వి. ఇ ట్లన్నది. "ఏవబటలువక్రములు. ఇంచు ధాతువులకు భూతార్థమందు ఎను లోనియైత్వముమాత్రమే పర మగును. (321) భూతార్థమునందు ఎనులోని యైత్వముమాత్రమేపర మగు నన్న నోపనను. కాని యీ (క్రియా. 50) మాత్రము నందలివక్రశబ్దమునకుఁ బ్రయోజనము 'ఎనులోనియైత్వము మాత్రమే' యని తెలిచిన నది యసంగతిము. 'నగియెను' అని యైనట్లే నగియెడు, నగియెడి అని తద్ధర్మార్థమునందు ధాతువునకు వచ్చు నెడు గెడిగాగమములందలిదియు నగియెడువాఁ డిత్యాదిగాఁ దృవర్ణకార్థము నందు నచ్చు నెడియెడుప్రత్యయములందలిదియు నగు నెత్విమునకును ఇయ్యడాగమము గలదు. (క్రమ్మరియెడు ఇత్యాదిగానన్న యాదులు

ప్రయోగించిరి. ఇది విశేషమే.) ఇట్లే పడియెదను మొ॥ ఇకార వక్రము (క్రీ.పూ. ౪4) అనుచో వక్రశబ్దమునకు సూరి చూపినలక్ష్యములు గమనింపఁదగు. అంతరంగ మనగా నల్పనిమిత్తక మనుబా.వి. అభిప్రాయము విచార్యమా.

ఉ ర చు :

చువర్ణకంబు పరం బగునపు డన్నాదుల కుత్వలోపం భేని నుస్థానంబున బిందు వేని విభాష నగు ననెను సూరి. ఇట బా.వి. ఇట్లు బిందువు నాదేశించుట లేఖనమునకు సంబంధించినవిషయము. వ్యాకరణపరిధిలోనిది కాదు. (౪2౪) అన్నది. అనగా నుత్వలోపము మాత్రమే చెప్పినఁ జాలును. బిందువు విధించుటనవసర మని యభిప్రాయము. ఇది చారిత్రకవృత్తితోఁ జేసినవివరణము గావచ్చును. (అది యట్లయైన నీధాతువులు చారిత్రకముగా హలంతము అని మొదలుగాఁ బరువారఁ జేసినవివరణము ననుసరించి యుత్వలోపమును జెప్పటయు ననుసరింపమై యుత్వము చేరుటయే చెప్పవలయుట వ్యాకరణపరిధిలోనికి వచ్చి చేరు నేమో యనిపించును.

ఉ న్నా డు :

ఉన్నశబ్దంబు పరం బగునపు డుండ ధాతువునకు లోపం బగు ననుసూత్రమును పేరరించుచు బా.వి. 'ఉండుధాతువునకు లట్లు పర మగునపుడు ఉన్న యగును. దీనితరము లగు నుత్తో పర మగునపుడు ఉన్నానుబంధమునకు దీర్ఘము కల్గును' - (౪26) అన్నది. దీనిబట్టి ఉండు + లట్ అని యుండ నీసూత్రముచే ఉండుధాతువునకు ఉన్న యన్నది (యూదేశముగా) వచ్చు నని యభిప్రాయపడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఉండుధాతువునకు ఉన్న ఆదేశ మైన దన్నపుడు ఉన్నానుబంధమునకు దీర్ఘ మగు ననుచు దీని ననుబంధముగాఁ జేర్కొనుట యెట్లో తెలియకున్నది.

‘ఉన్న యగు’ ననుచో ఉన్న యనుబంధముగా నగు నని యభిప్రాయమా? (ఇక్కడ బా.వి. ఉన్ననుబంధ మగు సూత్రసంఖ్య చూపకుంటయు గమనార్హము.) అట్లే యగుచో ఉన్ననుబంధమునకు దీర్ఘమును జెప్పటకు ముందున్న పరము కాఁగా ను డుధాతువు లోపించు నని (సూత్రము చెప్పినదే యిది) వివరింపవలెనే. ముద్రణముపొరపాటున బోయిన దేమో.

అట్లనుకొనుటకు వీలు లేకుండఁ బడపఁ ‘లిట్టు గాని లృట్టు గాని లాట్టు గాని పర మగునపు డిట్టియాదేశము కలుగదు’ (326) అన్నది బా.వి. అస లిట నాదేశ మేది? ఉన్న యనుబంధ మయి యుండు లోపించు ననియే పూర్వవాక్యమున భావించియున్న సీవాక్యమున కిటుఁ బ్రసక్తియే లేదు. ఉదంతంబునకు లట్టు పరం బగునపుడే గదా యున్ననుబంధ మగును. కాన నది లిట్టు లృట్టు లాట్టు (ఇతర కారము లేవి యేని) పర మైన రానిమాట నిజమే కాని అది యనుబంధమే కాని యాదేశము కాదు గదా ఇట నాదేశప్రస్తావనమునుబట్టి యూసూత్రముచే నుండుధాతువున కున్న యాదేశ మగు నని బా.వి. భావించె ననుట కవకాశము గల్గుచున్నది. (అట్లు గాక యున్ననుబంధమే యాదేశ మన్నను బొరపాటే కాని యనుబంధమునే బా.వి. యిటు నుద్దేశించిన డనుట కాధారము గానరాదు.

ఉన్న వాఁడు :

సూరి యీసూత్రముకడనే యున్నవాఁ డనియుఁ జూపెను. దీనిని వివరించుచు బా.వి. ‘ఉన్న వాఁడు-తృవర్ణకార్థము 44ఉన్నాఁడు (117) అన్నది. (326) అనఁగా నున్న వాఁ డన్నది తద్ధర్మార్థకవిశేషణ మన్నమాట. అది యసంగతము. 44 సూత్రము తృవర్ణకార్థమునం దెడియొడు వన్నియలను జెప్పుచున్నది. (కాని ఉన్నను జెప్పట

లేదు. అది పరము గాఁగా నుండుధాతువు లోపించె ననుటకు) దాని ననుసరించి యున్న పరకత లేమి నుండుధాతు వట్ల యుండు. ఉండెడువాఁడు, ఉండెడివాఁడు (ఉండువాఁడు) అనియె యగును గాని యున్నవాఁడని కాదు. ఉన్నవాఁడన్నది తద్ధర్మార్థకము గాదు. ఇది భవచ్ఛత్రకము. 'ఉన్న కలజీ నవర్ణకంబులు భవద్భావిశత్రుక్త వదరంబులు దగు నను 40 సూత్రముచే నున్న ప్రత్యయ మగును. ఉన్నశబ్ద మనుసామాన్యనిర్దేశముచేఁ బ్రత్యయానుబంధములు రెండును గ్రహింపబడు ననియుఁ గావున నున్నప్రత్యయము పర మైనను నుండుధాతువు లోపించు నని సూరి సూత్రాభిప్రాయము స్పష్టమే. ఉన్నవాఁడు, ఉన్నాఁడు అనునది బా.వి. 117 సూత్రముచే నవు నన్నది. ఉన్నకలజీనవర్ణకంబులమీఁది అనునాసూత్రమునుబట్టి యైన నిది త్రర్థకముగా దని గుర్తింప దాయె.

ఉన్నశబ్ద మనుటలో నభిప్రాయ మట్లు వివరింపకుంటుండేసియు నీసూత్రముచే నుండుధాతువున కున్నా దేశము గల్గు నని బా.వి. ఎంచిన దేమో యనిపించు. అట్లయ్యఁ దృవర్ణకార్థమున నున్నా దేశ మగుట యెట్లో వివరింపకపోవుట విచార్యమే. సూత్రమునర్థమువిషయమున భ్రాంతివడుట కివకాశము లేదు. బా.వి.సూత్రమును సరిగా గమనింపకపోవుటయే పొరపాటునకుఁ గారణ మనవచ్చును.

కొండు :

కో + డుత్ అనియండ ముఙ్జు పరం బగునపుడు ద్వీర్ణంబునకు ప్రాస్యం బగు ననుసూత్రముచే ప్రాస్యము రాఁగా, కో + డుత్ అని యగును. ఇట బా.వి. 'అదిప్రాస్యము పై నున్న ఖండబిందు వుండను. అది పూర్ణబిందు నగును ఇట్లు కొండు అనుసూపము సిద్ధించును (3:4) (కొనుండు - కోడు, కోడు, కోడు, కొండు అని యింతకు మించు

చూపినది) అన్నది. దీనినిబట్టి యిట ఖండమునకుఁ బూర్ణము వచ్చునని యభిప్రాయ మగుచున్నది. కాని యది యసంగతము. కొ + డు (క్) అని యుండ దు(జ్జ) జీత్తు గావున డున్దము బిందుపూర్వకము గావలె. బిందుసామాన్యవిధానము చేత ఖండబిందువును రావలసి యుండ అట ఇక సూత్రముచే ఖండబిందువు వారింపబడినది. కావునఁ బూర్ణబిందువే వచ్చును. అంతే కాని ఖండము చేసి అది యుండ గాదు గాన దానికిఁ బూర్ణము వచ్చు ననుట సక్రమము గాదు.

వర్తిలు :

సూరి రంజాదులపైని సబిందుక మగునించుకృతకారమునకు ద్విరుక్తలకారము విధించియుండెను. ఇట బా.వి. 'తత్రోభయో ర్భవే దేకో లకార ఇతి కేచన - వాటిలి వర్తిలు భాసిలు మున్నగునవి అక్కటాదులజడ్డకు లోపంబు విభాష నగు, అనుసూత్రమునకు చూపిన పెక్కుమాటలలో నిట్టిదానిని గూడ చూపిన బా గుండెడి (336) (తె.వ్యా.వి. 459) వన్నది. అక్కటాదు లన్నియు నాచ్చిక కర్తృములే. ద్విరుక్తలకార మగునవి సంస్కృతభాతువులే యధికము నగు నేమో. వానియందు జడ్డలోపము చేయట కాసూత్ర మె యిష్టయోగించును? అక్కటాదులలో సంస్కృతసమములను జేర్చు నాద్దేశము సూరికే యున్నయెడల మనస్సు ఇత్యాదుల సందుఁ జేర్చెడివాడు. వానికి ద్విరుక్తి విభాషను విధింపవలసినయవసర ముండెడిది గాదు గదా. అచ్చికములకే యన కున్నను నచ్చో నాయా కర్తృము లాచ్చికములకే చెందినవి.

రింజించు :

ఇంచుక్ ప్రేరణార్థమునందు ఆదేశ మైనది. కావున ఇందలి బిందుపూర్వకచకారమునకు ద్విత్విలకారాదేశము కల్గుదు (472)

అన్నది బా.వి. ఇంచు క్కగు నని యించుక్కును బ్రేరణమునందును గిత్తయినయోగముమగనే చెప్పెను గదా. సంస్కృతంబున కంగలాదుల కించు క్కగు ననుచో నించుక్కు ఆగమ మైన నిట నట్లే యించు క్కన నాదేశ మగు తెట్లు! ఇంచుక్కు ఆదేశ మగుటవలన ద్విత్వ లకారము రా దన్న నాగమముగా నచ్చిన నగునా? అయిన నిది నిజమున కాగమమే కావున ద్విత్వలకారము రాకతప్పదు. 'రంజాదులయించుక్కుకారంబున కప్రేరణంబున ద్విరుక్తలకారం బగు' నని సూరి విస్పష్టముగా నప్రేరణంబున నని చెప్పెనే. కావున బ్రేరణార్థమునం దాగమమే యైనను ద్విరుక్తలకారము రానేరదు. బా.వి. వివరణమార్గము ననుసరించి యిది యాదేశ మనియు, దన్మామున ద్విరుక్తలకారము రా దనియు, జెప్పచో సూత్రమునందు 'అప్రేరణంబున' ననుట వ్యర్థమే కదా. అయినను బ్రేరణమునను నించుక్కు ఆగమ మగుటను గుర్తింపవలెను.

రంజాదులకుఁ బ్రేరణరూపములు కేవలధాతువునాండిదో (యనఁగా స్వాధిమునం దించుక్కు చేయకయే యని య్ధము) సాధింప వచ్చు నని గ్రహింపనగు (338) నని బా.వి. తెలించుట చారిత్రక వృత్తితోఁ గావచ్చును.

వచింపించు, పచింపించు ఁట్లు రంజింపించు రంజిల్లించు అను రీతిరూపములు రంజాదులకుఁ గల వన్నది (338) బా.వి. ఇట్టిరూపము లనాధువులు, అట్టిప్రయోగములు ప్రవర్తించిన బా. గుండెడిది. కేవలము కల వన్న నెట్లు?

అ ని పి ం చు

'అను + ఇంచు. అనువు (78) + ఇంచు (70) అను పించు (85) అనిపించు (339) అని బా.వి. పుగాగమము చేయక (43)

ముందె ఇంచుక్కును చూపియు పిదప పుగాగమానంతరము ఇంచు క్కుగుసూత్రమును నిర్దేశించినది. అంతకుముందుఁ గూడ 78 చే పుగా గమము. 70 చే ఇంచుగాగమమునకు ప్రాప్తి. (339) అని ఇంచుక్కు నకు ముందె పుగాగమమును బ్రస్తావించినది. 73 సూత్రమందలిబహుళ శబ్దముచే చుగాగమమున కప్రవృత్తి. కాఁగా సర్వంబునకుం బ్రేరణంబునం దించు క్కుగు అను 70. సూ.చే ఇంచుక్కు రాఁగా ఇచ్చి డిం చుక్పరకత గలదు గావున అర్వాదుల కించుక్కు పరం బగునపుడు పుగాగమం బగు-అను 78 సూ.చే పుగాగమ మగును. కావున అను - 70. అను + ఇంచు, 78. అనుపు + ఇంచు అనుకీర్తిని ఇంచుగాగమ సూత్రమును బుగాగమమునకుముందే ప్రస్తావింపవలెను.

ఇట్లే బా.వి. మాను-మానుపు + ఇంచు-మానిపించు-అని చూపుటలోను బ్రమాదపడినట్లు తోచును. కాకున్న మానుచు, మానిపించు, మానించు అనువానితోపాటు మానుపు చూపవలె గదా. మానిపించు మానించు అనువానిఁ జూపినబా.వి. మానునకు పుగాగమము విభాష యని చెప్పిసక్రియా. 78. సూత్రము నిట స్మరింపనేలేదు. పువర్ణకము ప్రేరణార్థకము. అది వేఱు గదా.

ఇంచుక్కుక్కురులు :

సూరి వీని నాగమము లనుటంగూర్చి బా.వి. ఇట్లు నిర్ణయించినది. 'నిజమునకు ప్రేరణార్థమునందు వచ్చుఇంచు, చు, పులు ప్రత్యయములే. ప్రత్యయముపై ప్రత్యయము చేరరా దనుఆగ్రహము కలవా రగుటచే కానోపు వీనిని ఆగమములుగా వ్యాకర్తలు నిరూపించిరి. ఆధునికు లొకేయర్థమందు ఒకటిరెండుప్రత్యయములు చేరిన పునరుక్తప్రత్యయము లందురు. (346 481) ప్రత్యయముపైఁ బ్రత్యయము చేరరా దని నామాన్యముగాఁ జెప్పరాదు. వండితివి

అనుచో తివర్ణము వర్ణకమే. 'వి' వర్ణకమే, చింతామణిలో వండుదువు అనుచో దువువర్ణములు ప్రత్యయములే. ప్రత్యయముపైఁ బ్రత్యయ నునుచో నొకయర్థమున నొకప్రత్యయము రా మఱి నడే యర్థమున నాప్రత్యయముపై నిం కొకటి రా దని యభిప్రాయము గావలెను. ఆధునికులమతమున (ఒకటి?) రెం డైన పునరుక్తప్రత్యయము లగు ననుటలో నాయభిప్రాయము స్పష్టము. అయినఁ జాతీత్రకులదృష్టి కంటె లాక్షణికులసంప్రదాయము భిన్నము గాన నట్లు చెప్పక తప్పదు.

అన్నంతక్రియ చేయుయోగమునఁ బ్రేరణార్థక మవుటను బ్రాథవ్యాకరణము చెప్పినది. దీని జిన్నయసూరి నిరూపించలే దన్నది బా.వి. (469) సూరి బాలవ్యాకరణమునం దీయశము చెప్పలేదు. కాని యంతకుముందఱివ్యాకరణములలో నింతకంటెను విశేషముగా స్పష్టము చేసెను. ణ్యర్థంబునం దుమర్థంబుతోఁ జేయు క్రియ వాడఁబడు, చనుప్రభృతులకు నిత్యంబు (ఆం.శ.శాస్త్రీయా 76.శ.ల.సం. 4.113-114) చనునకుఁ (మొ) ప్రేరణమునం దిచ్చు క్కుక్కుల నేదియు రాదు చనుఁజేయు అనవలసినదే. ఈవిశేషము సూరి స్పష్టము చేసె.

చెఱుపు - ఁ ఱుచు :

చెడునకుం జుక్కుగాగమంబులును డా కలఘురేఫంబు నగు, పడునకుం జుక్కును డా కలఘురేఫంబు నగు ననురి, 82వూత్రము లను 'చెడుపడులకు చుక్కుగాగమంబులును డా కలఘురేఫం బగు' నని యొకేసూత్రముగానే రచింపవచ్చు నన్నది బా.వి. (345) 'అలఘురేఫంబును' అనుచోటిచ్చార్థమును బా.వి. తొలగించినది. ఉండుట యుచితమ. అది తొలగింపవలె ననుట తదుద్దిష్టమును గాక పోవచ్చును.

ఇంక నీరెంటిని గలుపుటకు ఏలు లేదు. చెడునకుఁ జుక్కులు రెండును వచ్చుచుండఁ బడునకుఁ జుక్కుక్కటియే గదా యవునది? బా.వి. సంస్కరణము ననుసరించి చెడుతోపాటు పడునకును బుగాగమము సయితము రావలె పలు పనురూప మున్నదా? పడునకుఁ జుక్కుక్కలే యవుటకు బా.వి. సంస్కరణములో నవకాశమే లేదు గదా. పడునకుఁ బుగాగమము లే దని గుర్తించిన దీనిని గలిపి యొకేనూత్రముగాఁ జెప్పవచ్చు నని (చెప్పిన లాఘవము గల్గు నని) యభిప్రాయపడెడిది కా దనవచ్చును.

ప్రేరణేంచుక్పరకపత్వము :

ప్రేరణేంచుక్కు పరం బగునపుడు పకారంబు చకారంబున కగు ననునూత్రము పత్వము నిత్యముగనే చెప్పచుండ హెచ్చునకు లేమి మెచ్చునకు వైభాషిక మగుట సూరి వివరించె. దీని నుద్దేశించి బా.వి. ఇట బహుళసంజ్ఞ గాని తఱుచు అని గాని యేల యుపయోగింపలేదో (349) యన్నది. పత్వము దాదాపు నియతముగనే యగుచున్నది. మెచ్చునకుం దప్ప మఱి యెచ్చటను వైభాషిక మగుట సూరిసమ్మతము గాదు. కావున బహుళ మనకుంట యుక్తమే. కాని తఱు చనియు ననలేదు. ఇతరత్ర నెల్లయెడల నీపత్వము నిత్యమే కానీ యొండు రెంటికై తఱు చన నేల? యని యెంచెనా? కాని యిట్టిదె యనఁదగిన రీతి. సూత్రమునందుఁ బ్రాయశఃకర్తవ్యము నుపయోగించెనే?

పి ల వ ఁ డు :

పిలుచు + లజీ = పిలవడు పిలవరు పిలవదు పిలవవు మున్నగునవి. (349) అనుబా.వి. వివరణమునఁ బిలవడు ఇత్యాదిగా లకారముపై అత్వ ముండుట ప్రామాదికము. లజీ జీ త్తయినను

నది లువర్ణమునకుఁ బరమాగా లేదు. కావున నం దత్వము రాదు. పిదప బా.వి. పిలువఁడు ఇత్యాదిగాఁ జూపుటచే (350) పైని అనేకస్థాములం దున్నను అత్వ మచ్చుపొరపా టనుకొందము.

ఆ యె ను :

అగుపోవులకడవ్రాల కిద్వక్రములు పరంబు లగునపుడు యకారం బగు ననుసూత్రమును వినరించుచు బా.వి. 'అగునకు ఇత్తు, పోవునకు ఇద్వక్రములు పర మగునపుడు కడవ్రాలకు యకార మాదేశ మగును' (357) అన్నది. సూరి యిటఁ జూపినలక్ష్యములనుబట్టి బా.వి. ఇట్లు పొరపడిన దేమో కాని యది సరి కాదు. ఇద్వక్రములు పర మగునపు డెనుచుండ నగున కిత్తు పర మగునపుడే యగు నను తెల్లు? యథాక్రమముగ నన్వయించుచో అగున కిత్తు పర మగు నపుడే యగును గాని యావసునను బోవునకు వక్రము పర మగునపుడు మాత్రమే కావలె. కాని బా.వి. పోవున కిద్వక్రములు పర మవు నపు డగు నని రెంటిని బేర్కొన్న దేమి? అట్టియన్వయము వివక్షి తము గానపుడు పోవునకునలె నగునకు నయితే మిద్వక్రముల నేపి పర మైన రావలెను. వక్రపరకతయే యసంభవ మైనఁ దప్పఁ దత్పర కిత్వమున యకారవ్రాప్తికి లక్షణమునం దవకాశము స్పష్టము. వక్రపరకత గలదు. అపు డగు'గు'నకు యకారము వచ్చు ననియే సూరి యభిప్రాయము గమనార్హము.

అగునకు వక్రంబు గూడుచో దీర్ఘం బగు ననుసూత్రము నొద్ద బా.వి. 'అగు + ఎను - ఆయెను' (357) అన్నది. వక్రపరక తలో దీర్ఘము నిటఁ బ్రారంభించుటచేఁ బైసూత్రము కడవ్రాయికి యకారమును వక్రపరకతలోఁ జెప్ప దని యెంచిని దేమో బా.వి. కాని అగు+ఎను అనుచో దీర్ఘము దేనికిఁ జేయవలె? దీర్ఘము

స్వరమునకు. అంత్యస్వరమునకు. అగూయెను అని కావలదా? అగు + ఎను ఆయెను గావలె నన్న అగునకు సర్వంబునకు 'ఆ' కావలె. ఇచ్చునకు సర్వంబున కీ యగు నన్నట్లుగా నిచట సర్వంబున కా అన్నాడా? ఇచ్చునకు దీర్ఘం బగు నన్న నట సరిపోవునా? అగునకు మొత్తమునకే దీర్ఘము చేయవలె నన్న నెట్టిది? ఆదీర్ఘచూ? ఊదీర్ఘచూ? ఆ యగు నని స్పష్టముగా నిర్ణయింపవలదా? అ ట్లయ్య ఆ + ఎను అనుచో నపదాదిస్వరపరకసంధి తప్పదు. 'ఎను' అనియె మిగులును. కాన దీర్ఘ (ఆ) విధానము సమర్థముచే సంధి గా దనవలె. వక్రంబు గూడుచో నన్నాడు సూరి. సంధి చేయకున్న కూడిక యెట్లు? వక్రంబు పరం బగునపు డనలేదే.

ఏ మైనను బా.వి. వినరణానుసారముగా సూరిలక్షణములచే ఆయెను అనురీతిరూపము లయ్యెడునవకాశము లే దని మాత్రము గుర్తింపవలసియున్నది.

కాని బా.వి. పిదప అయి + ఎను (పిద) అని భూతార్థమునఁ బ్రథమపురుషైకనచనమున నిగాగమము చేసి యకారము చేసి నది. ఇట నిత్పరకత యున్నది గాన యకార మైన దని బా.వి. ప్రస్తుతవివరణమున కనుగుణముగ సమన్వయింపవచ్చు. కాని అగు + ఎడు(ను)ఎడి(ని), అనురీతిగా నుండఁగాఁ దద్ధర్మార్థమున (తృవర్ణకార్థక పరకతలోను) నిగాగమము రాదు గదా. ఆయెడును, అయ్యెడిని, అయ్యెడివాఁ డిత్యాదుల యకార మెట్లు?

వక్రము పర మగునపుడు పోవునందువలె అగుధాతువునను దుదివ్రాయకి యకారము రాఁగా అయ్ + ఎడును అని యగును. అ + యెడును అనురీతిగా నగుధాతువు వక్రముతోఁ గూడునపుడు దీర్ఘ మగును. దీర్ఘము స్వరమునకే గదా. అగు అనునది అయ్ అను

రూపము నందఁగా సం దున్నస్వర మత్తే గావున దానికే దీర్ఘ మగును. ఆయెడును అని యవును. కావున అగుపోవులు రెంటికిని ఇద్వక్రములు రెంటు నేది పర మైనను (వుగుఁకు) యకార మగు నని గ్రహింపఁదగును.

వక్రపరకతలోఁ దుదివ్రానికి నగుటయే కాక (యావక్రగుతోఁ గూడికవలన) దీర్ఘ మగుట యనువిశేషమును గలదు. (యకారముతో) దీర్ఘము నగుస్థలమున నుదాహరించుచు యకారము విధించుస్థలమున వక్రపరక మగునగుఢాతువును జూపలేదు. అంతమాత్రమున వక్రపరకతలో నగు 'గు' నకు యకారము లే దని తలఁపరాదు.

అ యి - వి, అ వు - బై :

ఆచ్ఛింబులం దయియవులకు వక్రతమంబులు బహుశంబుగా నగు నని స్మాత్రము. ఇట బొ.వి. 'వక్రతమము లగు ఐబైలు సంధ్య క్షిరములు. అనేకా(ల్లు)లు గా పరిగణింపఁబడి అనేకాల్ శిత్ సర్వస్య-అయికి-వి అవునకు-బై-ఆదేశ మొనర్చెను. ఇని యనేకాల్ గాకున్న ఐబైలు ధాతువుయొక్క అంతమునఁ జేరవలసియుండు (359)నన్నది. ఐబైలు అనేకాల్లు లను తెల్లు? 'ఐబై-చ్' అనుమాహేష్వరసూత్రము ననుసరించి యల్పత్యాహారము న గ్రహింపఁబడి యల్లు లవుచున్నవి. అనఁగా వి, అనునదియు బై అనునదియు నేకాల్లులే.

సర్వాదేశ మని చెప్పకున్న ధాతువునంతమందుఁ జేరవలయు ననుటయుఁ బొసఁగదు. అంతమునందుఁ జేరు ననఁగా నాగమ మనిపించు నవకాశ మున్నను నంత్య మగువర్ణమున కాదేశ మగు నని యభిప్రాయము గావలె. అయినను ధాతువునంతమం దనుట పొసఁగదు. అయిదు ఐదు అయి యనునది ధాతు వగునా? అయిదు ఇత్యాది సూరియదాహృతు లేమి కావలె? 'క్రియావిషయేతరప్రస్తా

వసము' బా.వి. కూడ స్పష్టము చేసె. అయి-వి-అన్నవి యంతకు ముందే యదాహరించినను (బా.వి. 550) యవి సిద్ధించున దీనిసాత్రము చేతనె. అట్టియపుడు ధాతువుచివర రావలె ననుటెట్లు?

ఇయకు నామాంతంబున కెత్వం బనుచో 'ఇయ'కు నెత్వ మయినది. ఇట 'నయి యవు' అనుభాగములు ఆచ్ఛికశబ్దములం దుతి ముందే కాక యెట నున్నను ఐదోలు రావలె. కావున ధాతువులు ప్రాతిపదికలందే కాదు, పదములను గల్గును. అయి-వి. కావుననిట నామాంతమున కనలేదు. అయ్యు ఆచ్ఛికశబ్దములందు అయి అవు అను భాగము లెచ్చట నున్న నట నాభాగమునకు ఐదో లగును.

వండుచున్న వయిననీపు :

వ్యా.సం.స. అభిప్రాయమాను బరానుస్కించుచు తె.వ్యా.వి. 'బా.వ్యా. క్రియ 13,14,15 లచే సాధిత మగువండుచున్నాడు ము న్నగునవి సమాపకక్రియ లనియు నివి విశేషణము లగు ననియు వ్యా.సం.స. అన్నది. వజ్జలవారిపంక్తులను తె.వ్యా.వి. సరిగా గమనించినట్లు లేదు. అట 'నియ్యవి' యనగా క్రియా 13,14,15 సూత్రములచే సాధింపబడిన వని వజ్జలవారియభిప్రాయము గాదు. ఉన్న కలనవర్ణకంబులమీదితచ్చబవకారలోపము చెప్పినసూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు వజ్జలవారు వండుచున్నాడు డనిరీతివాని నీవాక్యమునకు ముందు సాధించిరి. ఆక్రమమునుబట్టి యట 'నియ్యవి' యనగా క్రియా 117 చే సాధింపబడిన వండుచున్నాడు ఇత్యదు లని యర్థము. అవి విశేషణము లనియు 13,14,15 లచే సాధింపబడినవి (వండుచున్నాడు డనియే యగును గదా.) నవి సమాపకక్రియ లనియు నావాక్యముల కర్థము స్పష్టమే. కావున వజ్జలవారు సమాపకక్రియలను విశేషణము లన్నారనుట పొసగదు.

ఇంకను తె.వ్యా.వి. క్రియను విశేషణ మన్న గల్గునిబ్బందిని బ్రస్తావించుచు 'ధన్యుడ వయిననీవు అన్నట్లు వండుచున్నా వయిన నీవు అనరాదు. కావున తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములు క్రియ లనుటయే యుచిత (735) మనుట సరిగా లేదు. ధన్యుడ వయిననీ ననురానిసామ్యము ననుసరించి వండుచున్నా వయిననీ వని కాక నండుచున్నావ వయిననీ వని కావలసియుండును. ఒకవవర్ణ ముంట యచ్చు పొరపాటన వీలున్నది.

తె.వ్యా.వి. తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములు క్రియ లనుట కుదురదు. క్రియాపదము లయిన 'వండుచున్నా' డనురీతివానిప్రక్రియలోఁ దచ్ఛబ్ద (వకారము) ప్రసక్తియే లేదు. తచ్ఛబ్దవకారము లోపించుట గల వండుచున్నాఁ డిత్యాదులు విశేషణము లనవలయునే కాని, క్రియ లనుట యొప్పుదు. తచ్ఛబ్దవకారలోపరూపములను బ్రస్తావించుటచే నవి విశేషణము లనుట యుచిత మని (సుబంతములు) తె.వ్యా.వి. చెప్పవలసి యున్నది.

శ బ్ద ప ల్ల వ ము :

ఇందలిరెం డవయవములకుఁ బూర్వోత్తరపదము లను (369) బా.వి.వ్యవహార ముచితముగా లేదు. కూరుచుండు కైకొను ఇత్యాదులలో ఉండు, కొనుఅనురీతిధాతువు లుత్తరపదము లన్నది. ఇతరస్థానముల నిట్లు. ధాతువులను బదము లనుట యయుక్తము. పయిగా నుత్తరపదము పూర్వపద మనురీతివ్యవహార మింకను విచార్యము. చొరఁబడు అగుదెంచు ఇత్యాదులు శబ్దపల్లవములు గా వనుటయు (363) నిట్లు.

లృట్ట న కు లిట్ట :

చేదర్థయోగంబున లృట్టనకు లిట్టగు ననె సూరి. ఇట బా.వి. 'రాఁగలఁ డా' యనుభవిష్యదర్థముతో నన్వయించి భూతార్థక రూపమును బొందె నన్నది. (370) అంతవఱ కుచితమే. భూతార్థక రూప మనుటచే శబ్దము లిడంత మైనను సర్థము భూతమునకుఁ జెంది నది గా దనునవకాశ మున్నది. కాని యాపిదప 'ఇట్లే రాఁగలఁడు అనుభవిష్యదర్థకక్రియ ఏని అనునవ్యయముతోఁ గలిసి వచ్చెను అని భూతార్థక మాయెను (370) అనుట సరిగా లేదు. భవిష్యదర్థమున లృట్టగును. ఈసూత్రముచే నాలృట్టనకు లిట్ట వచ్చె. లృట్థానిక మగులిట్ట లృడర్థకమె యగును గదా. అనఁగా ఆయుషీశ్వరుండు వచ్చెనా ఫలించుఁ గార్యములో' అనుచో వచ్చెను (ఆ) అన్నది లిడంత మగురూపము. కాని భూతార్థకము మాత్రము గాదు. రాఁగలఁ డేని ననురీతిగా భవిష్యదర్థకమె. అర్థమును భూతమునందే యున్న లృట్టనకు లిట్ట విధింప నేల? అస లట్లు చెప్పటకు ముందు భూతార్థ మున లృట్టై టగును? కా దన్న లృట్టస్థానమున వచ్చినలిట్ట లృడర్థ కమే కాక లిడర్థక మగుట యెట్లు? లంకం గలకలంబు వుట్టె ననుచో సప్తమి కై నద్వితీయ సప్తమ్యర్థకము గాక కర్మార్థక మగునా? భూతార్థక మనుట సరి కాదు. భూతార్థకరూప మనుటకంటెఁ గూడ లిడంతరూప మనుట యొప్పును.

కృదంతపరిచ్ఛేదము

‘అన్యే చ బహవో దేశ్యా వర్ణకా’యనువి.వి.కారిక ప్రకరణానుగుణముగాఁ దద్ధితములను జెప్పనది ఇటఁ గృదంతముల నహా. వేర్కొనఁకుటయు సూరి కృదంతనిరూపణమున కీకారిక యాధారము గాకుటయు నుచితమే. (బా.వి. 382, తె.వ్యా.వి. 851)

అ ప్పా దు య :

అప్పాదులకు నజీ యగు అనుచో సూరి చూపినఅప్పాదులలో ‘ఇంపలిధాతువులకు (వీచుతప్ప) స్వతంత్రార్థము కానవచ్చుట లేదు (391) అని అప్ప మన్న, దీవ, పాట అని ధాతువులు కల్పించు కొనవలెనా? (393) యని బా.వి. అనుమానించినది. ఈయద్దేశము తోనే కావచ్చు తె.వ్యా.వి. దీవన గడన వీనిని తద్ధితాంతము లన నగును. నా.ఆం. అ ట్లెంచిన దన్నది. (849) తద్ధితము ననర్థకమా? అయిన దీవ, గడ అనుశబ్దములపైఁ జేరినదా? ఆశబ్దములు విభక్త్యంతము లై దీవ దీవను ఇత్యాదిగా నున్నవా? భావార్థమున నల్లన ఇత్యాదు లయినట్లుగా దీవన ఇత్యాదు లగు ననుటకు దీవ అనురీతి శబ్దము లున్నవా? దీవించు అనురీతిధాతువుల ననుసరించి వీనిని గృదంతములుగాఁ జెప్పటయ యుచితము. ఇవి యాచ్చికము లైన ధాతువులే. సంస్కృతమున కంగలాదుల కించు క్కగు ననుసూత్రమున సూరి యంగలాద్యాచ్చికధాతువులకు (స్వార్థమున నించుక్కు చెప్పచు) సూరి ‘అప్ప’ అన్నది చూపెను. కాన నది యాచ్చిక ధాతు వగుట స్పష్టమే. ఇట్టివే మన్నాదు లని గ్రహింపఁదగును. ‘ఆవులించు లోనగువాని’ కనుచో నించుక్కుతో నిర్దేశించి యప్పాదుల కనుచో నించుక్కు లేక నిర్దేశించినసామర్థ్యము ననుసరించి వీనికి స్వార్థ

మునం దగునించుక్కు చేరకయె కృత్తు చేరు నని గ్రహింపదగును. అంగలాదులలోనియస్పాదులు నామధాతువు లన్నది బా.వి. (344) అందలికోప మట్టిదే. అప్ప పల్ల ఒప్ప అన్నవి నామధాతువు లనుట కట్టివానినుబంతరూపము లెవియో జూపిన బా గుండెడిది. అప్ప అప్ప చేత ఇత్యాదు లున్నవా?

నజీ జీత్తు గావున ధాతువున కత్వమును (అన్య మగుట) చకారమునకు వకారము నగును. కాన వీవు అని కల్పింపవలె ననుటయు సరి గాదు.

చూ డ్కి :

ఇకి కోర్వాదుల కగు నన్నసూరి యట 'చూడు చూచున కగు-చూడికి' యని చూపెను. దీనింగూర్చి బా.వి. 'చూచుధాతువు లూణ్మధ్యమపురుషక్రియారూపము చూడుము. ము లోపింపఁగా చూడు + ఇకి చూడికి' (392) యన్నది. ఇది యెంతయు నసంగత మైనప్రక్రియ. డుభిన్న మైనకృత్తు 'చూడుము' అనుతిజంతముపైఁ జేరె ననుట సంప్రదాయమునకే కాక యీస్మాత్రవివరణములకును విరుద్ధము. ము లోపించిన దనుట కాధార మేమి? ములోప మెవరు చెప్పిరి. పైఁగా నచ్చరకతచే నీస్వార్థమందలిమువర్ణము లోపించుటకే వీలు లేదే. చూచుధాతువుపై 'ఇకి కోర్వాదుల కగు' నని ఇకి రాఁగా చూచు + ఇకి అని యుండును. ఈయికి ముత్తు గామింజేసి యేతత్పరకత్వమున చూచునకుఁ జూడు పూర్వోక్తవిధానముచే సిద్ధింపదు. కావుననే సూరి యిట విశేషముగాఁ 'జూడు చూచున కగు' నని చెప్పెను. ఈవివరణము ననుసరించియే చూచునకుఁ జూడు రాఁగా చూడు + ఇకి చూడికి యని యగును. అని సూరిప్రక్రియ గ్రహించుట యుచిత మై యుండఁగా లూణ్మధ్యమపురుషరూపమును

దెచ్చి ప్రక్రియను నడుపు టేలకో యర్థము గాదు. తూను తూగున కగు, వచ్చునకు రా అనుచో నాయాయచ్చులతోఁ గూడినహల్లులు చేరుటను బా.వి. ప్రస్తావించినది. (388) ఇది యట్టిది గాదా?

గు ట్టుంచుకొనుటకై కృత్యత్యయములనే అకారాది క్రమములలో రచించిన బాగుండెడి దనుబా.వి. ఆలోచనము విశేషమే.

చావు - నోవు :

‘వునర్థకంబు మన్వాదుల కగు నని వునర్థకము రాఁగా, చచ్చు + వు, చావు + వు అని కాఁగా ‘ఇటుం గృత్కగతపవేములు పరంబు లగు నపుడు కగచయవలకు లోపం బగు’నని ఆదేశమందలి ‘వు’ లోపించి చా + వు, చావు ఇట్లే నోవు అగు నని బా.వి. (393) ప్రక్రియను జూపినది. కాని యాదేశము చేయవలసినచ్చుట ప్రక్రియాశారవమే యనకతప్పదు చాక చావక యనుకీతిగా నిచ్చుట నొకప్పుడును నాదేశమయినచావులో వునర్థము నిల్చియుండుట లేదు గదా.

అస లిటుఁ జావు అనునాదేశ మెట్లు? లాఁతిచో సహితము కాదేశాదులు కానంబడియెడి ననుదాని ననుసరించి రావలయును, అట్టి యెడల నాదేశముగా వచ్చునది ‘చావు’ అని కాక చా (నో) అనియే గ్రహింపవచ్చును గదా. చావునోవులు చచ్చునొచ్చుల కగు ననుచోఁ జావునోవులనే విధించెను గావున లాఁతిచో ననుసూత్రముచే నవు నది సయిత మదియే కావలె నని నియమమా? లాఁతిచో నను సూత్రమునొద్ద సూరి కావు (అగు) తను, కావు (అగు)ట, అనియుఁ జూపె. ఇటు నగుధాతువునకుఁ గావు అన్నది యాదేశ మనుట స్పష్టము. అంతకుముందగున కనుకనులకు, అగువచ్చుచొచ్చు చూచులకు ననుసూత్రముల నగునకుఁ ‘గా’ యన్నదే యాదేశముగా విహితము. (క్రియా 77 లో కావించు అని కావాదేశము కలదు.

కాని యటఁ బెక్కు దెఱంగు లన్నఁడే కాని యం దాయుయియాదేశ ములను విధింపలేదు గదా.) అనవుడును అనుచో ననున కవుగా గమమో (వుజియో) యనవ్యాదేశమో యనవలె. కాఁగాఁ గాదేశాదు లన్నప్పటియూదిశబ్దముచేత నుక్తము లయినవే కాక ప్రయోగానుగుణముగాఁ దదితరములును గ్రహింప ననకాశము కల్పింపబడినది. కావున నింతకుముందు చావునోవులే విధింపబడిన నిట నవియే రావలె నని లేదు. తద్భిన్నములు గావచ్చు చా, నో, అనునవే యైన వందము. వులోపప్రసక్తి యుండదు 'వు' ఉన్నను లోపించుట కవకాశ మున్నదే కాని చానోలనే యూదేశములుగా గుర్తించుచో లోపప్రక్రియతోఁ బని లేమి లాఘవము గలదు గదా.

(కాయ-కాయ-కాసెను అనునది లాక్షణికము. (పూలు)

పూచినవి. లాక్షణికము. కాచెను, పూసినవి యనుట లక్షణవిరుద్ధము. బా.వి. 393)

గీ త్వా దు లు :

సూరి యి ట్లనుటంగూర్చి బా.వి. 'అలఘురేఫములోని అచ్చు లోపించి మీఁదిహల్లుతోఁ గూడిన లఘురేఫం బగుట గీత్వాదులలో పాటింపబడలేదు, కారణము శబ్దస్వరూపము నిలుచుటకే. సూత్రములలో అతీతభాషాలక్షణములు పాటింపబడును (394) అన్నది. కాని యీసమన్వయము సరి గాదు. సూత్వాదులు, ఆత్వాదులు ఇత్యాదిగా నిట నెల్ల శకటరేఫ ముల్ల యున్నది. గీటు అనుశబ్దము సంస్కృతములోని కనుకరింపబడి ఆదిశబ్దముతో సమా సము చేయఁగా సంస్కృత మగుట సంస్కృతసంధికార్యమే గావలెఁ గాన యణాదేశ మయి గీత్వాది యని యైనది. అలఘురేఫము లుప్తాచ్చ మగుచో లఘురేఫ మగుట తెలుఁగులక్షణము. సంస్కృత

సూపమధ్యమున (ననగా నిట సిద్ధసమాసమున) దెలుగులక్షణమును బ్రవర్తింపజేయవలె నన్న నయ్యది విశేషముగా జెప్పవలె. మన ఆనంద మనుచో యడాగమ మేల రాలే డనుప్రశ్న మున్నదా? కావున నిట్టియెడల లఘురేఫము చేయకుంటయే లక్షణానుగుణ మని గ్రహింపఁదగు. బా.వి. సామాన్యముగా సూత్రముల నిట్లతీతభాషా లక్షణము పాటించఁబడు ననుట యుచితము గాదు. ఎటు నే నట్లుండుఁ గాక. అతీతభాషాలక్షణము సూత్రములకు సామాన్య మనుట యెట్లు? సూరిసూత్రముల నెటనే నున్న దేమో కాని యీసూత్రమున మాత్ర మాయతీతలక్షణము లే డని గుర్తింపఁదగును.

అల్లుడు :

అల్లుడు - మహద్వాచకము - డజ్జీ, అల్లుడు-అమహత్తు డువర్ణకము. (395) అనుబా.వి వినరణము 'కొండగుర్తుగా' జెప్పఁ బడినది గావచ్చు. అల్లుడు అనుచో అల్లు నామము, కాఁగా అల్లుడు అనుచో అల్లు ధాతువు. నామ మైన అల్లు ఎఱుఁడును మహత్తే. కృదంత మగు అల్లుడు ఎఱుఁడు నమహత్తే. అల్లు అనుశబ్దము మహత్తయిన డుజ్జతో అల్లు డనియు నమహత్తయిన డువర్ణకముతో అల్లు డనియు నగు నని తలఁపరాదు.

రాపిడి :

'రాచు - రాపుడు రాపిడి అని వాడుక' (బా.వి. 395) దీనింబట్టి రాపుడు అనుశబ్దమే రాపిడి యై వాడుకయందున్న డని బా.వి. అభిప్రాయ మనిపించు. కాని రాచు ధాతువునకు పువర్ణ కంబు మాయ్యాదుల కగు నని పువర్ణకము రాగా రాపు అని కాఁగా దానిపైఁ దద్గిత మగు 'ఇడి' ప్రత్యయ మై రాపిడి యని యైనట్లు ప్రౌఢ. నిరూపించె.

ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము

నా మ ము - నా మ వా చ క ము :

ఊయెలపయ్యెడతాయెతులం ద్రిక్క నామంబులందు
యాకుం దాలవ్యవక్రయోగంబు లే దనులక్షణమున నామపదమును
బా.వి. 'నామవాచకములం దని వివరించినది. నామ మన నిట
బ్రాతిపదికమె(శబ్దమె)కావునఁ దద్వాచక మగుశబ్ద మన నక్కటలేదు.

పిదప నొకచో బా.వి. సంస్కృతధాతువుల కన్నింటికి
ఇంచుగా(కా ?)గమము చేర్చుటచే 'తెలుఁగుక్రియాప్రాతిపదిక
మేర్పడుచున్నది. (230) యన్నది.

అనఁగా లడాదులు చేరఁదగినస్వరూప మేర్పడుచున్న దని
యభిప్రాయము. క్రియాప్రాతిపదిక మన్నది చారిత్రక మగుసంస్కృత
కావచ్చును. శబ్దశాస్త్రమునఁ బ్రాతిపదిక మనుసంస్కృత భిన్నము.
కానఁ గ్రియాప్రాతిపదిక మనుస్వరూపహార మిటఁ గుదురదు. ఇట్లే
పుట 315లో క్రియాప్రాతిపదికము లనుట గానవచ్చును.

అ ట్టై తె :

అకారంబుక్రిందిఅకారంబునకుఁ దుదినులులకి ది నలలకు
లోపంబు బహుళంబుగ నగు సనుసూత్రమునం నలిబహుళశబ్దమునకుఁ
బ్రయోజనమును వివరించుచు బా.వి. బహుళ మనుటచే నిట్టిద్విత్వ
లోపము అచ్చు పర మగునపుడు కలుగను. చూ 9.సూ. (402)
అన్నది. ఇది యప్రవృత్తి యన్నమాట. కాని యట్టిసమన్వయ
మసంగతము. జడ్డక్కరంబుతోఁ బదాదిస్వరంబు గూడుచో జడ్డకు
లోపంబు లే దనుసూత్రముచేఁ బ్రత్యేకముగా నట్టిలోపము నిషేధింపఁ
బడఁగా నయ్యది యిచ్చోటియప్రవృత్తి యె ట్లగును? బహుళశబ్ద
ముచే నిట సప్రవృత్తిగా సమన్వయించిన నా 9. సూత్ర మీథ్థల
మునఁ బ్రయోజనహీనము గాదా? ఈసూత్రముచే లోపము

రాను నీయండగా 9. సూ.త్రము వాఁించుచున్నది. కావున అట్టతై నిత్యాదుల లోపభావము నీబహుళశబ్దముచే సాధించుట యొప్పుదు. బా.వి. అట్టతై నిత్యాదుల ఎత్తై ము న్నగుపరపనముల సుస్థిరపదము లగుట (403) శాస్త్రసంప్రదానముగనుక కాదు.

ఇట్లు అక్కటానుబంధము లోపము విభాష నగు నను సూత్రవివరణమున 'విభాషను వ్యవస్థితము గావించుకొన్న కొన్ని సంవర్ధములలో ద్వితీయమునకు లోపము రాదు. 9 సూ.' (403) అన్నది. అనగా మొట్టొడిగె ము క్కందె ననుకీర్తితములను నీవిభాషకు జేయువ్యవస్థననుసరించి లోపభావము నీర్థించు. ఇట్లు 9. సూత్రము చెప్పినట్లు మానుకొనితములకడ సాధించుటవలన బ్రయోజన మేమి? అనగా 9. సూత్రము వెత్తివేయవచ్చును. బహుళశబ్దము విభాషా వ్యవస్థనలన 9 సూత్రము వ్యర్థమైన దన్నమాట. అట్టియనననర మైనసమన్వయముతో సూత్రమునే వ్యర్థము చేయుట సక్రమమా?

అయిన నచ్చు పర మగుననుచు ద్వితీయలోపము రా ననుటయు సమగతము. ఇది పడిగె ననుకీర్తిగా (నేకాదేశ మగు) పర స్వరముతో గూడుట లేనిసంవర్ధమునందు (అచ్చే పర మైనను) ద్వితీయలోపము రావచ్చును.

ఇటు వాచియు 'అట్ట ము న్నగువానికి తివర్ణము పర మగుచో ద్వితీయము తివర్ణలోపించును (402) అన్నది బా.వి. అనగా నీది ప్రవృత్తి యున్నమాట. కాని యదియు సరి కాదు. 'అట్టమొదలగుశబ్దముల కంతాగిహంబు తివర్ణంబును రేఫంబున కొక్కటికి లోపంబు నగు' (ఆచ్చి - 34) అని రేఫలోపము ప్రత్యేకముగా విహితమైయున్నది. కావున నీప్రకీ.సూత్రమండలిబహుళపదముచే ప్రవృత్తి స్థలముగా నద్దానిని సమన్వయించరాదు. ఆచ్చి.సూత్రమున లోపము చెప్పబడనియెడల నీబా.వి.సమన్వయము సరిపడియండెడిది.

కాగా బా.వి. ఇటఁ జూపినప్రవృత్తిప్రవృత్తులవివరణము సమంజసము గానేర దని నిశ్చయింపఁదగును గొట్టె చెన్న పెల్లు ఇత్యాదులలో లోపాభావము ప్రవృత్తిగా నిట గుర్తింపఁదగును. ఇట్టితరకార్యము తెలియఁ బ్రయోగానుగుణముగ గుర్తింపవచ్చును.

ప ను పు - అ ను పు :

హేదులయు నీలుగు లోనగువానితోలిహల్లునకు లోపంబు బహుళంబుగ నగు ననుసూత్రముచే పనుపులో తొలిహల్లు లోపించిన ట్లరయు (404) మన్నది' బా.వి. కాని సూరి 'యించుక్కున్న గాగమంబు లన్నక్రియా. 77 సూత్రమునొద్ద పనుపు, అనుపులను జూపుచు ప్రేరణార్థకచుక్వవృద్ధిపరికల్పమునఁ బోవున కివి తెండు (పను, అను) నాదేశములుగా వచ్చినట్లు నిరూపించెను. పనుపులో నాదిహల్లోపముచే నను పని యైనట్లు చెప్పట సూరిమార్గము గా దని గుర్తింపవలెను.

కొ మారు (డు :

కొమారుడు, సంతోసము ఇత్యాదులలోఁ బ్రథమేతరదీర్ఘంబునకు ప్రాస్వ మైనట్లు ప్ర.కీ. 11. సూత్రముచే సూరి నిరూపించెను. దానింగూర్చి బా.వి. ఇట్టితదృశ్యములలో మొదటనే ప్రాస్వమే యుండి యాపిదప దీర్ఘ మైన దని (406.) వివరించినది. సూరి నిరూపణము సరి కా దని తాత్పర్యము కాబోలును. చారిత్రక మైనయూహల కంటె శబ్దశాస్త్రజ్ఞులనియమమార్గము భిన్నము. లాక్షణికసంప్రదాయమున కనుగుణముగఁ బరిశీలించి నిర్ణయించుట లక్షణగ్రంథవ్యాఖ్యానముల నవసరమును బ్రయోజనవంతమును గదా.

*

ఇ తి శ మ్.

*

విషయ సూచిక

—*—

సంక్షిప్తపరిచ్ఛేదము :

విష.	సూ.	పుట	విష.	సూ.	పుట
సంక్షిప్తము	...	1	దీర్ఘముమీద	15	36
అక్షర (వర్ణ)			బిందుస్థితి	16	41
సమానాన్నయము...	1	1	పుష్కావాహ	17	43
అచ్చు	1	2	ణకారము	17	44
విసర్గము	1	4	లఘులఘువులు	18	45
ప్రాకృతిము	2	5	తత్సమతత్సమాలు	...	51
ప్రాకృతిము-తగ్గినవర్ణాలు	2	5	దేశ్యము-ప్రవాహము	21	52
వక్రములు-వక్రతములు	2	6	దేశ్యప్రాధాన్యము	21	53
తెనుగు-తెలుగు			గ్రామ్యము	22	54
అక్షరము	3, 4	8	వచ్చేది-తెచ్చేది	23	55
తెనుగువర్ణములు	3	10	ప్రాణగోర్డము	23	56
దంత్యచదలు	3	10	కివల	23	57
అనాంధ్రవర్ణములు	...	12	సంధిపరిచ్ఛేదము :		
సిరము	5, 6	14	సంధి	1	59
దంత్యతాచిహ్నము	9	16	ఉత్త్యసంధి	1	66
సావర్ణ్యప్రయోజనము (7)	18		ద్రుతపూర్వీకారసంధి	2	71
అనునాసికము-బిందువు (4)	21		సంధి-ద్రుతలోపము	2	78
ద్రుతము-మీదస్వరము	11	23	వర్ణము-వర్ణము	2	81
ద్రుతప్రకృతికాలు	12, 13	24	యడాగమం	3	82
ఖండబిందువు-పూర్ణము	14	26	టిత్తు-కిత్తు	3	95
			యశ్శుతి-యడాగమము	3	95

విష.	సూ.	పుట	విష.	సూ.	పుట
బహుళము	4	98	తలగ్రాహులు	27	153
అత్వసంధి-అప్రవృత్తి	4	98	కర్మధారయము-అనుక్తు	28	154
ఏమ్యాదులు	5	102	సేర్వాదులు	29	155
క్రియాపదేకారసంధి	6,7	106	పేదాదులు	30	157
క్వాచము	8	108	జవరాలు	30	157
సావకాశనిరవకాశాలు	9	109	విధవరాలు	31	158
ఆప్రేషితము	10	111	ఉపంతతవర్జితక		
ఆప్రేషితస్వరపరకసంధి	10	111	విశేషణము	33	159
అపదాదిస్వరసంధి ?	11	115	షష్ఠీసమాసము-నుక్తు	34	159
అంధ్వవగాగమములు	11	116	ప్రాతాదులు	36	161
ద్విపక్ష్యటకారము	12	120	మీగడ	37	161
ఆదేశము	...	124	మీగద్రుప్రభృతులు	37	162
గసడదవాదేశము	13	125	క్రొత్తాదులు	38	163
నిత్యత	13	130	అప్పటప్పటికిన్ సమాసము	41	167
గసడదవాదేశాభావము	14	132	సీచేతిప్రొవు	42	169
ద్వంద్వము	15	137	అది-అవి-అల్లోపము	45	172
పరుషాలకు సరిశాలు	16	138	భయపడు మొ॥	46	173
కందోయి	19	138	పిను నునియె	47	174
అదియును న్నాక	21	141	వ్యతిరేకమధ్యమము లోపము	48	174
నాలుగేన్పాడికుట్టులు	23	142	లేలేము-ఇమ్మిమ్ము	49	175
సామాసికద్రుతలోపము	24	144	ఓత్వము	51	179
ఎల్లన్ శిష్యులన్	24	146	తత్త్వనియె	52	180
నుగాగమము	25	146	దాసోఽహ మనె	53	181
నుక్కు-బిందువు	25,17,18	151	వుగాగమము	54	181
నలుగడలు	25	152	వాక్యవిరామసంధ్యభావము	55	182

తత్వమపరిచ్ఛేదము :

విష.	పా.	పుట	విష.	సూ.	పుట
నామ సార్థక్యము	...	186	ముగ్ధోపహృత్వస్వరూపీయై	43	213
వర్ణకము	10	191	వేలాలు	43	215
వర్ణకము-వర్ణము	2?	192	కిటికీలు	45	215
కయిపట్టియొక్కలు	9	193	ఉత్తమము	46	215
ఏకవచనములు	11	195	తొమ్మిదులు	47	216
బహువచనము	13, 31	196	పువర్ణకము	48	217
ఓరి-ఓసి	15, 16	197	అంతియ-భూపు	48	218
మహత్తు-అమహత్తు	17	197	భటువు	50	220
మహతి	17	198	అత్వస్త్రీచర్మావాలు	52	220
డుమంతము	20	199	దీర్ఘమునకుప్రహస్యము	54	221
ప్రాతిపదికము	21	199	ప్రథమోపచయనావము	57	223
ఉత్పము-తత్పము	...	200	అప్రవృత్తి	58	224
హరినిచేత	...	200	హంస	58	224
విధాతృనిచేత	24	201	సింగంబునీహత		
కుపరకనగాగమము	28	202	యగుజంబుకంబు	61	225
అందుపరకనగాగమము	...	203	నావి	63	229
సంబోధనము-సంబుద్ధి	...	204	పైని-పైకి	65	229
సంబోధనము-దీర్ఘము	33	205	కింధరాదులు	66	230
సంబుద్ధి-డుజ్లోపము	34	205	విధమా	66	231
ఆరగాగమము	36, 38	207	హలంతలు	67	232
మువర్ణకము	39	210	వాకు	69	235
శ్చనమ్ము-వనంబు	...	211	అప్పర	...	235
ముగాగమము	40	212	ముదము	72	236
			ముత్త్విగాదులు	73	236

విష.	సూ.	పుట	విష.	సూ.	పుట
హనుమానాడు	74	237	బౌద్ధవిభక్తికాలు -		
విశ్వకర్మూడు	75	240	అనౌపవిభక్తికాలు	28	266
ఆత్మ-ఆత్మము	77	241	బౌద్ధఅనౌపవిభక్తికములు		267
రాజు	78	243	బౌద్ధవిభక్తికములు -		
సరము	80	246	ప్రాణివాచకములు...		268
భవి-నివి-హృది	84, 82	246	బౌద్ధవిభక్తికాలు -		
స్త్రీలింగములు -			సమాసము	29	268
స్త్రీప్రత్యయంతములు	85	247	టివర్ణము - పర్ణబిందువు	32, 33	269
కపిలవర్ణము	86	248	బౌద్ధవిభక్తికము - అత్వము	36	270
ఆచ్చికపరిచ్ఛేదము :			అత్వము - తృతీయాన్తము	38	271
పంకజము	1	253	బౌద్ధవిభక్తికవర్ణ		
బుంలింగతుల్యములు	2	25	వికారములు		273
స్వప్రత-పాదుపు	4	253	కారపరిచ్ఛేదము :		
తేజఃభృతులు	8	255	విభక్తిస్వర్ణాభిధాయక		
కూంతురు	9	255	శబ్దములు		274
నీర్లు-నీళ్ళు	14	256	కరణసహజములు	5	275
కోడగ్రాడురు	17	256	తోపాటు-తోచునాటు		276
చేలు-నేలు	20	258	ఉపయోగము -		
వాలు	21	259	తృతీయావలనలు		278
ఆలు-జాలు	22	260	అందు - ఉండి		279
నామాంతము	23	263	నిర్ధారణము-కంటె		279
సర్వనామము	24	264	క్రియలు-పట్టి		280
వేస	24	264	విశేషణలింగవిభక్తి		
కొండలు	24	264	వచనాలు	19	281
పూర్ణార్థము	25	264			
మహతి-మహత్కార్యము	26	265			

విష.	సూ.	పుట	విష.	సూ.	పుట
మువ్వర్ణకాంతము -			తామర పాకు	19	304
ముకారాంతము	20	284	నరసపువచనము	25	306
పంచమకి ద్వితీయ	22	285	ముక్కంటి	22	307
తృతీయకు ద్వితీయ	22	286	పొడి-బొడి	23	308
జడము-అనుహతు	23	288	తద్ధితపరిచ్ఛేదము :		
ద్వితీయకు బ్రథమ	24	288	తదితములు	—	311
అన్ని గుఱుములకు	26	289	విభాష	2	311
విశేషణమస్తి-ప్రథమ	27	290	మగటిమార్పిడులు	8	312
విశేషణములు-ప్రథమ	28	291	గుబ్బెతాదులు	21	312
రాముడు వచ్చుట	32	292	ఆడి-ఆ	22, 23	313
దాన	35	293	ఎడు	25	315
వాక్యము -			క్రియాపరిచ్ఛేదము :		
పదప్రయోగక్రమము	37	294	తదధ్యాదులు	5	316
సమాసపరిచ్ఛేదము :			డొడ్డు	15	323
సిద్ధసమాసములు	...	296	హితము-ఇప్పుడు	17	323
మగిపిల్లలు	1	298	ఆత్మము	20	324
అవ్యయభావము	3	298	వండెడు	24	325
ధాతుజవిశేషణములు-			బహువచనమున		
తచ్చబొసఁ ప్రయోగము	9	299	కేకవచనము	26	325
వచ్చునట్టివాడు	10	300	ఎడు - త	26, 27	326
మనదు	—	300	ద్రుతిము-మకారము	28	326
నిగాగము	12	301	దుక్కు-అత్వము	30	328
మూడుడు (జ్) లోపము	17	301	చేదుకము-పని	—	329
శిశుశ్రద్ధిగువు -			ఆనంతరార్థము	...	329
ఏకవచనము	18	303			

విష.	సూ.	పుట	విష.	సూ.	పుట
శత్రురచనవర్ణము -			అయి-వి, అవు-బే	103	343
క్రియాన్వయము: 43	330		వండుడున్నా వయిననీవు -		344
కలిగెడువాడు	45	331	శబ్దపల్లవము	118	345
ఇత్వము -			లృట్టునకులిట్టు	119	346
ఇయుడాగమము	50	331	కృదంతపరిచ్ఛేదము :		
అంచు	55	333	అప్పాదులు	13	347
ఉన్నాడు	56	338	చూడ్కి	16	348
ఉన్నవాడు	56	334	చాపు-నోవు	17	349
కొండు	61	335	గీత్యాదులు	18	350
వర్తిలు	—	336	అల్లుడు	20	351
రంజించు	72	336	రావిడి	20	351
అనిపించు	73	337	ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము :		
ఇంచుక్కుక్కుక్కులు	84	338	నామము -		
చెఱుపు - పఱుచు	82	339	నామవాచకము	3	350
ప్రేరణించుకర్క			అత్తై	9	352
పత్వము	87	340	పనుపు-అనుపు	10	354
పిలవడు	88	340	కొమారుడు	11	354
అమెను	100	341			

తె.వ్యా.వి.	తెలుగువ్యాకరణవికాసము	డా. బొడ్డుపల్లి
బా.వి.	బాలవ్యాకరణవికాసవ్యాఖ్య	పురుషోత్తం
విష	విషయము	
సూ.	బాలవ్యాకరణసూత్రసంఖ్య	
పు.	బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము పుటసంఖ్య	

సింహావలోకనం

—*—

ఈ 'బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము' చిరంజీవి అబ్బడిపూడి నాగభూషణం వ్రాసిన సమీక్షాగ్రంథం. దీన్ని నేను మరి ఒక రిద్దరు విద్యన్ముత్యులతో కలిపి చదివాను. ఇతనితో 'నాయనా నీ కావికాసు జోలి దేవకీ?' అన్నాను. అతలైనా రావాలి గదా అన్నా డితిడు. అప్పుడు గాని చాలా కాలం క్రితం జరిగిన ఓనిచిత్రసన్నివేశం నాకు ప్రత్యక్షం కాలేను.

ఒకపర్యాయం నేను ఈనాగభూషణం (శ్రీ) ఖురుపోత్తం గా రింటికి వెళ్ళి పి హెచ్.డి. విషయము ప్రస్తావించగా వారు సహజ హాసముతో మేళవి చి 'అతలు రానివాళ్ళు కూడా వ్యాకరణం మీద పరిశోధనం చేస్తా ననేవాళ్ళే' అన్నాయి. నేను కొంచెం ముందుగానే జాగ్రత్తపడి చెప్పాను. 'మాకళాశాలలో ఇతడే వ్యాకరణప్రపంచం చేస్తున్నా' డని. నామాట బొత్తుగా వినిపించుకొనిండు వా రామాట అననే అన్నారు. ఈనాగభూషణం వెంటనే 'లేద్దా' మన్నట్లు సంజ్ఞ చేశాడు. మరి మొరటుగా ఉంటుం దేమో నని నేనే నాలుగుసిమి పాలు మాలిగాను.

నాముందే నావిద్యార్థి చిన్నబుచ్చుకోవటం చూసి ఏమీ చేయలేనివాణ్ణి అయినాను. లోకం, వయసు లేనిరూపిదాంభిక మైన ఒకవ్యవహారజ్ఞత అప్పుడు నన్ను ఏమీ తొణుకూ, బెణుకూ లేకుండు ఆపినవి. అతలువస్తేచాలు వ్యాకరణంమీద పరిశోధనం చేస్తా ననే హక్కు వస్తుం డని ఎవరూ అనలేరు. అయినా యీనాగభూషణం

అతి లైనా వచ్చు ననిపించు కోవాలా? అక్కర లేదా? అనిపించు కోవలనివస్తే కనీసం అతిలువచ్చినవాళ్ళచేత అనిపించుకొంటే చాలా? మరి కాస్తో కూస్తో చదువుకొన్న వాళ్ళెవరూ ఈమాట అన్నట్లు లేదే. అయినా అసలు అతిలు రావలసింది అతినికా? లేక అతినికి చదువు చెప్పినమాకా? అతిలు రానియితనివల్ల ఇంకా ఎంతమంది అతిలు కూడా రాకుండా పోతున్నారు. అన్నీ సందేహాలే.

మా ప్రాచ్యకళాశాలలో గురువులు చెప్పిన నోట్సుల్ని తమసొంతరచనలుగా ప్రచురించుకొనే ధైర్యస్థైర్యాలు, కనీసం అటు వంటివిలోచన కూడా ఏర్పడలేదు. నిరంతరబహుగ్రంథపఠనస్వభావంచేత, అతిలు వచ్చు న నైనా నిరూపించుకోవా లని ప్రయత్నించాడు. ఫలితం ఈవికాసపివేచనం.

‘విద్యా వివాదాయ’ అన్నమాట నాచిన్నతనంలో చక్కగా అమలులో ఉండేది. ఒకవిద్వాంసుడు పాఠప్రసవనంలో గాని ఉపన్యాసంలో గాని కావ్యరచనలో గాని ఏఒకఅపశబ్దాన్ని వాడినా ఆనాటిసభ్యసంఘం ఆమోదించేది కాదు సరి గదా! సభాముఖంగా అతినికీ మూలమును గ్రహించి కాని విడిచేది కాదు. సుమారు రెండుదశాబ్దాలకు పైగా ఈఅలవాటు మనదేశంలో అంత రించినట్లే అయింది.

‘పరస్పరం భావయంతః శ్రేయః పర మవాప్యథ’

అన్నగీతానూక్తి ఇది ఉందరిఅనుభవంలో ఉండడంచేత ఒకరి నొకరు మెచ్చుకొని వీరిగ్రంథాన్ని వారు వారిగ్రంథాన్ని వీరు పాఠ్యాలుగా నిర్ణయించుకొని అర్థవంతులు ‘కావడం జరుగుతున్నది. ఇప్పుడు వచ్చే వ్యాకరణపరామర్శాత్మకము లైనగ్రంథాలు గాని నాహిత్యపరామర్శాత్మకము లైనగ్రంథాలు గాని పుత్రీకలు పుత్రికా

పుత్రిక లే తప్ప స్వతంత్రతలు కావు. ఇటువంటివాతావరణంలో ప్రాచీనపండితసంప్రదాయాన్ని స్మరింపజేస్తూ పిశిష్టంగా పుట్టింది వికాసవివేచనం.

వికాసం వర్తకపదార్థవిచారాన్ని అసంగతంగా చేసి బాల వ్యాకరణంలో తద్వీవరణసందర్భం అసందర్భ మని ఒక-చోట సందర్భచితి మని యిం కొక-చోటా చెప్పడం సందర్భపడే దెట్లాగు? అటువంటిపూర్వోత్తర విరోధాలూ స్వవచనవ్యాఘాతాలు విశేషంగా వుండటమే వికాసంలో విశేషం. వివేచనం వాటిని చక్కగా చప్పించింది

యదాగమం, తామరపాకు మొదలైన వన్నీ శ్రద్ధాసక్తులను కలిగించేఘట్టాలు వ్యాకరణశాస్త్రం ఏకొంచెం అభ్యసించినా ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగవిజ్ఞాన మేమాలి మంటినా ఇవి ఒకవినుతనానందాన్ని సమకూర్చే సన్నివేశాలు.

సోపవత్తికంగా నడిచిన వివేచనం వికాసవిషయాల్ని మరి చూడాల్సిన అవసరం లేకుండా చేస్తున్నది.

పెద్ద లున్నారు. గ్రంథము లున్నవి. అందలివిషయాలను పరిశీలించి గుణావగుణాలను తెల్పగలడు. కాళిదాసు అననే అన్నాడు.

‘హేమస్సంలక్ష్యతేహ్యగ్నో విశుద్ధిశ్శ్యామికాపి వా.’

బుధజనవిధేయుడు,

కోగంటి సీతారామాచార్యులు

ఇ త ర గ్రంథములు

మూర్తితములు

1. ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-ప్రథమభాగము)
2. ద్రుతప్రకృతికావలోకనము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-ద్వితీయభాగము)
3. ద్రుతకార్యానుశీలనము
(ద్రుతవిషయసామగ్రి-తృతీయభాగము)

—*—

అ మూర్తితములు

1. అర్థదీపిక
(బాలవ్యాకరణవ్యాఖ్య)
2. బాలవ్యాకరణసూక్తులు
(బాలవ్యాకరణోద్యోత, సంజీవనీ వ్యాఖ్యానుశీలనము)
3. త్రిలింగలక్షణశేషము
(ప్రౌఢవ్యాకరణవ్యాఖ్యానవిషయానుశీలనము)
[పి.హెచ్.డి.పట్టణమునకై నాగార్జునయూనివర్సిటీకి
సమర్పిత మైనసిద్ధాంతవ్యాసము]